4
V 73

VALERIU VLAD VOICHIȚA VLAD-BUDOIU
PATRICIU ȘTIRBU

Curs practic de analiză gramaticală

ÎNTRODUCERE ÎN METODICA ANALIZEI GRAMATICALE

4
V73

VALERIU VLAD

VOICHIȚA VLAD-BUDOIU

ȘTIRBU PATRICIU

Curs practic de analiză gramaticală

Introducere în metodica analizei gramaticale

Studiu pe baza poeziei MAMA, de George Coșbuc

52689

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BUCUREȘTI
BIBLIOTECA

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, BUCUREȘTI – 1970

Redactor: ANGHELACHE VALENTIN
Tehnoredactor: PAVEL ELENA

Coperta: ANDREI ALEXANDRU
Scheme: ZAMFIR ZAMFIRA

Studiul de față se adresează în primul rînd elevilor pe care urmărește să-i înarmeze cu metode mai precise de analiză sintactică și morfologică (nu întîmplător analiza sintactică a propoziției stă în fruntea cărții, deoarece analiza sintactică, așa cum se va vedea, ajută și ușurează analiza morfologică a textului). Un plus de precizare a metodei de analiză ridică la un nivel superior întreaga muncă de învățare, dînd satisfacții deosebite.

La baza studiului nostru se găsește poezia „Mama", analizată în întregime: morfologic și sintactic. De aici unele avantaje:

- *se deschide o perspectivă largă asupra varietății de mijloace gramaticale folosite în limba noastră.*
- *se întîlnesc forme dificile care, repetîndu-se uneori, se lămuresc și mai deplin pentru cititor.*
- *textul oferă posibilitatea unor generalizări statistice de ordin gramatical și stilistic, cu atît mai concludente cu cît exemplele vin dintr-un text unitar*[1].

AUTORII

[1]Cursul practic de analiză gramaticală va fi urmat de o Culegere de exerciții, dispuse în ordinea programei de limba română, pentru școala generală.

Limba, alegerea şi cursivitatea expresiunii în expunerea vorbită sau scrisă e un element esenţial, ba chiar un criteriu al culturii.

M. EMINESCU

Istoria şi limba sînt factorii esenţiali ai vieţii unui popor

ION BIANU

MAMA

de GEORGE COŞBUC

		Prop. este analizată la pag.	Fraza este analizată la pag.
	I		
1.	În vaduri ape repezi curg	10	135—136
2.	Şi vuiet dau în cale,	75	126
3.	Iar plopi în umedul amurg		136
4.	Doinesc eterna jale.	75—76	152—154, 173
5.	Pe malul apei se-mpletesc		
6.	Cărări ce duc la moară —	77—78	
7.	Acolo, mamă, te zăresc		
8.	Pe tine-ntr-o căscioară.	79—80	
	II		
9.	Tu torci. Pe vatra veche ard,	18	
10.	Pocnind din vreme-n vreme,		
11.	Trei vreascuri rupte dintr-un gard	13, 14, 15	
12.	Iar flacăra lor geme:	80	
13.	Clipeşte-abia din cînd în cînd		
14.	Cu stingerea-n bătaie,		
15.	Lumini cu umbre-amestecînd		
16.	Prin colţuri de odaie.	24	175—176
	III		
17.	Cu tine două fete stau	9	
18.	Şi torc în rînd cu tine:	81	
19.	Sînt încă mici şi tată n-au	82	
20.	Şi George nu mai vine.	20	129, 176—177
21.	Un basm cu pajuri şi cu zmei	8	
22.	Începe-acum o fată,	83	
23.	Tu taci ş-asculţi povestea ei		
24.	Şi stai îngîndurată.		177—178
	IV		
25.	Şi firul tău se rupe des	84	
26.	Căci gînduri te frămîntă,	84—85	
27.	Spui şoapte fără de-nţeles,	19, 21	
28.	Şi ochii tăi stau ţintă.	22	178—179

		Prop. este analizată la pag.	Fraza este analizată la pag.
29.	Scapi fusul jos; nimic nu zici		
30.	Cînd fusul se desfiră...		180—181
31.	Te uiţi la el şi nu-l ridici,	85	
32.	Şi fetele se miră.		
	V		
33.	... O, nu! Nu-i drept să te-ndoieşti!	86—87	181—182
34.	La geam tu sari deodată,		
35.	Prin noapte-afară lung priveşti,	23	
36.	— „Ce vezi:" întreab-o fată.	88	182—183
37.	— „Nimic... Mi s-a părut aşa!"	27	
38.	Şi jalea te răpune.		
39.	Şi fiecare vorbă-a ta		
40.	E plîns de-ngropăciune.	88	
	VI		
41.	Într-un tîrziu, nerădicînd		
42.	De jos a ta privire:		
43.	— Eu simt că voi muri-n curînd,		
44.	Că nu-mi mai sînt în fire...	90	184—185
45.	Mai ştiu şi eu la ce gîndeam?	91—92	186—187
46.	Aveţi şi voi un frate...	92—93	127, 187—189
47.	Mi s-a părut c-aud la geam	93—94	
48.	Cu degetul cum bate.	94	
	VII		
49.	Dar n-a fost el!... Să-l văd venind,	95	
50.	Aş mai trăi o viaţă.	96	189—191
51.	E dus, şi voi muri dorind	97	
52.	Să-l văd o dată-n faţă.	97—98	131, 191—193
53.	Aşa vrea poate Dumnezeu,	98—99	
54.	Aşa mi-e datul sorţii,	99	
55.	Să n-am eu pe băiatul meu	100—101	
56.	La cap, în ceasul morţii!"		194
	VIII		
57.	Afară-i vînt şi e-nnorat,	101—102	
58.	Şi noaptea e tîrzie;	102	
59.	Copilele ţi s-au culcat —		
60	Tu, inimă pustie,		
61.	Stai, tot la vatră-ncet plîngînd;	103—104	
62.	E dus şi nu mai vine!	104	
63.	Ş-adormi tîrziu cu mine-n gînd	105	194—194
64.	Ca să visezi de mine!		195—196

(1894)

Să analizăm încă un exemplu:

Cu tine două fete stau
(Două fete stau cu tine)

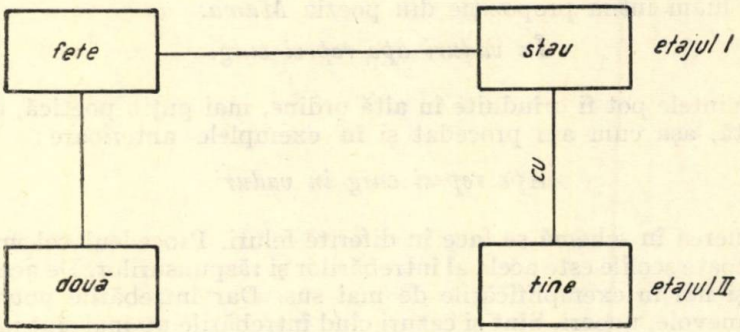

Şi în această propoziţie, prepoziţia *cu* leagă două părţi de propoziţie de importanţă diferită. Cuvintele *(cu) tine* (complement) se leagă de verbul *stau* (predicat). Legătura este de subordonare, căci se leagă o parte secundară de o parte principală. Instrumentul acestei subordonări este prepoziţia *cu*. Prepoziţiile stabilesc, totdeauna, raporturi de subordonare. Şi aici întrebarea este posibilă. Întrebăm cu cuvîntul regent şi răspundem cu cuvîntul subordonat:

— *Cu cine* **stau?**
— **cu** *tine!*

În schemă, cele două unităţi sintactice apar la nivele (etaje) diferite, marcîndu-se astfel clar raportul de subordonare ce există între ele. Se evidenţiază totodată şi intrumentul gramatical care realizează această subordonare: prepoziţia *cu*. E bine ca nu numai conjuncţiile, ci şi prepoziţiile să apară pe liniile de legături (ca în schemele de mai sus), pentru a se vedea limpede rolul lor fundamental deosebit.

PUNEREA ÎN SCHEMĂ A PROPOZIŢIEI

Analiza gramaticală este o descompunere a unei propoziţii în părţile ei componente. Schema propoziţiei sau a frazei este asemenea unei formule chimice dezvoltate. Descompunerea în elementele componente se face spre a vedea mai bine legăturile logice dintre ele, spre a înţelege mai uşor gîndul ce le străbate. Însăşi originea cuvîntului *înţelegere* ne duce la acest rezultat: *înţelegere* derivă din latinescul *intelligere, intellegere*, care, la rîndul său, are la bază cuvintele *inter-lego* = adun laolaltă.

Poporul nostru a prins foarte bine raportul dintre *înţelegere* şi *stabilirea de legături*, fiindcă despre cel ce vorbeşte anapoda românul zice: „vorbeşte fără nici o legătură".

Numai în schemă se poate vedea clar natura legăturilor dintre părţile propoziţiei.

Să luăm întîia propoziţie din poezia *Mama:*

În vaduri ape repezi curg.

Cuvintele pot fi orînduite în altă ordine, mai puţin poetică, dar mai obişnuită, aşa cum am procedat şi în exemplele anterioare:

Ape repezi curg în vaduri.

Punerea în schemă se face în diferite feluri. Procedeul cel mai obişnuit în toate şcolile este acela al întrebărilor şi răspunsurilor. De aceea l-am folosit şi noi în exemplificările de mai sus. Dar întrebările potrivite se găsesc anevoie, uneori. Sînt şi cazuri cînd întrebările nu mai sînt necesare, după ce ne-am familiarizat puţin cu analiza gramaticală. E suficient să citim cuvintele *perechi:*

Ape — repezi; curg — în vaduri.

În schemă:

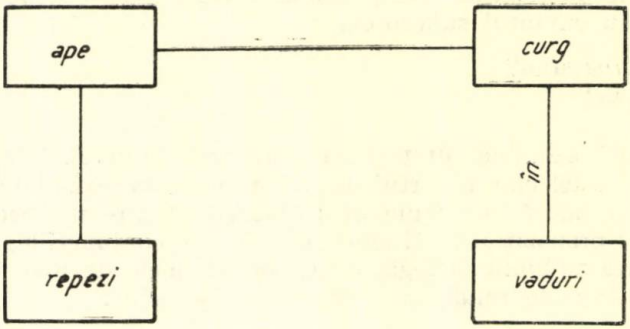

Mai ales pe etajele de jos ale schemei, întrebările pot fi omise. Mai mult, ar fi de dorit să le omitem totdeauna cînd e vorba de un atribut (ex. ape-*repezi*; amurg-*umed*).

În propoziţiile dezvoltate, cuvintele se grupează în jurul a doi poli: *subiectul* şi *predicatul*, grupe legate între ele prin acordul subiectului cu predicatul, ca în exemplul de mai sus. În jurul subiectului *ape* şi al predicatului *curg*, se grupează restul propoziţiei.

Cînd am aşternut pe hîrtie schema propoziţiei, adică cuvintele din propoziţie, cu toate liniile de legătură (linii ce redau legăturile de înţeles

dintre ele), avem parcă în faţa ochilor imaginea relaţiilor stabilite în mintea noastră între aceste unităţi. De aceea numesc unii analiza sintactică, *analiză logică*.

*

De obicei, în propoziţie, diferitele unităţi se succed în ordinea următoare: subiect, atribut, predicat, complement,

exemplu:

Ape repezi curg în vaduri

Dar, dorinţa de a exprima sentimentele cît mai viu răstoarnă ordinea îndătinată, rece, dintre cuvinte. Astfel, Coşbuc zice:

În vaduri ape repezi curg,

punînd complementul *în vaduri*, nu numai înaintea predicatului, ci chiar şi înaintea subiectului. În analiza gramaticală, noi vom reface textul, punînd cuvintele în ordinea directă, ca mai sus. În propoziţia aceasta, toate cuvintele care se determină reciproc stau aproape unul de altul:

ape — repezi; curg — în vaduri.

Învăţătura pe care o putem trage de aici este că, *de obicei, cuvintele care se leagă prin înţeles se află învecinate în text.*

În textul lui Coşbuc, prima unitate sintactică, *în vaduri*, începe cu o prepoziţie *(în)*. Prepoziţia este un cuvînt de legătură între două unităţi sintactice. S-ar părea că aici avem o excepţie, deoarece înaintea lui *în* nu se vede nici o altă unitate pe care prepoziţia *în* s-o lege de cuvîntul următor: *vaduri*. Numai în schemă se poate vedea care sînt cuvintele legate de prepoziţia *în*: *(Ape repezi) curg* **în** *vaduri*. Aşa se leagă în mintea noastră cele două unităţi.

În poezie, ele apar în altă ordine, deoarece poetul a scris cuvintele în altă topică (ordine) decît cea obişnuită. De aici tragem o altă învăţătură folositoare şi anume: *cînd legăturile sintactice nu apar între cuvintele învecinate din text, le căutăm între cuvintele mai depărtate, arătate de înlănţuirea lor în mintea noastră.*

Cînd ordinea firească a cuvintelor este mult schimbată de poet şi îngreunează analiza, putem reface textul redînd cuvintelor ordinea îndătinată. Important este ca, refăcînd ordinea cuvintelor în text, să nu se schimbe înţelesul propoziţiei, ci din contră să fie scos mai bine în evidenţă.

ETAPE ÎN ANALIZA PROPOZIȚIEI

Cînd analizăm propoziția căutăm mai întîi predicatul.

Căutăm apoi subiectul (Regula acordului dintre predicat și subiect ne poate ajuta adesea să precizăm corect subiectul, ferindu-ne de greșeala de a-l confunda cu complementul direct); în cazul cînd propoziția începe cu o parte secundară, la cazul acuzativ prepozițional, unii elevi confundă subiectul cu această parte de propoziție. Dar prepoziția, fiind cuvînt de legătură subordonator, nu poate însoți un subiect, care este parte principală de propoziție. Substantivul însoțit de prepoziții nu-l aflăm la nominativ (Excepțiile, rare de tot, nu privesc școala generală)[1].

După precizarea predicatului și subiectului, trecem la analiza celorlalte părți de propoziție care au rămas neanalizate. Le luăm și le analizăm pe rînd punîndu-le în schemă. Punerea în schemă se bazează pe legăturile dintre părțile propoziției. Acestea sînt legături create de înțeles. Înțelesul se poate prinde mai ușor prin *citirea unităților perechi* (căci în limbă legăturile se creează de la cuvînt la cuvînt). Înțelesul se poate stabili și prin întrebări, dar procedeul întrebărilor e mai anevoios, căci trebuie să căutăm întrebarea potrivită, ceea ce nu e totdeauna ușor. Elevilor începători, însă, li se pare mai sigur acest procedeu. Cînd îl folosim în analiză, formulăm întrebarea cu ajutorul cuvîntului regent și răspundem cu cuvîntul subordonat.

În schemele clar alcătuite, observăm următoarele fapte:

a) pe etajul I al schemei apar părțile principale de propoziție (subiect și predicat);

b) pe etajele de jos apar numai părțile secundare de propoziție;

c) pe fiecare etaj al schemei, unitățile sintactice sînt înșiruite în ordine numerică crescîndă, independent la fiecare „pol" al propoziției în parte.

Subiectul este, de obicei, în fruntea propoziției, adică, este unitatea sintactică nr. 1. Dacă această ordine este răsturnată și în fruntea propoziției e pusă o parte secundară de propoziție, această parte se leagă subordonator direct de o parte principală a propoziției. (Toate aceste observații își au echivalentul lor în frază, ceea ce subliniază o dată în plus caracterul sistematic al limbii).

PROCEDEE DE ANALIZĂ A PROPOZIȚIEI

În scris, analiza propoziției se face în mai multe feluri, după mai multe procedee.

a. *Prin simple sublinieri*

b. *Prin sublinieri și săgeți care indică cuvîntul determinat (sau regent).*

[1] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, vol. II, pag. 91, ediția a II-a.

c. *Prin scheme simple în care unitățile sintactice sînt înlocuite cu cifre* (corespunzătoare numerotării unităților sintactice din propoziție).

d. *Prin scheme dezvoltate, în care întreaga propoziție apare în schemă.*

e. *Prin schema circulară cu textul întreg.*

Dintre aceste procedee penultimul prezintă o deosebită importanță metodică. Le prezentăm pe rînd:

a. ANALIZA SINTACTICĂ A PROPOZIȚIEI PRIN SIMPLE SUBLINIERI

În școală se folosesc sublinieri diferite pentru indicarea subiectului, a predicatului etc.

Sublinierile cele mai sugestive ne par a fi următoarele: subiect, atribut, predicat, complement.

Pentru învățații care foloseau limba latină, subiectul era temelia propoziției[1]. Sublinierea lui cu o linie dreaptă sugerează temelia însăși a propoziției; sugerează ceva stabil, durabil, ca temelia unei clădiri.

Atributul este subliniat cu o linie dreaptă întreruptă; linia dreaptă marcînd apropierea de subiect, iar întreruperea, dependența atributului de substantivul determinat.

Predicatul îl subliniem cu două linii marcînd astfel apropierea lui de subiect și importanța sa de motor al propoziției.

Complementul determină verbul, însoțește mișcarea exprimată de obicei de verb; îl vom sublinia cu o linie ondulată, care sugerează mișcarea.

Cînd între cuvintele care formează predicatul (exemplu: un verb la timp compus) se intercalează un alt cuvînt, subliniem ambele cuvinte ale verbului predicativ, deoarece, luate izolat, aceste cuvinte nu pot forma predicatul și deci nu pot fi interpretate ca fiind două predicate într-o propoziție.

Exemplu: *Elevul* a tot învățat.

Putea să tot meargă.

Luate izolat *a* și *să*, respectiv *învățat* și *meargă*, nu au înțeles de verb predicativ.

Folosind aceste sublinieri cu sens simbolic, iar nu semne luate la întîmplare, procedeul de analiză va deveni mai temeinic.

Exemplu de analiză a propoziției prin sublinieri:

Pe vatra veche ard,
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard.

[1] Dr. Walter Jung, *Kleine Grammatik*, Duden, 1954, p. 53.

Acest procedeu se folosește, de obicei, la textele simple. Dar pentru începători nimic nu e simplu. De aceea, începătorii n-ar trebui să recurgă la analiza prin simple sublinieri. Cînd se recurge totuși la acest procedeu e bine ca sublinierile să se facă cu o altă culoare decît cea a textului; aceasta solicită și memoria vizuală, ușurînd memorarea.

b. ANALIZA PRIN SUBLINIERI ȘI SĂGEȚI

Exemplu : Pe vatra veche ard
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard.

Față de procedeul anterior, acesta aduce un plus de precizare în analiză, căci indică cuvîntul regent prin săgeată. Procedeul acesta e de preferat primului care lasă să plutească în vag legăturile dintre unități. Dar nici acest procedeu de analiză nu oferă ochiului și judecății o imagine destul de clară a gradelor de subordonare a unităților sintactice și nici a instrumentelor care realizează subordonarea și coordonarea. De asemenea, ca aspect, ca prezentare grafică, este prea încărcat și în textele lungi, procedeul poate da naștere la confuzii.

c. ANALIZA ÎN SCHEMĂ CU CIFRE

1 2 3
Exemplu : Pe vatra veche ard,
4 5
Pocnind din vreme-n vreme,
6 7 8 9
Trei vreascuri rupte dintr-un gard

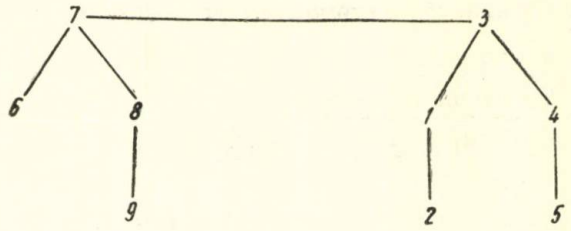

Procedeul acesta, folosit în multe clase, dă o imagine mai clară despre structura propoziţiei. Dar înlocuirea unităţilor sintactice prin cifre ne dă doar o imagine indirectă despre legăturile ce există între unităţi. În sintaxă, legătura este fenomenul de bază. Or, prin procedeul C., tocmai aceste legături nu apar decît în mod indirect. Nu apar în schemă şi nu se evidenţiază rolul deosebit de important al cuvintelor de legătură: prepoziţii, conjuncţii etc. De aceea nici acest procedeu nu este indicat.

d. ANALIZĂ ÎN SCHEMĂ CU TEXTUL ÎNTREG

Pe vatra veche ard,
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard.

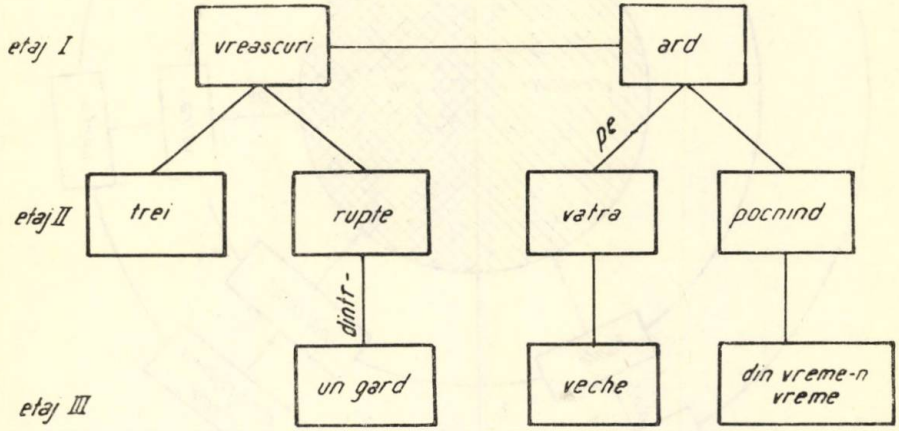

Acest procedeu este cel mai intuitiv şi mai clar dintre toate. În schema cu textul întreg apar legăturile dintre diferitele unităţi sintactice, precum şi cuvintele de legătură, atît cele coordonatoare (conjuncţiile), cît şi cele subordonatoare (prepoziţiile). (Vezi şi exemplul de la pag. 8).

Notă:

La legătura: *ard-pe-vatra*, **pe** apare pe linia de legătură subordonatoare, iar la legătura: *pocnind-din vreme-n vreme*, **din** nu mai apare pe linia de legătură subordonatoare, deoarece, aici, **din** este element al locuţiunii adverbiale: *din vreme-n vreme*. Iar adverbul, fiind un satelit al verbului, nu cere prezenţa unei prepoziţii între el şi verb. Ex.: pocnind *din vreme-n vreme* = pocnind *uneori*.

e. **SCHEMA CIRCULARĂ CU TEXTUL ÎNTREG**

Exemplu: Pe vatra veche ard,
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard.

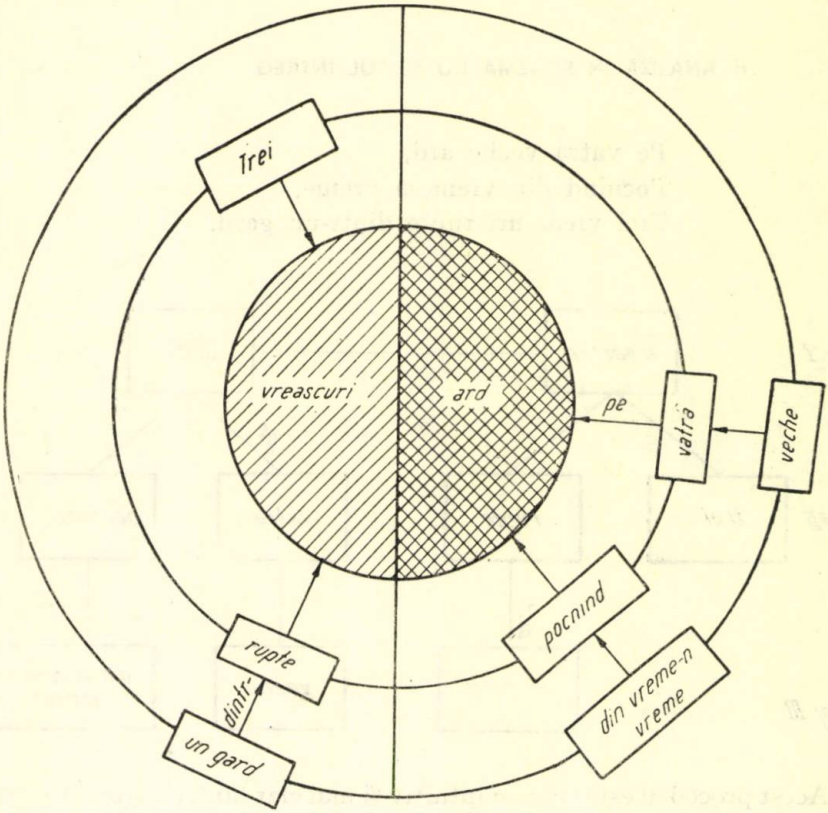

Această schemă este utilă în unele cazuri în care, prin firea limbii, există inversiuni (numerale, adverbe şi forme scurte ale pronumelui) care se cer să fie citite înaintea cuvîntului lămurit, ca în exemplul nostru *trei-vreascuri*.

Dintre toate procedeele descrise, cel mai uşor, dar şi cel mai superficial, este primul, procedeul A, şi cel mai cuprinzător, dezvăluind pînă la ultimele amănunte legăturile logice dintre unităţile sintactice ale propoziţiei, este procedeul D (punerea în schemă cu textul întreg).

Superioritatea acestui procedeu constă în următoarele:

— redînd textul întreg în schemă, avem trasate în faţa noastră, clar, înseşi legăturile stabilite în minte, între părţile de propoziţie.

— în acest procedeu apare clară deosebirea între coordonare şi subordonare, două aspecte esenţiale ale gîndirii noastre.

— schema pune în lumină rolul coordonator al conjuncţiilor şi rolul subordonator al prepoziţiilor ca instrumente stabilite în limbă pentru exprimarea acestor raporturi fundamentale ale organizării materialului de limbă.

În concluzie:

Subordonarea în propoziţie se realizează prin:

a) *prepoziţii*, ex.: (tu) sari **la** geam (deodată).

b) *articol* (fără prepoziţie), ex.: datul sorţ**ii**; colţ**urile** od**ăii**; copilul *unui* vecin.

c) *acord gramatical*, ex.: ap*e* repez*i*, ap*ă* repede.

Notă:

Deci acordul gramatical e o formă a subordonării. De aceea şi acordul predicatului cu subiectul indică un grad de subordonare: predicatul, factorul gramatical creator de propoziţie, se subordonează subiectului, care e fundamentul logic al propoziţiei. Aşa fiind, *gramaticalul* se subordonează *logicului*, după cum este şi de aşteptat. Aşadar, din punct de vedere logic, temelia propoziţiei stă în subiect, iar din punct de vedere gramatical stă în predicat. Pentru aceste motive, în schemă, subiectul şi predicatul apar la acelaşi nivel[1]. Deosebirile, precizările acestea apar clar abia în schemă, căci aici putem vedea cum, pe unele linii de legături, apar cuvinte cu rol subordonator, iar pe altele, nu. Simpla mirare în faţa deosebirilor e un prim pas spre cunoaşterea mai adîncă a limbii noastre.

Schema este necesară totdeauna cînd vrem să cunoaştem gradul de subordonare al unei unităţi sintactice. Într-o propoziţie dezvoltată cît de cît, nici un alt procedeu nu poate înlocui schema.

În schema noastră, procedeul D, la strofa din poezia lui Coşbuc, avem trei etaje. Pe primul, cel de sus, se află subiectul şi predicatul. Pe celelalte două etaje se află părţile secundare de propoziţie. Unităţile sintactice de pe etajul al II-lea sînt subordonate de gradul I; cele de pe etajul al III-lea sînt subordonate de gradul II, ş.a.m.d.

Procedeul analizei propoziţiei în schemă este totodată şi o introducere în analiza frazei, care se face exclusiv în schemă. Deoarece fraza formată prin subordonare nu este altceva decît o propoziţie „amplificată", e logic ca şi propoziţia să fie analizată în schemă ca şi „sora" ei mai mare, fraza. Procedeele care nu fac apel la schemă pretind din partea elevilor un efort de imaginaţie prea mare, efort pe care ei nu-l pot decît cu greu realiza. Schema solicită, mai mult decît celelalte procedee, memoria vi-

[1] M. Zdrenghea procedează la fel, dar din alte motive (vezi *Analize*, p. 114).

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREŞTI

zuală. Schema favorizează intuirea mai ușoară a legăturilor logice dintre părțile propoziției.

În multe școli se face analiza sintactică a propoziției prin sublinieri; și numai a frazei prin schemă. Aici, am arătat avantajele punerii în schemă și a propoziției, tocmai spre a se generaliza acest mod de analiză. În acest fel se aplică același procedeu atît la propoziție cît și la frază, domenii atît de înrudite între ele.

*

* *

EXEMPLE DE PUNERE ÎN SCHEMĂ A PROPOZIȚIEI

Să aplicăm procedeul de analiză D, la cîteva propoziții (din poezia MAMA) ale căror dificultăți cresc progresiv.

Exercițiul I

Tu torci

Rezolvare:

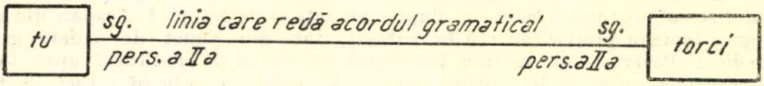

Notă:

Tu torci este o propoziție simplă, formată din subiectul *tu* și predicatul verbal *torci*. Subiectul și predicatul se acordă în număr și persoană (vezi schema exercițiului I). Datorită acestui acord am putut uni cele două părți principale de propoziție prin *linia de acord gramatical* (Subiectul *tu* este la nr. sing. pers. a 2-a; verbul *torci* este de asemenea la sing. pers. a 2-a, realizîndu-se astfel acordul predicatului cu subiectul în număr și persoană). Cînd predicatul nu se acordă cu presupusul subiect, linia de acord gramatical apare întreruptă, ca în exemplul următor, greșit analizat:

„Iubește codrii mari de fag, de brad și rîurile..."

(Beniuc, *Patria*)

Aci, un elev începător, analizînd propoziția, a scris că subiectul este *codrii*, iar predicatul, *iubește*. Dar cînd a stabilit numărul și persoana celor două părți de propoziție a constatat că substantivul *codrii* este la plural iar verbul *iubește* (tu) este la persoana a II-a singular. Linia de acord gramatical nu le poate uni; ea apare întreruptă, astfel:

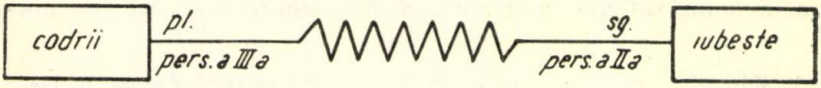

Acordul neputîndu-se face între cele două părţi de propoziţie, înseamnă că nu substantivul *codrii* este subiectul.

Verbul predicativ fiind la modul imperativ, subiectul este subînţeles: *tu* (iubeşte *tu* codrii mari...). În concluzie: *linia de acord gramatical*, cînd este just interpretată, ne ajută să descoperim eventuale greşeli în analiză. În ce priveşte aflarea subiectului şi predicatului, precizăm că procedeul de analiză cel mai simplu este următorul: cînd vrem să aflăm subiectul şi predicatul, e bine să întrebăm chiar cu definiţia lor, ca în exemplu: *Tu torci.*

— Cine este fiinţa (sau lucrul) despre care se vorbeşte în propoziţie?
— Fiinţa eşti *tu;* subiectul este *tu.*

— Ce se spune despre subiect?
— că *torci.* Predicatul este *torci.*

Procedeul cu aceste întrebări îl vom întrebuinţa la toate propoziţiile analizate şi pentru determinarea predicatului (fie el verbal sau nominal) Întrebările folosite de obicei în clasă: *ce face? cum este? ce este?* nu sînt destul de unitare. Ele sînt folositoare în momentul cînd vrem să deosebim predicatul verbal de cel nominal. La prima întrebare răspunde predicatul verbal; la ultimele două, predicatul nominal.

Pentru precizarea părţilor secundare de propoziţie vom folosi şi alte procedee.

Exerciţiul II

Spui şoapte

Rezolvare:

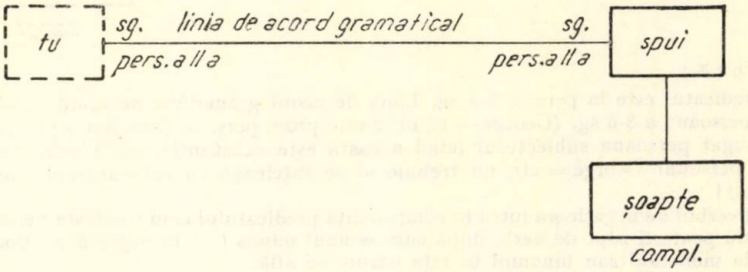

Notă:

În text lipseşte subiectul. E o propoziţie eliptică de subiect. Pentru a afla subiectul întrebarea se pune chiar cu definiţia lui, ca în cazul anterior. Astfel aflăm că:

subiectul este: *tu.*

— Ce se spune despre subiect?

— Că spui. Predicatul este *spui.* Cuvîntul *şoapte* însoţeşte verbul (spui *şoapte*), arătînd ce spune (mama). De aceea *şoapte* este un compl. direct.

Punerea în schemă se face prin simplul citit, de cele mai multe ori, fără să ne folosim de întrebări, ex: spui-şoapte.

În această propoziţie, cuvîntul însoţit (determinat) este *spui*. Se numeşte cuvînt *regent* pentru că de el se leagă cuvîntul următor: *şoapte*. Cuvîntul însoţitor este *şoapte*, fiindcă vine să completeze, să întregească verbul *spui*. Cele două cuvinte se cheamă „de la sine", unul pe celălalt, lucru de care ne dăm seama prin simplul citit. Însă deosebit de important este să citim numai cuvintele *perechi, perechi*. Numai aşa se vede bine legătura dintre cuvinte.

La desenarea schemei, partea de propoziţie care lipseşte din text poate fi trecută în dreptunghi punctat.

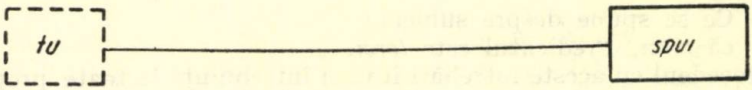

Exerciţiul III

Şi George nu mai vine

Rezolvare:

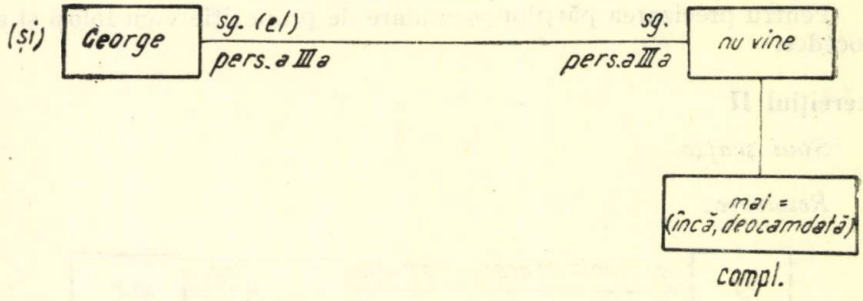

Notă:

Predicatul este la pers. a 3-a sg. Linia de acord gramatical ne arată că şi subiectul este la persoana a 3-a sg. (George = el, or *el* este pron. pers. de pers. 3-a sg.). În schemă s-a adăugat persoana subiectului (cînd aceasta este substantiv, se înlocuieşte cu pronumele personal: George = el); nu trebuie să se înţeleagă că substantivul are categoria persoanei!

Adverbul de negaţie *nu* intră în componenţa predicatului cînd însoţeşte verbul predicativ. El nu poate fi rupt de verb, după cum semnul minus (—) în algebră nu poate fi despărţit de monomul sau binomul în faţa căruia se află.

Cuvîntul *mai* nu intră în formarea predicatului. Şi el este un adverb ca şi *nu*, dar în cazul nostru *mai* are valoarea unui complement. Cuvîntul *mai* intră în formarea predicatului doar atunci cînd este instrument al gradelor de comparaţie pe lîngă un adjectiv sau adverb (ex.: Ceahlăul *e mai mare* decît Panaghia).

În exemplul din Coşbuc, *mai* nu este instrument al gradelor de comparaţie, ci are vaoare temporală; *nu mai vine*, putem spune: *nu vine* **încă**, *nu vine* **deocamdată** ... Este evident că aici *mai* are valoare de complement circumstanţial de timp.

Deci cuvîntul *mai* uneori apare în schemă ca unitate sintactică aparte (George nu *mai* vine).

În concluzie: funcţiunea sintactică este aceea care hotărăşte locul în schemă al cuvintelor.

În ce priveşte punerea în schemă prin simplul citit, uneori, se întîmpină greutăţi. De ex.: dacă citim: *nu vine-mai*, nu sună româneşte. Pentru ca să sune româneşte trebuie să facem înlocuirea lui *mai* cu unul din echivalentele lui amintite: nu vine *încă*, nu vine *deocamdată*.

Cuvîntul *şi* nu a fost analizat ca parte de propoziţie. El îndeplineşte funcţia de cuvînt de legătură în *frază*, între această propoziţie şi cea anterioară. Din această cauză, noi îl vom scrie pe *şi* în faţa schemei, în paranteză, în toate cazurile asemănătoare.

Exerciţiul IV

Spui şoapte fără de-nţeles

Rezolvare:

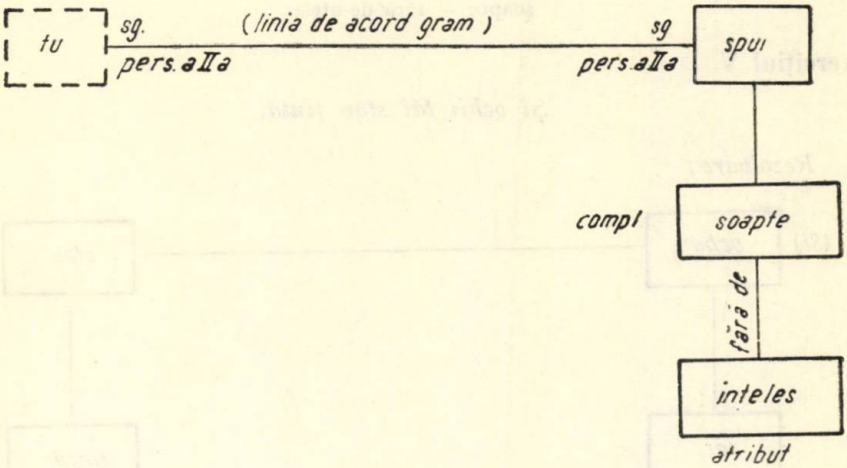

Notă:

a) Deşi nu este exprimat, la precizarea subiectului ne ajută verbul *spui*, care se află la persoana a 2-a singular: = *(tu — spui)* Un asemenea subiect, pe care-l deducem din terminaţia verbului, se numeşte *subiect inclus*. Subiect inclus avem numai cînd predicatul se găseşte la pers. I şi a II-a[1].

[1] Zicînd: *Spun*, se înţelege: **eu** *(spun)*; zicînd: *spui*, se înţelege: **tu** *(spui)*. Dar dacă zicem: *spune* (= pers. a III-a sg.), nu se ştie cine spune: Ion? Petru? Gheorghe? Mara? Ana? profesorul? elevul? ... Deci la pers. a III-a, posibilitatea de a fi subiectul unui atare predicat este aproape infinită. Din acest motiv la pers. a III-a nu există subiect *inclus* (adică, cuprins în terminaţia verbului), ci numai subiect subînţeles.

continuăm:

— Ce se spune despre subiect?
— Că *spui*, Predicatul este: *spui*.
— Ce spui? — *şoapte* (= complement).
— Ce fel de şoapte? — fără de-nţeles (=atribut).

Linia de acord gramatical confirmă rezultatul analizei.

Aici am folosit procedeul: întrebare — răspuns. Să se observe şi să se reţină faptul că folosim întrebarea cînd avem cuvinte perechi, depinzînd unul de celălalt şi anume: — întrebăm cu cuvintul determinat (regent), la care răspunde cuvîntul subordonat (determinator). Aşa se întîmplă în clasă: elementul regent — profesorul — întreabă, iar elementul subordonat — elevul — răspunde.

De ex.: (tu) —*spui*; ce spui? — *şoapte!*
Ce fel de *şoapte?* şoapte — *fără de-nţeles.*

b) Întrebările se adresează unor cuvinte existente în propoziţie şi se răspunde tot cu cuvinte existente în textul analizat. Spunem acest lucru, care *pare* foarte simplu şi firesc, fiindcă mulţi elevi începători fac marea greşeală de a întreba cu cuvinte luate din vînt. Atunci şi analiza lor are trăinicia vîntului. Nesprijinindu-se pe text — ea este eronată, greşită.

În exemplul analizat se poate întrebuinţa doar cititul pentru determinarea (aflarea) părţilor secundare de propoziţie, astfel:

spui — şoapte
şoapte — fără de-nţeles.

Exerciţiul V

Şi ochii tăi stau ţintă.

Rezolvare:

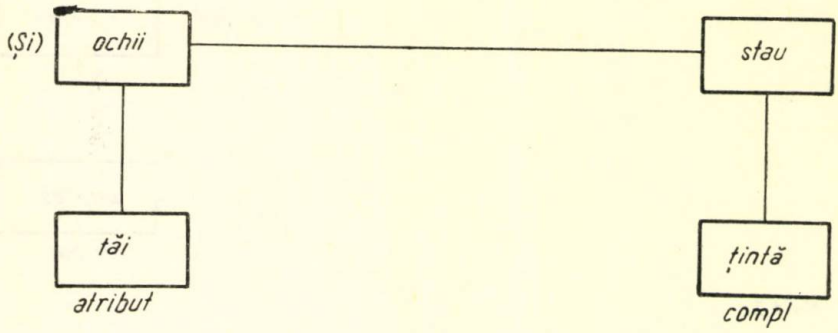

La fel ca în exerciţiul al III-lea ,în propoziţia de faţă conj. *şi* nu îndeplineşte nici o funcţiune. O vom aşeza în faţa schemei, în paranteză.

Procedăm, ca în exemplele anterioare, la găsirea subiectului şi predicatului, întrebînd chiar cu definiţiile lor. Aflăm astfel că substantivul *ochii* este subiect, iar verbul *stau* este predicat. Acestea sînt părţi principale de propoziţie.

Pentru aflarea părţilor secundare de propoziţie e suficient să citim cu atenţie textul.

Vom constata că fiecare cuvînt regent îşi „cheamă" determinantul „de la sine". Substantivul îşi cere atributul, iar verbul, complementul, astfel:

ochii — tăi
stau — ţintă

Cuvintele regente sînt:

ochii — cu determinantul: ——— *tăi*

şi

stau — cu determinantul: ——— ţintă

Dacă am încerca să citim perechi alte cuvinte decît cele care sînt legate prin înţeles, ajungem la (formulări) împerecheri nelogice, absurde, ex.: stau — tăi.

Fiecare parte secundară de propoziţie este legată de regenta ei printr-o linie verticală sau oblică, ca în schema a VI-a. Faptul că linia este verticală sau oblică nu are nici o importanţă gramaticală. Important e ca să se vadă că este vorba de etaje diferite.

Exerciţiul VI

Prin noapte-afară lung priveşti.

Rezolvare:

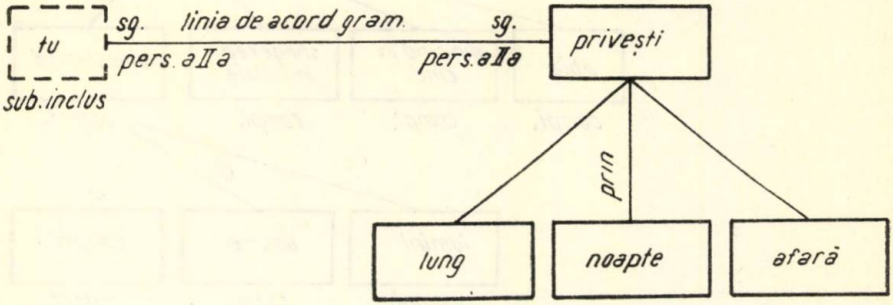

Notă:

Linia de acord gramatical ne arată că am stabilit bine subiectul *tu*. Predicatul *(priveşti)* se acordă în număr şi persoană cu subiectul inclus. De asemenea, terminaţia verbului predicativ (priveşti), care este la pers. a II-a sg., include în el şi subiectul *tu*. Avem de a face şi aici cu un subiect inclus, aşa cum am întîlnit şi la exerciţiul al IV-lea.

Felul părţilor secundare, atribut şi complement, este uşor de stabilit din următorul motiv: ştim că complementul determină mai ales un verb, iar atributul un substantiv (sau pronume).

Precizarea felului fiecărui complement: de loc, de timp, de mod etc. este tot atît de uşoară şi se face în felul următor: punem întrebarea cuvîntului regent, în aşa fel încît să răspundem întrebării cu cuvîntul însoţitor. În cazul nostru, întrebările le vom pune cuvîntului *priveşti*, de care depind cele trei complemente.

— Cum priveşti? — *lung*. Arătînd modul cum priveşte mama, *lung* este un compl. circ. de mod.

— Şi în continuare: (pe) unde priveşti? — *prin noapte* = este complement circ. de loc.

— Unde priveşti? — *afară;* arătînd locul, direcţia, unde priveşte mama, cuvîntul *afară* este un compl. circ. de loc —

Aşa se procedează şi la analiza altor propoziţii dezvoltate cu condiţia să se respecte indicaţiile date la exerciţiul IV, aliniatul b.

Exerciţiul VII

Clipeşte-abia din cînd în cînd
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecînd
Prin colţuri de odaie.

Rezolvare:

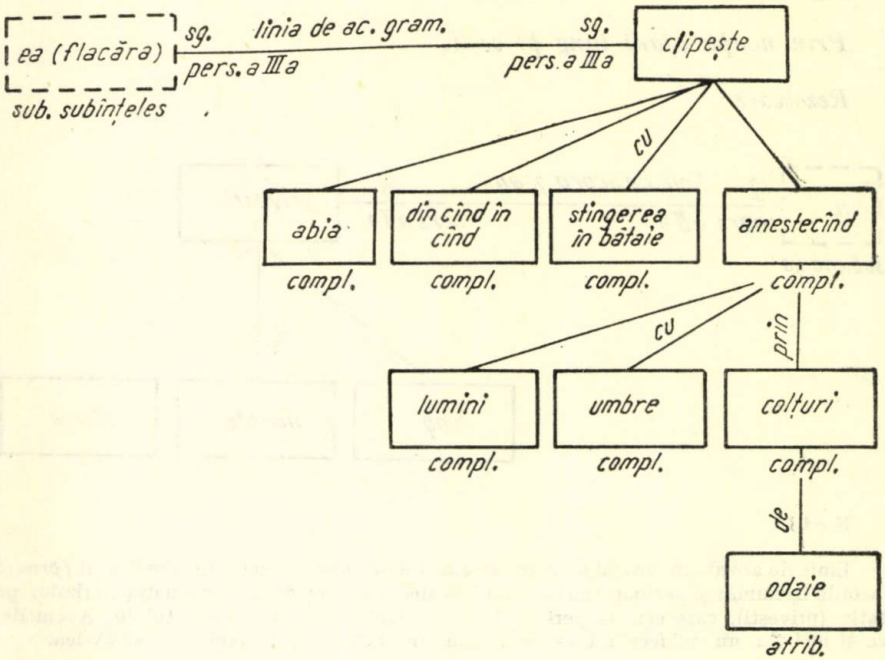

Notă:

Vezi pentru: *din cînd în cînd* (locuţiune temporală) nota de la pag. 15, unde se explică de ce *din* nu se scrie, în asemenea cazuri, pe linia subordonatoare.

Propoziţia aceasta are opt părţi secundare. Cu toate acestea punerea în schemă este uşoară. Pentru a afla subiectul şi predicatul, încadrăm propoziţia în fraza din care face parte:

Pe vatra veche ard
Pocnind din vreme-n vreme
Trei vreascuri rupte dintr-un gard
Şi flacăra lor geme:
Clipeşte-abia din cînd în cînd
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecînd
Prin colţuri de odaie.

Acum ne ajutăm de întrebări, aşa cum am mai procedat, pentru a afla subiectul şi predicatul: acestea sînt: *flacăra* şi **geme**. Subiectul *flacăra* este subînţeles, el fiind exprimat în propoziţia anterioară. Trasînd linia de acord gramatical între cele două părţi principale de propoziţie, verificăm tot odată dacă am lucrat bine.

În ce priveşte părţile secundare de propoziţie, raporturile de subordonare se pot stabili prin simpla citire a cuvintelor perechi, astfel:

clipeşte — abia
clipeşte — din cînd în cînd
clipeşte — cu stingerea-n bătaie (= în bătaie cu stingerea) = (anevoie) = locuţiune adverbială.
clipeşte — amestecînd.

Toate aceste patru unităţi sintactice se leagă de un verb, de predicat, şi sînt complemente.

Continuăm citirea cuvintelor perechi, care se determină, care se „cheamă" prin înţeles:

amestecînd — lumini
amestecînd — cu umbre
amestecînd — prin colţuri
colţuri — de odaie

Exercițiul VIII

Într-un tîrziu, nerădicînd de jos a ta privire.

Rezolvare:

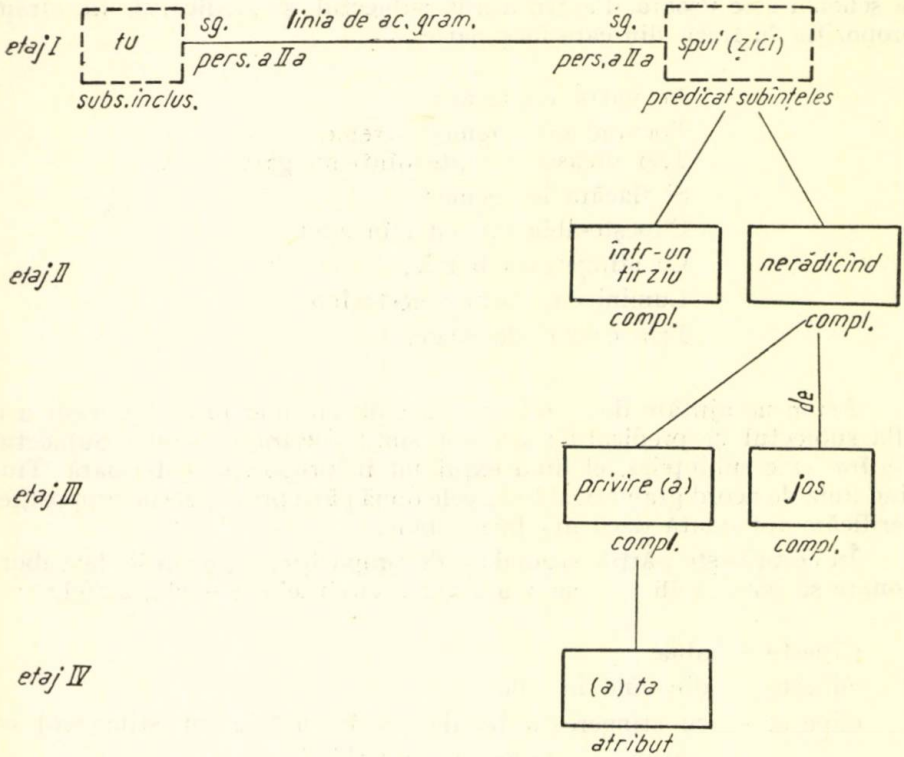

Propoziția aceasta prezintă un caz mai rar întîlnit. Aici nu sînt exprimate nici subiectul nici predicatul. Dar, încadrînd propoziția în fraza din care am luat-o, și anume:

„Într-un tîrziu, nerădicînd de jos a ta privire:
— Eu simt că voi muri-n curînd
Căci nu-mi mai sînt în fire, ...”

Constatăm cu ușurință că primei propoziții, care ține pînă la linia de dialog, îi lipsește predicatul. Propoziția trebuia construită astfel:

„Într-un tîrziu, nerădicînd de jos a ta privire, spui, (zici): Eu simt... etc. ...

Predicatul subînţeles *spui* este la persoana a II-a singular. În el se include şi subiectul *tu (tu spui)*.

Aşadar, atît subiectul cît şi predicatul nu sînt exprimate în text.

Părţile secundare de propoziţie sînt uşor de analizat prin citirea atentă a cuvintelor perechi, legate prin înţeles:

spui — într-un tîrziu; spui — neridicînd
neridicînd — privirea; privirea — ta;
neridicînd — de jos.

Nu s-ar putea rosti, fiind nelogic, perechile: tu — privirea; tu — a ta; spui — privirea...

În felul acesta, prin simplul citit, am stabilit raporturile dintre părţile principale de propoziţie şi cele secundare, dintre cuvintele regente şi subordonatele lor. Dacă vom pune cuvintelor regente întrebările necesare şi vom răspunde cu cuvintele subordonate, vom stabili şi felul fiecărei părţi de propoziţie.

Exemplu:

Cînd spui? — într-un tîrziu (= compl. circ. de timp)
Cum spui? — neridicînd (fără să ridici) (= compl. circ. de mod)
neridicînd, ce? — privirea (=compl. direct)
a cui privire? — a ta (= atribut)
neridicînd de unde? — de jos (= compl. circ. de loc)

Exerciţiul IX

Nimic...

Cuvîntul *nimic* formează o propoziţie. Înţelesul lui apare din strofa:

La geam tu sari de-odată,
Prin noapte-afară lung priveşti.
— Ce vezi? întreab-o fată!
— *Nimic* ... Mi s-a părut aşa!!

Propoziţia *Nimic...* trebuie analizată ţinînd seama de intenţia autorului. La întrebarea fetei, mama putea răspunde:

Nu văd nimic.

Rezolvarea acestei propoziţii este următoarea: subiectul este *eu* şi se află inclus în terminaţia verbului *văd* (eu văd). Predicatul este *nu văd*. Pronumele negativ: *nimic* însoţeşte verbul predicativ *nu văd*. Răspunzînd la întrebarea *ce (nu văd)?* — *nimic* este un complement direct.

În schemă propoziția va arăta astfel:

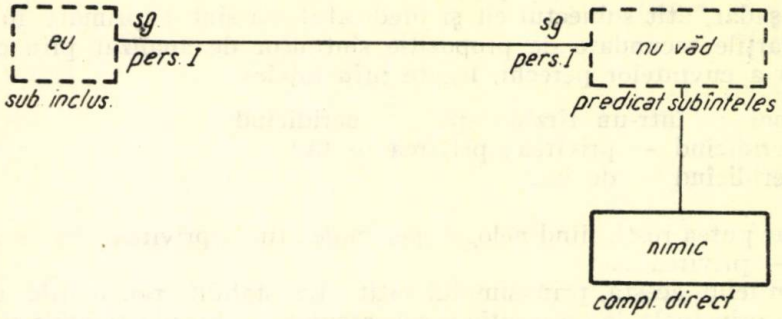

Nimic... este una din cele mai scurte propoziții din poezia *MAMA*. Ea este eliptică atît de subiect cît și de predicat.

MORFOLOGIA

INTRODUCERE ÎN MORFOLOGIE

Cuvintele, cazurile, modurile, propoziţiile .. din limba noastră — şi din alte limbi — le cunoaştem mai bine, dacă le urmărim: 1) *înţelesul* 2) *funcţiunea* sau *rolul sintactic* şi 3) *forma*.

Dacă ne gîndim numai la *cuvinte, înţelesul* lor e studiat mai ales în vocabular; *forma*, în morfologie; *funcţia* sintactică, în sintaxă.

Morfologia e o parte a gramaticii care studiază părţile de vorbire. (Cuvîntul *morfologie* l-am primit din limba franceză, dar la origine e grecescul *morphe* = formă, şi *logos* = vorbire, ştiinţă. Morfologia e deci un studiu care are în vedere mai ales *forma* cuvintelor).

După *formă*, cuvintele din limba română se împart în două grupe mari:

a) flexibile, şi b) neflexibile

adică cuvinte care-şi schimbă forma în cursul vorbirii şi cuvinte care nu-şi schimbă forma în cursul vorbirii. Cele flexibile îşi mlădiază forma după împrejurările statornicite de vorbire. Astfel cuvîntul *mamă* devine uneori *mamei* sau *mamelor* etc. Cuvintele *şi, în, la*... sînt neflexibile. Ele nu-şi schimbă forma niciodată, în oricît de multe şi în oricît de felurite propoziţii le-am întrebuinţa.

Împărţirea cuvintelor în flexibile şi neflexibile este cea mai importantă grupare din morfologie.

CUVINTE FLEXIBILE

SUBSTANTIVUL

Numim substantiv numele fiinţelor şi obiectelor.

În gramatică şi fiinţele pot fi grupate printre obiecte, dacă dăm cuvîntului obiect un înţeles larg.

În acest caz putem zice: *Numim substantiv numele obiectelor*[1].

[1] Vezi şi lucrarea recentă: „*Culegere de exerciţii gramaticale*..., de Stefania Popescu, Buc, Ed. did. şi ped., 1968, p. 5.

Tot ce vedem în jurul nostru — în înţeles gramatical — e obiect, iar numele tuturor acestor obiecte e substantiv: *vaduri, ape, cale, plopi, amurg, moara, căscioara, vreascuri, fete, frate...*

Notă:

„Gramaticii latini au numit substantivul: *nomen substantivum*, adică nume care arată o substanţă, o existenţă. Tot ce *este* sau ne închipuim că este, de sine stătător, e o existenţă, iar numirea ei e substantiv[1]".

Substantivele au ceva comun: faptul că *se pot număra:* un măr, două mere, trei mere ...; un adevăr, două adevăruri, trei adevăruri... Excepţiile sînt rare, ex.; lapte, unt, foame, linte, fotbal.

Cînd numărăm un cuvînt, aflăm mai multe lucruri:

1) că acel cuvînt e substantiv

2) de ce *gen* este substantivul (*un* frate, *doi* fraţi: masculin; *o* fată, *două* fete: feminin; *un* mal, *două* maluri: neutru).

3) aflăm *forma nearticulată* a substantivului la singular şi plural (cazul N. şi A.).

ANALIZĂM, SPRE EXEMPLIFICARE, CÎTEVA SUBSTANTIVE:

1) vaduri (vers 1). E substantiv. Dovadă: 1) *vadurile* sînt obiecte. Sînt făcute din pămînt, din substanţă; de aceea numele lor este *substantiv*. 2) vadurile se pot număra: un vad, două vaduri, trei vaduri zece vaduri[2]. 3) Cuvîntul *vaduri* poate primi un articol nehotărît, ex.: *nişte* vaduri. 4) Poate primi un adjectiv, ex: vaduri *adînci*.

2) ape (vers 1) E substantiv. Dovadă: 1) *apele* sînt făcute din materie din substanţă, de aceea numele lor este substantiv; 2) *apele* se pot număra: o apă, două ape, trei ape, 3) Pot primi un adjectiv, ex.: ape *repezi;* 4) Pot primi articol nehotărît: *nişte* ape.

3) vuiet (vers 2) E substantiv. Dovadă: 1) *vuietele* se pot număra; un vuiet, două vuiete; 2) Cuvîntul *vuiet* poate primi un adjectiv, ex. vuiet-*puternic;* 3) Poate primi un articol nehotărît, ex.: *nişte* vuiete, *un vuiet* (oarecare).

4) cale (vers 2) E substantiv. Dovadă: 1) calea e făcută din materie, din pietre ... De aceea, numele ei e substantiv; 2) căile se pot număra: o cale, două căi; 3) Cuvîntul *cale* primeşte adjective, ex.: cale *lungă;* 4) Poate primi articol nehotărît, ex.: *nişte* căi.

5) plopi (vers. 3) E substantiv. Dovadă: 1) plopii sînt făcuţi din materie, se pot pipăi; 2) *plopii* se pot număra: un plop, doi plopi; 3) Cu-

[1] I. Manliu, *Gramatică istorică şi comparativă a limbii române*, Bucureşti, 1894, pag. 135.

[2] Numeralul (cardinal) şi adjectivul sînt înrudite între ele. Sintactic, amîndouă determină substantivul ca atribute adjectivale. De aceea, amîndouă sînt, în egală măsură, chei de recunoaştere a substantivului.

vîntul *plop* poate primi un adjectiv, ex.: plop *înalt;* 4) un art. nehot. ex.: *nişte* plopi.

6) amurg (vers 3) E substantiv. Dovadă: 1) *Amurgul* se poate număra: un amurg, două amurguri; 2) *Amurg* primeşte adjective, ex.: amurg *umed;* 3) Poate primi articol nehot. ex.: *nişte* amurguri.

7) jale (vers 3) E substantiv. Dovadă: 1) Cuvîntul *jale* poate primi un adjectiv, ex.: jale *adîncă;* 2) Substantivul jale, mai rar întîlnit la plural, se poate număra: o jale, două jeli; 3) Poate primi articol nehotărît: *o* jale (de nedescris).

8) malul (vers 5) E substantiv. Dovadă: 1) *malul* poate primi un adjectiv, ex.: malul *adînc, drept;* 2) Altă dovadă, că se poate număra: un mal, două maluri, trei maluri; 3) Poate primi articol nehotărît: *nişte* maluri.

9) apei (vers 5) E substantiv. Dovadă: 1) apa se vede. E un lucru. Numele lucrului e substantiv; 2) se poate număra: o apă, două ape; 3) Poate primi adjective: apă *dulce, repede, caldă.*

10) cărări (vers 6) E substantiv. Dovadă: 1) *cărările* sînt obiecte. Numele obiectelor e substantiv; 2) se poate număra: o cărare, două cărări; 3). Pot primi adjective: cărări *lungi;* 4) Pot primi art. nehot. ex.: *nişte cărări.*

Concluzie

— Substantivele se pot cunoaşte adesea prin aceea că: 1) denumesc obiecte independente; 2) pot fi însoţite de adjective; 3) se pot număra, cu rare excepţii; 4) primesc un articol nehotărît.

CAZURILE SUBSTANTIVULUI

1) Să arătăm *cazul* celor zece substantive analizate mai sus.

2) Să arătăm ce ne face să spunem că substantivele acestea sînt la cazul arătat de noi.

Notă:

În limba română sînt cinci cazuri. Pe unele elevii le deosebesc mai greu de altele: nominativul de acuzativ şi genitivul de dativ. De aceea stăruim asupra acestor greutăţi. Cazul substantivului se poate preciza:

1) prin rolul sintactic ce-l are cuvîntul în propoziţie (vezi cap. Propoziţia).

2) prin înlocuirea substantivului cu pronumele personal.

3) prin întrebare.

Începem întrebarea cu pronumele interogativ. Ex., în propoziţia: *Ape repezi curg...* întrebăm: — **Ce** curg?, — *Ape!* Dar întrebarea **ce?** apare şi la acuzativ. De aici necesitatea înlocuirii substantivului *ape* cu pronumele personal corespunzător: *Ape repezi curg* = **Ele** *curg.* Prin înlocuire, confundarea cu acuzativul nu mai e posibilă, deoarece se vede clar că pronumele **ele** este în nominativ. Înlocuirea ne ajută să deosebim şi genitivul de dativ. La dativ poate apărea pronumele şi repetat: sub formă accentuată şi neaccentuată. La nominativ nu există decît o singură formă. În exemplul: *Pe malul* **apei** ..., întrebăm punînd pronumele interogativ în fruntea întrebării, aşa cum am precizat mai sus: **Al cui** *mal?*

— *Al apei!* Se recunoaşte uşor genitivul şi prin întrebare şi prin răspuns, deoarece în ambele cazuri apare articolul genitival[1]. Elevii sînt înclinaţi să pună şi la genitiv întrebarea cu pronumele interogativ în dativ, ex.: *Pe malul* **apei** ... întrebînd greşit: *malul* **cui?**, iar din întrebarea dativului trag concluzia că substantivul *apei* este la dativ. În acest mod, ei fac două greşeli; prima: nu încep întrebarea cu pronumele interogativ; a doua: nu observă că întrebarea e pusă cu un substantiv — deci determinantul, *apei*, este un atribut; or, un atribut nu stă în cazul dativ niciodată. În felul acesta, recunoaşterea cazului substantivului, după rolul său sintactic, este pe cît de necesară pe atît de uşoară:

1) **Nominativul** — numeşte subiectul propoziţiei. De aici vine şi numele nominativului: *nominativus* = care numeşte (în limba latină). Substantivul în N. apare mai ales ca *subiect*, mai rar ca *nume predicativ* şi foarte rar ca *apoziţie*. Se confundă uşor cu acuzativul, dar se poate deosebi tot atît de uşor prin: a) rolul sintactic îndeplinit în propoziţie (subiect, nume predicativ, apoziţie); b) prin posibilitatea înlocuirii Substantivului cu pronumele personal, ex.: *Elevul* îşi ajută colegul = *El* îşi ajută colegul; **el** = în N. În N. stă şi numele predicativ, ex.: *Ea este* **mama** = *Mama este* **ea**. Numele predicativ este uşor de recunoscut fiindcă însoţeşte totdeauna un verb gol (copulativ). Tot în N. stă şi apoziţia, ex.: George, *băiatul*, soseşte = George, **el**, soseşte.

2) **Acuzativul** este cazul la care stă în deosebi substantivul cînd are rol de *complement direct*, ex.: Ea învinuieşte *fata* (că şi-a pierdut cartea). Substantivul *fata* este complement direct. În limba română, complementul direct este însoţit de *pe*, mai ales cînd este exprimat prin substantiv-propriu ori pronume ex.:

Ea îl învinuieşte pe **Ionel** = *Ea îl învinuieşte pe* **el**. În primul exemplu: *Ea învinuieşte* **fata**, — compl. dir. nu este însoţit de prepoziţia *pe*. Deci: acelaşi complement direct l-am putut reda însoţit de prepoziţia *pe* sau fără *pe*, adică cu *pe* = 0 (zero). În concluzie: complementul care se poate exprima cu *pe* sau, prin înlocuire, cu *pe* = 0 (zero), este complement direct. Acesta răspunde la întrebarea: *pe cine? ce?* Substantivul în Ac. poate fi: complement dir., indirect. circumst., ori atribut; în acest caz are forma de substantiv cu prepoziţiile: *în, la, cu, din, pe* etc. ... Ex.: Apele curg *în* vaduri. Cărările duc *la* moară. Recunoaşterea Ac. în asemenea cazuri ne-o indică chiar prepoziţia respectivă.

3) **Genitivul** e cazul substantivelor cu rol de atribut, ex.: Pe malul *apei* (se-mpletesc cărări). *La genitiv, un substantiv* **(apei)** însoţeşte alt substantiv **(malul)**, ca mama pe puiul ei. Lucrul acesta apare clar în exemplele: *Fata babei* ... puiul *căprioarei* ... Răspunde la întrebările: *al cui? a cui? ai cui? ale cui?* În limba latină, *genitrix* însemna *mamă*. Multă vreme la genitiv nu au stat decît numele fiinţelor care au dat naştere altor fiinţe.

[1] Vezi, *Analize gramaticale*... de D. D. Draşoveanu, M. Zdrenghea, P. Dumitraşcu, pag. 35.

4) **Dativul** e cazul substantivelor cu rol de *complement*.

Substantivul la genitiv însoțește un alt substantiv, iar la dativ substantivul însoțește un verb. De aceea e complement. Însoțește adesea verbul *dau*. De aici vine numele *dativului*. În latinește *dativus* = dat. Ex.: Dau *mamei* (o veste). Aduc *mamei* (o veste).

SĂ ANALIZĂM CAZUL CÎTORVA SUBSTANTIVE

1) în vaduri (vers 1) E substantiv la acuzativ cu prepoziție. După *formă* (terminație), substantivul poate fi la orice caz de la plural. 1) Este la acuzativul cu prepoziție, dovadă, prepoziția *în*, ce-l însoțește. 2) Altă dovadă că se află la acuzativ e rolul său sintactic, de complement circumstanțial de loc.

2) ape (versul 1) Substantiv la nominativ. După *formă* (terminație) substantivul poate fi la orice caz de la plural. După înțeles și funcțiune sintactică se vede că e la nominativ; dovezi:

1) Răspunde la întrebarea pusă nominativului: Ce curg? — — Ape. Dar la întrebarea: Ce? poate răspunde și acuzativul. De aceea argumentul întrebării nu ne mulțumește. Căutăm alte dovezi.

2) Prin înlocuire cu pronumele personal, apare nominativul: *Ape* curg = *Ele* curg. *Ele* = e pronume la nominativ. Deci și substantivul înlocuit (ape) e tot la nominativ.

3) Substantivul *ape* e la nominativ, dovadă și rolul său de *subiect* al propoziției.

3) vuiet (vers 2) Substantivul e la acuzativ. Dovezi:

1) Răspunde la întrebarea: — *Ce* (dau apele)? — *vuiet*. Dar la întrebarea *ce* poate răspunde și nominativul. Deci căutăm și alte dovezi.

2) Prin înlocuire cu pronumele personal: Apele dau vuiet = Apele *îl* dau *(pe el)*. Pronumele îl *(pe el)* este la acuzativ, deci la acuzativ va fi și substantivul înlocuit.

3) Substantivul *vuiet*, în propoziție, e complement direct. Deci e la acuzativ.

4) (în) cale (vers 2), 1) e substantiv la acuzativ cu prepoziție. Dovada e simplă: substantivul e însoțit de prepoziția *în*. 2) Are funcția de complement circumstanțial.

Notă:

Substantivele (ori pronumele) însoțite de prepozițiile ce se rostesc cu cuvîntul *mine* sînt exemplele cele mai ușor de analizat (în ceea ce privește cazul). Ele sînt totdeauna la acuzativ. Asemenea exemple sînt foarte des întîlnite în vorbire.

5) plopi (vers 3) E substantiv la nominativ. După formă, adică după terminaţie, ar putea fi la oricare din cele 5 cazuri. Dovezi că e la nominativ:

1) — *Cine* (doinesc)? — Plopii!

2) Are rol de *subiect: Plopii* doinesc.

3) Prin înlocuire: *Ei* doinesc. Pronumele *ei* este la nominativ, deci şi substantivul înlocuit este tot la nominativ.

Cînd înlocuim un substantiv cu un pronume, se vede mai uşor la ce caz e pronumele (mai ales cel personal). La cazul la care e pronumele înlocuitor, la acelaşi caz va fi şi substantivul înlocuit.

6) (în) amurg (vers 3) E substantiv la cazul acuzativ cu prepoziţie. După *terminaţie*, substantivul ar putea fi la orice caz. Deci după acest aspect al formei nu-i putem cunoaşte cazul. După *înţeles* se vede că e la acuzativ. Înţelesul e în strînsă legătură cu funcţia sintactică; am văzut că se poate cunoaşte cazul după rolul sintactic al substantivului. *În amurg* e complement de loc, deci e în acuzativ. Dar mai uşor se cunoaşte după prepoziţia ce-l însoţeşte *(în)*

7) jale (vers 5) E substantiv la acuzativ. După terminaţie, substantivul ar putea fi la N., A., ori V. Este la acuzativ, dovadă:

1) Răspunde la întrebarea — *Ce* (doinesc plopii)? — *Jalea*! Dar întrebarea *ce* ne poate înşela. Şi nominativul răspunde uneori la aceeaşi întrebare.

Deci căutăm alte dovezi mai trainice.

2) Înlocuirea cu pronumele personal: Plopii doinesc *jalea* = = Plopii *o* doinesc *pe ea*; (pe) *ea* e în Ac.

3) Substantivul *jale* în propoziţie este complement direct, deci e la acuzativ.

8) (pe) malul (vers 5) E substantiv la acuzativ. Dovadă: 1) are prepoziţia *pe*. 2) funcţia: e complement circumstanţial de loc.

9) apei (vers 5) E substantiv la cazul *genitiv*. Dovezi:

1) După terminaţia — *ei* ar putea fi la G. ori D. Dar fiindcă răspunde la întrebarea: Al cui mal? — Al apei!, cuvîntul e la genitiv.

2) Avînd rol de atribut: malul *apei* e la genitiv. (Dacă ar fi complement, avînd terminaţia în *-ei*, substantivul ar fi la cazul dativ).

10) cărări (vers 6) substantiv la nominativ. Dovezi: după terminaţie, cuvîntul ar putea fi la orice caz (de la plural). Fiindcă răspunde la întrebarea: *Ce* duc la moară? Substantivul ar putea fi la nominativ ori acuzativ. Dar, fiindcă are rol de *subiect*, e la nominativ. O dovadă în plus o constituie posibilitatea înlocuirii lui cu pronumele personal: *Cărări* duc la moară = *ele* duc la moară.

Concluzii

Cazul indică rolul sintactic al substantivului: de subiect, nume predicativ, atribut ori complement. Așadar, cazul substantivului nu poate fi cunoscut decît analizînd substantivul în propoziție. De aceea și *înlocuirea substantivului*, în propoziție, prin pronumele personal, ne ușurează stabilirea cazului (mai ales a nominativului sau acuzativului). Pe cît de ușor se confundă nominativul și acuzativul, pe atît de ușor se pot deosebi, cu ajutorul *înlocuirii*. *Genitivul* și *dativul*, cazuri mai rare, se deosebesc ușor prin rolul lor sintactic: genitivul are rol de atribut, fiindcă substantivul în G. determină un alt substantiv, iar dativul are rol de complement, fiindcă substantivul determină un verb. Cercetînd substantivele din întreaga poezie *Mama*, vom găsi aceeași situație ca mai sus: acuzativul cu prepoziție apare adesea, mult mai des decît cel fără prepoziție, mai des decît oricare alt caz. De aici se vede importanța cunoașterii prepozițiilor care ne dau cheia recunoașterii acuzativului (cu prepoziție).

ADJECTIVUL

1) Să scoatem adjectivele din primele patru strofe.
2) Să arătăm ce ne face să spunem că acestea sînt adjective.
3) Să precizăm *felul* adjectivelor și *gradul* lor de comparație.
4) Să arătăm ce ne face să aducem acele precizări.

Ființele și lucrurile au diferite însușiri: soarele e *strălucitor*, marea e *adîncă*, muntele e *înalt*, elevul e *harnic*. Cuvintele: *strălucitor, adîncă, înalt, harnic* sînt cuvinte care arată cum sînt soarele, marea, muntele, elevul. Ne arată însușirea lucrurilor și ființelor denumite de substantive. Ele sînt adjective.

Adjectivul e un cuvînt ce *însoțește* un substantiv, arătînd o însușire a ființei sau lucrului denumit de substantiv. Deci adjectivul nu e un cuvînt de sine stătător (ca substantivul). E ceva *adăugat*. E un satelit al substantivului. Cuvîntul românesc *adjectiv* vine din limba franceză, dar acolo vine din latinescul *adjectivum* (nomen) = *ce se adaugă* (la numele lucrurilor). Deci și istoria cuvîntului *adjectiv* ne arată că adjectivul e un fel de umbră a substantivului. *Nu poate exista umbră de copac fără copac, nici adjectiv fără substantiv* (ori înlocuitorul său, pronumele). Legătura de *înțeles* dintre adjectiv și subtantiv se vădește de cele mai multe ori și în *forma* adjectivului: elev *bun*, elevă *bună*, copil *harnic*, fetiță *harnică*, fetițe *harnice*. Legătura apare în gen, număr și caz. Asemenea legătură se numește acord.

Observație

M. Grevisse, autorul mult apreciatului tratat „Le bon usage", în „Introducere", scrie: „Prin acord înțelegem potrivirea stabilită (...) în gen, număr, persoană, — la doi ori mai mulți termeni ce se raportează la (...) același lucru. Dintre acești termeni, unul, *cel*

mai tare (de ex. substantiv) *impune* unui singur ori mai multor *termeni mai slabi* (de ex. adjective) situați în *sfera sa de influență* de a lua aceeași poziție ca și el în categoriile morfologice"[1].

Substantivul e cuvîntul regent, iar adjectivul e cuvîntul subordonat. Dovadă e faptul că putem întreba cu substantivul și răspundem cu adjectivul

De exemplu: Carte frumoasă:

— Ce fel de *carte?*

— *Frumoasă!*

Stăpînirea substantivului se întinde și asupra numeralului, cum o dovedește acordul: *un* elev, *o* elevă, *doi* elevi, *două* eleve. (Deci și numeralul are ceva din firea adjectivului, căci se acordă cu substantivul în gen, număr și caz ca și adjectivul)

Uneori și pronumele ajunge sub stăpînirea substantivului. În loc să *înlocuiască* un substantiv (cum cere firea pronumelui), el *însoțește* substantivul și se acordă cu el (ca adjectivul) devenind *adjectiv*: elevul *meu, acesta*, eleva *mea, aceasta*; *unii* elevi, *unele* eleve. Astfel pronumele posesiv (al meu) devine adjectiv posesiv (elevul *meu*); pronumele demonstrativ (acesta), devine adjectiv demonstrativ (elevul *acesta*).

Mai anevoioasă e deosebirea dintre genitivul pronumelui *personal* (pers. a III-a), care arată *posesia* și *pronumele posesiv* sau adjectivul posesiv: cartea *lui* și cartea *sa*. Lămurirea se face pe baza *acordului*, după cum vom vedea la pronume.

În privința acordului observăm că adjectivele se împart în două grupe.

elev *bun* — elevă *bună*, elev *harnic* — elevă *harnică*. Adjectivele *bun—bună, harnic—harnică* se acordă în gen cu substantivul și acest acord se vede *clar* în terminația adjectivelor. Acestea sînt adjective cu două terminații: una pentru masculin *(bun, harnic, ordonat)*, alta pentru feminin *(bună, harnică, ordonată.)*

Dar *sînt și adjective la care, acordul în gen nu se vede deși se acordă în gen, număr și caz cu substantivul însoțit*, elev cuminte — elevă cuminte, elev mare — elevă mare. Acestea sînt *adjective cu o singură terminație* (aceeași pentru masculin și feminin).

Adevăratele adjective — adjectivele propriu-zise — se cunosc și după aceea că aproape totdeauna pot arăta însușirea obiectelor într-un grad mai mare ori mai mic. De ex. o carte poate fi mai mult ori mai puțin frumoasă decît alta. Această diferențiere poate fi arătată astfel:

steaua e *strălucitoare*, luceafărul e *mai strălucitor*, carte *frumoasă, mai frumoasă, foarte frumoasă;* elev *harnic, mai puțin harnic, foarte harnic;* elev *ordonat, la fel de ordonat, cel mai puțin ordonat;* — elev *disciplinat, mai disciplinat, foarte disciplinat,*

corespunzîndu-le grade de comparație: pozitiv, comparativ (egalitate, superioritate și inferioritate), superlativ (relativ și absolut).

[1] M. Grevisse: *Le bon usage*, grammaire française, Ed. Hatier Paris, 1964.

Adjectivele propriu-zise — şi numai ele — *se pot compara, adică se pot trece prin cele trei grade de comparaţie;* adjectivele care provin din pronume nu au grade de comparaţie.

Zicem: elevul *acesta,* dar nu putem zice *mai* acesta, foarte *acesta.*

În concluzie: *numai adjectivele calificative au grade de comparaţie.*

SĂ ANALIZĂM CÎTEVA EXEMPLE DE ADJECTIVE

1) (ape) repezi (versul nr. 1) Cuvîntul *repezi* este adjectiv din următoarele motive:

a) Arată o însuşire a apelor.

— Ce fel de ape?

— Repezi.

b) E un adjectiv *calificativ,* fiindcă ne arată o însuşire a substantivului determinat.

Altă dovadă că e calificativ este faptul că adjectivul are grade de comparaţie: repezi (grad I: pozitiv), mai repezi (grad II = comparativ), foarte repezi (gr. III: superlativ). Numai adjectivele calificative au grade de comparaţie.

c) Este adjectiv la gradul pozitiv (vezi înşiruirea de mai sus);

d) are o singură terminaţie, dovada: *apă — repede; pîrîu — repede.*

2) umedul (amurg) (versul nr. 3) E adjectiv calificativ la gradul pozitiv, cu două terminaţii.

a) E adjectiv, căci arată o însuşire a amurgului:

— Ce fel de amurg?

— Umed!

b) E un adjectiv calificativ, dovadă stînd comparaţia: umed (gradul pozitiv), mai umed (gradul comparativ) foarte umed (gradul superlativ). Din gradarea de mai sus se vede că este la gradul pozitiv.

c) Are două terminaţii: *amurg umed; seară, pînză umedă;* o terminaţie e în consoană (umed), alta în vocală: (umedă).

3) eterna (jale) (versul nr. 4) E adjectiv calificativ, la gradul pozitiv, cu două terminaţii. E adjectiv calificativ căci ne arată *o însuşire* a substantivului (jale). E calificativ, deşi adjectivul *etern* nu poate fi gradat. Căci despre ce e etern (sau vecinic) nu se poate zice că e mai etern (mai vecinic) ori foarte etern (foarte vecinic).

Sînt adjective care nu au grade de comparaţie, ex.: etern, principal, superior etc.

Acestea au în chiar *înţelesul* lor cuprinsă ideea gradului superlativ. Dar după *formă* sînt la *gradul pozitiv* (c). Are două terminaţii: (timp) etern, (durată) eternă. O terminaţie e în consoană (eter*n*), alta în vocală (etern*ă*).

4) vatra) veche (versul nr. 9) E adjectiv calificativ, gradul pozitiv, cu două terminaţii.

a) Dovadă că e calificativ e faptul spus mai sus: ne arată *o însuşire*. Altă dovadă: adjectivul poate fi gradat: *veche* (gradul pozitiv), *mai veche* (gradul comparativ), *foarte veche* (gradul superlativ)

b) E la gradul pozitiv, — vezi comparaţia.

c) Are două terminaţii: *turn vechi; clădire* (casă) *veche*. O terminaţie e în *-i* (vechi), alta în *-e* (veche).

5) (vreascuri) rupte (versul nr. 11) Cuvîntul *rupte* e verb la participiu şi adjectiv. E adjectiv calificativ, gradul pozitiv, are două terminaţii, fiindcă arată o *însuşire* a vreascurilor.

Are două terminaţii: vreasc *rupt*, ramură *ruptă* etc.

6) îngîndurat (versul nr. 24) Este verb (a îngîndura — pe cineva) şi adjectiv. Dovadă că e şi adjectiv e acordul de gen (nr. şi caz): *tată îngîndurat, mamă îngîndurată.*

Ca adjectiv, este calificativ, gradul pozitiv, cu două terminaţii.

a) Altă dovadă că e adjectiv (calificativ) e întrebarea:

— Cum e (mama)?

— îngîndurată.

b) Altă dovadă că e calificativ e comparaţia: *îngîndurată* (pozitiv), *mai îngîndurată* (comparativ), *foarte îngîndurată* (superlativ).

c) E la gradul pozitiv, dovada se vede mai sus.

d) Are două terminaţii: tată (băiat) îngîndurat, mamă (fată) îngîndurată. Întrucît provine dintr-un verb la participiu este un adjectiv participial.

7) (firul) tău (versul nr. 25) E *pronumele* posesiv: *meu, tău, său* devenit *adjectiv* posesiv: firul *meu*, firul *tău*, firul *său*, fiindcă nu ţine locul substantivului posedat (fir), ci îl *însoţeşte* ca un adjectiv. Nu e adjectiv calificativ, căci nu arată o însuşire a firului. Nici nu răspunde la întrebarea:

— Cum este firul? — Al tău!

Nici nu se poate trece prin grade de comparaţie, cum trec, de obicei, adjectivele calificative.

E un adjectiv posesiv, arătînd un posesor (mama) şi un singur obiect posedat (firul).

8) (ochii) tăi (versul nr. 28) E tot un adjectiv posesiv (de origine pronominală).

Deosebirea dintre pronume posesiv şi adjectiv posesiv se vede limpede din exemplul:

— Ochii *mei* sînt căprui (adj. posesiv, căci însoţeşte substantivul).

Ai tăi sînt albaştri. (E pronume posesiv, căci nu mai însoţeşte substantivul la care se referă, ci *ţine locul* acelui substantiv).

E adjectiv posesiv, arătînd un posesor (mama) şi mai multe obiecte posedate (*doi* ochi)

PRONUMELE

Nici aici nu vom studia toate problemele puse de pronume. Ne vom opri numai asupra acelora care sînt mai spinoase pentru elevi, în analiza morfologică :

1) deosebirea dintre pronumele personal (la genitivul ce arată posesia) şi pronumele posesiv.

2) deosebirea dintre pronumele personal (neaccentuat) de la D. şi A. şi pronumele reflexiv ;

3) problema formelor accentuate şi neaccentuate ale pronumelui.

„Pronumele este partea de vorbire care se declină şi ţine locul unui substantiv" Sau, mai scurt : *pronumele este partea de vorbire care înlocuieşte un substantiv.*

De exemplu : Dar n-a fost *el* (el = George)
Tu torci (tu = mamă)

Notă :

Exemple :

1) *Ghiţă, Ionel şi Costică* sînt colegi în clasa a VII-a.

2) *Ei* îşi învaţă regulat lecţiile.

3) De aceea răspund totdeauna bine.

Sînt trei propoziţii. În privinţa subiectelor, ele se aseamănă foarte mult, dar se şi deosebesc în aceeaşi măsură. În toate trei, vorbitorul se gîndeşte la aceleaşi persoane : *Ghiţă, Ionel* şi *Costică*. În prima le spune numele la toţi trei. În propoziţia a doua, zice doar *ei*. În propoziţia a treia, deşi subiectul este acelaşi, vorbitorul nu mai spune nimic.

Matematic vorbind, deşi subiectul e acelaşi în cele trei propoziţii, în prima propoziţie subiectul are 7 *silabe*, într-a doua o silabă, iar într-a treia *nici o singură silabă*.

De aici reiese că vorbitorul poate spune acelaşi lucru, o dată cu mai multe cuvinte, alte ori cu mai puţine.

Aici ne interesează faza din propoziţia a 2-a, unde substantivele sînt înlocuite cu un cuvînt ce le ţine locul : *ei*, pronume. Folosul adus de pronume este foarte mare : putem spune mai pe scurt decît cu substantivele. În loc de : *Ghiţă, Ionel şi Costică*, am spus *ei*.

Cuvîntul *pronume* vine din *pro* = pentru, şi *nomen* = nume, din limba latină. Deci *pronomen* = locţiitorul numelui unor fiinţe ori lucruri.

Pronumele mai au o trăsătură pe lîngă aceea că ne ajută să ne exprimăm pe scurt: ele au un mare grad de generalitate. De exemplu, Petrică poate întreba pe *Ghiță, Ionel și Costică:*

— *Voi* ce faceți?

— *Noi* învățăm.

Deci aceleași persoane (Ghiță, Ionel etc.) pot fi, după împrejurări: *noi, voi, ei.*

Problemă mai spinoasă la pronume este *deosebirea dintre pronumele personal (persoana a III-a, genitiv) și pronumele sau adjectivul posesiv.*

Pronumele posesiv arată posesia. Dar, puse la genitiv și alte pronume, ba și substantivul, arată (adesea) posesia:

basmul *fetei* = basmul **ei** = basmul *său.*

De aici vine toată greutatea: *înțelesul* e același și în cazul substantivului și în cel al pronumelui personal, cînd e la genitiv, și în cel al pronumelui (adjectivului) posesiv. Însă, noi ne orientăm și în morfologie adesea după *întrebări,* adică după *înțeles,* în loc să ne orientăm în primul rînd după *formă.* De aceea mai greșim în analiză.

Într-adevăr, dacă ne luăm după formă, putem face ușor deosebirea între cele două pronume.

Poetul putea spune:

Ex.: Tu taci și-asculți basmul *ei,* sau:
Tu taci și-asculți basmul *său.*

Ei este pronume personal, căci *acordul* în gen *s-a făcut cu persoana (fata) despre care vorbim.* (basmul *ei* = basmul *fetei*). *Său* este pronume posesiv, căci *acordul în gen s-a făcut cu obiectul posedat (basmul său),* iar nu cu persoana povestitorului (fata). Dacă acordul se făcea cu persoana povestitorului (fata) s-ar fi zis: *basmul sa* (Ceea ce, din punct de vedere al limbii române, e absurd.)

Știind că *pronumele personal se acordă în gen și număr cu persoana despre care vorbim, iar pronumele posesiv se acordă în gen și număr cu „obiectul" posedat,* înțelegem de ce pronumele personal nu are forme deosebite la G. pentru pers. I și a II-a.

Eu, profesorul, spun:

cartea *mea,* cărțile *mele*
elevul *meu,* eleva *mea*
elevii *mei,* elevele *mele*

Dacă *mea, mele* ar fi pronume *personal,* atunci persoana despre care vorbim, *profesorul,* ar fi o dată femeie, altă dată femei. Se vede de aici că *meu, mea, mei, mele* nu pot fi pronume personale, căci persoana despre care vorbim, profesorul, nu e cînd unul, cînd mai mulți, cînd bărbat, cînd femeie.

Acordul se face *nu cu profesorul, ci cu ceea ce posedă* el. De aceea *meu, mea, mei, mele* au devenit pronume posesive, iar pronumele personal nu mai are genitiv.

Aşa e şi la persoana a II-a.

La persoana a treia am văzut că se poate face acordul, cînd cu persoana despre care vorbim (profesorul), cînd cu obiectul posedat. Acordul se face cu persoana despre care vorbim (profesorul):

ex.: elevul *lui*, eleva *lui*,
elevii *lui*, elevele *lui*.

A rămas *lui*, neschimbat, ca şi persoana despre care vorbim. Deci e pronume personal la genitiv. De aceea pronumele personal la persoana a 3-a are forme şi la genitiv.

Dar se poate zice şi altfel, încît acordul nu se mai face cu persoana despre care vorbim, ci cu ceea ce posedă persoana.

Ex.: Elevul *său*, eleva *sa*
elevii *săi*, elevele *sale*

Aici *său, sa, săi, sale* se schimbă după „obiectul" posedat. Acestea sînt (pronume posesive, devenite) adjective posesive.

FORME ACCENTUATE ŞI NEACCENTUATE ALE PRONUMELUI PERSONAL

Rostind cuvîntul *România*, observăm că silaba *accentuată -ni-* este rostită ceva *mai lung* decît celelalte silabe. Ceea ce se întîmplă cu silabele accentuate, se întîmplă şi cu unele *cuvinte*. De ex. la dativ şi acuzativ, pronumele personal are două forme: accentuate (lungi) şi neaccentuate (scurte).

Pe *mine mă* (cheamă mama).

Pe *mine*, formă accentuată; *mă*, forma neaccentuată a aceluiaşi cuvînt. Cuvîntul se repetă (o dată spunîndu-se accentuat şi apoi neaccentuat). Repetarea pronumelui la acuzativ şi dativ în alte limbi nu se face. E un fenomen caracteristic limbii române. Asemănătoare mai sînt şi alte aspecte ale limbii. De aceea avem o gramatică a limbii române, deosebită de aceea a altor limbi.

La nominativ şi genitiv nu vorbim de pronume accentuate, chiar dacă am spune cu glas cît de tare:

„*Tu*, Ioane, vino aici", sau:
„*Eu* am primit scrisoarea!"

Dacă am ţine să accentuăm subiectul din ultima propoziţie, am spune:

„*Însumi eu* am primit scrisoarea!"

(Pe) *mine* şi *mă* din punct de vedere istoric[1] sînt de la *acelaşi cuvînt* (dar o dată e accentuat, a doua oară nu). Dovadă că e aşa e faptul că pot

[1] V. Tiktin, „Gramatica română", 1945, art. 172.

rosti propoziția de mai sus și fără forma accentuată, iar înțelesul nu se schimbă:

Mă cheamă mama.

Cuvintele *pe mine* și *mă* sînt amîndouă pronume personale; cuvintele *însumi* e pronume (personal) de întărire, iar *eu* e simplu pronume personal.

Deci la nominativ și genitiv nu avem forme deosebite: accentuate și neaccentuate[1]. De aceea greșesc începătorii care vorbesc de forme accentuate sau neaccentuate la aceste cazuri.

PRONUMELE REFLEXIV

Exemple: (cărările) *se* (împletesc)
te (uiți la el)
sînt pronume reflexive.

Deosebirea dintre pronumele reflexiv și cel personal se vede bine din aceste exemple: 1) *Tu* **te** *speli cu zăpadă* — (*te* = pronume reflexiv); 2) *Băieții* **te** *spală cu zăpadă* — (*te* = pronume personal).

În primul ex. *tu* (subiectul) faci lucrarea (a spăla) și tot tu o suferi. Așa e și în : *mă duc* (eu pe mine), *te duci* (tu pe tine), *se duce* (el pe sine); sau în ex.: *îmi duc* (eu mie), *îți duci* (tu ție), *își duce* (el lui, ea sieși).

Dar în exemplul al doilea: *Băieții* **te** *spală cu zăpadă*, subiectul (băieții) face lucrarea, dar nu o suferă. Nu ei simt răcoarea zăpezii. Aci *te* este pronume personal.

În concluzie: *pronumele reflexiv stă totdeauna în aceeași persoană și același număr cu subiectul care face lucrarea (și cu verbul care exprimă lucrarea).*

Aceasta ca *formă*. Iar ca înțeles:

pronumele reflexiv este pronumele „care se întrebuințează atunci cînd vrem să arătăm că lucrarea verbului se întoarce sau „se reflectă" tot asupra celui ce o săvîrșește"[2]

Dacă cunoaștem bine pronumele reflexiv, vom cunoaște mai bine și verbele reflexive și, inclusiv, diatezele.

Am stăruit asupra recunoașterii pronumelui reflexiv, fiindcă *formele de la acuzativ ale acestui pronume*: *(mă, te)*, **se** *(ne, vă)*, **se**, *servesc*:

1) ca semn de recunoaștere al verbelor tranzitive;

2) — acest pronume — este „o frînă" care oprește verbul să aibă alt complement direct în afară de *(mă, te)*, **se** *(ne, vă)*, **se**. Și prin urmare asemenea verbe (în frază) nu pot avea nici (determinări de) completive directe.

[1] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ed. 1963, vol. I, p. 137.
[2] Iorgu Iordan și H. Sascuteanu, op. cit. p. 227.

La fel în ex.: *să-l văd* **o dată**-*n față, o dată* are înțelesul de *o singură dată*, deci e numeral.

La fel în: *aș mai trăi* **o** *viață* = aș mai trăi încă *una*. Cîte vieți aș mai trăi? — Una.

Mai greu este exemplul: Aveați și voi *un* frate.

Să aibă înțelesul: aveați un frate oarecare? ori:

aveți unul singur? Așa se pare: Voi aveți un singur frate (dar nici acela nu-i cu voi). E, deci, numeral.

ARTICOLUL

1) Să scoatem primele articole din poezia „Mama".
2) Să arătăm ce ne face să spunem că acestea sînt articole.
3) Să precizăm felul articolelor.
4) Să arătăm ce ne îndreptățește să aducem această precizare.

Note:

Articolul este o parte de vorbire care, luat singur, nu are aproape nici un înțeles. El însă, prin umbra de înțeles care o mai are, întărește totuși (ca zero în matematică) înțelesul altor cuvinte. Precizează mai ales înțelesul substantivului. Compară cuvintele: elev, *un* elev și elev*ul*, în propoziții mai ales. De exemplu: **Un** *elev a răspuns bine* (*un* elev înseamnă un elev *oarecare*, deci foarte vag precizat). *Elev***ul** *se pregătise îndelung* (Aici *elevul* înseamnă *elevul acela* despre care am spus că a răspuns bine). În propoziția în care substantivul a apărut cu articolul nehotărît (un), acest articol ne spune atît: un elev oarecare despre care *n-am mai vorbit* pînă acum, deci elevul era încă necunoscut. În propoziția în care am folosit cuvîntul elev cu articolul hotărît —*l* înseamnă că *elevul era cunoscut*. E precizat că vorbim despre *elevul* despre care am amintit mai înainte. De aceea la începutul poveștilor, personajele apar totdeauna cu articol nehotărît: „Era odată *un* moșneag și *o* babă...".

Tot cu articol nehotărît apar și mai tîrziu în poveste alte personaje, cînd apar pentru întîia dată:

„Și merse ea cît merse pe drum, pînă ce din întîmplare îi ieși o cățelușă bolnavă".

Dar mai apoi, cînd revine, cățelușa nu mai poartă semnul de personaj necunoscut, ci semnul "obiectelor" cunoscute, cu articolul hotărît:

„Atunci fetei i se făcu milă, și luînd cățelușa o spălă...

Deci articolul e de două feluri: *nehotărît: un* moșneag, *o* babă, *o* fată și *articol hotărît:* moșneag*ul*, bab*a*, fat*a*. Este proclitic, adică pus înaintea cuvîntului (ex. *un* moșneag) și *enclitic*, adică pus după cuvîntul însoțit (ex. moșneag*ul*). Acesta este articolul hotărît propriu-zis. Mai sînt și alte articole hotărîte.

Există și *articol genitival* sau posesiv: (necaz) *al* (moșneagului), (cei) *ai* (moșneagului), (turme de oi) *ale* (moșneagului).

Există și *articol adjectival:*

(moșul) *cel* (bun), (sora) *cea* (de scoarță), (copiii) *cei* (ciudați, ai Sfintei Dumineci), (lăzile) *cele* (deosebite).

Substantivele pot apărea în vorbire şi *fără articol* ex.: „Dar această *fată* bună"... Vom şti că un substantiv e fără articol ori cu articol, dacă îl comparăm cu substantivul despre care ştim că nu are articol. 1) Nu are articol substantivul însoţit de cuvîntul *acest, acestui, această*, puse înaintea substantivului, ex.: *acest* moşneag, *această* babă. Substantivele: *moşneag, babă* sînt nearticulate. La fel sînt nearticulate şi formele (acestui) *moşneag* (acestei) *babe*.

2) Sînt nearticulate substantivele rostite cu un numeral: *un* moşneag — *doi* moşnegi, o *babă* — două *babe*.

Aflăm forma nearticulată a substantivelor fie prin numărat, fie rostind substantivul cu un adjectiv demonstrativ: un moşneag, doi moşnegi, acest moşneag — aceşti moşnegi.

Articolul fiind aproape gol de înţeles, nu poate fi nici subiect, nici atribut, nici altă parte de propoziţie. El nu are, deci, loc aparte în schema propoziţiei, ci, dacă nu e scris contopit cu substantivul, *poate* apărea *pe liniile de legătură* dintre părţile propoziţiei. Apare astfel, în cazul *cînd articolul are rol subordonator*:

Ex. Copilul unui vecin vine.

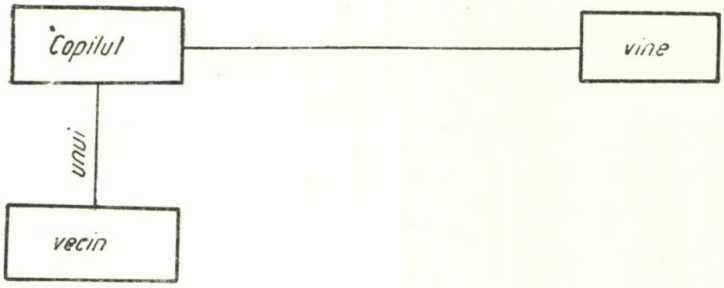

Aici apare pe linia de legătură articolul nehotărît *unui* . De data aceasta articolul are rol subordonator. Dar în propoziţia:

„*Un basm* (...) *începe acum o fată*",

articolul *o* nu mai apare pe linia de legătură, căci nu mai are rol subordonator, deoarece cuvîntul *fată* e subiect, deci nu e cuvînt subordonat.

Articolul însoţeşte îndeosebi substantivul. Prezenţa lui pe lîngă adjective, adverbe, pronume, verbe etc. indică substantivizarea acestora.

Articolul hotărît poate însoţi orice parte de vorbire pentru a o substantiviza. De exemplu: bin*ele*, e*ul*.

Gr. Alexandrescu zice:

„Bin*ele* — ades vine pe urmele mîhnirii"

Aici adverbul *bine* s-a substantivizat fiind un *subiect* şi a primit articolul hotărît *-le*.

Notă:

După „Introducere în lingvistică" (alcătuită de un colectiv sub conducerea acad. prof. A. Graur), nu numai că „din orice parte de vorbire", ci chiar dintr-o propoziție întreagă... se poate crea un substantiv ... prin simpla adăugire a articolului, ex. *un "nu știu cum"* și *un "nu știu ce"*, cu sensul, în poezie, de: *o minune, o vrajă* ... (Eminescu), sînt propoziții substantivizate.

Articolul, fiind un cuvînt aproape gol de înțeles, se înrudește cu alte cuvinte asemănătoare cu *prepoziția* și *conjuncția*.

Articolul, prepoziția și conjuncția, fiind cuvinte goale de înțeles nu sînt *părți* de propoziție, ci unelte gramaticale ce *unesc* părțile de propoziție. Sînt ca niște șuruburi și cuie folosite de tîmplar să strîngă laolaltă părțile ce alcătuiesc o masă sau un scaun.

Dar oricît de modest e rolul cuielor și șuruburilor, fără ele nu se poate face mobila. Nici ceasul nu mai e ceas fără șuruburi. La fel nici povestirea nu mai e povestire fără articole. de exemplu. Încearcă să vezi ce mai rămîne dintr-o poveste, dacă îi scoți articolele! Încercarea ar fi un fel de experiment, ca în laboratorul de fizică și de chimie.

SĂ ANALIZĂM CÎTEVA ARTICOLE

1) umedul (amurg) (versul nr. 3). Aci apare primul articol.

Articolul este *-l*, articol hotărît, enclitic. Articolul este *-l*, iar nu *-ul* cum s-ar părea comparînd: amurgul *umed* și *umedul* amurg. Comparînd *albastru* cu *albastrul* (cerului), diferența nu mai e *ul*, ci numai *-l*. Acel *u* care apare în umed*u*l este numit *vocală de legătură*. L = este articol hotărît, căci ne precizează despre ce amurg e vorba: despre *amurgul umed* (sau umedul amurg).

2) Este articol *enclitic*, fiindcă este pus la sfîrșitul cuvîntului.

2) eterna (jale) (versul nr. 4) 1) În românește se poate spune *jalea* eternă și *eterna jale*. Comparînd cuvintele eterna cu eternă, deosebirea e în *-a*. Acesta e articolul hotărît, enclitic, feminin, singular, acuzativ.

3) malu*l* (versul nr. 5) Articolul este *-l*.

1) Dovadă că *-l* e articol e comparația cu substantivul numărat (deci fără articol): *(un) mal — malul*. Vocala *u* pentru noi, cei de azi, e o „vocală de legătură", Pentru înaintașii noștri, *u* făcea parte din substantivul nearticulat. Pe atunci se zicea: Un*u* om*u* bun*u*. La fel se zicea: Un*u* mal*u* înalt*u*. Acest *u*, cu vremea, a devenit tot mai puțin rostit (a devenit *u* scurt), pînă ce nu s-a mai rostit deloc. El însă a continuat să viețuiască înlăuntrul cuvîntului, adică atunci cînd după *malu* a urmat un articol: *-l*. Deci articolul este *-l*, iar nu *-ul*. (Este același caz pe care l-am întîlnit la primul articol, în cuvîntul *umedul*).

2) Este un articol *enclitic*, fiindcă apare la sfîrșitul cuvîntului.

4) (malul) ape*i* (versul nr. 5). Articolul *-i* este un articol hotărît, enclitic. Dovadă că acesta este articolul e comparația cu forma nearticulată: *malul acestei* **ape**, iar în text este *malul apei*. Deci: *ape* — *apei*. Diferența este *-i*. (Cu articolul nehotărît s-ar zice: *malul unei ape*).

5) *o* căscioară (versul nr. 8) 1) Articolul este *o*, un articol nehotărît. Dovadă că *o* este articol se poate face rostind substantivul cu forma fără articol (avînd în schimb adjectivul demonstrativ): (te zăresc în) această *căscioară*.

Articolul *o* este articol nehotărît, căci substantivului, care îl are pe *o*, i se poate adăuga cuvîntul „oarecare": te zăresc... într-o căscioară (oarecare).

2) Este articol proclitic, fiindcă stă înaintea substantivului însoțit.

6) *un* gard (versul nr. 11) articolul: *un* 1) Cuvîntul *un* e articol nehotărît, căci are înțelesul de „oarecare": vreascuri rupte dintr-*un* gard (oarecare).

2) E și articol *proclitic*, căci apare în fața substantivului însoțit. (Cu articolul hotărît ar fi: *gardul*, iar fără articol: *gard*).

VERBUL

1) Să alegem primele *verbe* din poezia „Mama" și să arătăm ce ne face să sp unem că ele sînt verbe.

2) Să arătăm din care *conjugare* fac parte, precizînd și motivul pentru care spunem că aparțin unei conjugări și nu alteia.

3) Să arătăm *timpul* la care e verbul, aducînd dovada timpului prin conjugare.

4) Din conjugare, ori din alte semne, să tragem concluzia *persoanei* și *numărului* la care se află verbul.

Note:

Verbul, alături de substantiv, e unul din cuvintele de bază, în vorbire. În privința importanței, verbul chiar întrece substantivul; de obicei, fără el nu se poate crea o propoziție. Dar prin conținutul lor cele două cuvinte se deosebesc mult. Substantivul arată un obiect, un lucru, iar verbul arată ce face obiectul. Arată o acțiune săvîrșită ori suferită de substantiv.

Exemplu:

Elevul *învață, scrie, asculte, lucrează, merge*. Deci verbele arată acțiuni.

Dar acțiunea (*a învăța de* ex.) cere timp. De aceea verbul — și numai verbul — are forme deosebite după timp: după prezent, trecut și viitor, ex.: eu *doinesc*, eu am *doinit*, eu voi *doini*.

Așadar: a) *Știm că un cuvînt este verb dacă îl putem rosti* la prezent, trecut și viitor: ex.: *curg*, au *curs*, vor *curge*...

Dar şi cuvîntul *a fi* se schimbă după timp, cu toate că nu arată o lucrare, ci existenţa: apa *este*, *a fost* şi *va fi* repede. Deci şi cuvîntul *a fi* este verb, căci şi el are forme deosebite după prezent, trecut şi viitor.

Acesta e un semn sigur după care recunoaştem verbele.

b) *Alte semne folosite de elevi mai sînt: rostirea cu ajutorul prepoziţiei a: a* învăţa, *a* scrie, *a* ascuţi, *a* lucra, *a* fi, *a* merge.

c) În sfîrşit, unii elevi recunosc verbul prin conjugare:

eu învăţ
tu înveţi
el învaţă etc.

Semnul acesta e bun pentru recunoaşterea multor verbe. Dar sînt şi verbe care scapă acestui procedeu: *a* ploua de ex. nu se poate zice *eu ploi*, *tu ploi*. Dar se poate zice: *plouă*, *a plouat*, *va ploua* (procedeul prim), se poate zice şi *a ploua* (la infinitiv) (= procedeul al doilea). Deci primul procedeu şi al doilea (*a* şi *b*) sînt cele mai bune pentru recunoaşterea verbelor căci se aplică la toate verbele. Procedeul al treilea (*c*) se poate aplica doar la verbele personale.

TIMPUL VERBELOR

1) Verbele au la *prezent* o singură formă: *învăţ*. *înveţi* ...

2) La trecut au patru forme:
   a) imperfectul — eu zăream, tu zăreai...
   b) perfectul simplu — eu zării, tu zărişi...
   c) perfectul compus — eu am zărit, tu ai zărit...
   d) mai mult ca perfectul — eu zărisem, tu zăriseşi, el zărise.

Perfectul compus îşi are numele de la împrejurarea că *e compus* din *două verbe* = verbul auxiliar *am*, *ai*, *a* şi verbul de conjugat: a zări, ex.: *am zărit*, *ai zărit* etc.

Mai mult ca perfectul se recunoaşte uşor după grupul *se* ce apare în această formă de trecut în interiorul cuvîntului: zărisem, zăriseşi.. Uneori *se* apare şi la perf. simplu, ex.: zisei, scrisei, dar în acest caz, la mai mult ca perfectul *se* apare de două ori în cuvînt ex.: scrisesem, zisesem etc. Imperfectul se cunoaşte după vocala *a* ce apare în tema verbului: zăr*ea*m, începe*a*m, cînt*a*m.

3) La *viitor* verbele au două forme:
   a) viitorul: voi zări
   b) *viitorul anterior*: voi fi zărit.

CELE PATRU CONJUGĂRI

Am arătat că unul din semnele după care se recunosc verbele e faptul că se rostesc la infinitiv cu particula (prepoziţia) *a*: *a* scrie, *a* cînta etc.

După terminaţia de la infinitiv, verbele se împart în patru conjugări:

Conjugarea I se termină în *-a*: a cînt*a*, a învăţ*a*
Conjugarea a II-a se termină în *-ea:* a ved*ea*
Conjugarea a III-a se termină în *-e:* a merge, a scri*e*
Conjugarea a IV-a se termină în *-i* ori *-î:* a priv*i*, a gînd*i*, a izvor*î*

Verbe sînt multe, dar conjugări sînt numai patru. Un verb aparţine unei singure conjugări, căci la *infinitiv* are o singură terminaţie.

Deci verbul *a asculta*, dacă se poate rosti: *el să asculte, eu ascult, tu asculţi, eu ascultam, ea asculta*, nu aparţine odată la conjugarea I, pentru că se rosteşte cu *-a*, *(ea cînt***a**), apoi la conjugarea a III-a, pentru că se rosteşte *să cînte*, cu terminaţia în *-e*, apoi la conjugarea a IV-a căci se rosteşte (tu) *asculţi*, cu terminaţia în *-i*, apoi la nici o conjugare, căci se rosteşte: *ascult, ascultam*... Nu e aşa. Verbul aparţine la o singură conjugare, e aceea pe care o aflăm *după terminaţia de la infinitiv, şi numai de la infinitiv.*

NUMĂR ŞI PERSOANĂ

Verbele, la modurile personale, se schimbă după *persoană* şi *număr*.
Sînt două numere: singular şi plural.
Sînt trei persoane: persoana I (eu) *torc*, (noi) *toarcem;*
,, II (tu) *torci*, (voi) *toarceţi;*
,, III-a: (el, ea) toarce, (ei, ele) *torc*.

VERBE DIN POEZIA MAMA, ANALIZATE

1) curg (versul 1) Cuvîntul are singular şi plural: apa curge, (apele curg). Deci e un cuvînt flexibil (face parte din primele 6 cuvinte). Dar nu se declină, nu se poate zice: N.: curgele
G.: curgelui...

Deci nu face parte din grupa celor dintîi 5, care se declină. Aşadar e verb, căci alt cuvînt flexibil în afara primelor 5 (care se declină) nu mai e decît *verbul*.

Că e verb se mai poate dovedi şi altfel:

1) Cuvîntul acesta arată o acţiune. De aceea răspunde la întrebarea: — Ce fac apele? — *Curg*. — Deci după înţeles şi întrebare, *curg* e verb.

2) Se poate rosti la infinitiv: *a* curge. Se termină în *-e*, deci e verb de conjugarea a III-a.

3) Se poate pune la prezent, trecut şi viitor: (apele) curg, au curs, vor curge. — Este verb la timpul *prezent*.

— Curg e la plural, persoana a III-a : Apele curg = *ele* curg. Cuvîntul *ele* este pronume de persoana a III-a plural, deci şi verbul *curg* e la fel.

2) dau (versul 2) E verb, după înţeles, căci arată o acţiune. De aceea răspunde la întrebarea : — Ce fac (apele) ? — Dau (vuiet).

— Este verb, căci se poate rosti la infinitiv : *a da*. Este verb de conjugarea I, căci se termină în *-a*. — Este verb, căci se poate rosti la prezent, trecut şi viitor : ele dau, au dat, vor da.

— Este verb, fiindcă se poate conjuga : eu dau, tu dai, el dă, noi dăm, voi daţi, ei dau, ele dau.

— Conjugarea ne-a dovedit totodată că e verb la *prezent*, persoana a III-a plural.

dau vuiet = vuiesc. *Dau vuiet*, luate împreună, este o locuţiune verbală.

3) doinesc (versul 4) E verb. Dovadă *înţelesul* = cuvîntul arată o acţiune.

— Se poate pune la infinitiv : *a* doini. Este verb de conjugarea a IV-a, căci se termină în *-i*.

— E verb căci se poate rosti la prezent, trecut şi viitor : plopii *doinesc, au doinit, vor doini*.

— Este verb la timpul prezent, căci doinitul se face în momentul vorbirii. Dovadă e şi conjugarea *eu doinesc, tu doineşti, el doineşte, noi doinim, voi doiniţi*, **ei** *doinesc* = *plopii doinesc*.

— Este verb la persoana a III-a plural dovadă că *plopii doinesc* = *ei* doinesc. Pronumele *ei* fiind la plural, persoana a III-a.

4) se-mpletesc (versul 5) E verb, 1) dovadă e faptul că acest cuvînt arată o *acţiune*.

2) Este verb, căci se poate rosti (la infinitiv) : *a se-mpleti*. Spunîndu-se aşa, apare la infinitiv terminaţia în *-i*, deci este verb de conjugarea a IV-a.

3) Este verb, căci se poate rosti la prezent, trecut şi viitor : se-mpletesc, s-au împletit, se vor împleti.

Este la timpul prezent, dovadă conjugarea ce se poate face dacă ne închipuim că verbul e folosit într-o fabulă, în care vorbesc, de exemplu, lîna şi cînepa. Una din ele ar zice :

eu mă-mpletesc... (aşa)
tu te-mpleteşti ... (altfel)
el (ea) se-mpleteşte...
noi ne-mpletim
voi vă-mpletiţi
ei (ele) se-mpletesc

Este la persoana a III-a plural. Dovadă conjugarea. Dovadă şi acordul : **Cărările** *se-mpletesc* = **ele** *se-mpletesc*. **Ele** = persoana a III-a plural.

5) zăresc (versul 7) E verb, din motivele arătate la exemplele anterioare.

Notă:

Nu se ia și pronumele *te* (zăresc), căci nu e pronume reflexiv. Numai pronumele reflexiv îl luăm împreună cu verbul reflexiv. O dovadă că nu e reflexiv e lipsa de acord între pronume și verb: *te* = pers. a II-*a*: pe *tine te* (zăresc); *zăresc* = pers. I-a: *eu* zăresc. La diateza reflexivă ar fi: **mă** *zăresc*, **te** *zărești*, **se** *zărește*.

6) rupte (versul 11) E verb și adjectiv. Dovadă că e verb, e faptul că se poate zice **a** *rupe*. Dovadă că e și adjectiv este faptul că are deosebiri de gen: copac — *rupt*, creangă — *ruptă*, copaci — *rupți*, crengi — *rupte*.

Verbul, cînd încetează să mai fie în întregime verb, nu mai e la un mod personal. Ca toate verbele la moduri nepersonale, cuvîntul *rupte* nu se mai schimbă după persoană și timp. Dar acordîndu-se în număr (gen și caz) cu substantivul însoțit, verbul *rupte* e la plural.

Concluzii:

— Verbul e bine să-l găsim în primul rînd după semnul acesta: se poate rosti la *prezent*, *trecut* și *viitor*. (În gramaticile germane verbul se numește *Zeitwort*, care s-ar putea traduce cu: *cuvînt* (Wort) care se schimbă după *timp* (Zeit),

VERBE TRANZITIVE – INTRANZITIVE. DIATEZE

1) Primelor verbe din cele pe care le-am ales mai înainte, să le precizăm felul:

a) tranzitiv — ori intranzitiv
b) diateza

2) Să arătăm la fiecare verb în parte pe ce temei am făcut precizarea.

Îndrumări

a) *Tranzitive* sînt verbele care au sau pot avea un complement direct, deci a căror acțiune trece direct asupra unui lucru sau ființă. Ex.: *Ea începe un basm*. Verbul *a începe* e tranzitiv, căci cuvîntul basm are rol de complement direct (care stă totdeauna în acuzativ). Dovadă că e așa este înlocuirea: *Pe* **el** *îl începe*. Pronumele *(pe) el* e la acuzativ, deci și cuvîntul înlocuit: *basm* va fi tot la acuzativ. Cuvîntul *basm* fiind un complement, exprimat printr-un substantiv fără prepoziție, dar în acuzativ, este neapărat complement direct.

5) zăresc (versul 7) E verb, din motivele arătate la exemplele anterioare.

Notă:

Nu se ia și pronumele *te* (zăresc), căci nu e pronume reflexiv. Numai pronumele reflexiv îl luăm împreună cu verbul reflexiv. O dovadă că nu e reflexiv e lipsa de acord între pronume și verb: *te* = pers. a II-*a*: pe *tine te* (zăresc); *zăresc* = pers. I-a: *eu* zăresc. La diateza reflexivă ar fi: **mă** *zăresc*, **te** *zărești*, **se** *zărește*.

6) rupte (versul 11) E verb și adjectiv. Dovadă că e verb, e faptul că se poate zice **a** *rupe*. Dovadă că e și adjectiv este faptul că are deosebiri de gen: copac — *rupt*, creangă — *ruptă*, copaci — *rupți*, crengi — *rupte*.

Verbul, cînd încetează să mai fie în întregime verb, nu mai e la un mod personal. Ca toate verbele la moduri nepersonale, cuvîntul *rupte* nu se mai schimbă după persoană și timp. Dar acordîndu-se în număr (gen și caz) cu substantivul însoțit, verbul *rupte* e la plural.

Concluzii:

— Verbul e bine să-l găsim în primul rînd după semnul acesta: se poate rosti la *prezent*, *trecut* și *viitor*. (În gramaticile germane verbul se numește *Zeitwort*, care s-ar putea traduce cu: *cuvînt* (Wort) care se schimbă după *timp* (Zeit),

VERBE TRANZITIVE – INTRANZITIVE. DIATEZE

1) Primelor verbe din cele pe care le-am ales mai înainte, să le precizăm felul:

a) tranzitiv — ori intranzitiv
b) diateza

2) Să arătăm la fiecare verb în parte pe ce temei am făcut precizarea.

Îndrumări

a) *Tranzitive* sînt verbele care au sau pot avea un complement direct, deci a căror acțiune trece direct asupra unui lucru sau ființă. Ex.: *Ea începe un basm*. Verbul *a începe* e tranzitiv, căci cuvîntul basm are rol de complement direct (care stă totdeauna în acuzativ). Dovadă că e așa este înlocuirea: *Pe* **el** *îl începe*. Pronumele *(pe) el* e la acuzativ, deci și cuvîntul înlocuit: *basm* va fi tot la acuzativ. Cuvîntul *basm* fiind un complement, exprimat printr-un substantiv fără prepoziție, dar în acuzativ, este neapărat complement direct.

Se mai spune şi astfel: verbul *începe* e tranzitiv, fiindcă acţiunea verbului trece *direct* asupra complementului direct (basm). (În limba latină, a strămoşilor romani, *transitus* însemna „trecut dincolo". Acţiunea făcută de fată, subiect, trece „dincolo" asupra basmului care este început de ea).

Alt exemplu: Eu învăţ lecţia (= *Pe ea o* învăţ). Verbul *a învăţa* e tot tranzitiv.

Verbele tranzitive se pot recunoaşte după formula: *Cineva face ceva.* Cineva *învaţă* ceva. Cineva *începe* ceva.

Dar în locul unui substantiv cu rol de complement direct, am văzut că verbul poate avea şi un pronume, cu acelaşi rol, ex.: Eu închid uşa = Eu *o* închid = Eu *o* închid *pe ea.*

Aceste pronume sînt pronume personale. Însă locul lor poate fi luat, printr-o nouă înlocuire, şi de un pronume reflexiv, care e tot la acuzativ şi deci tot complement direct rămîne, ex.:

Eu *mă* închid.
La fel putem zice mai departe:
tu *te* închizi
el *se* închide.

Am ajuns astfel din pas în pas (înlocuind un substantiv cu un pronume personal, iar pronumele personal cu pronume reflexiv) la *conjugarea reflexivă.* Pe temeiul acestor înlocuiri putem spune că *verbul care se poate conjuga la diateza reflexivă* (cu pronumele la acuzativ: *mă, te, se* ...) *este verb tranzitiv.* Este tranzitiv căci a trecut (transitus) de la diateza activă la cea reflexivă, pronumele reflexiv: mă, te, se... fiind chiar complementul direct al acelui verb. Excepţie fac verbele tranzitive propriu-zise (vezi cap. *Falsa conjugare reflexivă,* pag. 55).

După *înţeles,* am spus că e verb *tranzitiv* acel verb care poate avea un complement direct: o fată începe un basm. Dar „*înţelesul*" nu se schimbă dacă zic: *basmul e început de fată.* Şi: *Eu învăţ — lecţia — Lecţia e învăţată de mine.* Dar: *e început, e învăţată* sînt verbe la diateza pasivă.

Pe temeiul acestei din urmă înlocuiri putem spune că: *verbul care se poate pune la diateza pasivă este verb tranzitiv.* Este tranzitiv, fiindcă *a trecut* (transitus) de la diateza activă, de bază, la cea pasivă.

b) *Diateze. Diateza* este forma pe care o ia verbul pentru a arăta raportul dintre acţiune şi autorul ei.

Sînt trei diateze: 1) activă, 2) reflexivă, 3) pasivă. În ceea ce priveşte *înţelesul,* deosebirea dintre ele este următoarea: există verbe care nu pot fi conjugate decît la diateza activă, ex.: *a fi, a muri*... Aceste verbe nu au complement direct, de aceea sînt intranzitive.

În diateza activă, subiectul face lucrarea pe care o suferă altcineva, complementul direct: *Elevul spală stiloul. (Activus,* în latineşte înseamnă *care face lucrarea).*

În diateza *reflexivă*, subiectul face lucrarea şi tot el o suferă : Elevul *se spală*. (În latineşte : *reflecto* = a îndoi, a întoarce îndărăt). Lucrarea făcută de subiect se întoarce tot asupra subiectului.

În diateza *pasivă*, subiectul e pasiv (în latineşte *passivus* = *nu face* lucrarea). Subiectul suferă lucrarea făcută de altcineva, ex. : Basmul *este început* de fată ; stiloul *este spălat* de elev.

Aşa e cu înţelesul. Iar în ceea ce priveşte *forma* deosebirea dintre diateze e tot atît de clară :

a) Diateza *activă*, considerată de bază, nu are nimic deosebit. (E ca o sticlă fără nici o etichetă pe ea) : *duc, spăl, învăţ, vreau*...

b)Diateza *reflexivă* are totdeauna un pronume reflexiv, fie în dativ, fie în acuzativ :

în dativ : *îmi* (spăl), *îţi* (speli), *îşi* (spală), *ne* (spălăm), *vă* (spălaţi), *îşi* (spală).

— în acuzativ : *mă* (spăl), *te* (speli), *se* (spală), *ne* (spălăm), *vă* (spălaţi), *se* (spală).

c) La *diateza pasivă* e o deosebire tot atît de mare în *formă* pe cît e şi în înţeles. În *înţeles*, am văzut că în diateza activă şi reflexivă subiectul *acţionează*, de aceea şi *forma* verbului a rămas de verb. La diateza pasivă, subiectul *nu* mai este activ, de aceea verbul de conjugat are formă de adjectiv. Iar *conjugarea* se face cu ajutor străin, cu ajutorul verbului *a fi* :

Stiloul *este spălat* de mine.
Peniţa *este spălată* de mine.
Copilul *este ajutat* de mama lui.
Fetiţa *este ajutată* de mama ei.

Se vede clar — mai ales în primele exemple că stiloul şi peniţa nu fac nimic. Ele doar suferă acţiunea spălatului meu.

CONCLUZII LA DIATEZE

Deci diatezele se deosebesc după *înţeles* şi *formă*. Mai uşoară e deosebirea după formă, ex. : *Ionel* **pleacă** *la şcoală* = diateza activă, şi : Ionel *se duce* la şcoală = diateza reflexivă.

Dacă ne luăm după înţeles, greu vom face deosebirea între diateze. După formă însă, deosebirea e mult mai uşoară :

1) *La diateza activă* : verbul e fără adaos străin : *pleacă*.

2) *La diateza reflexivă* : are un adaos, un pronume reflexiv : se (duce).

3) *La diateza pasivă*: verbul de conjugat are formă de adjectiv[1], de aceea conjugarea se face cu un verb ajutător (a fi), ex.: Ionel *este dus* la şcoală de mama.

Cînd aceste semne nu-s destul de grăitoare, înţelesul ne vine în ajutor: la diateza pasivă nu subiectul face lucrarea, ci complementul de agent, ex.: Eu sînt îmbrăcat *de mama*; Vasile e întrebat *de profesor*...

FALSA CONJUGARE REFLEXIVĂ

Începătorii, ba şi unii mai înaintaţi, spun că verbul *a părea*, „conjugat": *îmi pare, îţi pare* este reflexiv. Dar dacă se face conjugarea mai departe, se vede că nu e aşa, căci la pers. a III-a apare *îi*, care nu e pronume reflexiv, ci personal, ex.:

mie îmi pare
ţie îţi pare
lui *îi* pare etc.

O adevărată conjugare reflexivă, cu pronumele reflexiv la dativ, este cu totul altfel:

eu îmi spăl
tu îţi speli
el îşi spală

Să se vadă marea deosebire!

1) În adevărata conjugare reflexivă (la *a-şi spăla*) apare subiectul care face lucrarea: *eu, tu, el*. La verbul *pare*, pronumele: *mie, ţie, lui*, nu este la nominativ. Deci nu este subiect.

2) În adevărata conjugare reflexivă, la *persoana a 3-a* apare pronumele reflexiv specific *îşi* (ori *se*, ex. se *spală*).

În *falsa* conjugare reflexivă (îmi pare, îţi pare), la persoana a 3-a nu apare pronumele reflexiv specific *(se)* ori *îşi*: deci un pronume cu litera *s* sau *ş*. În falsa conjugare reflexivă la persoana a treia în loc de *îşi* este *îi*.

3) În adevărata conjugare reflexivă *verbul se conjugă*, schimbîndu-se de la persoană la persoană: *spăl, speli, spală*.. În falsa conjugare reflexivă, verbul rămîne neconjugat, fiindcă ... falsa conjugare nici *nu* este o conjugare!

4) În adevărata conjugare reflexivă primul pronume e la nominativ *(eu, tu, el...)*, iar al doilea e la acuzativ *(mă, te, se)*, ori în dativ *(îmi, îţi, îşi)*. Pe cînd în falsa conjugare reflexivă e acelaşi pronume în acelaşi caz: odată sub formă accentuată, iar altă dată sub formă neaccentuată: *mie, îmi, ţie, îţi*.

[1] „Valoarea de adjectiv (a participiului) apare şi în formele pasivului. Numai la timpurile compuse ale activului şi reflexivului participiul nu are valoare de adjectiv. Prin urmare, participiul ţine prin natura lui de verb şi de adjectiv, avînd trăsături specifice fiecăreia din aceste categorii." (*Gramatica Acad.* ed. II, 1963, pag. 228).

VERBE INCIDENTAL REFLEXIVE

La aceste verbe, denumite întîmplător reflexive, pronumele reflexiv *(mă, te, se)* nu formează o unitate strînsă cu verbul. De aceea, atunci cînd apare, el e simţit ca un complement direct.

ex.: *Mă* spăl, *se* spală; *mă* şi *se* sînt pronume reflexive în Ac. şi complemente directe.

Cheile recunoaşterii pronumelui reflexiv, cînd nu se sudează cu verbul, acesta fiind incidental reflexiv:

a. *Posibilitatea întregirii verbului cu pronumele personal în Ac., formă accentuată,* ex.: *Mă* spăl pe *mine*; *Se* spală *pe sine.*

b. *Posibilitatea conjugării verbului la toate diatezele*: activă,

ex.: Spăl stiloul.
reflexivă, ex.: *Mă* spăl.
pasivă, ex.: Stiloul *e spălat* de mine.

VERBE REFLEXIVE PROPRIU-ZISE (ADEVĂRATE REFLEXIVE)

Aceste verbe nu se pot conjuga decît la diateza reflexivă, iar pronumele: *mă, te, se,* se sudează cu verbul în aşa măsură că nu mai poate fi compl. direct. Ex.: *Mă* mir, *se* mira; *mă* tem, *se* teme. *Mă* şi *se* sînt pronume reflexive, dar nu pot fi complemente directe. Cheile recunoaşterii verbelor reflexive propriu-zise, cînd pronumele reflexiv nu e complement direct:

a) *Imposibilitatea întregirii verbului cu pronumele în acuzativ,* forma accentuată, ex.: *Mă* mir *pe mine, Se* miră *pe sine* — nu merge! *Mă* tem *pe mine, Se* teme *pe sine.* Nu merge!

b) *Imposibilitatea conjugării verbului la toate diatezele*
activă, ex.: Eu tem *pe coleg,* Eu mir *pe coleg* — nu merge!
reflexivă, ex.: Eu *mă* tem, Eu *mă* mir — merge!
pasivă, ex.: Colegul este mirat *de mine.* Nu merge!

La verbele reflexive propriu-zise, pronumele reflexiv nu poate fi parte de propoziţie. Aşa este cazul pron. refl. *s* din verbul: *Mi s-a părut.*

CÎTEVA VERBE ANALIZATE (TRANZITIV, INTRANZITIV, DIATEZE)

1) curg (versul nr. 1)

a) Este verb *intranzitiv,* adică acţiunea nu poate trece de la subiect asupra unui complement direct. 1) Dovadă e faptul că nu se poate introduce în formula: *cineva face ceva,* zicîndu-se

apele curg ceva. 2) A doua dovadă că este intranzitiv e faptul că verbul nu poate trece (transire) de la diateza de bază (cea activă) la diateza reflexivă (cu acuzativ). Adică nu se poate zice: eu *mă* curg, tu *te* curgi... 3) Ultima dovadă: expresia *apele curg* nu se poate spune la diateza pasivă.

b) Este verb la diateza *activă.* 1) După înţeles, dovada ne-o dă faptul că verbul este intranzitiv. Fiind intranzitiv el nu poate trece din diateza de bază (cea activă) în altă diateză —2). După *formă,* dovadă e faptul că verbul nu e însoţit de un pronume reflexiv (mă, te, se ... îmi, îţi, îşi ...), deci nu e la diateza reflexivă. Nu e însoţit nici de verbul ajutător *a fi* şi verbul *a curge* nu are o formă adjectivală. Deci nu e la diateza pasivă. Dacă nu e nici la diateza reflexivă, nici la cea pasivă, însemnează că e la diateza activă. (Am făcut ultima dovadă pe ocolite, prin eliminare, deoarece după *formă,* diateza reflexivă şi pasivă se recunosc mai uşor).

2) dau (versul nr. 2) — a) Este verb *tranzitiv,* adică acţiunea făcută de subiect trece (ori poate trece) asupra unui complement direct.

1) Dovadă: *apele dau vuiet.* Cuvîntul *vuiet* e la acuzativ. E complement direct. Dovadă că se poate spune: Apele *îl dau pe el.*

2) Altă dovadă: se poate zice: *mă* dau, *te* dai, *se* dă... (la diateza reflexivă cu pronume reflexiv în acuzativ).

3) Se poate răsturna raportul: Apele *dau* vuiet — Vuietul este *dat* de ape. Verbul *a da* a trecut astfel de la diateza activă (dau), la diateza pasivă (este dat), deci este tranzitiv.

b) Este verb la diateza *activă.* 1) Prima dovadă e *înţelesul:* subiectul face lucrarea (apele) şi o suferă complementul direct (vuietul). Deci subiectul e activ, face lucrarea, pe care n-o suferă el.

2) După *formă* se vede că e la diateza activă, căci verbul nu e însoţit nici de forma diatezei reflexive (*mă* dau, *te* dai, *se* dă ... apele *se* dau, ori *îmi* dau, *îţi* dai, *îşi* dă... apele *îşi* dau). Şi nu are nici forma diatezei pasive (verbul ajutător *a fi* şi forma de adjectiv a verbului nostru). La diateza pasivă ar fi: (Vuietul) *este dat* (de ape).

3) se mpletesc (versul nr. 5) Este verb la *diateza reflexivă.* În asemenea cazuri nu e nevoie să spunem că e tranzitiv sau nu. Se înţelege că e tranzitiv de vreme ce a trecut de la diateza de bază (cea activă) la altă diateză. Pe de altă parte avînd pronumele reflexiv *se,* nu mai poate avea alt complement direct în afara lui *se. Aşadar pronumele reflexiv la acuzativ -mă, te, se... este un fel de frînă, care împiedică verbul să aibă alt complement direct în afara* lui *mă, te, se.*

Notă:

Se vede uşor acest lucru din exemple ca:
Eu împletesc cînepa, lîna, sfoara, părul, panglica...
Cuvintele „cînepa, lîna, sfoara, părul, panglica„... sînt complemente directe.

Verbul *a împleti*, la diateza activă, poate avea nenumărate complemente directe. Dar dacă verbul *a împleti* trece la diateza reflexivă cu pronumele la acuzativ *(mă, te, se...)*, atunci el încetează de a mai avea atîtea complemente directe. Nu mai putem zice: mă împletesc cînepa, lîna, sfoara... Verbul *a se împleti* nu mai poate avea alt complement direct în afară de *mă, te, se...*

La fel e şi cu verbul *a închide, a spăla* şi cu orice alt verb.

Această regulă uneori ne dă mare ajutor în analiza frazei.

Concluzie

Foarte des acelaşi verb poate fi tranzitiv, intranzitiv ori reflexiv. Dacă e reflexiv lucrul se cunoaşte foarte uşor, după pronumele reflexiv ce însoţeşte verbul. Mai greu e să-l deosebim uneori dacă verbul e tranzitiv ori intranzitiv. Deosebirea nu se poate face decît după înţelesul textului. Doar am văzut că acelaşi verb, în texte diferite poate fi cînd tranzitiv, cînd intranzitiv. Deci nu vom rupe cuvîntul din text pentru a vedea dacă poate primi sau nu un complement direct, ci vom cerceta *în text* dacă are sau *dacă în legătură cu înţelesul textului* poate primi un complement direct.

MODURILE

1) Primelor verbe (pe care le-am ales la pag. 50—52) să li se precizeze modul.

2) Să se arate pe ce temei am făcut precizarea.

Indrumări

În limba română, sînt patru moduri personale şi patru moduri nepersonale.

1. **Modurile personale** sînt:

1) indicativul —ex.: cînt, învăţ, lucrez
2) conjunctivul, —ex.: să cînt, să învăţ, să lucrez
3) condiţional — optativul -ex.: aş cînta, aş învăţa, aş lucra
4) imperativul —ex.: cîntă! învaţă!, lucrează!

2. **Modurile nepersonale** sînt:

1) infinitivul, -ex.: a cînta, a învăţa, a lucra.
2) gerunziul, -ex.: cîntînd, învăţînd, lucrînd
3) participul, -ex.: cîntat, -ă, învăţat, -ă, lucrat, -ă.
4) supin, ex.: de cîntat, de învăţat, de lucrat.

Exemple: Eu merg cîntînd
tu mergi cîntînd
el merge cîntînd.

Pronumele: *eu, tu, el* sînt pronumele la persoane diferite: I, a II-a, a III-a. Aceste pronume în propoziţie sînt subiecte. Iar: *merg, mergi, merge* sînt forme de verb *la mod personal,* căci se acordă cu pronumele-subiect. (Dovadă că e aşa e faptul că nu s-ar putea zice altfel; de ex. nu s-ar putea zice: *eu mergi* cîntînd, ori *el merg* cîntînd.)

Verbul *cîntînd* (în cele trei propoziţii) a rămas neschimbat, deşi subiectul e la altă şi altă persoană. Deci verbul *cîntînd,* invariabil după persoană, e la un mod *nepersonal.* Verbul *cîntînd* neacordîndu-se în persoană cu subiectul nu e predicat. Aşa e cu oricare alt verb: *la modurile personale-verbul e predicat, căci se schimbă după persoana subiectului. Se acordă cu subiectul în persoană (şi număr). La modurile nepersonale, verbul nu se schimbă după persoana subiectului, de aceea nici nu e predicat.*

Verbul la un mod nepersonal va putea fi: *subiect, atribut* ori *complement,* dar predicat, nu[1].

1) *Indicativul*

a) *Exemple:* merg, cînt, învăţ, voi învăţa.

b) *Înţelesul.* Verbul la modul indicativ indică ceva sigur, real. (După cum o tablă indicatoare de la răscrucea drumului indică distanţa *reală* dintre oraşe).

c) *Forma:* nu are nimic deosebit.

d) *Rol sintactic:* Verbul la modul indicativ e predicat (în propoziţii independente, iar în frază, în propoziţii principale şi secundare).

2) *Conjunctivul*

a) *Exemple:* să mergi, să cînt, să învăţ

b) *Înţelesul.* Conjunctivul arată ceva nesigur, posibil.

c) *Forma.* Are de obicei conjuncţia *să.* Am putea zice că de la această *conjuncţie* îşi are *conjunctivul* numele.

d) *Rol sintactic:* de predicat în propoziţiile secundare. (Dar poate fi predicat şi în propoziţii independente, cînd are înţelesul de poruncă, fi predicat dorinţă: *Să am eu un strugure!*)

3) *Condiţional-optativul*

a) *Exemple:* aş merge, aş cînta, aş învăţa, aş fi învăţat.

b) *Înţelesul* condiţionalului e unul, al optativului e altul. *Condiţionalul* arată o acţiune a cărei înfăptuire depinde de o anumită condiţie. De aici îi vine numele. *Optativul* arată o acţiune dorită. În latineşte *optare* = a dori.

c) *Forma.* Condiţional-optativul are semn deosebitor pe: *aş, ai, ar, am, aţi, ar,* verbul ajutător.

d) *Rolul sintactic; condiţionalul* apare adesea în propoziţii secundare; *optativul* apare de obicei în propoziţii principale ori independente.

[1] Excepţiile nu privesc învăţămîntul mediu.

4) *Imperativul*

a) *Exemple:* mergi!, cîntă!, învață!

b) *Înțelesul:* exprimă mai ales o poruncă. În limba latină se numea *imperator* conducătorul suprem al statului, în vremuri grele de război. De aici vine românescul *împărat.* Împăratul poruncea. Imperativul exprimă o poruncă.

Notă:

Denumirea modului *imperativ* vine din latinescul *imperativus,* care este adjectiv, din aceeași familie cu verbul *imperare* și cu substantivul *imperator,* arătat mai sus.

c) *Forma:* Imperativul se rostește cu o intonare aparte. *Nu bat* (pe cei mai mici)! În scris apare, de obicei, semnul exclamării.

d) *Rolul sintactic.* E folosit ca predicat în propoziții independente, iar în frază în propoziții principale.

Moduri nepersonale

1) *Infinitivul*

a) *Exemple:* a merge, a cînta, a învăța. În forma lungă: mergere, cîntare, învățare.

b) *Înțelesul:* este numele acțiunii. Forma scurtă are înțeles atît de verb cît și de substantiv. Infinitivul lung ex.: *cîntarea, învățarea,* denumind acțiuni, este substantiv în toată legea.

Notă:

Infinitivul ține prin natura lui și de verb și de substantiv, putînd avea funcțiuni sintactice specifice fiecăreia dintre aceste două categorii. (Gram. Acad., ed. 1963, I, § 219)

c) *Forma:* Infinitivul scurt are de obicei prepoziția *a.* Infinitivul lung se termină cu: *are:* învăț*are,* cînt*are*; *-ere:* merg*ere* etc. Ori articulat: învățarea, cîntarea, mergerea etc. ...

d) *Rolul sintactic:* de obicei al substantivelor.

2) *Gerunziul*

a) *Exemple*: mergînd, cîntînd, învățînd.

b) Înțelesul: de verb și de adverb.

Notă:

„*Iubind* țara, ne facem o datorie sfîntă". Această formă verbală, terminată în: *înd* sau *ind,* și care joacă rolul unui adverb, se numește gerunziu. (Acad. prof. Iorgu Iordan și prof. H. Sascuteanu: în „Limba română cl. a III-a, 1946, pag. 244).

c) *Forma:* se termină în *-ind, -înd.*

d) *Rolul sintactic,* de obicei ca al verbelor și adverbelor.

3) *Participiul*

a) *Exemple:* lustruit-lustruită; lustruiți-lustruite; cîntat-cîntată, cîntați-cîntate.

b) *Înțelesul:* atît de verb cît și de adjectiv. De aici îi vine numele: *participiul* **participă** atît la natura verbului cît și la aceea a adjectivului.

Notă:

„*Participiul* are ... o situație ... asemănătoare cu a infinitivului, în sensul că este, ca și acesta, o formă nominală a verbului. El exprimă acțiunea ca o însușire... adică este verb și adjectiv în același timp, „participă" (aparține) la ambele aceste părți de vorbire". (Acad. prof. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, 1954, p. 431).

c) *Forma:* de adjectiv, căci se acordă în *gen, număr* și *caz* cu substantivul, la fel ca un adjectiv propriu-zis.

Participiul ni-l amintim ușor, căci (forma de la singular masculin) apare și în compoziția verbului la *perfectul compus* (o formă cunoscută de toți): cîntat — am cîntat, mers-am mers.

a) *Rolul sintactic,* același ca al verbelor: de *verb,* de ex. în alcătuirea perfectului compus; de adjectiv, de ex.: *băiat alintat, lăudat;* de nume predicativ, ex.: Vasile este *angajat.*

4) *Supinul*

a) *Exemple:* de mers, de cîntat, de învățat, la învățat.

b) Înțelesul: arată scopul unei acțiuni sau destinația unui obiect, ex.: apă *de băut* = destinația; venim *la cules* = scopul.

Notă:

„Supinul denumește acțiunea verbală, comportîndu-se ca un infinitiv lung, deci ca un substantiv verbal. Dar și ca un verb. (Gram. Acad., ed. 1963, I, § 222).

c) *Forma:* de obicei are prepoziția *de* sau *la* (E obosit *de* alergat; au plecat *la* scăldat.)

d) *Rolul sintactic.* Nu poate fi predicat, ci doar: subiect, atribut ori complement.

În concluzie: verbul la *modurile personale* e în întregime verb. De aceea el *se acordă* în persoană (și număr) cu subiectul și poate deveni *predicat.* Verbul la modurile *nepersonale* nu mai e totdeauna verb, ci e verb și adjectiv, ori verb și adverb, sau verb și substantiv. De aceea nu se poate acorda în persoană cu subiectul și, deci, nu poate fi predicat. El poate fi orice altă parte de propoziție: subiect, atribut ori complement, — după împrejurări, poate fi chiar și nume predicativ (căci și substantivul și adjectivul propriu-zis apar adesea ca nume predicative). Dar nu poate fi predicat. Excepțiile sînt atît de rare, încît nu prezintă interes pentru școala generală sau liceu.

EXEMPLE DE VERBE ANALIZATE ÎN CE PRIVEȘTE MODUL

1) curg — (versul nr. 1) E verb la modul indicativ — Dovadă: indică ceva sigur: *ape curg*. Aceasta e o dovadă întemeiată pe *înțeles*. Dar și *forma* e o dovadă: forma nu are nimic deosebit, deci e forma „de bază" a indicativului. La conjunctiv ar fi: *să curgă*, la condițional-optativ, cu *aș, ai, ar (ar curge)*. La imperativ nu este persoana a III-a (Gramatica Academiei vol. I, Ed. a II-a, pag. 263).

2) se-mpletesc (versul 5). E verb la modul indicativ. Dovadă *înțelesul:* cărările *se-mpletesc*. Acțiunea e arătată ca *sigură*.

Forma e iarăși de indicativ: e simplă, nu are pe *să* al conjunctivului. (La conjunctiv ar fi: cărările *să se-mpletească*). Nu are nici pe *aș, ai, ar* al condițional-optativului. (La acest mod ar fi cărările s-*ar* împleti). La imperativ nici nu apare verbul cu persoana a III-a.

3) pocnind (versul 10) Este verb la gerunziu și adverb. Dovadă e, în primul rînd, *înțelesul*. Cuvîntul *pocnind* are înțelesul verbului *a pocni*. Dar are și înțeles de *adverb*: ard *repede, încet*. Cuvintele *repede, încet* sînt adverbe, căci lămuresc un verb, pe verbul *ard*. La fel are înțeles de adverb și pocnind: ard *repede, încet, pocnind*. *Forma* este și ea o dovadă. Gerunziul se termină totdeauna în *-ind, -înd*. Verbul, avînd înțeles de verb și de adverb, e la modul *gerunziu*.

4) rupte (versul 11). Este verb la participiu și adjectiv. Dovadă e *înțelesul:* cuvîntul *rupte* are înțelesul verbului *a rupe*. Dar *rupte* are și înțeles de *adjectiv*, dovadă e faptul că *rupte* este un atribut adjectival, arătînd, ca orice adjectiv calificativ, aspectul vreascurilor. De aceea și răspunde la aceeași întrebare ca și adjectivul: Ce fel de vreascuri? — Rupte.

Forma e și ea o dovadă. Forma masculină, de la singular: (vreasc) *rupt* o găsim în perfectul compus al verbului: eu am *rupt*. Dar *rupt, -ă rupți, -te*, forme ale participiului sînt forme specifice de *adjectiv*, care se acordă în *gen* și *număr* cu substantivul: vreasc *rupt*, creangă *ruptă;* copaci *rupți*, crengi *rupte*. Avînd înțeles și formă atît de *verb* cît și de *adjectiv* este verb la modul participiu.

Concluzie

Din verbele analizate, cele mai multe sînt la indicativ. Pe întreaga poezie, proporția e aproape aceeași. Și e firesc să fie așa, căci indicativul ne înfățișează ceva sigur, iar mintea noastră vrea să prindă lucrurile într-o înfățișare sigură. Indicativul este modul cu forma cea mai simplă, de bază.

ADVERBUL

Să se scoată primele adverbe şi să se arate
1) de ce le socotim adverbe;
2) ce fel de adverbe sînt.

Exemple: (scriu) *aici, acum, bine.* Cuvintele *aici, acum, bine* însoţesc verbul *scriu,* întregindu-i înţelesul. Sînt adverbe.

De aici vine numele adverbului. În limba latină, de unde ne vine cuvîntul, *adverbium* era compus din *ad* = *după* şi *verbum* = *verb,* adică: *după verb.*

Adverbele *aici, acum, bine* nu au nici unul forme deosebite de singular şi plural. Aşa e cu toate adverbele. Deci adverbul e un cuvînt neflexibil. Scurt spus: *adverbul e un cuvînt neflexibil care lămureşte mai ales un verb* (arătînd *unde, cînd* şi *cum* se face lucrarea).

Însoţind şi lămurind verbul, adverbul „seamănă cu adjectivul, întrucît îndeplineşte pe lîngă verb aceeaşi funcţiune ca adjectivul pe lîngă substantiv" (Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române,* 1937, p. 201).

Adverbul e, deci, un fel de satelit al verbului, după cum adjectivul e un satelit al substantivului.

Notă:

Metafora aceasta se găseşte şi *în Introducere în lingvistică matematică* de S. Marcus, Ed. Nicolau şi S. Stati, Bucureşti, 1966, p. 114.

Dar adverbul poate însoţi nu numai un verb, ci uneori însoţeşte un adjectiv sau un alt adverb. De ex. adverbul *mai:* eu *mai* lucrez = lămureşte un verb; ori un adjectiv: (frumos) = *mai* frumos; ori un alt adverb: merge (repede) — *mai* repede.

Deoarece, prin funcţia de bază (de „satelit"), adverbul se aseamănă cu adjectivul, multe adjective pot deveni adverbe, după cum se vede din ultimele exemple de mai jos.

Substantiv	— *adjectiv*	*verb*	— *adverb*
Băiatul	bun	se poartă	bine
Fata	bună*	se poartă	bine**
Creionul	bun	scrie	bine
Creionul	negru	scrie	negru
Creionul	roşu	scrie	roşu
Peniţa	roşie	scrie	roşu
Peniţa	curată	scrie	curat

* Adjectivul acesta — şi toate celelalte — se schimbă după genul (şi numărul) substantivului însoţit.

** Adverbul nu se schimbă după genul subiectului, căci el nu lămureşte subiectul (substantivul: — băiatul, fata — care au gen), ci verbele:

se poartă, scrie, care n-au gen. Verbul — predicat rămîne acelaşi fie că substantivul — subiect este masculin, ori feminin, de aceea şi adverbul rămîne neschimbat.

Adverbul are adesea, ca şi adjectivul, grade de comparaţie: băiat *bun, mai bun, foarte bun,* adjectiv; se poartă *bine,* mai *bine,* foarte *bine* — — adverb. El stă *departe,* mai *departe,* foarte *departe* — adverb.

Deci semnele caracteristice ale adverbului sînt:

1) adverbul e un cuvînt neflexibil, în general.

2) adverbul însoţeşte de obicei un verb, formînd împreună un înţeles mai deplin: doinesc *aici, acolo, acum, frumos* etc.

ADVERBE DIN POEZIA „MAMA" (ANALIZATE)

1) acolo (te zăresc) (versul 7). Este un adverb de loc.
   a) Este adverb, fiindcă însoţeşte şi lămureşte un verb (zăresc).
   b) Este adverb de loc, fiindcă arată locul (unde zăresc).
   De aceea şi răspunde la întrebarea: — Unde te zăresc? — Acolo.
2) (ard) pocnind (versul 10). Este un verb la gerunziu, dar totodată şi adverb. Este verb, *a pocni* (conjugarea a IV-a). Este şi adverb de mod, căci lămureşte verbul *a arde,* arătînd felul (modul) cum se face arderea. De aceea răspunde la întrebarea: — Cum ard? — Pocnind.
3) (pocnind) din vreme-n vreme = (pocnind) *uneori.* Expresia „din vreme-n vreme" putîndu-se înlocui cu un singur cuvînt, ce redă acelaşi înţeles, e o locuţiune. Cuvîntul înlocuitor fiind un adverb, locuţiunea este adverbială. Şi fiindcă „din vreme-n vreme" arată timpul (ca şi *uneori*), locuţiunea e locuţiune adverbială de timp.
4) (clipeşte) abia (versul 13) Este un adverb de mod. Este adverb, fiindcă însoţeşte (lămurind) verbul *clipeşte.* Dovadă întrebarea:
   — Cum clipeşte? — Abia.
   b) Este adverb de mod, fiindcă arată felul (sau modul) *cum* se face acţiunea la infinitiv.
5) (clipeşte) din cînd în cînd (versul 13). Este o locuţiune adverbială, fiindcă se poate înlocui cu un simplu adverb: (clipeşte) *uneori. Uneori* e adverb de timp. E adverb, fiindcă însoţeşte (lămurind) verbul (clipeşte). E adverb *de timp* fiindcă arată timpul cînd se face acţiunea. Deci şi locuţiunea noastră va fi şi ea locuţiune adverbială de timp.
6) (clipeşte) amestecînd (versul 15). Este un *verb* şi un *adverb* de mod în acelaşi timp. Este *verb* de la verbul *a amesteca* (de conjugarea I-a), la modul gerunziu. Şi este *adverb,* fiindcă lămureşte un verb (verbul *clipeşte*). Este un adverb *de mod,* fiindcă arată *modul cum* se face lucrarea:
   — Cum clipeşte?
   — Amestecînd.

7) mai (nu) mai (vine) (versul 20) Este adverb de timp. Este adverb, fiindcă determină înţelesul unui verb : nu *mai* vine- nu vine *încă*, nu vine *deocamdată*. De aici se vede clar înţelesul *temporal* al adverbului *mai* = *(încă)*.

PREPOZIŢIA ŞI CONJUNCŢIA

Exemple :

Cărări duc **la** *moară. Stau* **lîngă** *mama.* Cuvintele **la, lîngă** sînt cuvinte aproape goale de înţeles, sînt cuvinte de legătură. Ele leagă complementele *(la moară, lîngă mama)* de verbele (predicatele) *duc* şi *stau*. Deci leagă două unităţi sintactice de rang diferit. Ele sînt *prepoziţii*. Prepoziţiile **la, lîngă** nu au forme deosebite de singular şi plural. La fel sînt toate prepoziţiile. Prepoziţia nu e un cuvînt flexibil.

Şi conjuncţia este un cuvînt gol de înţeles, un cuvînt de legătură ; ex. : *Tu torci* **şi** *asculţi. Mi s-a părut* . . . **dar** *n-a fost el.* Aici *şi, dar* au rol de cuvînt de legătură. Leagă două unităţi sintactice de acelaşi fel, leagă două propoziţii. De aceea sînt conjuncţii. Nici conjuncţiile *şi* şi *dar* nu au forme de singular şi plural. La fel sînt toate conjuncţiile. Deci şi conjuncţiile sînt cuvinte neflexibile.

Însemnînd cu + cuvîntul de legătură, cu *a* şi *á* unităţile sintactice de acelaşi fel şi cu *a* şi *b* unităţile sintactice deosebite, *conjuncţia* ar fi plusul din binomul *a* + *a'*, iar *prepoziţia*, plusul din *a* + *b*.
De exemplu :

merg *în* clasă, a + b	merg *la* clasă a + b
merg *din* casă a + b	merg *lîngă* clasă a + b

Cuvintele : *în, la, din, lîngă* sînt prepoziţii. Ele leagă un complement de un predicat, deci leagă unităţi sintactice deosebite, diferite : *a* + *b*.

Prepoziţia propriu-zisă se cunoaşte după faptul că „cere acuzativul", deci se rosteşte cu cuvîntul *mine*. De exemplu :

în mine, *la* mine, *din* mine, *lîngă* mine, *sub* mine, *peste* mine, *spre* mine, *de la* mine, *ca* mine, *cu* mine.

Prepoziţia leagă de obicei un substantiv de un verb (ex. : „merg *în* clasă"). Substantivul precedat de prepoziţie este totdeauna la acuzativ (dacă prepoziţia se rosteşte cu vorba *mine*). E mare asemănarea, dar e mare şi deosebirea dintre prepoziţie şi conjuncţie. Ele se aseamănă, căci atît conjuncţia, cît şi prepoziţia sînt cuvinte de legătură. Sînt simple „unelte gramaticale". Deci ele n u se analizează decît rar de tot singure

ca părţi de propoziţie independente. Ele nu pot îndeplini singure funcţia de predicat, complement, atribut. Dar e şi o mare deosebire între ele: conjuncţia, în propoziţie, creează legături de coordonare. Exemplu: *Ionel şi Petrică sînt colegi.* Aici, *şi* leagă două *subiecte* (ca în algebră $a + a'$). E o legătură de coordonare, între subiect şi subiect, adică între două părţi de propoziţie de *acelaşi rang.* La fel a fost în exemplul: *Merg* **şi** *vin.* Legătura fiind de coordonare, nu putem întreba cu un cuvînt, ca să răspundem cu altul: Care Ionel? — Şi Petrică. Aşa nu se poate spune!

Deci *conjuncţia,* în propoziţie, leagă totdeauna unităţi sintactice de acelaşi fel, iar *prepoziţia* leagă, totdeauna, unităţi sintactice diferite. *Conjuncţia* stabileşte legături de coordonare legînd a + a', iar *prepoziţia,* legături de subordonare, legînd: a + b. Coordonarea şi subordonarea apar ca tipare opuse de organizare a întregii gîndiri omeneşti. Deci nu e de mirare că limba şi-a creat mijloace diferite pentru exprimarea acestor două raporturi.

Conjuncţia apare atît în propoziţie cît şi în frază. Prepoziţia apare numai în raporturile din propoziţie. Gîndindu-ne la formulele $a + a'$ şi $a + b$, vom deosebi uşor pe *de,* prepoziţie, de către *de,* conjuncţie.

În exemplul: *Fluturii sînt atraşi* **de** *lumină,* cuvîntul **de** leagă complementul *(de lumină)* de verbul *sînt atraşi* = $a + b$. Deci cuvîntul *de* e o prepoziţie.

Altă dovadă: cuvîntul se rosteşte cu cuvîntul *mine:* **de** *mine.*

Notă:

O greşeală supărătoare ce o fac începătorii e aceea că nu ştiu deosebi cuvintele *coordonator* şi *coordonat, subordonator* şi *subordonat. Învăţător* e cel ce învaţă pe alţii. *Coordonator şi subordonator* e cuvîntul care coordonează, respectiv subordonează. Conjuncţiile şi prepoziţiile sînt cuvintele coordonat*oare* şi subordonat*oare.* Coordon*ate* şi subordon*ate* sînt părţile de propoziţii sau propoziţiile supuse puterii de coordonare şi subordonare pe care o au conjuncţiile şi prepoziţiile.

H. Tiktin în gramatica sa, de la 1891, scrie: „Toate prepoziţiile cer după ele acuzativul: *cu mine, de tine, la sine* etc. (§ 323). Formula apare aproape la fel în multe manuale vechi. Ea apare şi în „Analize gramaticale şi stilistice" de D.D. Draşoveanu, P. Dumitraşcu şi M. Zdrenghea (p. 62).

Cuvintele care se rostesc astfel *sînt adevărate prepoziţii.* Unele adverbe şi locuţiuni adverbiale devenite prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale nu mai cer acuzativul, ci genitivul. Deci nu se rostesc cu *mine.* Se rostesc cu *mea, meu.*

Astfel *contra* este adverb în: Eu zic să faci una, iar tu faci *contra?* Dar *contra* poate deveni şi prepoziţie, cînd îşi pierde rolul de complement şi devine simplu cuvînt de legătură: Tu te ridici *contra* mea? Aici *contra* luat singur nu mai e complement. Complementul e format din amîndouă cuvintele: *contra mea.* Deci, aici, *contra* e simplu cuvînt de legătură. E o prepoziţie. La fel se rostesc: deasupra *mea,* împotriva *mea,* de-a lungul *meu.*

Conjuncţia nu „cere" niciodată un acuzativ, deci nu se poate rosti cu cuvîntul *mine.* (Se poate rosti cu vorba *eu,* ca şi adverbul, uneori).

Să scoatem primele prepoziții din poezie, spunînd tot ce știm despre aceste cuvinte (din punct de vedere gramatical).

1) în (se găsește în primul vers) : prepoziție simplă. Cuvîntul *în* nu are singular și plural. Deci e un cuvînt *neflexibil*. Nici nu are înțeles ca adverbul, deci nu e o parte de propoziție. E un cuvînt de legătură. Anume, e o prepoziție, dovadă e faptul că se rostește cu cuvîntul *mine*. Leagă : *curg* **în** *vaduri :* a + b.

2) în (versul nr. 2) prepoziție simplă (Se rostește cu cuvîntul *mine* : *în* mine). Leagă : dau *în* cale : a + b.

3) în (versul nr. 3) prepoziție simplă. (Vezi dovezile la ex. 1). Leagă : *doinesc* **în** *amurg*, deci a + b.

4) pe (versul nr. 5) : prepoziție simplă. Cuvîntul *pe* nu are singular și plural. Deci e un cuvînt neflexibil. Fiind gol de înțeles, e un cuvînt de legătură. (Se rostește cu cuvîntul *mine : pe* mine). (Leagă unitățile : *se împletesc* **pe** *mal*, deci a + b).

5) la (versul nr. 6) : prepoziție simplă. (Vezi dovezi la ex. 1). Leagă : *duc* **la** *moară*, un verb (predicativ) și un complement : a + b, — două unități sintactice deosebite.

Toate cele 5 exemple de prepoziții văzute pînă acum au legat un substantiv de un verb. Deci *ne putem aștepta* și de aci încolo *ca prepoziția să lege un substantiv de un verb.*

Notă :

În text, prepoziția este totdeauna înaintea substantivului. Iar substantivul precedat de prepoziție apare de cele mai multe ori după verb. De aceea adesea prepoziția apare și în text la mijloc, între cuvintele ce le leagă, după formula a + b, ex. : *dau* **în** *cale*. Alte dăți apare însă nu numai înaintea substantivului, ci chiar înaintea verbului legîndu-se : *+b, a,* ex. : *În vaduri ... curg*. Este o ordine neobișnuită a cuvintelor. De aici se vede că uneori
+ b, a
ordinea cuvintelor în texte se deosebește de ordinea gramaticală, — de ordinea cuvintelor îndătinată în mintea noastră.

6) pe (versul nr. 7): prepoziție simplă. (Dovezi ; la ex. 1 și 5). Nu are singular și plural, deci e un cuvînt neflexibil. Se rostește cu vorba *mine*, deci e o prepoziție. Altă dovadă : leagă două unități sintactice deosebite : *(te) zăresc pe tine*, leagă complementul *(pe tine)* de verb : a + b, verbul fiind cuvîntul regent (cuvîntul lămurit).

7) întru prepoziție simplă. Dovadă : *întru* nu are singular și plural — deci e un cuvînt neflexibil. Se rostește : întru *mine*. (Alte dovezi, la ex. 1 și 5).

Notă :

Prepozițiile *în* și *întru* au același înțeles. Prepoziția *în* este înlocuită cu *întru* mai ales cînd substantivul e articulat cu un articol nehotărît. Zicem : *zăresc* **în** *căscioară*. Dar nu putem zice : *zăresc în o căscioară*, ci zicem : *zăresc într-o căscioară*. Cuvîntul *în* s-a transformat în *întru*.

În poezia „MAMA" sînt 44 de prepoziţii, în 64 versuri, nu prea lungi. Cercetîndu-le pe toate, observăm următoarele:

1) Din cele 44 de prepoziţii din text una singură e prepoziţie compusă. Deci prepoziţiile compuse apar arareori în vorbire.

2) Toate prepoziţiile fac legături de subordonare. De aceea cele două unităţi sintactice legate de prepoziţii se deosebesc mult de tot: cu cea dintîi se poate întreba, iar cu ultima se poate răspunde. Ex.: Curg *în* vaduri. — Unde curg? — În vaduri.

3) Toate prepoziţiile din poezia „Mama", fără nici o excepţie, se rostesc cu cuvîntul *mine*. De aici se vede limpede eficacitatea metodei pentru aflarea prepoziţiilor. Ea ne ajută să deosebim foarte uşor prepoziţiile de conjuncţii şi adverbe.

Conjuncţiile şi adverbele nu se rostesc cu cuvîntul **mine**. Excepţie fac conj.: *cît, şi cu, decît*. Nu putem zice: *şi* mine, *dar* mine (Cuvintele *şi, dar* sînt conjuncţii). Nu putem zice nici *cînd* mine, *aici* mine. Cuvintele *cînd, aici*, sînt adverbe.

4) De obicei, prepoziţia leagă un substantiv de un verb (un complement de cuvîntul regent) şi numai rareori un substantiv de alt substantiv (un atribut de cuvîntul regent).

5) De aceea, cînd într-un text dăm de o prepoziţie (rostită cu cuvîntul *mine*), ne putem aştepta că:

a) după prepoziţie urmează un substantiv;

b) prepoziţia leagă substantivul de un verb;

c) asemenea substantiv *totdeauna* e la cazul acuzativ cu prepoziţie.

CONJUNCŢII ANALIZATE

Au rol în propoziţie şi în frază (Vezi cap. *Cele şapte etape*).

Să se aleagă primele conjuncţii din poezie şi să spunem tot ce ştim despre ele.

1) şi (versul nr. 2) E conjuncţie coordonatoare copulativă. Dovadă că e conjuncţie e faptul că leagă două propoziţii (a + a). Leagă propoziţia de dinainte de *şi* de aceea de după *şi: În vaduri ape repezi curg* **şi** vuiet dau în cale.

2) iar (versul 12) e o conjuncţie coordonatoare adversativă. Leagă două propoziţii ... trei vreascuri ... ard ... *iar* flacăra-geme. (Una din propoziţii e înainte de *iar*, cealaltă e după *iar*). Conjuncţia *iar* este de obicei adversativă, dar în acest exemplu are valoarea lui *şi*; (ex.: Vreascurile ard şi flacăra lor geme).

3) şi (versul 18) Este conjuncţie coordonatoare copulativă. Dovadă că e conjuncţie e faptul că leagă două propoziţii: *două fete stau* **şi** *torc*... (a + a).

Şi este aproape totdeauna copulativ.

4) şi (versul 21). Este o conjuncţie coordonatoare. De data aceasta nu mai leagă două propoziţii. Leagă cuvintele: (basm) *cu pajuri* şi *cu zmei*. Leagă două atribute: (a + a).

Notă:

Cuvîntul *şi* nu e totdeauna conjuncţie. Este conjuncţie cînd *rolul său sintactic* e acela de *cuvînt de legătură*. Cînd nu mai are rolul de cuvînt de legătură, *şi* încetează de a fi conjuncţie. Exemplu: Ai *şi* venit? Cuvîntul *şi* e adverb şi complement; deci *e parte din propoziţie*. Nu mai e simplu „şurub gramatical" ce leagă două părţi de propoziţie ori două propoziţii. Dovadă că e complement e înlocuirea: *Ai* **şi** *venit* = *ai venit* **aşa de repede?** *Ai venit* **deja?** Cuvîntul *deja* e adverb; *aşa de repede* e locuţiune adverbială; *şi* e tot adverb. Alte dăţi *şi* are alt rol sintactic: *El* **şi**-*a zis* sieşi, *şi* aici e complement indirect, iar morfologic e *pronume reflexiv*.

5) dar (v. 49). Este conjuncţie coord. adversativă.

LOCUŢIUNI

1) Să se scoată cîteva locuţiuni din poezie
2) Să se arate ce ne face să spunem că sînt locuţiuni
3) Să se arate ce fel de locuţiuni sînt
4) Să se arate ce ne face să spunem acest lucru

Notă:

Am văzut — la pronume — că aceleaşi idei pot fi exprimate cînd într-un fel, cînd în altul, cînd mai pe larg, cînd mai scurt. Şi locuţiunile sînt tot o problemă a felului de exprimare.

Vorbind despre Eminescu, putem să-i spunem numele, *Eminescu* ori îi putem zice „*autorul Luceafărului*" sau „*cel mai mare poet român*". Ultimele două grupări de cuvinte, care redau o noţiune, se numesc *grupări de cuvinte* sau *îmbinări libere de cuvinte*. Şi numele de *floarea-soarelui* a fost cîndva o îmbinare liberă. Azi e un cuvînt compus. Şi *unt de lemn* a fost în fel, azi însă îl scriem şi rostim legat: *untdelemn*. S-a făcut sudura cuvintelor pînă la contopirea într-un cuvînt. La distanţă egală, între *îmbinările libere* de cuvinte şi *cuvintele compuse* se găseşte o grupă de îmbinări ceva mai sudate decît îmbinările libere de cuvinte, dar care nu-s atît de închegate ca şi cuvintele compuse[1]: *aducere aminte* (amintire); *a-şi face intrarea* (a intra); *a o lua la sănătoasa* (a fugi); *a se da de-a rostogolul* (a se rostogoli); *a da vuiet* (a vui); *din vreme-n vreme* (uneori); *din cînd în cînd* (uneori). Acestea sînt *locuţiunile*: grupări de cuvinte cu sens unitar, deci care adesea pot fi înlocuite cu un singur cuvînt. Din cauza că redau un înţeles, cuvintele ce intră în compoziţia locuţiunii au început să se sudeze. Dovadă e faptul că ordinea lor în grup este adesea rigidă şi între cuvintele din locuţiune nu greu se pot introduce alte cuvinte[1].

Dar uneori, mai rar, găsim şi cuvinte singuratice care fac serviciul altor categorii de cuvinte: (a plecat) *glonţ*, a plecat *puşcă*. Substantivele *glonţ* (= ca glonţul, foarte repede) şi

[1] Gramatica Academiei, ed. a II-a, 1963, vol. I, p. 35.
[1] V. nota bibliografică precedentă.

pușcă (ca glonțul din pușcă = foarte repede), țin locul adverbului. Locuțiunile, de obicei, nu se pot traduce (din cuvînt în cuvînt) în altă limbă. De ex.: a se scula *cu noaptea-n cap* = a se scula *foarte devreme*. Eminescu scrie despre locuțiuni că: „această parte netraductibilă a unei limbi (locuțiunea) formează adevărata... zestre (a limbii) de la moși strămoși, pe cînd partea traductibilă este comună gîndirii omenești în genere". Nu orice expresie proprie unei limbi este locuțiune. „A se scula cu noaptea-n cap" și „Nu-i sînt boii acasă" sînt expresii dovadă că ele pot constitui singure propoziții, ex.: *„S-au sculat cu noaptea-n cap"* și *„Nu-sînt boii acasă"*. Locuțiune este doar *cu noaptea-n cap = foarte devreme*.

După rolul pe care-l au locuțiunile în propoziție (după cuvîntul ce le poate înlocui), deosebim:

1) *Locuțiuni substantivale*, ex.: aducere aminte (amintire)

2) *Locuțiuni adjectivale*, exemplu (o întîmplare) *ca aceea* (= grozavă)

3) *Locuțiuni pronominale*. exemplu: *Nu știe cine știe ce* = Nu știe multe. (Aci *cine știe ce* este locuțiune pronominală).

4) *Locuțiuni cu valoare de interjecție*, exemplu: păcatele mele!, e drace! etc. . . . Aceste feluri de locuțiuni sînt rar întîlnite. Mai importante prin deasa lor întrebuințare, sînt locuțiunile adverbiale, prepoziționale și conjuncționale. Ceva mai rar decît acestea apar locuțiunile verbale.

5) Locuțiuni adverbiale: la deal, la vale, de cu seară, dis-de-dimineață, cu noaptea-n cap, cu orice preț, în ruptul capului, pe dată, cu nici un chip, pe de rost, de-a lungul, de-a latul, de-a fir a păr, de-a berbeleacul, cu chin, cu vai, din cînd în cînd, cînd și cînd, unde și unde, acasă, peste drum, față-n față.

6) *Locuțiuni prepoziționale:* peste drum de, față-n față cu, aproape de, împreună cu, la deal de, dincolo de.

Sînt o mulțime de locuțiuni adverbiale asemănătoare cu locuțiunile prepoziționale, de ex.: *peste drum* = loc. adv. și *peste drum de* = loc. prep.; *dedesupt* = loc. adv. și *dedesuptul* = loc. prep.; de aceea după *formă* e mai greu să facem deosebirea. Dar dacă le cercetăm *funcția sintactică*, deosebirea se face ușor.

Prepoziția și locuțiunea prepozițională au un rol de cuvînt de legătură deci nu pot fi niciodată, singure, părți de propoziție, căci nu au înțeles în așa măsură încît să fie părți de propoziție. Adverbul și locuțiunea adverbială sînt totdeauna părți de propoziție, căci sînt mai pline de înțeles.

Deci înțelesul este acela care ne spune dacă un cuvînt, ori o grupă de cuvinte, e o parte de propoziție sau nu. De exemplu: El locuiește *peste drum*, locuiește *dedesupt*. Cuvintele *peste drum* și *dedesupt* sînt determinări ale verbului. Sînt complemente, căci sînt pline de înțeles. Morfologic sînt locuțiuni adverbiale. (Știm că și adverbele sînt *cuvinte pline* — de înțeles).

Dar în „El locuiește *peste drum de* noi", „locuiește *dedesuptul* nostru" situația e alta. Grupul *peste drum de* nu poate avea rolul unei părți de propoziție, căci rostind: *locuiește peste drum de*, nu are nici un înțeles. La fel în: „El locuiește *dedesuptul* nostru", *dedesuptul* nu e o parte de propoziție.

ci cuvînt de legătură. Rostind: „El locuieşte *dedesubtul*..." simţim un gol mare. Aşteptăm să mai vină ceva, ceva *chemat* de acel „dedesubtul..." care, fiind cuvînt de legătură, te aştepţi să lege ceva de altceva. De aceea *dedesubtul* a încetat de a mai fi locuţiune adverbială, o dată cu golirea sa de înţeles. A devenit locuţiune prepoziţională. Aceasta ne-o spun cele trei aspecte fundamentale ale faptelor de limbă amintite la moduri: înţelesul, rolul sintactic şi forma.

Să se observe că *lungimea cuvîntului nu e hotărîtoare pentru ca un cuvînt să fie plin sau gol.* Cuvîntul *e* uneori are rol de predicat verbal. (Exemplu: El *e* în grădină), pe cînd *este* deşi e mai lung, uneori are rol de verb gol (ex. El *este* elev). Dar poate fi şi invers: *e* să apară ca verb gol (El *e* elev), iar *este* ca verb plin (El *este* în grădină = El *se află* în ...). A se vedea la *moduri* nevoia căutării legăturilor dintre formă şi înţeles.

În cazul locuţiunilor *peste drum* e un grup mai scurt decît *peste drum de* şi totuşi primul grup e grup plin de înţeles, este o locuţiune adverbială, iar ultimul grup de cuvinte e gol de înţeles, şi este o locuţiune prepoziţională. Observînd bine, vedem că şi forma se deosebeşte: locuţiunea prepoziţională *se termină adesea cu o prepoziţie.* Alteori lipsa articolului e un semn al locuţiunii adverbiale: Merg *în sus* (= locuţiune adverbială),

Merg *în susul* apei (locuţiune prepoziţională).

Uneori forma e aceeaşi: Am străbătut ţara *de-a lungul* (= locuţiune adverbială); Am străbătut ţara *de-a lungul* ei = loc. prepoziţională.

Aşa că **funcţia sintactică** *rămîne cheia deosebirii dintre locuţiunea adverbială şi locuţiunea prepoziţională, după cum tot ea deosebeşte adverbele de prepoziţii.*

LOCUŢIUNI ADVERBIALE ŞI LOCUŢIUNI PREPOZIŢIONALE

Adverbe şi locuţiuni adv.	*Locuţiuni prepoziţionale*
Merge *înainte*. Cerul s-a limpezit *deasupra*. El locuieşte *dedesubt*. Eu îi spun una şi el face *împotrivă*. Tu mergi *de-a curmezişul*. Şi-a lăsat carul în drum *de-a latul*. El merge *împrejur*.	Merge *înaintea casei*. Cerul s-a limpezit *deasupra* noastră. Locuieşte *dedesubtul* nostru. El face ceva *împotriva* mea. Tu mergi *de-a curmezişul* drumului. S-a oprit *de-a latul* drumului. El merge *împrejurul* şcolii.

7) *Locuţiuni conjuncţionale:* exemplu: din cauză că, din pricină că, de vreme ce, îndată ce, din moment ce, o dată ce, cu toate că, măcar că, prin urmare, cu alte cuvinte, pentru aceea, drept aceea, aşadar, în concluzie.

Să se observe că *multe locuţiuni conjuncţionale se termină cu o conjuncţie*: cu toate *că*, ori cu un cuvînt cu rol de conjuncţie: de vreme *ce*, după *cum*. Dar nu toate-s aşa, dovadă: pentru aceea, în concluzie etc.

8) *Locuţiuni verbale:* Exemple: a o lua la fugă (a fugi), a spăla putina (a fugi), a o lua la sănătoasa (a fugi), a pune la cale (a rîndui), a ţine piept (a rezista), a-i duce dorul (a dori), a o lăsa baltă (a renunţa), a o lua razna (a greşi), a bate cîmpii (a greşi), a-şi băga minţile-n cap (a se cuminţi) a se da de-a dura (a se rostogoli), a rupe tăcerea (a începe să vorbească), a da năvală (a năvăli) etc.; în locuţiunile verbale intră totdeauna şi un verb.

Locuţiunea verbală este formată din două sau mai multe cuvinte care pot fi înlocuite cu un verb. Ele au funcţiunea unui verb, deci formează (toate cuvintele din locuţiune luate împreună) un predicat verbal (dacă verbul din locuţiune e la mod personal).

De aceea determinările unui astfel de predicat nu pot fi decît complemente.

În poezia MAMA sînt puţine locuţiuni. Să le analizăm:

1) dau vuiet (=vuiesc) (versul 2). E locuţiune verbală; dovadă înlocuirea. Dovadă şi rolul sintactic, de predicat.
2) din vreme-n vreme (versul 10) = uneori. E o locuţiune adverbială dovadă înlocuirea. Dovadă şi rolul sintactic; un complement (unul singur), exprimat printr-un grup de cuvinte.

Notă:

Multe locuţiuni se crează prin repetare de cuvinte: *zi cu zi, clipă cu clipă, din cînd în cînd, punct cu punct, pas cu pas, de colea pînă colea.* Apropiate de locuţiunile formate prin repetare sînt locuţiunile formate din cuvinte rimate: *harcea— parcea, calea — valea, talmeş — balmeş* etc.

3) din cînd în cînd (versul 13) = uneori. Locuţiune adverbială, dovadă înlocuirea. Altă dovadă: rolul sintactic de complement circumstanţial de timp.
4) în faţă (versul 52) = înainte, aievea. Locuţiunea adverbială. Dovadă înlocuirea.
5) (torc) *în rînd cu* (tine) (versul nr. 18). Este o locuţiune prepoziţională. Dovadă că e o locuţiune prepoziţională e faptul că leagă două unităţi sintactice deosebite: un complement de verb (*torc* în rînd cu *tine*). *De obicei, locuţiunile terminate cu o prepoziţie sînt locuţiuni prepoziţionale; iar cele terminate cu o conjuncţie sînt locuţiuni conjuncţionale.* (D. D. Draşoveanu) (v. şi pag. 71).

ETAPE ÎN ANALIZA MORFOLOGICĂ

ALGORITMII ANALIZEI MORFOLOGICE

Dacă nu reuşim să analizăm un cuvînt de la prima vedere vom proceda pe etape, astfel: ne întrebăm dacă cuvîntul este flexibil sau nu:

1. Este flexibil, dacă are singular şi plural (în acest caz cuvîntul analizat face parte dintre primele şase părţi de vorbire).

ANALIZA PROPOZIȚIILOR[1]

(SINTACTIC ȘI MORFOLOGIC)

PROPOZIȚIA NR. 2

Și vuiet dau în cale.

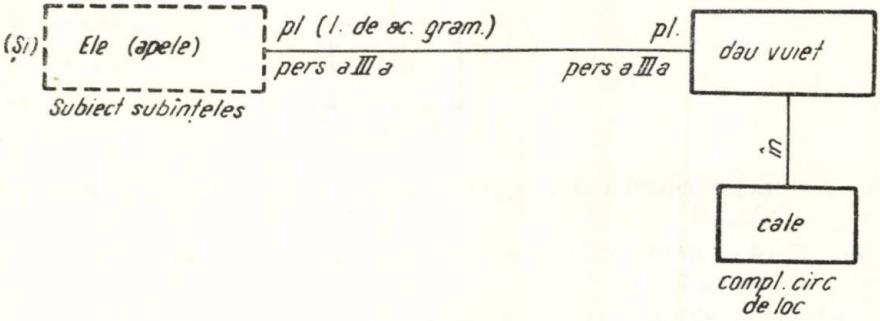

N o t a :

Dau vuiet este o locuțiune verbală care poate fi înlocuită cu: *vuiesc*. Nefiind cristalizată în limbă, se poate analiza și în părțile ei componente.

Și conjuncție coordonatoare, copulativă.
dau vuiet (vuiesc) = locuțiune verbală
în prepoziție simplă. Cere acuzativ.
cale subst. comun, feminin, singular, acuzativ cu prepoziție, fără articol.

PROPOZIȚIA NR. 3

Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale.

(Iar plopi în amurgul umed doinesc jalea eternă).

[1] Nu vom analiza toate propozițiile din poezia *MAMA*, decît acele care pot prezenta dificultăți, deci interes pentru elevi, chiar dacă sînt simple.

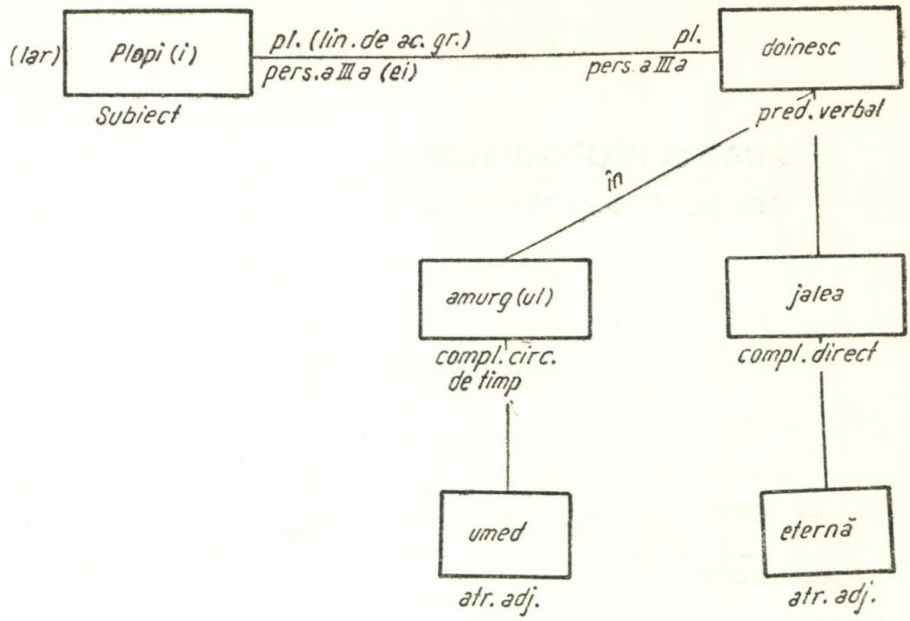

iar conjuncţie coordonatoare, care, aici, are sensul lui *şi*, deci este copulativă.

plopi subst. comun, plural, nominativ, fără articol, (cazul se vede şi din schemă).

în prepoziţie simplă; cere acuzativul.

amurgul subst. comun, neutru, singular, acuzativ cu prepoziţie, (cu articol hotărît în schemă).

umed adjectiv calificativ, cu două terminaţii (se acordă în gen, număr şi caz cu subst. amurg), fără articol în schemă.

doinesc verb, conjugarea a IV-a, tranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, pers. a III-a plural.

jalea subst. comun feminin (defectiv de plural), singular, acuzativ, cu articolul hotărît (în schemă, iar în textul lui Coşbuc fără articol).

Notă:

Prin înlocuire cu pronumele personal apare de asemenea în evidenţă cazul: *Plopii doinesc jalea* = *pe ea* o doinesc = *o* doinesc. Pronumele pe *ea* şi *o* sînt la acuzativ. Deci la acuzativ vor fi şi substantivele înlocuite.

eternă adjectiv calificativ cu două terminaţii, gradul pozitiv (nu are gradul comparativ şi superlativ). Se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul *jale*.

PROPOZIŢIA NR. 4

4 Pe malul apei se-mpletesc
5 Cărări ce duc la moară —
6 Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine-ntr-o căscioară.

4 *Pe malul apei se-mpletesc cărări.*
(Cărări se-mpletesc pe malul apei).

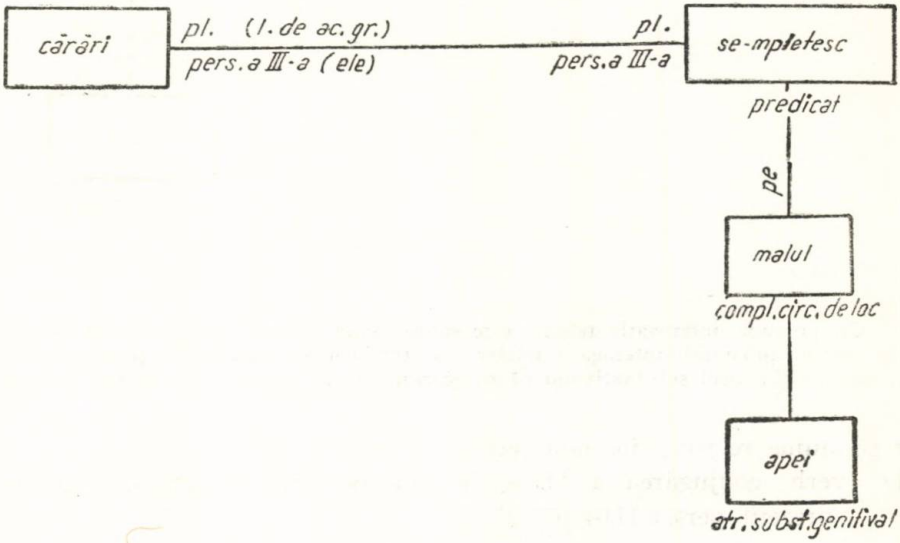

cărări Subst. comun, feminin, nominativ, nearticulat.

Notă:

Se poate face înlocuirea substantivului *cărări* cu pronumele personal *ele* (care est la nominativ): cărări = (ele) — se împletesc, dovadă că substantivul este la nomin tiv.

se-mpletesc verb, conjugarea a IV-a, diateza reflexivă (cu pronumele reflexiv *se*, la acuzativ), indicativ, prezent, pers. a III-a plural.

pe prepoziţie simplă, se construieşte cu acuzativul.

malul subst. comun, neutru, singular, acuzativ cu prepoziţie, cu articolul hotărît *l*.

apei subst. comun, feminin, singular, genitiv, articulat cu articolul hotărît *i* (fără articol ar fi: malul acestei *ape*).

PROPOZIȚIA NR. 5

Ce duc la moară.

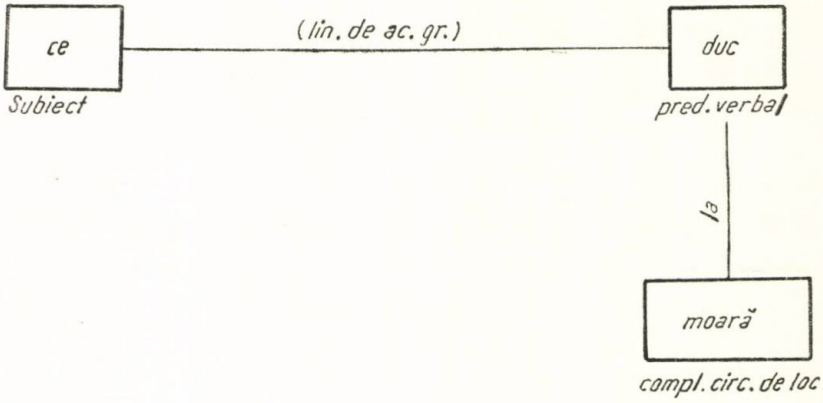

N o t ă :

Ce, pronume interogativ relativ, este subiect cînd stă în cazul nominativ și poate fi înlocuit cu pronumele interogativ relativ *care* (tot în nominativ) sau cu pron. personal: *ele.* Acestea țin locul substantivului *cărări* (cărări duc la moară); deci *ce* este subiect[1].

ce pronume relativ, în nominativ.

duc verb, conjugarea a III-a, intranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, pers. a III-a plural.

N o t ă :

Verbul *a duce* poate fi:

a) *tranzitiv,* ex.: Eu *duc* sacul la moară (sacul = c. dir.).

b) *intranzitiv,* ex.: Drumul *duce* la moară (în propoziție nu poate fi introdus un c. direct).

c) *reflexiv,* ex.: El *se duce* drept înainte.

la prepoziție simplă (cere acuzativul).

(la) **moară** subst. comun, feminin singular, acuzativ cu prepoziție, fără articol.

[1] Vezi Gram. Acad., ed. II, vol. I, p. 209, prin analogie cu pron. relativ *care.* „Cînd (cuvîntul *care*) e pronume relativ, *care* are valoare de *conjuncție* și este și *partea propoziției* ... subordonate".

PROPOZIŢIA NR. 6

Acolo, mamă, te zăresc pe tine-ntr-o căscioară.

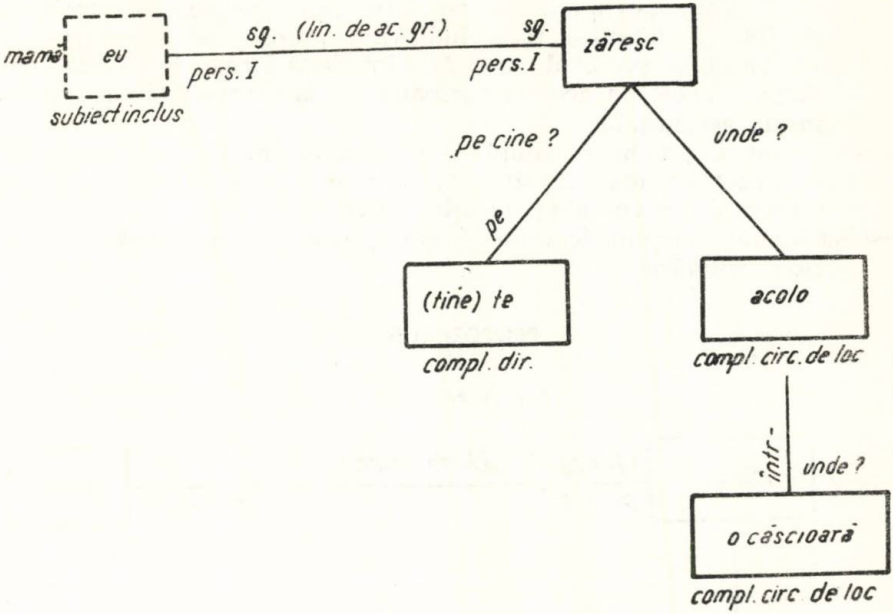

Notă:

Complementul circumstanţial într-o *căscioară* se poate lega fie de adverb (acolo), fie de verb. Va fi legat de unitatea cea mai apropiată din text.

acolo adverb de loc

mamă subst. comun feminin, singular, vocativ, fără articol (ca dovadă că e vocativ vezi şi punctuaţia: cele două virgule în care este încadrat substantivul *mamă*).

Notă:

În versul acesta, substantivul *mamă* este substantiv comun. De aceea e şi scris cu literă mică. Mame sînt multe în lume. Dar în titlu, cuvîntul acesta a devenit substantiv propriu. De aceea se scrie şi în mijlocul propoziţiei tot cu literă mare, ex.: Mie-mi place poezia „Mama" de G. Coşbuc. În propoziţia în care vorbim despre poezia lui Coşbuc, substantivul „Mama" este nume propriu, căci face deosebire între poezia aceasta şi mulţimea de alte poezii.

te pronume personal, pers. a 2-a singular, acuzativ, forma neaccentuată.

Notă :

Pronumele *te* poate fi şi reflexiv într-o propoziţie ca: tu *te* zăreşti (într-o oglindă).

zăresc verb, conjugarea a IV-a, tranzitiv (are complement direct: *te*, *pe tine*!), diateza activă, indicativ, prezent, singular, pers. I.

(pe) **tine** pronume personal, ca şi *te*. Sînt două forme ale aceluiaşi pronume repetat, la aceeaşi persoană, acelaşi număr şi caz, dar cu forma accentuată.

într- = întru, prepoziţie simplă, cu valoarea lui *în*. Cere acuzativ.

o articol nehotărît, feminin, singular, se acordă (ca şi adjectivul) în gen, număr şi caz cu subst. însoţit: căscioară.

căscioară subst. comun, feminin, singular, acuzativ cu prepoziţie, cu articol nehotărît *o*.

PROPOZIŢIA NR. 9

Iar flacăra lor geme.

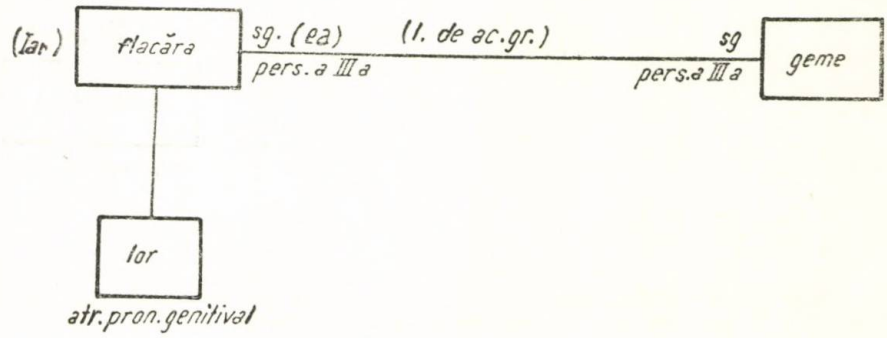

Notă :

Cuvîntul *iar*, fiind o simplă conjuncţie (o unealtă gramaticală), nu are loc în schemă ca o parte de propoziţie. Aci, cuvîntul *iar* leagă propoziţia de faţă de cea anterioară, lucru ce nu ne interesează în analiza propoziţiei; din această cauză, *iar* a fost trecut în faţa schemei, în paranteză.

iar conjuncţie coordonatoare (copulativă; *iar* = şi).

flacăra substantiv comun, feminin, singular, nominativ (pentru verificare se poate înlocui cu pronumele personal în nominativ *ea*), cu articol hotărît *a*.

Notă :

Iar: *conjuncţie*: Am fost la tine, *iar* poarta era închisă. (Aici, *iar* s-ar putea înlocui cu *şi*); *adverb*: *Iar* începi? Aci *iar* se poate înlocui cu: *din nou*, care este o locuţiune adverbială.

lor pronume personal, pers. a III-a, neutru, plural, genitiv.
geme verb, conjugarea a III-a, intranzitiv, diateza activă, modul indicativ prezent, pers. a III-a singular.

PROPOZIȚIA NR. 12

Și torc în rînd cu tine.

Notă :

Aici subiectul este subînțeles (ele-fetele). Iar *în rînd cu* este o locuțiune prepozițională și, în acest caz, împreună cu pronumele *tine*, formează un complement circ. de mod, conform schemei. Locuțiunea prepozițională apare pe linia de legătură subordonatoare.

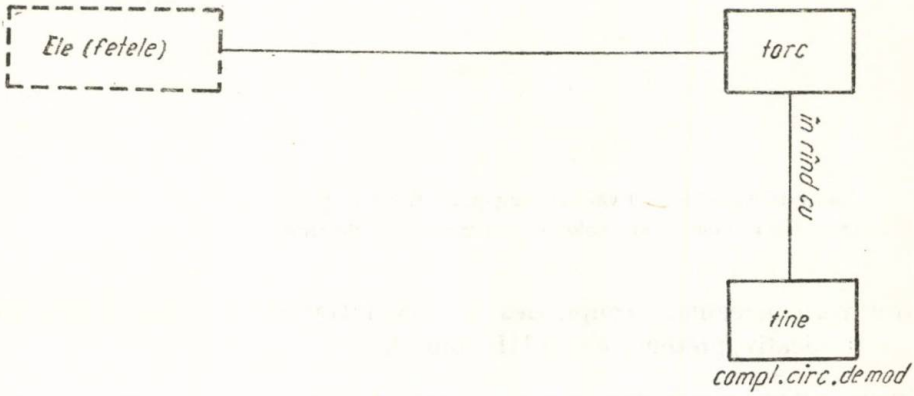

și conjuncție coordonatoare copulativă.
torc verb, conj. a III-a, tranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a III-a plural.
în rînd cu locuțiune prepozițională.
în prepoziție simplă.
rînd subst. comun, neutru, singular, acuzativ cu prepoz., fără articol.
cu prepoziție simplă, cere acuzativul.
(cu) **tine** pronume personal, persoana a II-a singular, acuzativ cu prepoziție, forma accentuată.

PROPOZIȚIA NR. 13

Sînt încă mici.

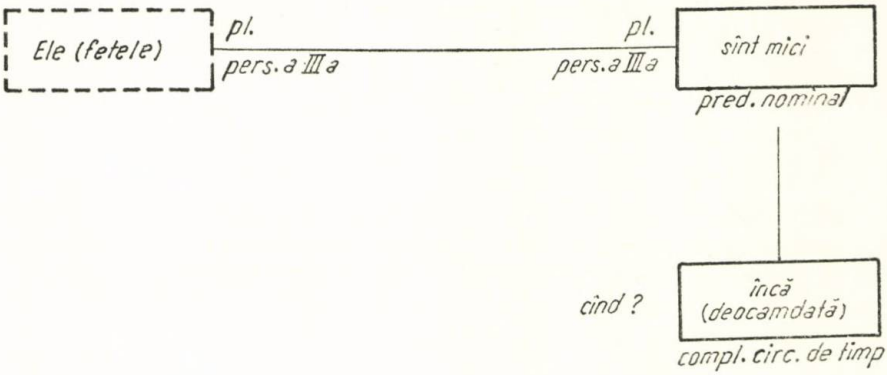

Notă :

Încă este un adverb cu valoare temporală. El poate fi înlocuit cu adverbul *deocamdată* (sînt mici *deocamdată*) și are valoare de compl. circ. de timp.

sînt verb neregulat[1], conjugarea a IV-a, intranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, pers. a III-a plural.

încă adverb de timp

mici (adjectiv) (cuvîntul acesta face parte din predicat ; el stă alături de verb, dar nu însoțește verbul. Nu e adverb. Dovadă că determină subiectul este acordul în gen : fetele-s mici. Acordul în gen apare însă clar numai la singular : fata-i mică, copilul e mic). Așadar : *mici* este adjectiv, calificativ, cu două terminații, gradul pozitiv (se acordă în gen, număr și caz cu subst. fete, subiectul subînțeles).

[1] Vezi pag. 57, verbe neregulate.

PROPOZIȚIA NR. 18

Ș-asculți povestea ei.

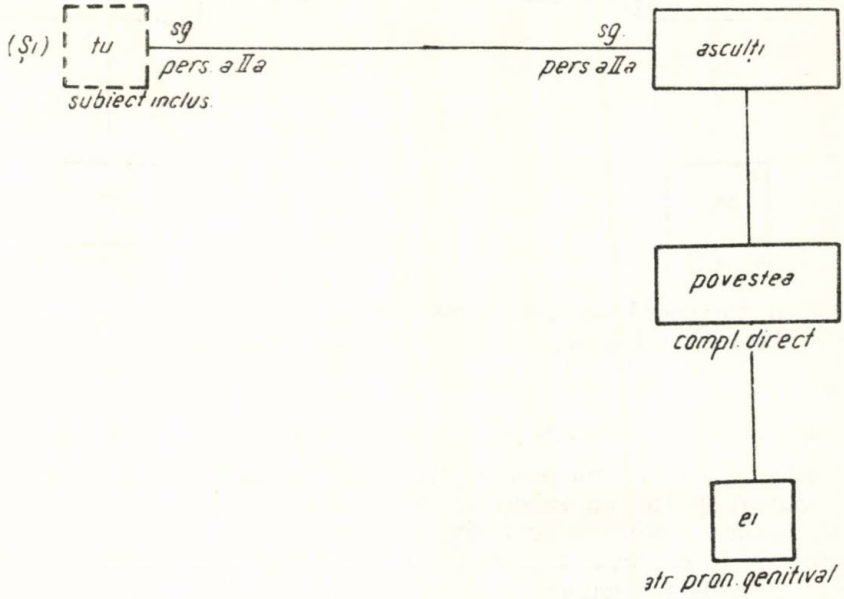

Și conjuncție coordonatoare, copulativă.
asculți verb. conjug. I, tranzitiv (dovadă complementul direct ce apare: povestea), diateza activă, indicat prezent, pers. a II-a singular.
povestea substantiv comun, feminin, singular, acuzativ, articulat cu articol hotărît *-a*.

Notă:

Prin înlocuirea cu pronumele personal apare clar acuzativul: Tu asculți povestea = *pe ea* o asculți (Acuzativ!). De altfel, acuzativul apare clar din schema propoziției, căci complementul direct e totdeauna la acuzativ.

ei pronume personal, persoana a III-a, feminin, singular, genitiv.

PROPOZIȚIA NR. 20

20 Și firul tău se rupe des,
21 Căci gînduri te frămîntă,
22 Spui șoapte fără de-nțeles
23 Și ochii tăi stau țintă.

Şi firul tău se rupe des.

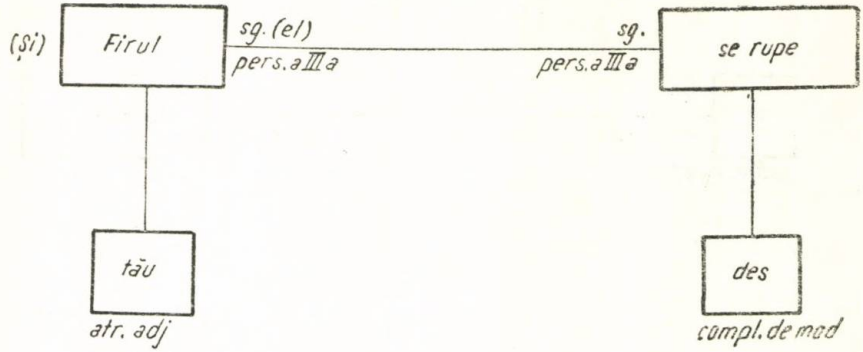

şi conjuncţie coordonatoare, copulativă.
firul substantiv, comun, neutru, singular, nominativ.

Notă :

Prin înlocuirea cu pronumele personal, apare clar nominativul : *El se rupe !*

tău adjectiv posesiv, un posesor, un obiect posedat. Se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat : *firul*
se pronume reflexiv, cu acuzativ.
se rupe verb, conjugarea a III-a, diateza reflexivă, indicativ prezent, pers. a III-a singular.
des adverb de mod. (Aci, cuvîntul *des* este adverb, fiindcă însoţeşte un verb ; dar poate fi şi adjectiv, cînd lămureşte un substantiv, ex. : fir *des*, urzeală *deasă*).

PROPOZIŢIA NR. 21

Căci gînduri te frămîntă.

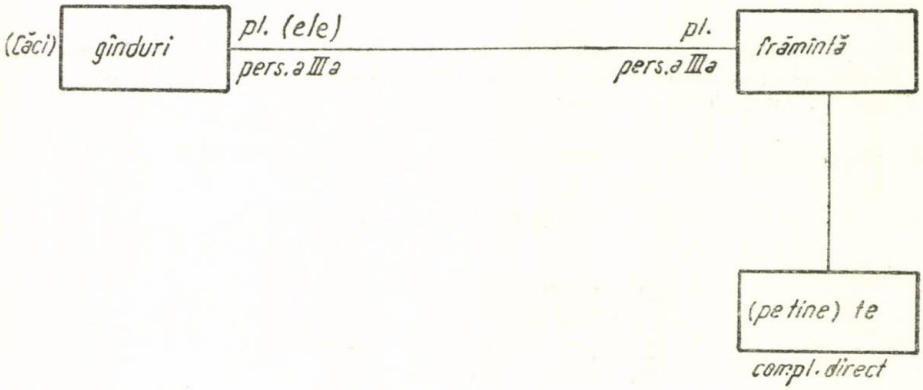

Te frămîntă nu este formă verbală la diateza reflexivă (ar trebui: *te frămînți*, ori: *se frămîntă*), căci la diateza reflexivă pronumele și verbul trebuie să se acorde în număr și persoană), din care cauză acest pronume nu intră în componența predicatului, ca în exemplul nr. 20.

Căci conjuncție subordonatoare.
gînduri substantiv comun, neutru, plural, nominativ, nearticulat.
te pronume personal, persoana a II-a singular, acuzativ, formă neaccentuată.
frămîntă verb, tranzitiv, conjugarea I, diateză activă, indicativ prezent, persoana a III-a plural. (Verbul nu poate fi la diateza reflexivă, căci *te* e pronume personal, nu reflexiv. Dovadă *persoana* și *numărul* diferit: la pron. = pers. a II-a singular, la verb = persoana a III-a plural!)

PROPOZIȚIA NR. 28

Și nu-l ridici.

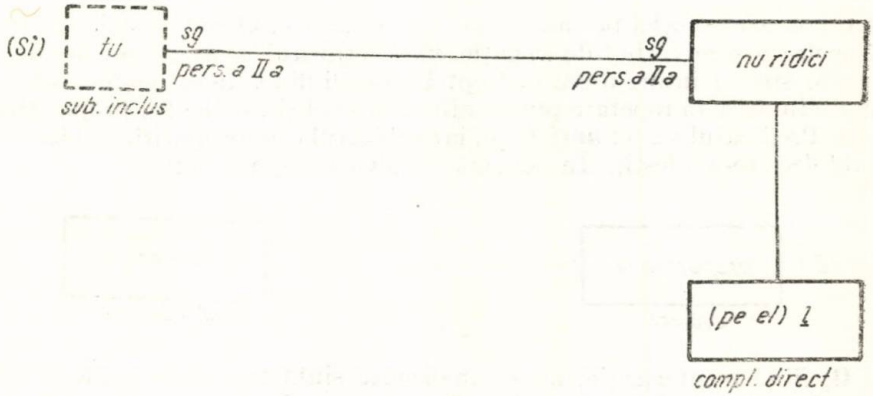

Notă:

Prin înlocuire cititul devine mai ușor, dar tot greoi: — Nu ridici *pe el*. Deci în cazul de față mai ușoară este întrebarea: — Pe cine nu ridici? — *Pe el* nu-*l* ridici!

Și conjuncție coordonatoare, copulativă.
nu adverb de negație.
l pronume personal, pers. a III-a, masculin, singular, acuzativ, forma neaccentuată.
ridici verb, conjugarea I, tranzitiv. (Dovadă că e tranzitiv este și pronumele *-l*, care e la acuzativ, complementul direct (după cum se vede din schemă). Diateza activă, indicativ, prezent, persoana a II-a singular.

PROPOZIȚIA NR. 30

O, nu!

Aceasta este o propoziție, deși nu are nici subiect, nici predicat. Predicatul e însă cerut neapărat de negația *nu*, care, fiind un adverb, cere un verb. *O, nu* este o propoziție eliptică de subiect și predicat ca și salutul: *Bună ziua!* Dar expresia: *Bună ziua!* fiind întrebuințată de toți o putem întregi ușor cu subiectul și predicatul corespunzător: Eu îți doresc *bună ziua*! Însă în fața lui: *O, nu*, ne-ar fi imposibil să spunem care este verbul cerut de adverb, dacă nu am încadra expresia în versul din care face parte:

O, nu! Nu-i drept să te-ndoiești.

Verbul cerut apare în propoziția următoare, în care negația se repetă (Nu-i drept). Poetul a gîndit așa:

O, nu-i drept. Nu-i drept să te-ndoiești!

Dar din cauza emoției pe care a voit s-o comunice, Coșbuc a redat numai interjecția *o* și adverbul de negație *nu*. Scriitorul a avut nevoie de o repetare spre a întări ideea nedreptei îndoieli din sufletul mamei sale. Și numai din această repetare putem afla subiectul și predicatul propoziției: *O, nu!* Predicatul va fi: *nu-i drept*, iar subiectul este propoziția subiectivă nr. 32 (Să te-ndoiești). În schemă rezolvarea apare astfel:

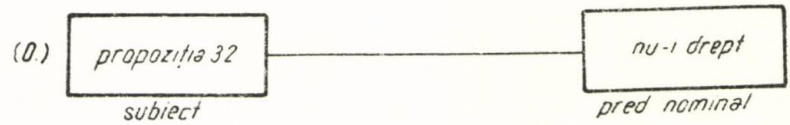

O, fiind o interjecție, nu se analizează sintactic, ci se așază în fața schemei. Pe același loc apar în schemă și conjuncțiile și vocativele.

o interjecție, exprimă o simțire.
nu adverb de negație (de mod).

PROPOZIȚIA NR. 31

31, 32 Nu-i drept să te-ndoiești.

31 *Nu-i drept.*

Rezolvarea acestei propoziții este identică cu cea de la exercițiul nr. 30, căci este repetarea ei.

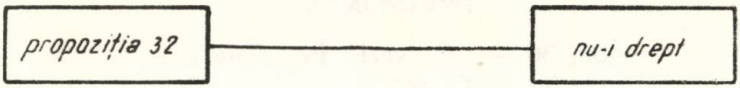

nu adverb de negație.

i (este) = verb, conjugarea a IV-a, neregulat, intranzitiv, diateza activă, prezent, pers. a 3-a singular.

Notă:

Alte dăți *i* poate fi pronume: **i-*am dat o carte*.** Sau poate fi interjecție: **I!** *ce m-am ars*

drept poate fi, după context:

a) *adjectiv:* Un om *drept.*

b) *substantiv:* A călcat cu *dreptul.*

c) *adverb;* Spune *drept.*

d) *prepoziție:* M-a luat *drept* altul.

În textul nostru este adverb de mod, dovadă și înlocuirea: *nu-i drept* = *nu-i bine.* Cuvîntul *bine* e adverb. (Adjectivul *bun* are alte forme: *bun, bună*).

PROPOZIȚIA NR. 32

Să te-ndoiești.

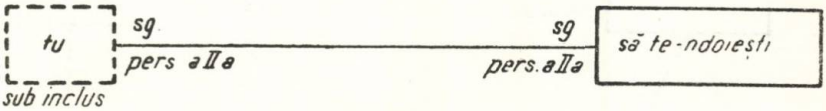

să te-ndoiești verb, reflexiv, la conjunctiv. Nu-și are rostul ca să analizăm conjuncția *să* singură, căci totdeauna face parte din conjunctiv. (*te* e pronume personal, devenit aici pron. reflexiv, de persoana a II-a). Deci: *să te-ndoiești* este verb, conjugarea a IV-a, diateza reflexivă, conjunctiv, prezent, persoana a II-a singular.

PROPOZIȚIA NR. 35

35, 36 — „Ce vezi? întreab-o fată.
35 — *Ce vezi?*

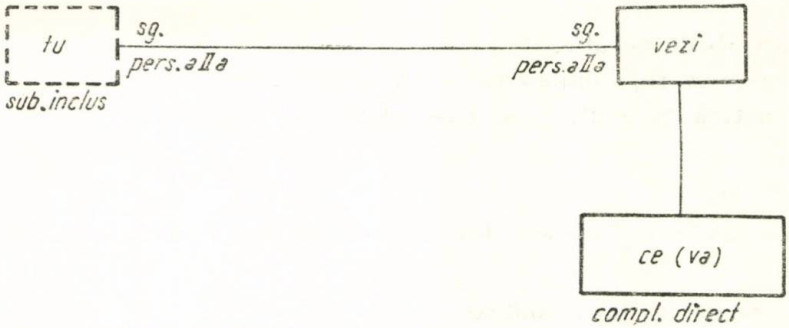

Ce pronume interogativ, în acuzativ.

La întrebarea fetei: — Ce vezi?, fata se aștepta să i se răspundă: o *vecină*, un *vecin*, un *trecător*... Cuvintele *vecină*, *vecin*, *trecător* sînt substantive care erau așteptate ca răspuns la întrebare. *Ce*, ținînd locul substantivelor așteptate ca răspuns la întrebare, *este un pronume*.

Cînd *ce* apare într-o propoziție care are la sfîrșit semnul întrebării, e pronume interogativ. Cuvîntul *ce* în texte diferite poate fi: pronume interogativ, pronume relativ, adjectiv interogativ, adjectiv relativ.

PROPOZIȚIA NR. 40

Și fiecare vorbă-a ta
E plîns de-ngropăciune.

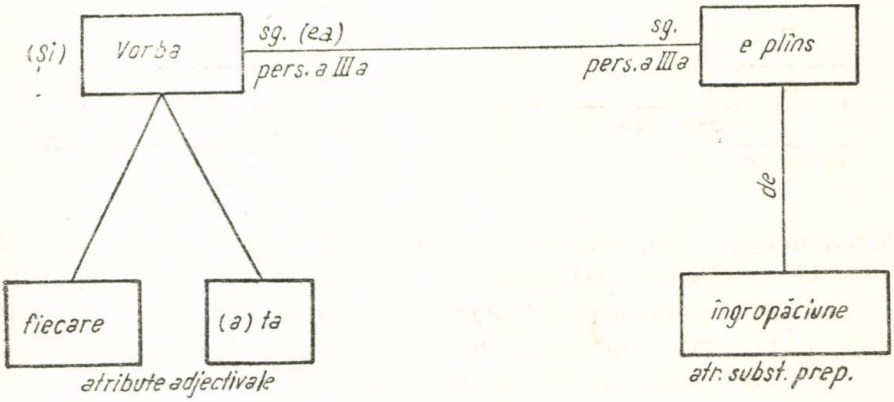

Și conjuncție coordonatoare, copulativă.
fiecare adjectiv nehotărît (provenit din pronume nehotărît). Se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat: vorbă.

Notă:

Acordul în gen nu apare, deoarece cuvîntul *fiecare* se termină în *-e*; dacă ar fi alt pronume, cu altă terminație, acordul în gen ar fi evident, ex.: Și *altă* vorbă a ta.
Ce fel de cuvînt e *fiecare* se vede bine din exemplul: *Fiecare* învață = Și Mihai și Petrică ... adică *fiecare*. Deci cuvîntul *fiecare* ține locul lui Mihai, Petrică; e deci, pronume. În versul lui Coșbuc, *fiecare* nu înlocuiește un substantiv, ci însoțește un substantiv, deci este adjectiv de origine pronominală.

vorbă substantiv comun, feminin, singular, nominativ. nearticulat
a articol genitival.
a ta adjectiv posesiv, pers. a II-a, un posesor, un obiect posedat. (S acordă în gen, număr și caz cu substantivul: *vorbă*).
e verb neregulat, conjugarea a IV-a, intranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a III-a singular.
plîns substantiv comun, neutru, singular, nominativ, fără articol.
de prepoziție simplă. (Se construiește cu acuzativul: de — mine).

Notă:

Cuvîntul *de* în texte diferite poate fi: prepoziție, conjuncție, interjecție, ba chiar și pronume, ex.: *de* = *prepoziție*: lapte *de* vacă (de = de la), *de* = *conjuncție*: fuge *de* crezi că zboară (de = încît), *de* = interjecție: de! vom vedea! *de* = pronume: L-ale case mari domnești, *De* se văd în Stoienești. (de = care).

îngropăciune substantiv comun, feminin, singular, acuzativ cu prepoziție, fără articol.

PROPOZIȚIA NR. 41

41 Într-un tîrziu, nerădicînd
De jos a ta privire:
42, 43 — Eu simt că voi muri-ncurînd
44 Că nu-mi mai sînt în fire...

PROPOZIȚIA NR. 44

Că nu-mi mai sînt în fire...

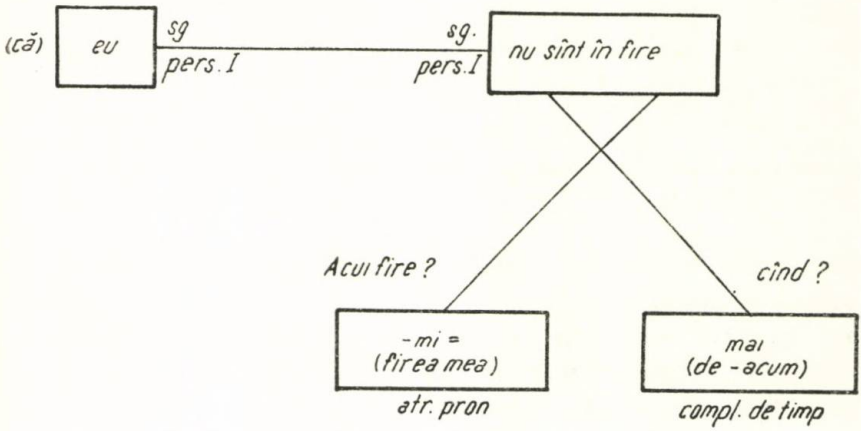

că conjuncție subordonatoare.

nu adverb de mod (de negație).

-mi pronume reflexiv, cu sensul de dativ posesiv: *mi* = *mea*, adică: firea-*mi* = firea *mea*.

Notă:

Dovadă că după formă e pronume reflexiv e conjugarea, care, la persoana a III-a, ne duce la pronumele reflexiv specific: îmi sînt, îți ești, *își* este.

sînt verb, conjugarea a IV-a, indicativ prezent, persoana I singular

Notă:

Verbul *a fi* nu e tranzitiv, deși a trecut la diateza reflexivă. Nu e tranzitiv căci la diateza reflexivă nu poate avea forme decît cu pronumele reflexiv de la dativ, forme *cu acuzativ nu poate avea*. Apoi altă dovadă că verbul *a fi* nu e reflexiv e faptul că *nu poate trece la diateza pasivă*.

mai adverb, aici cu nuanță temporală.

în prepoziție, cere acuzativul.

fire substantiv comun, feminin, singular, acuzativ cu prepoziție, fără articol.

45, 46 Mai știu și eu la ce gîndeam?

45 *Mai știu și eu.*

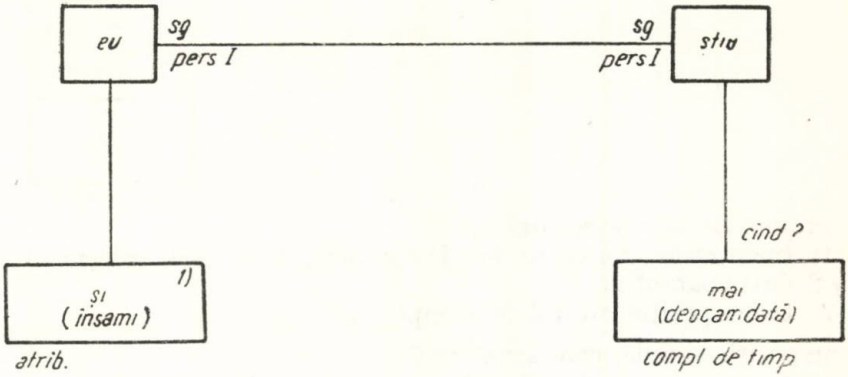

mai adverb, cu nuanță temporală.

știu verb, conjugarea a IV-a tranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana I singular.

și adverb.

Notă:

Cuvîntul *și* este deobicei conjuncție. Ex.: Știu *și* mai învăț. Pentru ca să fie și în versul lui Coșbuc tot conjuncție, ar trebui să lege două unități sintactice de același fel. Dar în vers nu e așa. Dacă am zice că leagă ceva, ar lega predicatul și subiectul. Însă cuvînt de legătură între predicat și subiect nu există. — Cuvîntul *și* mai poate fi *adverb*, ex.: A *și* venit? aici și = *deja, de acum*. Alteori *și* e pronume reflexiv, ex.: El *și*-a amintit de tine. În exemplul nostru *și* nu poate fi pronume reflexiv, deoarece:

1) atunci *și* ar apărea înaintea verbului

2) apoi, verbul e la persoana I-a, iar presupusul pronume reflexiv, dacă ar fi pronume, nu e la persoana I, ci a III-a.

eu pronume personal, persoana I, singular, nominativ.

[1] Unele cuvinte în cadrul propoziției au situații mai puțin clare din punctul de vedere al calificării lor ca părți de propoziție. Așa sînt adverbele de felul lui: *tocmai, chiar, și*, care pot apărea pe lîngă orice parte de propoziție. (*Gram. Acad.*, ed. II, 1966, p. 87, § 513).

PROPOZIȚIA NR. 46

46 *La ce gîndeam?*

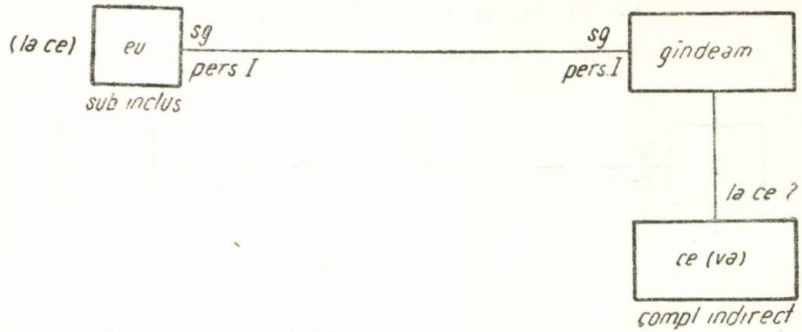

Pronumele *ce* are rol dublu:

1) În frază are rol de cuvînt de legătură, de aceea îl trecem în fața subiectului în paranteză.

2) În propoziție are rol de compl. indirect.

la prepoziție simplă, cere acuzativul.
ce pronume relativ, la acuzativ, cu prepoziție
gîndeam verb, conjugarea a IV-a, intranzitiv, diateza activă, indicativ, imperfect, persoana I singular.

PROPOZIȚIA NR. 47

Aveți și voi un frate.

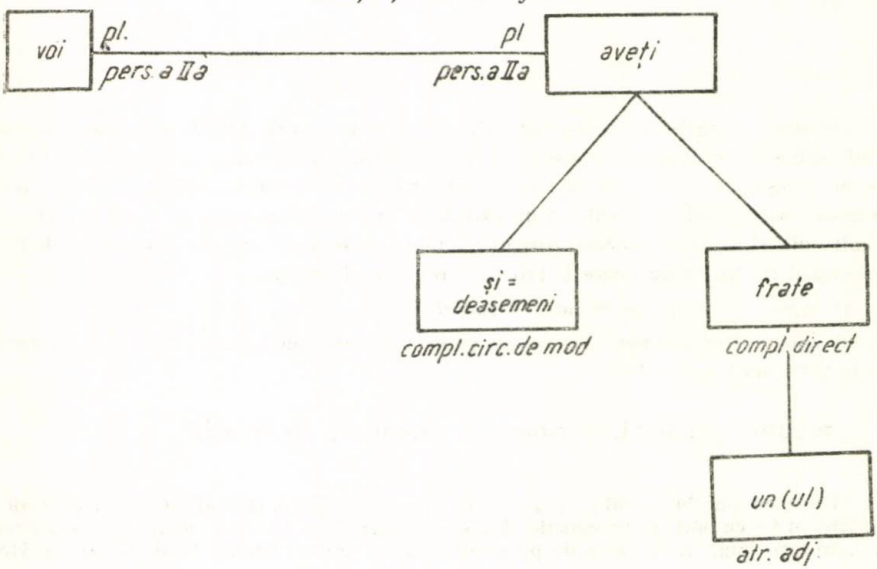

Notă:

Aici *şi* este adverb, spre deosebire de *şi*-ul din propoziţia Nr. 45.

aveţi verb, conjugarea a II-a, tranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a II-a plural

şi adverb. (şi = de asemenea).

voi pronume personal, persoana a II-a, plural, nominativ.

un (Ar putea fi considerat articol nehotărît, care se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul *frate*). În exemplul acesta este numeral cardinal, acordîndu-se în gen, număr şi caz cu substantivul frate. Dovadă că e numeral este înţelesul său = aveţi un frate (= unul singur şi nici acela nu-i cu voi)

frate substantiv comun, masculin, singular, acuzativ, nearticulat.

PROPOZIŢIA NR. 48

48, 49 Mi s-a părut [c-aud] [la geam
50 Cu degetul *cum* bate].

48 *Mi s-a părut.*

Subiectul în această propoziţie este exprimat printr-o subiectivă, propoziţia următoare cu nr. 49 (că aud).

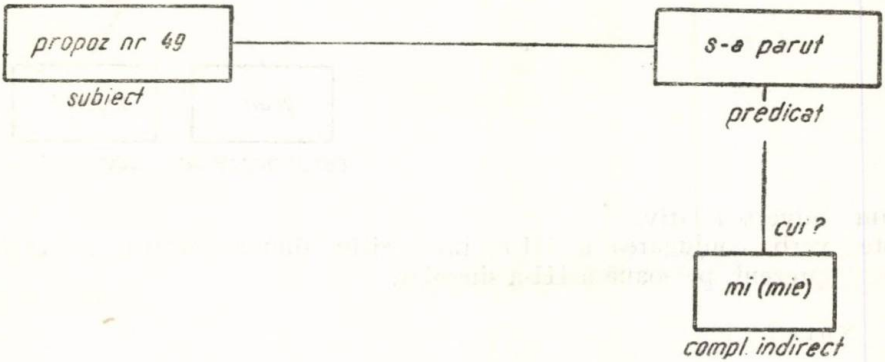

mi pronume personal, persoana I, singular, dativ, forma neaccentuată.

s- = se = pronume reflexiv.

s-a părut verb, conjugarea a II-a, diateza reflexivă, indicativ, perfectul compus, persoana a III-a singular.

Notă:

În diferite împrejurări, *s* poate fi:

1) *verb* = Ei nu-*s* acasă = Ei nu *sînt* acasă.
2) *pronume reflexiv* = Ei *s*-au dus, iar la prezent = Ei *se* duc.
3) *interjecţie* = *S!* nu face gălăgie!
4) *substantiv* = *S* este consoană.

PROPOZIȚIA NR. 49

C-aud.

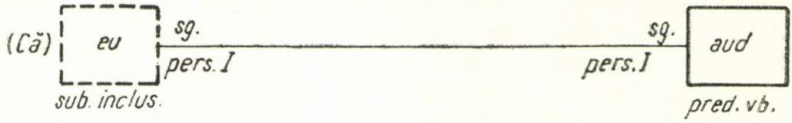

c = că = conjuncție subordonatoare.
aud verb, conjugarea a IV-a, tranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent persoana I singular.

PROPOZIȚIA NR. 50

La geam cu degetul cum bate.
(Cum bate cu degetul la geam).

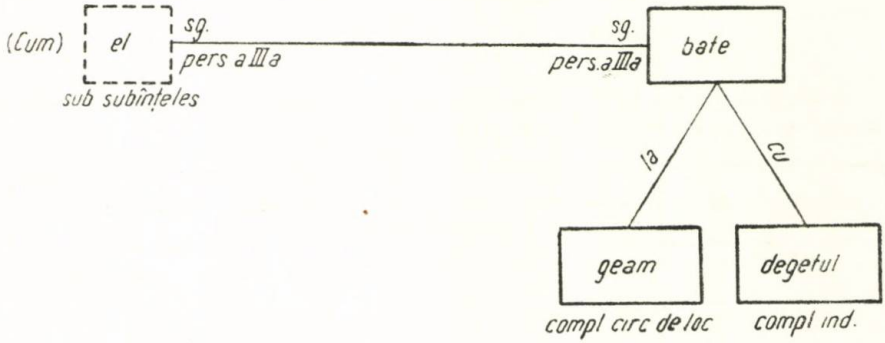

Cum adverb relativ.
bate verb, conjugarea a III-a, intranzitiv, diateza activă, indicativ prezent, persoana a III-a singular.

Notă:

1) Verbul *a bate* e de obicei tranzitiv: El *bate* covorul.
2) În versul lui Coșbuc verbul este intranzitiv. El *bate* la geam. Aici nu apare și nici nu se poate pune un complement direct. Nu se poate zice: *El bate la geam geamul.*
3) Reflexiv: El *se bate* cu degetul peste gură.

cu prepoziție simplă, cere acuzativ.
degetul substantiv comun, neutru, singular, acuzativ cu prepoziție, cu articol hotărît-*l*.
la prepoziție simplă.
geam substantiv comun, neutru, singular, acuzativ cu prepoziție, fără articol.

PROPOZIȚIA NR. 51

Dar n-a fost el...

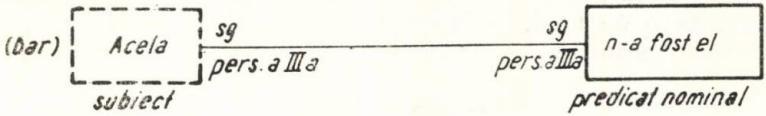

Dar conjuncție coordonatoare, adversativă.

Notă:

În alte texte *dar* mai poate fi:
1) *Substantiv*: Îți fac un *dar*.
2) *Adverb:* Cu acest înțeles e folosit foarte rar. Se întîlnește la moldovenii Alecsandri, Creangă:
— Ați auzit ce v-am spus?
— *Dar*, mămucă, ziseră iezii. Aici *dar* are înțelesul unei întregi propoziții: Dar (= cum să nu fi auzit) ziseră iezii.

n = **nu** adverb de negație.
a fost verb, neregulat, conjugarea a IV-a, diateza activă, indicativ, perfectul compus, persoana a 3-a singular.
el pronume personal, persoana a III-a singular, nominativ.

PROPOZIȚIA NR. 52

Să-l văd venind.

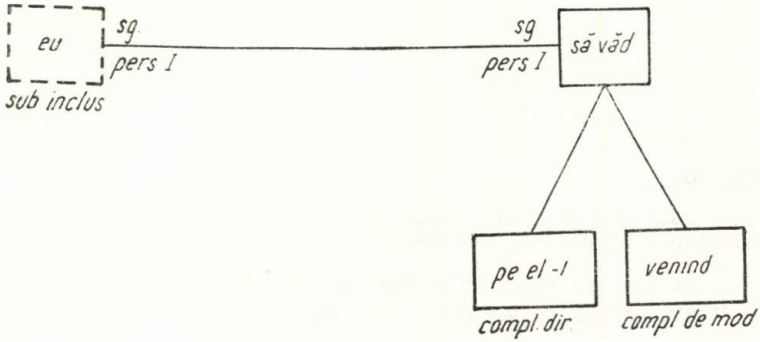

să văd verb, conjugarea a II-a, tranzitiv, diateza activă, conjunctiv prezent, pers. I singular.

Notă:

Conjuncția *să* deoarece apare totdeauna împreună cu verbul de la conjunctiv, nu se analizează separat.

a vedea = tranzitiv: *Vedeam* Ceahlăul la apus; intrazitiv: Țăranca *vedea* de pui; reflexiv: *Se vede* că s-a pregătit bine.

l pronume personal, persoana a III-a, masculin, singular, acuzativ, neaccentuat.

venind adverb de mod, verb, conjugarea a IV-a, intranzitiv, diateza activă, gerunziu.

PROPOZIȚIA NR. 53

Aș mai trăi o viață.

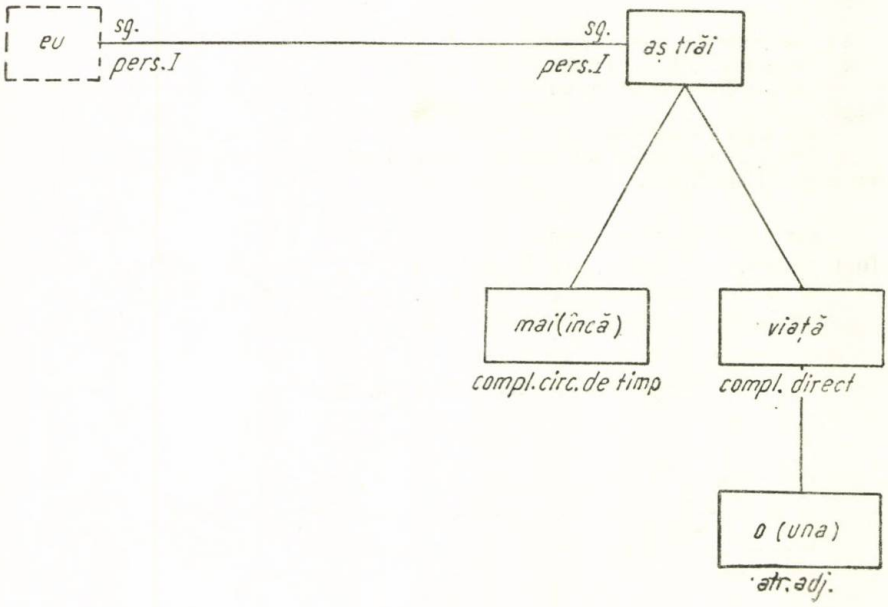

mai adverb.

De sine stătător (nefiind instrument gramatical) are rol în propoziție. Îl socotim circumstanțial de timp din cauza înțelesului: As trăi *de acuma înainte* o viață.

aș trăi verb, conjugarea a IV-a, intranzitiv, diateza activă, condițional-optativ, prezent, persoana I singular.

Notă:

Verbul *a trăi* s-ar părea că e tranzitiv, doar are un complement direct: *o viață*. Dar substantivul *o viață* nu e departe ca înțeles de verbul *a trăi*.

Limba e un fenomen viu, în continuă mișcare. Categoria tranzitivității e supusă și ea acestor legi. Există verbe *intranzitive*, ex.: *a muri*. Există verbe tranzitive, ex.: *a duce, a spăla*, care pot avea complemente directe multiple, ex.: eu duc *stiloul, cartea* etc. Aici, între

verbul *a duce* şi substantivele: *stilou, carte,* nu există nici o înrudire de înţeles. Există însă şi o a treia categorie de verbe, care fac trecerea între intranzitive şi tranzitive. La acest grup aparţine verbul *a trăi.* Deci, adevăratele verbe tranzitive pot avea nedefinit de multe complemente directe.

o numeral cardinal (= Aş mai trăi *încă o dată* viaţa).
viaţă substantiv comun, feminin, singular, acuzativ, fără articol!

PROPOZIŢIA NR. 54

54, 55 E dus şi voi muri dorind
56 Să-l văd o dată-n faţă.
54. *E dus.*

Este o propoziţie simplă.

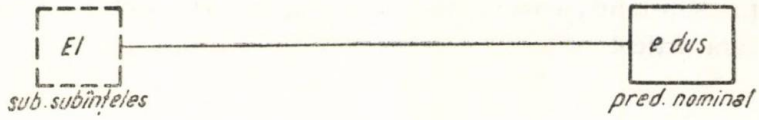

Notă:

E dus, are sensul: e plecat, poetul fiind plecat la Bucureşti în perioada cînd a fost scrisă poezia. Verbul este la diateza activă. Dacă ar fi la diateza pasivă ar avea sensul: *e dus* (de cineva), iar predicatul ar fi verbal.

E verb neregulat, conjugarea a IV-a intranzitiv, diateza activă, indicativ prezent, persoana a III-a singular.
dus *verb,* conjugarea a III-a intranzitiv, diateza activă, participiu, singular.

PROPOZIŢIA NR. 56

Să-l văd o dată-n faţă.

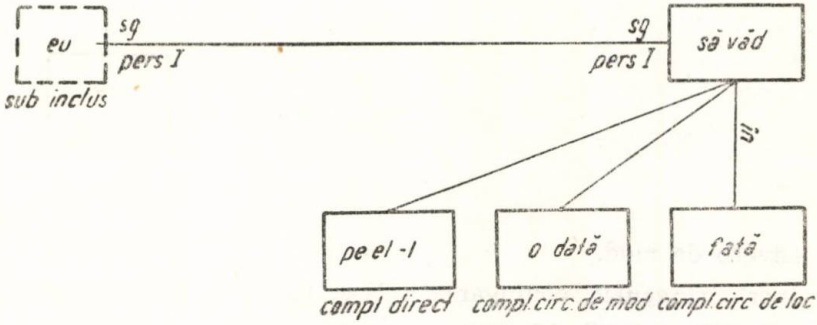

l pronume personal, persoana a III-a masculin, singular, acuzativ, formă neaccentuată.

să văd verb, conjugarea a II-a, tranzitiv, diateza activă, modul conjunctiv, prezent, persoana I, singular.

o dată numeral adverbial.

Notă:

Dacă am scrie *odată* nu ar mai fi numeral, ci simplu *adverb* = cîndva. Aici are înțelesul de: *o singură dată*, de numeral.

în prepoziție simplă, cere acuzativul.

(în) față substantiv comun, feminin, singular, acuzativ cu prepoziție, fără articol.

PROPOZIȚIA NR. 58

Așa vrea poate Dumnezeu.

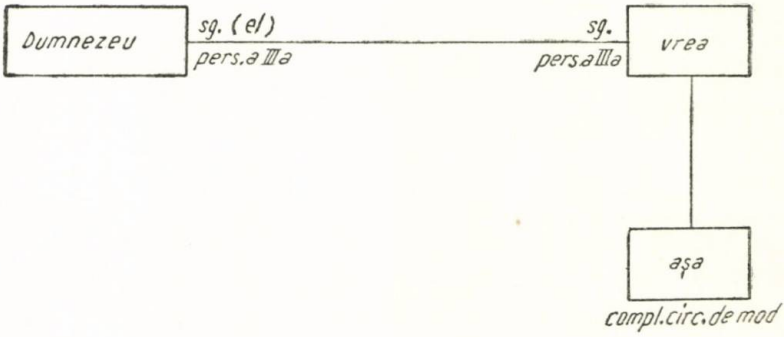

așa adverb de mod.

vrea verb, neregulat, conjugarea a II-a, tranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a III-a singular.

poate = adverb de mod (cu valoare de propoziţie incidentală, deci neanalizabil)[1].

Dumnezeu substantiv propriu, masculin, singular, nominativ, fără articol.

PROPOZIŢIA NR. 59

Aşa mi-e datul sorţii.

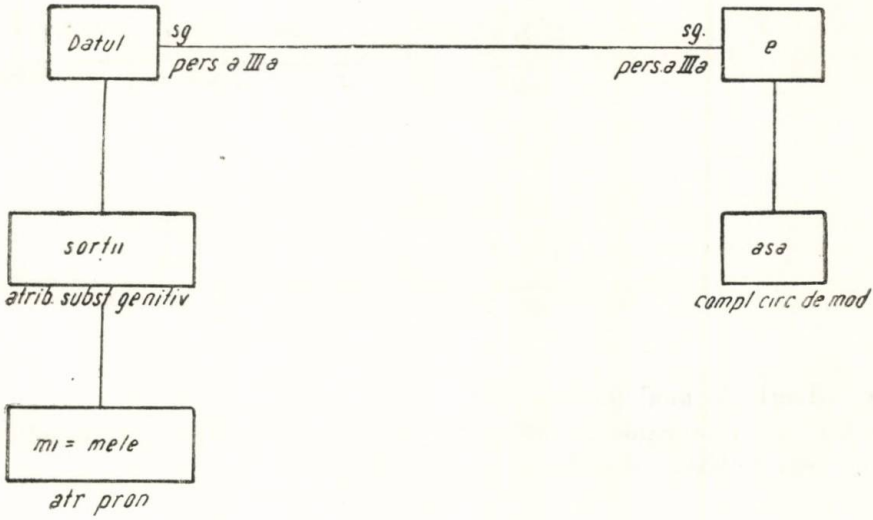

Aşa adverb de mod.

mi pron. personal, persoana I singular, dativ formă neaccentuată.

e verb neregulat, conjugarea a IV-a, intranzitiv, diateza activă, indicativ prezent, persoana a III-a singular.

datul substantiv comun, singular, nominativ, cu articolul hotărît *-l*.

sorţii substantiv comun, feminin, singular, genitiv, cu articolul hotărît *i*.

[1] *Gramatica limbii române Editura Academiei*, ed. II, 1966, vol. I. p. 318.

PROPOZIȚIA NR. 60

Să n-am eu pe băiatul meu, la cap, în ceasul morții.

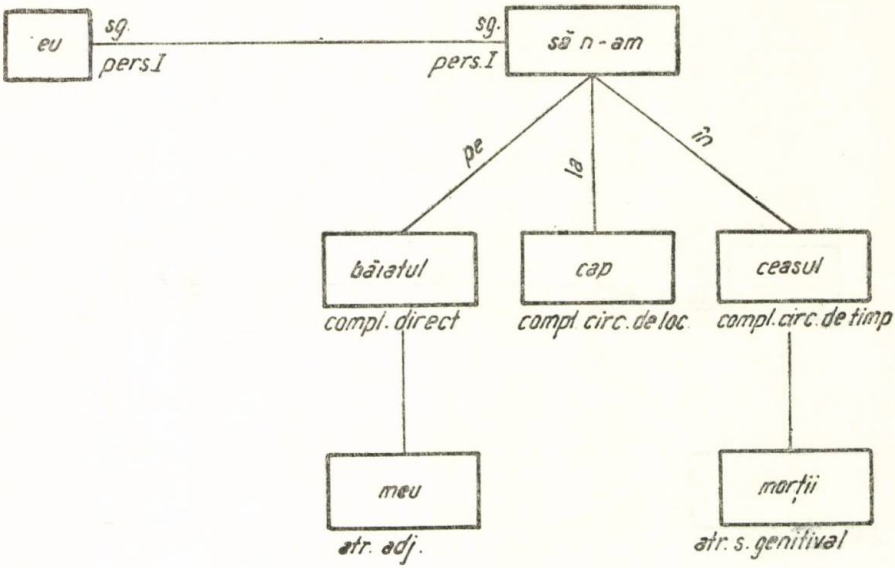

nu adverb de mod (de negație).

să am verb neregulat, conjugarea a II-a, tranzitiv, diateza activă, conjunctiv, prezent, persoana 1 singular.

Notă:

Din punct de vedere sintactic, *nu* face parte din predicat. Sintactic, *nu*, este nedespărțit de verbul predicativ, ca semnul — (minus) în algebră. În *morfologie, nu* se analizează aparte, spre deosebire de : *să am*. Conjuncția *să* nu se ia nici morfologic aparte, căci din punct de vedere morfologic *să* face parte din componența verbului la modul conjunctiv.

eu pronume personal, persoana I, singular, nominativ.

pe prepoziție simplă, cere acuzativul. Aici *pe* e semnul complementului direct. Dovadă e faptul că se poate rosti și fără *pe: să-mi am băiatul.*

băiatul substantiv comun, masculin, singular, acuzativ, cu articolul hotărît *-l.*

meu adjectiv posesiv; un posesor, un obiect posedat, se acordă în gen, număr şi caz cu „obiectul" posedat: băiatul.

la prepoziţie simplă, cere acuzativ. (Deci substantivul ce urmează va fi la acuzativ).

cap substantiv comun, neutru, singular, acuzativ cu prepoziţie. (E aşa cum s-a prevăzut *dinainte*, după prepoziţia *la*). Fără articol.

în prepoziţie, cere acuzativ (deci substantivul ce urmează va fi la acuzativ).

ceasul substantiv comun, neutru, singular, acuzativ cu prepoziţie, cu articol hotărît *-l*.

morţii substantivul comun, feminin, singular, genitiv, cu articolul hotărît *-i*.

PROPOZIŢIA NR. 61

61, 62 Afară-i vînt şi e-nnorat,
63 Şi noaptea e tîrzie;
64 Copilele ţi s-au culcat —
65 Tu, inimă pustie,
Stai tot la vatră-ncet plîngînd;
66, 67 E dus şi nu mai vine!

61 *Afară-i vînt.*

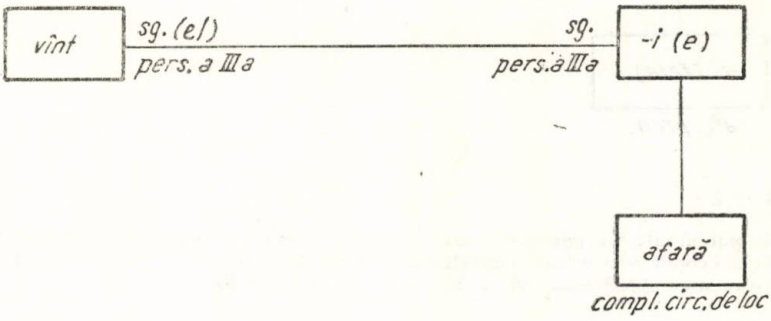

afară adverb de loc.

i verb neregulat, conjugarea a IV-a, intranzitiv, indicativ, prezent, persoana a III-a singular.

vînt substantiv comun, neutru, singular, nominativ, fără articol.

PROPOZIȚIA NR. 62

Și e-nnorat.

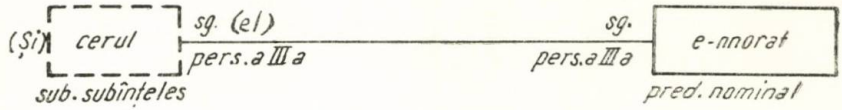

Și conjuncție coordonatoare, copulativă.
e verb copulativ neregulat, conjugarea a IV-a, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a III-a, singular.
înnorat *verb* conjugarea I, diateza activă, participiu, *adjectiv*, cu două terminații, gradul pozitiv, se acordă în gen, număr și caz cu substantivul *cer*.

PROPOZIȚIA NR. 64

Copilele ți s-au culcat.

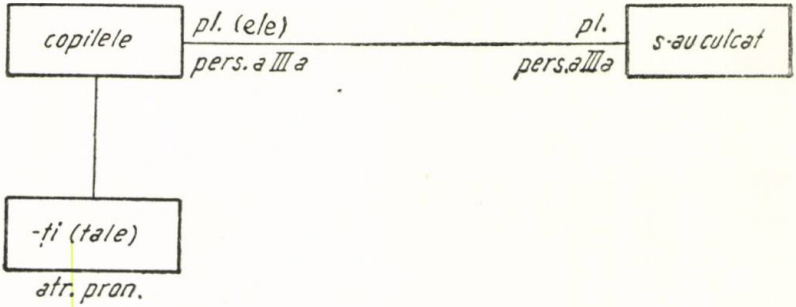

Notă:

Nu putem întreba: *cui s-au culcat?* și să răspundem: *ție s-au culcat!* Întrebarea firea că este: ale cui copile s-au culcat? copilele *tale ți* s-au culcat! *Ți* este aici un atribut pronomisal (Vezi Gramatica Academiei, ed. a II-a, vol. al II-lea, § 574).

Copilele substantiv comun, feminin, plural, nominativ. cu articolul hotărît *-le*.
ți pronume personal, pers. a II-a, D. sg., formă neacc. cu valoare de pronume posesiv; copilele-*ți* = copilele *tale*.
s-au culcat verb, conjugarea I, diateza reflexivă, indicativ, perfectul compus, persoana a III-a plural.

PROPOZIȚIA NR. 65

Tu, inimă pustie, stai tot la vatră-ncet plîngînd.

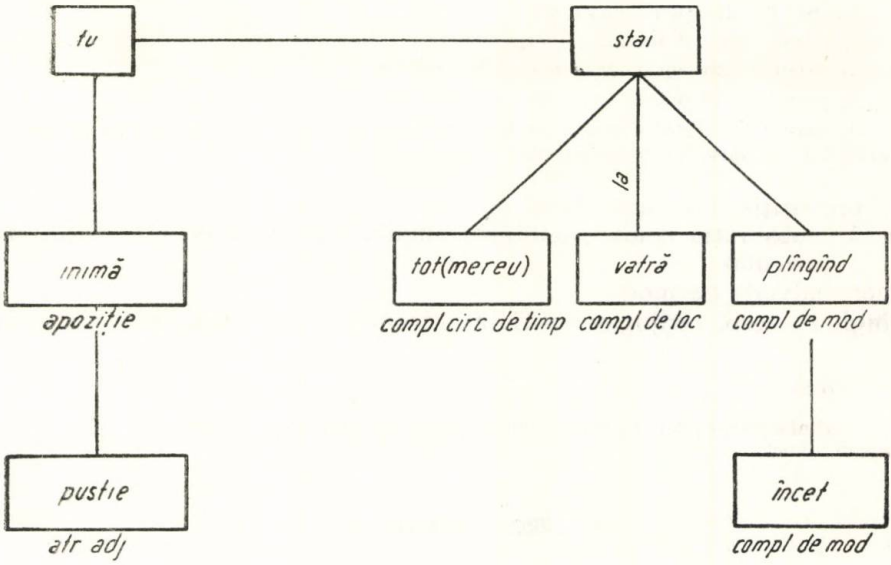

Pentru determinarea complementului circumstanțial de mod *încet* nu vom întreba: *Cum plîngînd?* Ci, în mod firesc: — *Cum plîngi?* Încet!

tu pronume personal, persoana a II-a singular, nominativ.
inimă substantiv comun, feminin, singular, nominativ

Notă:

Apoziția se vădește și prin punctuație: cuvintele *inimă pustie* sînt despărțite de restul propoziției prin virgulă.

pustie adjectiv cu două terminații, gradul pozitiv, se acordă în gen, număr și caz cu substantivul *inimă*.

stai verb-neregulat, conjugarea I, intranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a II-a singular.
tot adverb de timp.

Notă:

În diferite situații *tot* poate fi:

1) *adverb:* Eu *tot* merg = merg mereu

2) *adjectiv:* Eu am mîncat mărul *tot* (întreg)

3) *pronume:* El rîde *de tot* = de tot lucrul, = de toți, de toate.

4) *substantiv:* *Totul* e mai mare decît partea. Aici, *totul* fiind subiect în propoziție, și articulat, cuvîntul s-a substantivizat.

la prepoziție, cere acuzativul.
vatră substantiv comun, feminin, singular, acuzativ cu prepoziție, nearticulat.
încet adverb de mod
plîngînd verb, conjugarea a III-a, intranzitiv, diateza activă, gerunziu.

Notă:

Verbul *a plînge* poate fi și tranzitiv, ex. Mama își plînge *copilul* bolnav. (Copilul — complement direct).

PROPOZIȚIA NR. 67

Și nu mai vine.

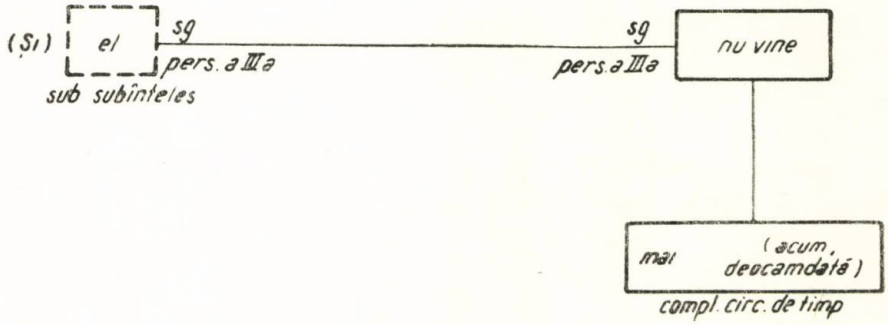

Și conjuncție coordonatoare, copulativă.
nu adverb de negație (de mod)
mai adverb, cu nuanță temporală.
vine verb, conjugarea a IV-a intranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a III-a, singular.

PROPOZIȚIA NR. 68

Ș-adormi tîrziu cu mine-n gînd.

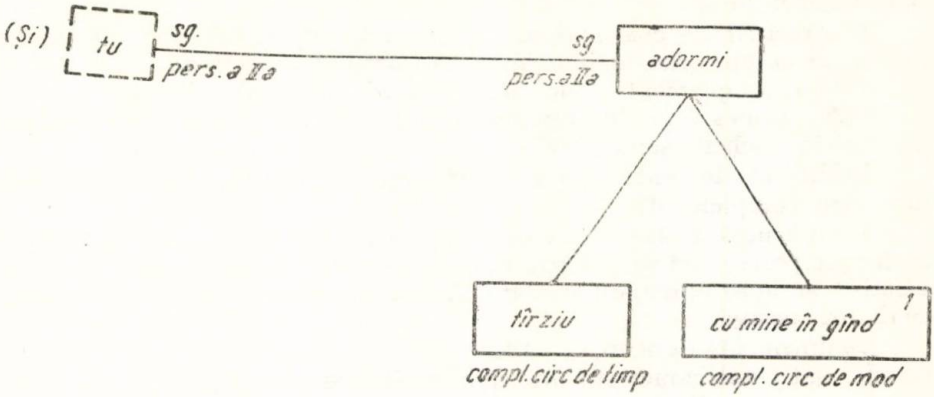

[1] Notă :

Am subliniat mereu ca în analiză să nu citim decît unitățile perechi. Aici însă nu putem citi: *adormi — în gînd*, căci mama nu adormea în gînd ci de fapt. Nu se poate citi nici: *adormi — cu mine*, căci George era departe. Singura soluție bună ne-o dă cititul: *adormi — cu mine-n gînd*, adică; *adormi — dorindu-mă, visîndu-mă.*

Și conjuncție coordonatoare, copulativă.
adormi verb, conjugarea a IV-a, intranzitiv, diateza activă, indicativ, prezent, persoana a II-a sing.

Notă :

Verbul *a adormi* poate avea și înțeles *activ*. Tu adormi pe copilaș (pe copilaș, complement direct).

tîrziu adverb de timp.
cu mine în gînd = locuțiune adverbială (= adormi *dorindu-mă*).

CONCLUZII LA ANALIZA PROPOZIȚIILOR DIN POEZIA „MAMA"

În poezia *Mama*, propozițiile apar reduse aproape numai la elementele esențiale : subiect și predicat. Determinările secundare sînt puține. Astfel sînt 16 propoziții simple și 23 de propoziții avînd o singură parte secundară de propoziție. La cele 68 de propoziții ale poeziei, revin în medie 1,64 părți secundare de propoziție. Explicarea e în caracterul liric al poeziei.

Atribute sînt relativ multe (27), iar complemente și mai multe (85). În total sînt 112 părți secundare de propoziție.

Atributele sînt mai puține decît complementele și e firesc să fie așa, căci atributele determină de obicei substantivele, pe cînd complementele

determină *mişcarea* verbelor care e mai complexă şi mai variată. De aceea şi determinările verbului sînt mai multe. Aşa se explică de ce, în toate textele, polul predicatului e, de obicei, mai încărcat de determinări decît polul subiectului.

Dintre atribute cele mai multe sînt cele adjectivale (15). De aceea unii elevi despre orice atribut spun că-i atribut adjectival.

Dintre complemente, cele mai multe sînt de mod (23), apoi cele directe (20), urmează la rînd circumstanţialele de loc (17) şi timp (15), iar indirectele încheie seria (10).

Indirectele în toate textele se prezintă cam la fel: sînt printre cele mai rare complemente.

Complement de agent nu e nici unul. Şi e firesc să fie aşa, căci verbele la diateza pasivă sînt rar folosite în limba română. În folclor şi în vorbirea afectivă nu apar aproape niciodată. Iar complementul de agent e solidar cu diateza pasivă.

Complemente de scop, de cauză lipsesc din poezie. Faptul nu ne surprinde, dat fiind caracterul *liric* al textului. Raportul cauzal, apare, de obicei, în texte ştiinţifice.

FRAZA

INTRODUCERE

„Între propoziţie şi frază nu există deosebiri esenţiale ... raporturile dintre propoziţiile care alcătuiesc o frază sînt aceleaşi cu raporturile"[1] dintre părţile propoziţiei.

Aşa fiind, trebuie să ne apropiem cu încredere de problemele ce ni le pune în cale analiza frazei. Dacă sîntem stăpîni pe analiza propoziţiei, şi analiza frazei o vom deprinde uşor.

Raporturile „dintre propoziţiile care alcătuiesc o frază sînt aceleaşi cu raporturile dintre părţile unei propoziţii"[1]. Acestea sînt raporturi de coordonare şi subordonare; sînt raporturile de bază din propoziţie şi frază. În frază, însăşi propoziţiile se împart în *coordonate şi subordonate*.

Notă

În propoziţie, acestei împărţiri îi corespunde categorisirea părţilor de propoziţie în principale şi secundare. Altă împărţire a propoziţiilor este aceea în propoziţii *principale* şi *secundare*. Dar împărţirea cea dintîi e cea mai importantă, căci pornind de la împărţirea cea dintîi o înţelegem mai deplin şi pe a doua. Într-adevăr propoziţiile principale pot fi înţelese uşor ca fiind acele propoziţii care nu sînt subordonate altora. Iar propoziţiile secundare sînt toate propoziţii subordonate altora.

[1] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei, ediţia a II-a, vol. II, § 419.

TRECEREA DE LA PROPOZIŢIE LA FRAZĂ

Înţelegem mai uşor legătura strînsă dintre propoziţie şi frază, dacă reţinem că orice parte de propoziţie (afară de verbul predicatului) poate fi exprimată prin:

1) un singur cuvînt;
2) printr-un şir de cuvinte de acelaşi fel;
3) printr-un grup de cuvinte deosebite;
4) printr-o propoziţie întreagă[1].

Să luăm de exemplu atributul:

1) Atribut format dintr-un singur cuvînt: *Ape* **repezi** *curg în vaduri.*

2) Atribut format dintr-un şir de cuvinte de acelaşi fel (atribut multiplu):

Ape **repezi şi limpezi** *curg în vaduri.*

3) Atribut exprimat printr-un grup de cuvinte deosebite:

Ape **deosebit de repezi** *curg în vaduri.*

Atribut exprimat printr-o propoziţie întreagă:

Ape, **care sînt deosebit de repezi,** *curg în vaduri*

(Aici propoziţia „care sînt deosebit de repezi," are rol de atribut).

În ultimul exemplu, *atributul* a fost exprimat printr-o *propoziţie atributivă,* făcîndu-se trecerea de la propoziţie la frază.

La fel şi *subiectul* poate deveni *o propoziţie subiectivă* iar numele predicativ, o *propoziţie predicativă* şi, în sfîrşit, *complementul* poate fi exprimat printr-o propoziţie *completivă.*

Mai dăm un exemplu:

Muncitorul harnic depăşeşte norma.

Transformăm mai întîi subiectul *muncitorul,* într-o propoziţie subiectivă:

Cine munceşte cu hărnicie *depăşeşte norma.*

La fel atributul — harnic — poate fi transformat în propoziţia atributivă:

Muncitorul **care este harnic** *depăşeşte norma.*

În fine complementul — norma — poate fi transformat într-o propoziţie completivă:

Muncitorul harnic depăşeşte **ce este normat.**

A rămas propoziţia predicativă. Dar *predicatul verbal nu poate fi transformat în propoziţie predicativă.*

[1] Duden, *op. c it.,* § 36.

Dintr-o altă propoziţie, *cu predicat nominal,* numele predicativ poate fi transformat în propoziţie secundară predicativă, de exemplu în propoziţia:

„*Dorinţa muncitorului este* **de a depăşi** *norma*".

Numele predicativ este: *de a depăşi*; şi iată-l transformat în propoziţie, în următoarea frază:

Dorinţa muncitorului este **să depăşească** *norma.*

Deci un subiect a fost „amplificat"[1] într-o propoziţie subiectivă, un atribut a fost „amplificat:" într-o atributivă, un nume predicativ într-o predicativă, şi un complement într-o completivă.

Se poate face şi operaţiunea inversă, de „simplificare". În loc să ne exprimăm prin fraza:

Ape, **care sînt deosebit de repezi,** *curg în vaduri,* putem spune mai simplu, prin propoziţia:

Ape **deosebit de repezi** *curg în vaduri*

Aici am „simplificat" o propoziţie atributivă. La fel se pot „simplifica" şi celelalte propoziţii secundare. Oricare din exemplele de mai sus, propoziţii obţinute prin „amplificare", pot fi „simplificate", ajungîndu-se la partea de propoziţie de la care am pornit. Astfel fraza devine iar propoziţie.

Notă:

Fiind atît de strînsă legătura dintre propoziţie şi frază, unii autori tratează subiectul şi propoziţia subiectivă în acelaşi capitol. La fel, atributul şi propoziţia atributivă etc. Vezi de ex. V. Şerban *Curs practic de sintaxă a limbii române,* Bucureşti, 1964.

Important este ca amplificările şi simplificările să le facem în aşa fel ca *sensul* (înţelesul) să rămînă acelaşi. Adică trebuie să procedăm ca în matematici, unde prin amplificare şi simplificarea unei fracţii *valoarea fracţiei* rămîne neschimbată. În manuale se studiază, uneori, fenomenul „contragerii subordonatelor". Dar concentrarea expri mării e văzută mai ales sub aspect *stilistic:* „Prin contragere se obţine o exprimare mai concentrată şi mai vioaie"[2]. De aceea în asemenea lucrări nici nu se aminteşte fenomenul invers. Excepţiile de la această stare sînt puţine. Rareori se întîmplă ca din transformările propoziţiilor în fraze şi a frazelor în propoziţii să se facă o punte care să ducă la *o mai luminoasă şi mai adîncă* înţelegere a frazei. Atare excepţie fericită găsim în manualul de liceu al lui M. Carp (1935) şi în „Gramatica limbii române" a prof. univ. Iorgu Iordan (1937).

Numai că punctul de vedere din care e studiat orice fenomen are foarte mare importanţă. De aceea şi noi ne-am oprit la o terminologie care să indice punctul de vedere *metodic* din care se fac „amplificările". Dintre cele două operaţiuni opuse, pe cel ce studiază stilul, îl interesează mai ales *contragerea* propoziţiilor. De aceea se ocupă numai de ea. Pe noi, în *metodică,* ne interesează mai ales fenomenul contrar, al *amplificării,* căci el duce direct din propoziţie în frază.

[1] Iorgu Iordan, în *Gramatica limbii române,* 1937, p. 231—232.

[2] Ştefania Golopenţia şi Grigore Brîncuş, Gramatica limbii române, cl. VII, Buc., 1958, p. 345.

Din *amplificarea* propoziţiilor vom înţelege uşor că:

1) Vom avea atîtea feluri de propoziţii secundare, cîte părţi are propoziţia.

2) că propoziţiile secundare nu pot avea alt rol decît acela al unor părţi de propoziţie, de aceea:

a) propoziţia secundară luată singură nu poate avea niciodată înţeles deplin, deoarece ea nu e decît o parte de propoziţie amplificată.

b) propoziţia secundară (atributivă de ex.) răspunde la întrebarea pusă cu propoziţia regentă, după cum atributul răspundea la întrebarea pusă cu cuvîntul regent.

c) de aceea şi întrebările la care răspunde: subiectiva, atributiva, predicativa ... sînt aceleaşi cu întrebările la care răspunde subiectul, atributul etc.

3) Vom înţelege că, de vreme ce verbul la mod personal nu poate fi amplificat, acest verb trece, din propoziţie în frază, neschimbat. Şi deoarece el era nucleul unei propoziţii *independente*, în frază trebuie să fie nucleul unei propoziţii *principale*.

Aşa se explică de ce în fiecare frază trebuie neapărat să avem o propoziţie principală. În felul acesta putem spune că *pornind de la „amplificare", toate fenomenele de bază ale frazei le putem înţelege.*

Dintre concluziile înşiruite mai sus, *importanţă practică*, în analiză, are mai ales problema referitoare la întrebare şi răspuns. Am vorbit despre acest lucru la propoziţie. Aici dăm doar cîte un exemplu de frază formată prin coordonare şi subordonare. Poetul putea spune:

Firul tău se rupe des şi gînduri te frămîntă

Sînt două propoziţii, coordonate, legate prin *şi*. Nu putem întreba:

Cînd se rupe des firul?

ca să răspundem:

Şi gînduri te frămîntă

Nu putem întreba nici aşa:

— *Pentru ce se rupe des firul?*
— *Şi gînduri te frămîntă!*

Şi nici o altă întrebare nu putem pune. Deci: *propoziţiile legate coordonator* (prin *şi, dar, iar...*) *nu răspund unele la întrebările altora.*

Dar poetul zice:

Şi firul tău se rupe des,
Căci gînduri te frămîntă.

Acum fraza e formată prin subordonare şi întrebarea e posibilă:

— *Din ce cauză se rupe des firul?*
— *Căci te frămîntă gîndurile.*

Aici cele două propoziţii sînt legate subordonator, prin *căci*.

În concluzie: *(de obicei) propoziţiile legate subordonator răspund la întrebările puse cu ajutorul propoziţiei regente (ori a cuvîntului regent).*

CELE TREI „STĂRI DE AGREGARE" DIN VORBIRE

Raportul dintre două propoziţii oarecare poate fi: 1) de izolare, 2) de coordonare, 3) de subordonare.

Aceste trei „stări de agregare" din limbă, le corespund alte trei stări de agregare a materiei din natură: 1) starea gazoasă, 2) lichidă şi 3) solidă.

Cuvintele şi propoziţiile *izolate* sînt ca moleculele din vaporii de apă: fără legătură unele cu altele.

Exemple de propoziţii izolate:

a) Tu torci. Pe vatra veche ard... vreascuri...
b) Firul tău se rupe des. Gînduri te frămîntă.

Cuvintele şi propoziţiile *coordonate* se leagă între ele, dar legătura lor logică e la fel de slabă ca între moleculele apei. Dovada legăturii slabe o dă imposibilitatea de a întreba cu o propoziţie ca să răspunzi cu cealaltă.

Exemple de coordonare:

a) *Afară-i vînt şi e-nnorat şi noaptea e tîrzie* b) *Firul tău se rupe des şi gînduri te frămîntă.*

În *subordonare,* legătura e foarte strînsă. E la fel de strînsă ca în corpurile solide, ca în apa îngheţată. De exemplu:

.. *„Firul tău se rupe des*
Căci gînduri te frămîntă"

Acum putem întreba (aşa cum s-a văzut mai sus) cu propoziţia regentă, ca să răspundă subordonata.

Dar chiar şi printre propoziţiile coordonate, legătura nu e pretutindeni la fel de slabă ori de strînsă. Mai slabă e în propoziţiile legate cu *şi,* ceva mai strînsă e în cele legate prin *deci, aşadar.* De la propoziţiile copulative, la cele conclusive legătura se strînge tot mai mult.

Propoziţiile coordonate apar mai ales în frazele ce exprimă sentimente, afectivitatea. Propoziţiile legate mai strîns, subordonator, apar mai ales în operele ştiinţifice.

Printre subordonate, legăturile cele mai strînse sînt redate de *locuţiunile conjuncţionale.* De aceea se zice că acolo unde găsim *„cu toate că" „pentru ca să",* de obicei poezia încetează şi apare ştiinţa.

Notă:

Rolul coordonării şi subordonării apare clar în poezia lui Coşbuc „Raport". Dăm în întregime textul poeziei cu cuvintele de legătură cu rol în frază, subliniate de noi.

RAPORT

(Luarea Griviţei, la 30 august 1877)

La ceasul trei pornirăm iuţi,
Dar ne-am întors în văi bătuţi.

Din nou am dat asalt erou,
Dar ne-am întors bătuţi din nou.

De-al treilea rînd deschis-am drum
Dar n-am bătut-o nici acum.

Ne-am dus de-a patra oar-apoi
Şi-acum răzbim *şi*-i batem noi.

Ne-ar şi fi fost ruşine-amar
De ne-am fi dus şi-acu-n zadar.

Pooezia are 5 strofe. În primele trei strofe e vorba de încleştarea *fără rezultat* pentru dorobanţi, la Griviţa. Aici — în mod firesc — apare *conjuncţia adversativă* (dar).
În strofa a patra e vorba de rezultatul fericit al ultimului atac. Aici apare — tot în mod firesc — conjucţia copulativă *(şi)*. Încheierea poeziei o formează o singură strofă, care cuprinde concluzia ce o trage poetul din cele expuse. Concluzia avînd un caracter mai rece — aproape ca al unei judecăţi ştiinţifice — e redată subordonator, ca în ştiinţă. Conjuncţia subordonatoare o popularul *de* (= dacă).

PROPOZIŢII COORDONATE

Deşi analiza propoziţiilor coordonate e uşoară, totuşi unele lămuriri sînt necesare, căci un obiect luminat din mai multe părţi e mai bine văzut.

1. Coordonate copulative.

Sînt acele propoziţii care se leagă între ele prin asociere; adică „lucrările exprimate de verbele propoziţiilor copulative se continuă una pe cealaltă"[1].

Ex.: Afară-i vînt şi e-nnorat şi noaptea e tîrzie...

Conjuncţia *şi* crează legăturile cele mai slabe, dovadă şi posibilitate-înşiruirii de copulative aproape la nesfîrşit. Altă dovadă e prezenţa acestei counjuncţii în basmele şi cîntecele cele mai copilăreşti:

Ex:

Melc, melc codobelc,
Scoate coarne boureşti
Şi te du la baltă
Şi bea apă caldă
Şi te du la Dunăre etc.

[1] Iorgu Iordan şi H. Sascuteanu, *op. cit.*, p. 311.

Coşbuc foloseşte adesea în „Mama" coordonarea, pentru a da expresie cît mai directă sentimentelor. Propoziţiile copulative exprimă, am putea zice, o legătură de prietenie; se chamă una pe alta parcă ar fi nişte prietene bune, care apar pe stradă mereu împreună. Cînd o vezi pe una te aştepti să apară şi cealaltă. Şi de fapt apare. La fel şi în frază: propoziţiile legate prin *şi* pot fi numite *propoziţii prietene*. Căci fiind dată o propoziţie, ideea din ea *este continuată* de propoziţia următoare (legată prin *şi*), iar continuarea se face în direcţia în care ne aşteptăm.

2. **Coordonate adversative**

Sînt acele propoziţii care exprimă acţiuni ce se opun una alteia fără să se excludă una pe cealaltă.

Ex.: Mi s-a părut... dar (însă) n-a fost el...

De data aceasta, părerea mea n-a mai avut urmarea aşteptată. O împrejurare potrivnică (adversativă) i-a stat în cale.

Legăturile *adversative exprimă o duşmănie parţială*, în sensul că propoziţiile adversative se opun una alteia, fără să se excludă. Aceasta în ceea ce priveşte *înţelesul*. *Forma:* conjuncţiile: *dar, iar, însă, ci, ba*.

3. **Coordonate disjunctive**

Sînt propoziţii ale căror acţiuni se opun una alteia în aşa măsură că nu pot coexista. Una o exclude pe cealaltă. Aşadar opoziţia e definitivă în legăturile dintre propoziţiile disjunctive, ca între două familii neîmpăcate ce nu pot trăi în aceeaşi casă.

Exemplu: *Este George la geam ori nu este?* Amîndouă posibilităţile nu pot sta în picioare. Una din ele trebuie să dispară. La fel în exemplul: *Tatăl lui* **sau** *trăieşte* **sau** *e mort.* Altă posibilitate nu există.

De aici se vede că legătura disjunctivă mai rar poate apărea într-o înşiruire de mai multe propoziţii, ca aceea copulativă.

Înţelesul l-am văzut: se exclud una pe cealaltă.

Forma: conjuncţiile: *ori ... ori; sau ... sau.*

4. **Coordonate conclusive.**

Sînt acele propoziţii în frază, care exprimă concluzia ce se desprinde din precedentele lor.

Exemplu: *N-a fost George la geam, deci m-am înşelat.* Propoziţia de după conjuncţia *deci* e o conclusivă. Numai ea singură e conclusivă. Dar la copulative, adversative şi disjunctive amîndouă propoziţiile erau de acelaşi fel, atît cele de dinaintea conjuncţiilor, cît şi cele de după conjuncţii.

Se vede de aici că este uneori mare deosebire de la o categorie de coordonate la altă categorie, nu numai în ceea ce priveşte înţelesul şi cuvintele de legătură. Aici înţelesul conclusiv (de concluzie) atrage după sine şi urmarea că perechea conclusivei nu e niciodată conclusivă, ca în cazul copulativelor, adversativelor şi disjunctivelor.

Conclusiva rezultă dintr-o judecată simplu de formulat, ca în exemplul. *Am muşcat din măr,* **deci** *mărul nu mai e întreg.* E firesc să fie aşa, anume, că dacă am muşcat din măr, acesta nu mai poate fi întreg.

Prin înlocuire se pot afla celelalte cuvinte de legătură conclusive: Am muşcat din măr *deci, aşadar, de aceea, prin urmare* ... mărul nu mai e întreg.

Înţelesul conclusivelor este: e firesc să fie aşa, iar forma: *deci, aşadar, prin urmare, de aceea.*

PROPOZIŢII SUBORDONATE

Cu propoziţiile subordonate ne-am ocupat îndelung sub unele aspecte. De data aceasta ne vom opri numai asupra acelor aspecte despre care credem că mai necesită precizări.

În capitolul *trecerea de la propoziţie la frază* am exemplificat propoziţiile: subiectivă, atributivă, completivă (directă) şi, la urmă, predicativă. *Subiective şi predicative* sînt rar întîlnite în vorbire şi în scris. Ele sînt greu de recunoscut, dacă nu aplicăm un procedeu de analiză modern, înaintat. Cu procedeul descris mai sus, precizarea lor e relativ uşoară.

Subiectiva şi predicativa se recunosc chiar dacă răspund la aceeaşi întrebare la care răspunde şi completiva directă (Ce?).

Subordonata e subiectivă — după cîte ştim, dacă regenta nu are subiect (de nici un fel), *Subordonata e predicativă,* dacă regenta are verbul predicativ gol de înţeles (copulativ).

Atributiva e dintre cele mai des întîlnite propoziţii. Determinarea ei este uşoară de tot: cuvîntul regent îi hotăreşte soarta. Nici o întrebare nu e necesară. Dacă cuvîntul regent e un substantiv (sau pronume), subordonata e neapărat o atributivă.

Completiva directă, după cum am văzut, poate fi considerată un complement direct amplificat. Răspunde la întrebările complementului direct. Important de tot e însă ca *verbul regent să fie tranzitiv* (fie că e la mod personal, ori nepersonal).

Completiva indirectă prezintă unele dificultăţi.

După înţeles, complementul indirect (exprimat mai ales prin *dativ,* ce însoţeşte adesea verbul *dau*) exprimă un cîştig sau o pagubă:

Profesorul dă **elevului** *o notă bună* (cîştig)... *o notă rea* (o pagubă).

Completiva indirectă are şi ea adesea acelaşi *înţeles,* de cîştig ori pagubă:

„Pentru mine însă numai două merţe de orz şi de ovăz a dat tata **cui i se cuvine,** *de am fost primit la Folticeni.*

(I. Creangă, *„Amintiri din copilărie"*).

De aceea, propoziţii indirecte sînt, în mod sigur, propoziţiile care răspund la întrebarea: *Cui?*

Complementul *indirect* e însoţit de obicei de complementul *direct*. Astfel deosebirea dintre ele se clarifică mai uşor pentru vorbitori şi pentru noi la analiză. *Profesorul dă elevului o notă*. Cuvîntul *elevului* e complement indirect; iar *o notă* e complement direct. Şi în exemplul luat din „Amintirile" lui Creangă apare, pe lîngă completiva indirectă *(cui i se cuvine)*, un complement direct: *(două) merţe* (de orz şi ovăz). Alteori, apare, paralel cu indirecta, o completivă directă. Datorită strînsei legături dintre (complement direct şi indirect, ori) completiva directă şi indirectă, putem preciza următoarele: *ori de cîte ori avem impresia că subordonata răspunde la întrebarea:* **Ce?** *şi că ea ar fi o completivă directă, putem fi siguri că e indirectă,* **dacă** *verbul regent are* „frînă". (Aceasta e adevărat, după ce mai întîi ne-am convins că subordonata în discuţie nu e cumva o semi-subordonată; (vezi *cercul subordonatelor*, pag. 159). Rezultă acest lucru din exemplele:

a) *Am hotărît* **să pun vaza cu flori**, şi
b) **M**-*am hotărît* să pun vaza cu flori...

În primul exemplu (a), după: *am hotărît*, urmează o completivă directă. În al doilea exemplu (b), după: **m**-*am hotărît*, nu mai urmează o completivă directă din cauza formei **-m** - pronume reflexiv. Acest **m** fiind complement direct în a II-a propoziţie împiedică verbul să mai ceară un alt complement direct. Pentru alte cazuri în care presupusa subordonată răspunde la alte întrebări decît *Cui?* şi „falsul" **Ce?**, e bine să ne întrebăm dacă propoziţia noastră nu aparţine cumva circumstanţialelor.

Dintre *circumstanţiale* elevii confundă adesea *cauzala cu finala* (cea de cauză cu cea de scop). Dar exemplul ce-l dăm precizează clar deosebirea: Îmi curge sînge din deget (1), **căci** *m-am tăiat* (2), *dar* mă leg (3) **ca să** *nu-mi mai curgă* (4). Analiza timpurilor acestor verbe ne uşurează distingerea cauzalei de finală, astfel: *m-am tăiat* (2) e la trecut: *ca să nu-mi mai curgă* (4) are înţelesul de viitor, deşi forma e de prezent, (— căci conjunctivul nu are viitor). Nu în toate subordonatele cauzale situaţia este cea din ex. nostru. Excepţiile sînt însă rare.

Cauza care *a pricinuit* ceva trebuie să fie la *trecut*, iar *scopul pentru care se face* ceva, trebuie să aibă înţeles de viitor.

Sau nişte exemple din Coşbuc:

Şi firul tău se rupe des (1).

Căci gînduri te frămîntă (2). A doua propoziţie, introdusă prin *căci* e cauzală. O subordonată finală găsim în fraza:

Şi-adormi tîrziu cu mine-n gînd
Ca să visezi de mine!

A doua propoziţie e de scop. Mama se culcă gîndindu-se că-şi va vedea apoi băiatul în vis.

De fapt, în ceea ce priveşte *înţelesul* nu e mare deosebire între cauzală şi propoziţia finală sau de scop. În ambele propoziţii faptul se întîmplă

prin forţa unei împrejurări, a unei puteri. Atît că împrejurarea ori puterea s-au produs în trecut (cauză) în cauzală, pe cînd la finală împrejurarea atrage spre viitor (în finală). Alt exemplu :

Ştiu *căci am învăţat,* — în trecut, cauzală.

Învăţ şi mai mult *ca să ştiu şi mai bine,* — în viitor, finală (de scop).

Aşa stăm cu *înţelesul.* Dar între cauzală şi finală e deosebire şi după *formă.* Cauzala poate fi introdusă prin : *fiindcă, din cauză că. Finala* poate fi introdusă prin : *ca să, pentru ca să,* — cuvinte de legătură specifice.

Ex. : *Ştiu,* **căci, fiindcă, din cauză că am** *învăţat.* (Cauzală). Sau : *Firul se rupe* **căci, fiindcă, din cauză că,** *te frămîntă gîndurile.*

Învăţ şi mai mult **ca să, pentru ca să** *ştiu şi mai bine* = finală (de scop). *Te culci* **ca să, pentru ca să** *visezi de mine.* (idem).

* * *

În legătură cu condiţionala introdusă prin **dacă** şi mai ales cu concesiva introdusă prin *cu toate că* am spus că ele apar adesea *înaintea* propoziţiei regente.

Determinarea lor se face uşor cu ajutorul cuvintelor de legătură specifice, date în capitolul despre *etape în analiza frazei.*

În manualele şcolare nu sînt arătate, uneori, la *propoziţie,* atîtea complemente circumstanţiale, cîte propoziţii circumstanţiale sînt studiate în capitolul despre *frază.* De aceea s-ar putea crede că amplificarea şi simplificarea nu funcţionează pentru toate părţile de propoziţie. Deci nici posibilitatea de a lămuri felul anumitor subordonate, prin simplificare, nu ar exista în toate cazurile.

Ca să ne convingem de contrariul, anume că principiul din cap. *trecerea de la propoziţie la frază* e valabil şi că, deci, şi lămurirea tuturor subordonatelor se poate face prin simplificare, dăm în tabloul de la sfîrşitul cărţii simplificarea pentru *toate* propoziţiile secundare. Aici dăm numai cîteva[1], subliniind subordonatele ce vor fi simplificate.

1) *Ce naşte din pisică,* şoareci mănîncă.
Puiul de pisică şoareci mănîncă.

O subiectivă a fost transformată în subiect.

2) *Cine n-are dor pe vale*
Nu ştî' luna *cînd răsare.*
— *Neîndrăgostitul* nu ştie momentul răsăritului lunii.

Subiectiva şi completiva directă au fost transformate în subiect şi complement direct.

3) — Colega mea este *profesoară.*
— Colega mea este *ce a fost şi mama ei.*

[1] Unele după C. Damianovici „Carte de limbă română" de cl. III-a liceală.

Numele predicativ e transformat într-o subordonată predicativă.

4) A fugi de muncă înseamnă *să dezertezi de la datorie.*

— A fugi de muncă însemnează *dezertare* de la datorie.

Predicativa a fost transformată în nume predicativ.

5) Mi-e scumpă casa *unde m-am născut.*

— Mi-e scumpă casa *naşterii mele.* Atributiva a devenit atribut.

6) *Mai bine* (este) *să te-neci în apă* **decît să treci pe puntea nebunului.**

Înecul în apă e mai bun decît **trecerea pe puntea nebunului.**

Subiectiva şi modala (de comparaţie) au fost transformate în subiect şi în complement de mod (al comparaţiei).

7) — Şi-adormi tîrziu cu mine-n gînd
Ca să visezi de mine.

— Şi-adormi tîrziu cu mine-n gînd *pentru a visa de mine.*

Subordonata de scop a fost transformată într-un complement circumstanţial de scop.

8) — Firul tău se rupe des
Căci gînduri te frămîntă.

— Firul tău se rupe des *din cauza gîndurilor neliniştite.*

Aici o cauzală a fost transformată în complement circumstanţial de cauză.

ETAPE ÎN ANALIZA FRAZEI

Ca şi în analize propoziţiei, e bine ca textul de analizat să fie scris cu o culoare, iar analiza să o facă cu altă culoare.

Frazele cu o structură simplă pot fi analizate cu orice metodă. Dar frazele mai complicate nu pot fi analizate decît cu metode înaintate, precise. Fiindcă din capul locului nu putem şti dacă fraza e complicată sau nu, totdeauna trebuie să procedăm cît mai metodic. Dacă avem de urcat o greutate pînă la etajul al zecelea, urcatul va fi peste puterile noastre, cînd greutatea e foarte mare. Dacă greutatea va fi doar de cîteva kilograme, vom urca-o foarte uşor.

Notă:

Acest lucru se ştie de orice gospodar. Pentru munca intelectuală, faptul a fost subliniat de gînditorul *Descartes* în „Discurs asupra metodei". (Filozoful, fizicianul şi geometrul Descartes a trăit între 1596 şi 1650). În regula a II-a Descartes scria: „mi-am propus să împart fiecare dintre dificultăţile pe care le cercetez în atîtea părţi cîte s-ar putea şi de cîte ar fi nevoie, pentru a le rezolva mai bine".

Dacă lista etapelor prin care trece analiza frazei, aşa cum o facem noi, e mai lungă decît lista etapelor din unele manuale, aceasta înseamnă, contrar primei impresii, că analiza, pe drum mai ocolit, e mai uşoară decît urcuşul făcut pieptiş.

Raporturile de coordonare şi subordonare sînt raporturi esenţiale în limbă. Ele sînt exprimate prin cuvintele de legătură cu rol în frază, în conjuncţiile coordonatoare şi în „prepoziţiile frazei" (cuvintele de legătură cu rol subordonator, în frază). De aceea cînd facem analiza, vom fi deosebit de atenţi la aceste cuvinte de legătură. Le vom trece pe liniile de legătură, aşa cum am trecut, în propoziţie, conjuncţiile şi prepoziţiile.

Conjuncţiile coordonatoare, pe care le-am întîlnit în propoziţie, vor crea şi în frază legături coordonatoare, între propoziţii de aceeaşi importanţă, deci de la acelaşi etaj. Cuvintele cu rol subordonator în frază (conjuncţii subordonatoare, pronume relative adverbe relative) vor crea şi în frază, — ca prepoziţiile în propoziţie — legături de subordonare (ori de dependenţă), între propoziţii de importanţă deosebită, de la etaje deosebite.

CELE ŞAPTE ETAPE

ALGORITMII ANALIZEI SINTACTICE A FRAZELOR

În analiza frazei, deosebim şapte etape:

I. *Căutăm predicatele*, le subliniem şi le numerotăm în ordinea din text.

II. Calculăm *numărul minim al elementelor de legătură* cu rol în frază.

III. *Căutăm elementele de legătură* şi le încercuim.

Notă:

De pe acum putem întrevedea în mare *schema* frazei noastre. Ea va fi ori *de tip liniar* ori *unghiular*, ori *triunghiular*. Diversele tipuri sînt determinate de felul şi numărul real al elementelor de legătură în comparaţie cu numărul minim calculat.

Posibilitatea de *a prevedea* fenomenele ne dă mai multă siguranţă în muncă şi ne dă o deosebită satisfacţie, cînd vedem că prevederea noastră se adevereşte pe parcurs.

IV *Delimităm propoziţiile*, dar cu multă grijă:

a) Începem[1], neapărat, cu propoziţiile care sînt introduse prin cuvinte de legătură subordonatoare.

b) Delimităm apoi propoziţiile introduse prin cuvinte de legătură coordonatoare.

LICEUL „GHEORGHE LAZAR" BIBLIOTECA BUCUREŞTI

[1] D. D. Draşoveanu, M. Zdrenghea, P. Dumitrascu, *Analiza sintactică*, pag. 18.

c) Ce ne-a rămas — propoziţia fără cuvînt de legătură — este propoziţia principală de bază

(Rareori apare în aceeaşi situaţie — fără cuvînt de legătură şi o a doua, ori chiar a treia propoziţie. Neavînd cuvinte de legătură, şi neputîndu-le presupune un cuvînt de legătură, şi acestea vor fi — în mod firesc — propoziţii principale. Frazele cu asemenea structură sînt fraze neînchegate îndeajuns de puternic din punct de vedere al înţelesului.)

V. Stabilim *„cuvintele cheie"* pentru propoziţiile subordonate.

Acestea sînt în număr de trei: 1) cuvîntul regent 2) cuvîntul de legătură şi 3) predicatul subordonatei.

VI. *Facem schema frazei*

VIII. *Precizăm felul propoziţiilor coordonate şi subordonate.*

Să ne ocupăm pe larg de fiecare etapă în parte:

ETAPA I

(Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm)

Începem analiza frazei prin căutarea predicatelor, fiindcă din punct de vedere *gramatical* predicatul este nucleul propoziţiei (după cum, din punct de vedere logic, temeiul propoziţiei e subiectul).

Numerotînd predicatul, am numerotat totodată şi viitoarele propoziţii[1].

Procedeul acesta are mai multe avantaje. De cele mai multe ori legătura logică dintre propoziţii se face prin intermediul predicatelor (în orice caz propoziţia subordonată se leagă totdeauna prin predicat, cu ajutorul elementului de legătură, de cuvîntul regent). De aceea cînd trecem propoziţiile mai lungi în schemă, uşor vom şti cu ce propoziţie avem de a face, dacă numărul propoziţiei e scris chiar deasupra predicatului, adică deasupra cuvîntului care face legătura cu cuvîntul regent (din propoziţia regentă).

Cînd predicatele sînt toate exprimate, ele vor fi numerotate uşor. Dacă însă vre-un predicat e doar subînţeles, îl trecem şi pe el la locul lui, numerotîndu-l şi pe acesta în continuare[2].

Se întîmplă ca predicatele să fie toate trecute în text, dar să nu le observăm pe toate. Aşa se întîmplă mai ales cu verbul *e*. Scurt cum este şi adesea gol de înţeles, uşor ne fug ochii peste el.

[1] D. D. Draşoveanu, M. Zdrenghea, *Analize sintactice*, p. 10.

[1] Procedeul tov. conf. D. D. Draşoveanu e puţin diferit, vezi de ex. exerciţiul 17, p. 75 ed. a II-a, *op. cit.*

Predicate lipsă.

Alteori, unul ori chiar mai multe predicate nu sînt trecute în text, dar ele se subînţeleg.

Ex.: În primele pagini din basmul lui Creangă „Fata babei şi fata moşneagului" se află o frază cu cinci propoziţii, dar nici unul din predicate nu e exprimat[1].

Cînd predicatul nu e pus, faptul se întîmplă de cele mai multe ori cu verbul *a fi*, ori cu un verb care s-a amintit într-o propoziţie de mai înainte, iar în propoziţia din care lipseşte nu mai e amintit, fiindcă e de la sine înţeles, din context. De altfel aşa e *cu orice* predicat care lipseşte: înţelesul textului îl sugerează. Ca să ne ferim de interpretări subiective e bine să ţinem seama de următoarea precizare: *pentru a avea dreptul să întregim un text cu un predicat, totdeauna trebuie să avem şi un argument gramatical puternic, pe lîngă argumentul înţelesului.*

Numai după „înţeles" (în genere) nu ne putem lua, căci acelaşi înţeles poate fi exprimat în propoziţie sau în frază, formată coordonator ori subordonator. Pe noi nu ne interesează atît *cum* **poate** *fi spus* ceva, fără ca înţelesul să se schimbe, ci *cum este spus* de autorul textului analizat. Nu ne interesează ce *permite* înţelesul frazei, ci ce *pretinde* înţelesul frazei.

De ex. D. Tudoran vorbind despre „Decebal, regele erou al dacilor", arată că acela „era *priceput* în ale războiului şi *iscusit* la faptă, *meşter* în a intinde curse... *viteaz* în luptă".

Aici se *poate* introduce foarte uşor: era priceput ... şi *era* iscusit, *era* meşter ... *era* viteaz.

Înţelesul *permite* adăugiri, dar *nu le cere* neapărat, iar temei gramatical nu avem care *să ne silească* să introducem predicate noi. Căci toate adjectivele subliniate pot fi uşor considerate nume predicative multiple ale aceluiaşi verb copulativ.

La fel, tot la Creangă, în fraza: „Draga tatei, iaca ce-mi tot spune măta de tine..." *(Fata babei şi fata moşneagului)*, interjecţia *iaca*, prin *înţeles*, pretinde să fie considerată predicat, dovadă înlocuirea: *Draga tatei,* **ascultă** *ce-mi tot spune...*

Dar nu numai *înţelesul* pretinde un nou predicat, ci şi forma gramaticală: căci după *iaca* apare pronumele relativ *ce*, care leagă neapărat o propoziţie de alta.

Uneori un adverb, mai ales *nu*, ne sileşte să introducem un nou predicat: „De aici urmam la şcoală şi ori s-a prins cartea de mine, ori *nu*, dar rîia căprească ştiu că s-a prins".

(I- Creangă *„Fragment de autobiografie"*

[1] Fraza lui Creangă e următoarea: „Fata moşneagului la deal, fata moşneagului la vale; ea după găteje prin pădure" etc. ...

Aici şi conjuncţia *ori* întăreşte cererea adverbului de negaţie de a adăuga un nou *predicat:* „ori s-a prins cartea de mine, ori nu *(s-a prins)*".

— Altă dată lipsesc din propoziţie atît subiectul cît şi predicatul şi nu avem nici un cuvînt de legătură care să indice predicatul. Dar *înţelesul* e atît de clar, iar o anumită *intonare* (cerută de text prin punctuaţie) e atît de grăitoare, încît adăugarea unei noi propoziţii se impune.

Într-un tîrziu, nerădicînd
De jos a ta privire:
— *„Eu simt că voi muri-n curînd..."*

Pînă la cele două puncte, ţine propoziţia cu predicatul şi subiectul lipsă; ar putea fi scris aşa:

Într-un tîrziu, tu zici neridicînd de jos a ta privire

Predicatul lipsă e de obicei verbul *a fi*. Poate fi însă şi alt verb sugerat de text. Sugestia trebuie însă sprijinită pe argumente gramaticale cum ar fi: conjuncţii (cu rol în frază), adverbul (mai ales *nu*), prezenţa unui nou subiect etc.

Predicatele *care lipsesc* le trecem în text sub semnul lipsei (radical) şi le numerotăm ca şi cum ar fi fost trecute de autor: „Într-un tîrziu $\sqrt{\text{spui}}$ nerădicînd..."

ETAPA A II-A

(Calculăm numărul elementelor de legătură)

După ce am căutat predicatele, atenţia noastră se îndreaptă spre elementele de legătură dintre propoziţii. Elementele de legătură au un rol deosebit de important în economia frazei. Ele oglindesc raporturile dintre propoziţii. Calculăm numărul elementelor de legătură.

Calculul lor e simplu: n — 1 = numărul minim al elementelor de legătură (cu rol în frază). Aici n = numărul predicatelor din frază. Dacă în frază sînt 5 predicate, 5 — 1 = 4, deci numărul minim al elementelor de legătură cu rol în frază va fi patru. (Vezi şi ex. de la pag. 134). Cînd în frază apare vorbirea a două persoane (autorul şi un personaj) formula după care calculăm numărul elementelor de legătură va fi: n — 2. (Vezi ex. de la pag. 126—127).

Nu totdeauna numărul *real* al elementelor de legătură corespunde cu numărul *calculat*. Dar totdeauna calculul teoretic şi confruntarea rezultatului cu realitatea este folositoare, căci ne dă indicii asupra structurii frazei, iar uneori ne ajută să descoperim şi greşelile săvîrşite cînd am căutat predi catele.

În orice caz, cifra obţinută prin calcul, dacă e interpretată just, dă muncii de analiză mai multă temeinicie.

ETAPA A III-A

(Căutăm elementele de legătură şi le încercuim)

Aflarea elementelor de legătură ne e adesea uşurată de predicatele subliniate şi numerotate. De obicei elementele de legătură apar, cum e şi firesc, între două predicate.

ELEMENTE DE LEGĂTURA COORDONATOARE ŞI SUBORDONATOARE

Cele mai importante şi cele mai des întîlnite elemente de legătură sînt următoarele:

a) *Conjuncţii coordonatoare*:

1) şi ..... copulative

2) dar, iar, însă, ci ..... adversative

3) ori, sau ..... disjunctive

4) deci, prin urmare, aşadar, de aceea ..... conclusive.

Notă:

Nu totdeauna cuvintele de legătură coordonatoare pe care le găsim în *textul* unei fraze au rol *în* frază.

Mai întîi orice *şi, dar, iar* din fruntea unei fraze îl ştergem cu un X şi *considerăm cuvîntul inexistent*. Procedăm aşa, căci aceste *conjuncţii coordonatoare* nu leagă propoziţiile din frază, ci *leagă frazele între ele*. Iar cu problema aceasta prea înaltă a legăturilor dintre fraze, noi nu ne ocupăm deocamdată.

Pe noi ne interesează (la analiza frazei) numai conjuncţiile coordonatoare care leagă propoziţiile între ele. Cele care leagă frazele, după cum am văzut, sînt în fruntea frazei şi le ştergem trăgînd peste ele două linii încrucişate. Cele care leagă părţi de propoziţii le aflăm înlăuntrul propoziţiilor, legînd subiect cu subiect, atribut cu atribut, ori complement cu complement. Pe acestea nu le încercuim. Încercuim doar conjuncţiile coordonatoare care leagă predicat cu predicat, adică propoziţiile între ele.

Un asemenea şi, dar, iar *sînt foarte adesea vecine cel puţin cu unul din predicatele legate.*

b. *Cuvinte de legătură subordonatoare des folosite* (ori deosebit de importante în analiză).

1) *că, să* ..... conjuncţii subordonare.

Uneori *să* nu are rol subordonator, cînd verbul din care face parte *să* (conjunctivul) exprimă nuanţe specifice mai mult *altor* moduri.

2) *care, cine, ce, cît* pronume relative, adică *pronume - conjuncţii*, iar *nu* pronume interogative[1].

[1] Excepţii avem în cazul propoziţiilor interogative indirecte, cînd pronumele relative: *care, cine, ce* sînt şi pronume interogative (Gram. Acad., ed. II-a, 1963, § 104—2).

3) *unde, cînd, cum* ..... adverbe relative, adică *adverbe - conjuncții.*

4) *căci, fiindcă, din cauză că* ..... conjuncții și locuțiuni conjuncționale subordonatoare cauzale

5) *ca să, pentru ca să* ..... de scop

6) *dacă, de* ..... condiționale

7) *deși, măcar că, cu toate că* ..... concesive

8) *încît* ..... consecutive, arată consecința, urmarea.

c. *Alte elemente de legătură:* (,), (;), (:), (-).

Notă:

Să este semnul conjunctivului, iar conjunctivul apare în propoziții secundare. Dar, *uneori,* **să** *nu are rol subordonator.* E vorba de împrejurarea cînd *să* face parte dintr-un verb ce exprimă modalități specifice mai mult altor moduri decît conjunctivul, moduri care apar de obicei în propoziții principale:

1) — cînd face parte dintr-o formă de viitor familiar[1], de exemplu: *o să merg.* Ideea e de viitor. Conjunctivul nu are viitor. Aici înțelesul e de indicativ, iar propoziția fiind independentă, *să* nu poate avea rol subordonator.

2) — cînd conjunctivul exprimă o dorință, o poruncă, o exclamare, o îndoială[2].

Să pleci de aici! Pleacă de aici! Conjunctivul apare în locul *imperativului,* care formează predicate în propoziții principale. Conjunctivul avînd *înțelesul* imperativului, *să* nu mai are rol subordunator.

Optativul e înlocuit cu conjunctivul în propoziții ca: *Să am eu un ciorchine de struguri!* Propoziția aceasta se poate înlocui cu:

Dacă aș avea eu un ciorchine de struguri!

La fel optativul apare în propoziții principale, de aceea cînd conjunctivul ia locul optativului, apare și el în propoziții principale.

3) *Să* nu mai are rol subordonator cînd face parte dintr-o propoziție „atributivă, completivă directă și indirectă, ori consecutivă"[3], care pe lîngă *să* mai are încă un cuvînt de legătură, mai specific și deci mai puternic. De aceea îl copleșește pe *să,* care-și pierde rolul subordonator, rămînînd doar un semn al conjunctivului.

De exemplu: „Mama nu știa *cum* să mă urnească mai degrabă din casă" (Creangă, *Amintiri*).

— În legătură cu adverbele relative: *unde, cînd* etc., amintim că în rîndul acestora nu trebuie să socotim pe *așa* și *atunci, care nu-s cuvinte de legătură,* cum din greșală le socot începătorii.

— De asemenea nu-s elemente de legătură adverbele: *unde, cînd, cum,* cînd au rol interogativ, de exemplu: *Unde te duci?* Aici *unde* nu are rol subordonator. Se vede clar din exemplul dat: avem o singură propoziție, care nu poate fi subordonată ... sieși. Cazul e la fel cu cel al *pronumelui* interogativ: *care, cine, ce,*

Elementele de legătură cu rol în frază se împart în:

A. 1) *coordonatoare* și 2) *subordonatoare.*

E împărțirea de bază a cuvintelor de legătură.

B. Dar se mai pot face și alte împărțiri:

1) *cuvinte de legătură subordonatoare cu rol simplu* (numai cu rol de cuvinte de legătură): conjuncții subordonatoare.

[1] Drașoveanu-Zdrenghea, *op. cit.,* p. 14.
[2] Drașoveanu-Zdrenghea, *op. cit.,* p. 14.
[3] Drașoveanu-Zdrenghea, *op. cit.,* p. 13.

2) *cuvinte de legătură subordonatoare cu rol dublu*: a) de element de legătură, (cu rol în frază) şi b) de parte dintr-o propoziţie (subiect, complement etc.). Aşa sînt pronumele relative şi adverbele relative.

Pentru unii elevi nu e uşor să înţeleagă faptul că un cuvînt poate avea rol dublu: 1) rol de legătură între propoziţii (ca şi conjuncţiile) şi 2) un rol în propoziţia introdusă (ca şi pronumele şi adverbele). De aceea să lămurim puţin acest aspect.

Pronume relativ însemnează pronume-conjuncţie. Pentru a-i înţelege rolul dublu să luăm exemplul:

1) *Pe malul apei se-mpletesc cărări*
2) *Cărările duc la moară.*

Cele două propoziţii pot fi înmănunchiate în cadrul unei singure fraze:

3) *Pe malul apei se-mpletesc cărări ce duc la moară.*

În cele două propoziţii izolate s-a repetat cuvîntul *cărări*. În frază apare doar o singură dată. Din propoziţia în care se spune că *duc la moară*, subiectul *cărări* e înlocuit cu pronumele *ce*. De aceea, *ce* este pronume. Dar acest pronume face legătură între două propoziţii. De aceea, *ce* este şi conjuncţie. E un pronume-conjuncţie, adică e un pronume relativ. Ca pronume, aici e subiect al propoziţiei: „duc la moară", iar în calitate de conjuncţie, face legătură în *frază*, între cele două propoziţii:

1) *Pe malul apei se-mpletesc cărări*
2) **ce** *duc la moară*

La fel sînt şi celelalte pronume relative: *cine* şi *care*. Sînt atît pronume, cît şi elemente de legătură. Şi ele au rol dublu: în propoziţia din care fac parte au rol de subiect, complement etc. — ca orice alt pronume, ca orice substantiv. Apoi mai au un rol *în frază*, fiindcă leagă între ele două propoziţii. Deci *care, cine* sînt pronume-conjuncţii, sînt pronume relative[1]. Cînd nu sînt pronume relative, ci *interogative*, nu mai au rol subordonator. De exemplu: **Cine** *bate la uşă?* Aici cuvîntul *cine* nu poate avea rol subordonator, căci avem o singură propoziţie. Deci propoziţia nu poate fi subordonată, căci nu are cui fi „supusă", fiind singură. La fel e însă şi în frază, cînd are acelaşi rol de întrebare:

Cine bate la uşă într-o vreme cînd lumea se odihneşte?

Aici e o frază cu două propoziţii. Una e neapărat principală. Între două propoziţii nu poate fi decît un singur cuvînt de legătură. Cuvîntul

[1] Gramatica limbii române, Ed. Acad., ed. I. § 184.

de legătură este *cînd*, iar *cine* e un pronume interogativ. Dovadă că ultima propoziţie e subordonată e şi întrebarea:

— În care vreme bate?

— În vremea *cînd* lumea se odihneşte!

Adverbele relative pot fi la fel: părţi de propoziţie (ca orice adverb cu înţeles deplin) şi totodată elemente de legătură (ca şi conjuncţiile subordonatoare).

Aceste două propoziţii:

1) *Mă duc în Munţii Gurghiului.*

2) *În munţii Gurghiului izvorăşte Oltul*

pot fi strînse într-o singură frază:

Mă duc **acolo unde** *izvoreşte Oltul.*

În fiecare din propoziţiile independente apare complementul de loc „în Munţii Gurghiului". În frază cele două complemente de loc sînt redate prin: *acolo* şi *unde*, adverbe de loc. Cuvîntul *acolo* are rol simplu: înlocuieşte pe primul complement de loc (în Munţii Gurghiului). Al doilea adverb — *unde* — înlocuieşte pe al doilea complement de loc (în Munţii Gurghiului), dar totodată face legătura dintre cele două propoziţii. E un adverb — conjuncţie, adică un adverb relativ.

Cuvîntul *acolo* niciodată nu are rol dublu: el este numai complement.

C. *Altă împărţire a cuvintelor de legătură:*

1) *specifice* şi 2) *nespecifice*

1) *Cuvintele de legătură specifice* sînt acele care aproape totdeauna ne spun ce fel de propoziţii introduc în frază. Aşa sînt conjuncţiile coordonatoare: *dar, însă, ori...* (excepţie fac, uneori, *şi, iar,* cînd trece unul, în locul celuilalt). Tot specifice mai sînt locuţiunile conjuncţionale: *pentru ca să, cu toate că* etc. (date mai sus în tabloul de la pag. 122).

2) *Cuvintele de legătură nespecifice* sînt în primul rînd *să, că...* Aceste sînt cuvinte dintr-o singură silabă (monosilabice). Se poate spune chiar că: *cu cît cuvintele de legătură subordonatoare sînt mai scurte, cu atît sînt mai puţin specifice; şi cu cît sînt mai lungi* (ex. locuţiunile conjuncţionale subordonatoare) *cu atît sînt mai specifice.*

Explicarea e simplă: conjuncţiile (scurte) sînt foarte vechi şi şi-au îmbogăţit treptat posibilităţile de legătură. Locuţiunile — despre care vorbim — sînt creaţii mai noi, de aceea sînt pe de o parte mai „sărace" în posibilităţi de legătură, dar pe de altă parte, ele-s cu atît mai preţioase, căci creează legături *precise*, preferate de gîndirea ştiinţifică.

Procedeul înlocuirii cuvintelor de legătură nespecifice cu cele specifice ne poate ajuta la precizarea felului unei subordonate.

Exemplu: *Adormi tîrziu cu mine-n gînd* **să** *visezi de mine.* Aici *să*, e nespecific; nu indică clar natura subordonatei. În exemplul: *Adormi tîrziu cu mine-n gînd* **ca să** *visezi de mine...* aici cuvintele de legătură: *ca să*, sînt mai specifice, mai dezvoltate şi legătura mai clară. Se întrevede finala.

Iar în exemplul: *Adormi tîrziu cu mine-n gînd* **pentru ca să** *visezi de mine...* Acum legătura e foarte clară: subordonata e o finală.

Dacă cercetăm un tablou cu propozițiile din frază, începînd de la coordonatele copulative și sfîrșind la subordonatele condiționale, ori concesive — cum sînt date în manuale, vedem un lucru: cuvintele de legătură specifice le găsim introducînd propozițiile de la cele două extreme, cele de la începutul și de la sfîrșitul tabloului.

D. *Altă împărțire a cuvintelor de legătură e următoarea:*

1) *cu loc fix,* cuvîntul de legătură apare totdeauna la începutul propoziției introduse, ca în exemplele de mai sus.

2) *cu loc variabil* — cuvîntul de legătură apare: cînd în fruntea propoziției introduse, cînd în mijlocul ei, cînd la sfîrșit, ca în exemplele care urmează.

Din prima categorie fac parte: *și, dar, ci, iar, că, unde, cînd* etc.

Din categoria a doua fac parte, în mod firesc, foarte puține cuvinte de legătură; *însă,* apare mai des în alt loc decît cel așteptat, de exemplu:

1) Am fost acasă /*însă* n-am văzut-o pe mama.
2) Am fost acasă /mama *însă* nu era acolo.
3) Am fost acasă /mama nu era *însă* acolo.
4) Am fost acasă /mama nu era acolo *însă.*

Poziția din fraza nr. 1 e cea mai obișnuită.

În fraza nr. 4 e cam forțată, dar nu e imposibilă. Situații asemănătoare pot fi întîlnite mai ales în poezii. Ex. din poezia *Mama:*

Mi s-a părut **c**-*aud la geam*
Cu degetul **cum** *bate;*

în loc să se fi spus:

Mi s-a părut **că** *aud*
Cum *bate la geam cu degetul.*

E. **Altă împărțire a cuvintelor de legătură e în:** 1) *simple* (dintr-un singur cuvînt), 2) *compuse* (alcătuite din două elemente) și 3) *locuțiuni* (din mai multe cuvinte).

Dintre compuse greutăți în analiză pun mai ales compusele cu *să.* Dintre acestea cea mai des întrebuințată este *ca să,* apoi *cum să, încît să* etc. Ele pot apare și la distanță unele de altele, dar le considerăm o singură unitate conjuncțională.

Exemple:

a) *ca să* formînd „pachet":
Și-adormi tîrziu cu mine-n gînd
Ca să visezi de mine

b) Alteori *ca* se află la distanță de *să*: ... /s-a hotărît/ /*ca* atunci/ /cînd vorbitorul zice „ciolan/ /toți ceilalți *să* zică "ciorbă/...

(Ion Slavici „*Budulea Taichii*)

Propoziţia ce ne interesează, strînsă la un loc, ar fi: **ca să** *zică atunci toţi ceilalţi ciorbă* (cînd vorbitorul zice „ciolan").

Problema cea mai grea e aceea pusă de pronumele relativ *care*, atunci cînd acest pronume are rol de atribut (în propoziţia subordonată).

Fiind atribut, pronumele apare în mod firesc în interiorul propoziţiei.

Ex /La noi în ţară s-au realizat o serie de instalaţii / [cu ajutorul *cărora*, pe un singur circuit telefonic, se pot transmite simultan mai multe convorbiri/

(Ed. Nicolau *„Cibernetica şi omul"*)

TIPURI DE SCHEME ALE FRAZEI

Împărţirea propoziţiilor în principale şi secundare o facem după elementele de legătură coordonatoare şi subordonatoare. Deci şi propoziţia principală de bază (aceea care e cap de serie) o stabilim tot pe temeiul lipsei elementului de legătură.

După ce am căutat cuvintele de legătură, am ajuns într-o *fază* în care *putem prevedea, în mare, schema frazei.*

Există trei tipuri de scheme: I) *liniară-orizontală* sau *liniară-verticală,* II) *unghiulară* şi III) *triunghiulară.*

Aceste tipuri sînt determinate de raportul dintre numărul cuvintelor de legătură calculat şi numărul lor real, precum şi de *felul* cuvintelor de legătură (coordonatoare şi subordonatoare):

I. a. — Dacă toate elementele de legătură sînt coordonatoare schema frazei va avea formă liniară-orizontală:

1—2—3

Exemplu: „În vaduri ape repezi curg
Şi vuiet dau în cale
Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale".

Predicatele sînt: 1) curg, 2) dau vuiet, 3) doinesc

Numărul minim al elementelor de legătură: 3 — 1 = 2 Acestea sînt: *şi, iar. Schema* va fi:

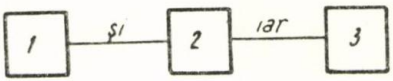

74—23

I. b. — Dacă toate elementele de legătură sînt subordonatoare, schema frazei va avea o formă liniară-verticală

Exemplu: Mi s-a părut c-aud la geam
Cu degetul cum bate.

II. Ori, o frază oarecare, cu toate elementele de legătură subordonatoare, poate avea o formă unghiulară

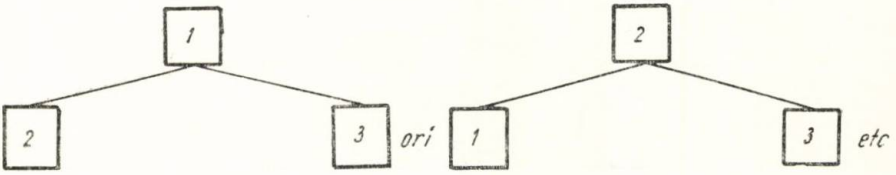

1. Exemple:

1 2 3
A. *Voi veni,* [cînd mă *vei chema*], [*să învățăm*].

1 2 3
B. [Cînd mă *vei chema*], *voi veni* [*să învățăm*].

Atît în cazul I cît și în cazul al II-lea, numărul real al cuvintelor de legătură corespunde cu cel calculat.

III. Dacă numărul real al elementelor de legătură e mai mare decît n — 1, schema frazei este (de obicei) triunghiulară, astfel:

1 2 3
Voi învăța [cînd *voi fi odihnit*] și [cînd mi *se va cere*].

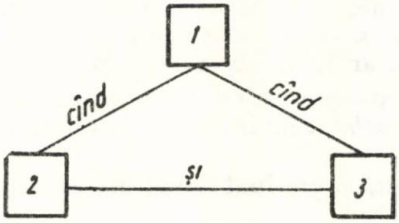

Alt exemplu :

Atunci cînd după moarte răsplată nu v-aşteaptă,
Faceţi ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare, şi să trăim ca fraţi!

(M. Eminescu, „*Împărat şi proletar*")

Predicate = 1) nu aşteaptă, 2) faceţi, 3) să aibă, 4) să trăim
Numărul minim al elementelor de legătură: 4 — 1 = 3
Elemente de legătură = 1) cînd, 2) ca ... să, 3) şi, 4) (ca) ... să.

Propoziţia nr. 1 începe cu cel dintîi cuvînt de legătură : *cînd* şi ţine pînă la predicatul al doilea (faceţi). Propoziţia numărul doi cuprinde numai două cuvinte : *Atunci ... faceţi.* Ea e ruptă în două de intercalata nr. 1.

Propoziţia principală e propoziţia nr. 2, căci ea nu are nici un cuvînt de legătură. Deci schema frazei va fi :

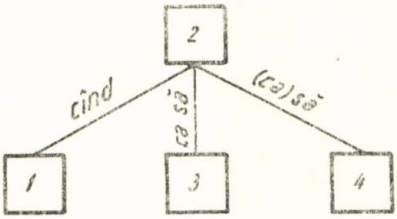

Pînă acum am străbătut trei etape în analiza frazei : 1) am căutat şi numerotat predicatele 2) am calculat numărul minim al cuvintelor de legătură şi 3) am căutat cuvintele de legătură din text.

Confruntarea numărului *real* de cuvinte de legătură cu cel calculat *teoretic* am văzut că ne poate duce la situaţii diferite : 1) numărul real este egal cu cel teoretic, — aceasta e situaţia cea mai frecventă. 2) numărul cuvintelor de legătură e mai mare decît cel calculat). Aceasta înseamnă: a) ori că am greşit şi *nu am văzut* un predicat şi, deci, trebuie căutat (mai ales în „spaţiile" dintre cuvintele de legătură unde nu apare nici un predicat, b) ori că autorul *nu a pus* predicatul şi noi trebuie să-l punem (ca în exemplul din basmul lui Creangă : „Fata moşneagului la deal, fata moşneagului la vale...''), c) ori că unele *propoziţii au legătură dublă:* atît coordonatoare cît şi subordonatoare (cum am văzut în exemplul luat din „Împărat şi proletar"). În acest caz schema va fi de tip triunghiular.

3) Altă posibilitate e aceea că *numărul real al elementelor de legătură e mai mic decît cel calculat,* căutăm şi nu găsim un nou cuvînt de legătură. Aceasta însemnează :

a) ori că *am greşit* şi am luat drept predicat un verb la mod impersonal.

b) ori că fraza e cu unele părţi nu îndeajuns de bine închegate şi vom avea două (ori chiar mai multe) „propoziţii principale de bază", deci nelegate prin conjuncţii unele de altele.

Exemplu: Cu tine două fete stau
Şi torc în rînd cu tine:
Sînt încă mici şi tată n-au
Şi George nu mai vine.

Sînt cinci predicate. Căutăm patru cuvinte de legătură. Nu găsim decît trei. *Lipseşte un cuvînt de legătură. Îl căutăm între predicatele ce nu sînt legate prin cuvinte de legătură, între predicatul nr. 2 şi predicatul nr. 3.* Acolo apar două puncte. Aceasta, în cazul de faţă, mai greoi, s-ar putea înlocui cu un *şi*. De aceea lăsăm punctele neînlocuite.

Deci schema acestei fraze se prezintă astfel:

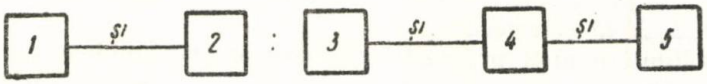

Altă posibilitate, cînd am găsit prea puţine cuvinte de legătură, e aceea că propoziţia, care nu are cuvînt de legătură, nu e îndeajuns de închegată în cuprinsul frazei, fiindcă nu aparţine frazei. E cazul propoziţiei incidente, care, de cele mai multe ori, cuprinde „cuvîntul autorului" în legătură cu cele comunicate în frază.

Exemplu: „Mă duc", zise-ndată, „niţel fîn să-i cer".

(Gr. Alexandrescu: *„Boul şi viţelul"*)

Predicate: 1) mă duc 2) zise 3) să cer.

Elemente de legătură ar trebui să fie 3 — 1 = 2. Nu e decît unul singur: *să*. Cauza e incidenta *zise-ndată*, care cuprinde cuvintele autorului. Aceasta e propoziţia nr. 2. Ea apare în schemă pusă în paranteză; unii autori n-o analizează deloc.

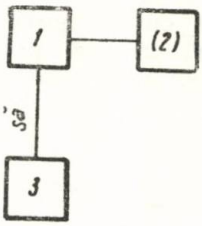

ETAPA A IV-A

(Delimitarea propozițiilor în frază)

Delimitarea propozițiilor este o etapă din cele mai importante în analiza frazei. În acest domeniu, în ultimii ani s-a făcut un progres mare, precizîndu-se mult procedeul analizei[1].

Dintre propozițiile din frază, una ocupă un loc aparte: *propoziția principală de bază*, aceea care e pusă la temelia schemei. De la această propoziție pornește toată schelăria frazei. De aceea, în frază, pe ea o căutam pînă acum, în primul rînd. Iar criteriul după care o deosebeam era de natură logică: înțelesul. Propoziția care avea înțeles mai deplin o socoteam propoziție principală.

În ultimii ani s-a propus un nou procedeu de analiză[2].

În amănunte, aplicarea acestui procedeu noi o vedem astfel:

1) Delimităm mai întîi propozițiile care sînt introduse în frază prin cuvinte de legătură subordonatoare. — Acestea vor fi propoziții *secundare* (conjuncția *să*, cîteodată, face excepție, după cum am văzut la pag. 122, *Notă* și urm.).

2) Delimităm apoi propozițiile introduse prin cuvinte de legătură coordonatoare. — Acestea vor fi sau propoziții secundare sau propoziții principale. Vor fi propoziții *secundare*, cînd se vor lega coordonator (prin: *și, dar, iar...*) de o propoziție secundară. Vor fi propoziții *principale*, cînd se vor lega coordonator (prin: *și, dar, iar...*) de o propoziție principală. Adică se aplică și aici proverbul: „Spune-mi cu cine te unești, ca să-ți spun cine ești!"

3) Delimităm, în sfîrșit, propoziția care a rămas, propoziție fără nici un cuvînt de legătură. — Aceasta este (în frază e o singură propoziție principală fără cuvînt de legătură) *propoziția principală de bază*. E aceea pe care o punem mai întîi în schemă și de la care pornesc *toate* legăturile cu restul propozițiilor.

Uneori însă în frază apar două, ori chiar mai multe propoziții care nu au cuvinte de legătură, dar de care se leagă alte propoziții. Și acestea sînt propoziții principale de bază. (Dacă însă ele rămîn izolate, singure, le spunem doar propoziții principale, fără alt epitet).

1. Sînt *propoziții secundare* următoarele:

1) propozițiile introduse prin cuvinte de legătură *subordonatoare*.

2) acele care *presupun* în fruntea lor un cuvînt de legătură *subordonator* (care în text e înlocuit cu o virgulă).

Sînt *propoziții principale de bază* propozițiile care *nu au* și *nici nu presupun* un cuvînt de legătură în fruntea lor.

Acestea sînt, de obicei, „cap de serie" pentru celelalte propoziții din frază. Așadar după noul procedeu de analiză, *stabilirea propoziției*

[1] *Analize gramaticale și stilistice*, ed. I, 1959, p. 11.
[2] *Idem*

principale de bază nu se mai face, cum se obișnuia, „după înțeles", ci după criteriul lipsei cuvîntului de legătură cu rol în frază, lipsă ce marchează independența propoziției principale de bază.

După *înțeles,* propoziția principală de bază este propoziția care are înțeles principal. Înțelesul principal se vede din independența propoziției analizate față de alte propoziții din frază, de care nu se leagă prin nici un element de legătură.

La delimitarea propozițiilor secundare și a fragmentelor de propoziții folosim paranteza dreaptă.

Propoziția principală de bază va fi încadrată de linii drepte verticale. Ea poate rămînea și neîncadrată, căci apare limpede din spațiul frazei, după ce au fost încadrate propozițiile care au cuvinte de legătură.

Deosebit de important este însă ca să fim atenți la elementele de legătură. Împărțirea de bază a acestora în coordonatoare și subordonatoare și aici își spune cuvîntul: *cuvintele de legătură coordonatoare rămîn în afara parantezelor, iar cele subordonatoare intră în cuprinsul propozițiilor subordonatoare, în paranteze.* Și iată de ce: să luăm exemplul:

În vaduri ape repezi curg
Și vuiet dau în cale,

Dacă fraza ar fi împărțită în așa fel ca *și* să intre în propoziția a doua, această propoziție ne-ar apare cu un mare gol înaintea ei, care-i schimbă caracterul de propoziție principală. Dar *și* este o conjuncție coordonatoare. Ea aparține aproape în *egală* măsură primei propoziții și celei de a doua, căci ambele propoziții sînt copulative.

Nu e același lucru cu conjuncțiile subordonatoare, cu adverbele și pronumele relative etc. Un *să* nu poate fi desprins de verb ca să fie pus *între* propoziții, căci el nu e numai cuvînt de legătură, ci face parte și din conjunctivul verbului, din predicat. De aceea o frază ca:

E dus, și voi muri dorind
Să-l văd odată-n față

se desparte așa:

|*E dus*|, **și** |voi muri dorind
[**Să**-l văd o dată-n față];

Cuvîntul *să* nu poate aparține la două propoziții! Cum e cu *să,* la fel e cu orice alt cuvînt de legătură cu rol dublu; un: *care, cine, cînd* fac parte și din propoziție, ca subiecte, complemente directe, de timp etc., deci nu pot fi despărțite de propoziția subordonată căreia aparțin. Căci *a delimita o propoziție înseamnă a strînge între semnele folosite toate părțile propoziției, nelăsînd nimic în afară, și neluînd vreo parte de la o altă propoziție.*

De cele mai multe ori, prin numerotarea predicatelor, am numerotat totodată și propozițiile.

Dar nu e totdeauna așa de simplu. Cîte-o dată intercalatele rup propoziția regentă în două sau chiar mai multe părți. Așa, de exemplu, regenta din fraza:

Și flotele puternice și-armatele făloase,
Coroanele ce regii le pun pe fruntea lor,
Ș-acele milioane, ce în grămezi luxoase
Sînt strînse la bogatul, pe cel sărac apasă
Și-s supte din sudoarea prostitului popor.

(M. Eminescu, „*Împărat și proletar*")

Predicatele: 1) pun, 2) sînt strînse, 3) apasă 4) îs supte
Numărul minim al elementelor de legătură: 4 — 1 = 3

Elemente de legătură. Și din fruntea frazei cade, îl ștergem cu un x, fiindcă leagă fraze între ele, iar nu propoziții; al doilea *și* (armatele) nu-l luăm în considerare, căci leagă două substantive, cu rol de subiect, iar nu două predicate, adică două propoziții; la fel e al treilea *și* (acele milioane), deci nici pe acesta nu-l luăm în considerare.

Rămîn cuvinte de legătură *cu rol în frază*, legînd propoziții: 1) *ce*, 2) *ce*, 3) *și* (-s rupte).

Deci sînt exact cîte am calculat.

Delimităm propozițiile care încep (aproape totdeauna ca aici, adică) la cuvîntul de legătură. Cuvintele de legătură subordonatoare intră *în* propozițiile subordonate. Coordonatorul *și* rămîne *între* propoziții. În urma acestor operațiuni ne rămîn trei frînturi de propoziții, care vor forma propoziția principală de bază, fiindcă, după suprimarea lui *și* din fruntea frazei, această propoziție *nu are* cuvînt de legătură (cu rol în frază). Aceasta e propoziția cu predicatul nr. 3. Deci numerotăm cele trei fragmente cu: 3 a, 3 b, iar la 3 de deasupra predicatului adăugăm un c (deci va fi 3c). Jos sub frază vom scrie: $3a + 3b + 3c$ = *propoziția a 3-a*. Prin această formulă ne-am atins scopul fixat în delimitarea propozițiilor, acela de a strînge toate părțile propoziției la un loc.

Analiza va arăta astfel:

3 a
Și | flotele puternice și-armatele făloase,
1
Coroanele [**ce** regii le pun pe fruntea lor],
3 b
| Și-acele milioane | [**ce** în grămezi luxoase
2 3 c
Sînt strînse la bogatul], | pe cel sărac apasă |
4
Și | -s supte din sudoarea prostitului popor |.

$3a + 3b + 3c$ = propoziția a 3-*a*

Începutul propozițiilor, de cele mai multe ori, e indicat de cuvîntul de legătură. Excepțiile sînt rare. Deci începutul propozițiilor e ușor de cunoscut. *Sfîrșitul propozițiilor foarte des e acolo unde apare un nou predicat, ori un nou element de legătură* cu rol în frază. Deci și sfîrșitul propozițiilor, în aceste cazuri, e ușor de recunoscut. Dar pentru sfîrșitul propozițiilor, cazurile care se abat de la regulile stabilite mai sus sînt destul de dese. De exemplu propoziția nr. 1 din fraza noastră începe cu pronumele *ce* (conform regulii referitoare la *începutul* propozițiilor). Dar nu sfîrșește la celălalt cuvînt de legătură *și*, ci *la virgulă*. Iar într-o propoziție pot fi mai multe virgule cu roluri diferite. De aceea *sîntem siliți să ținem seama și de înțeles*. În cazul nostru e clar că regii nu-și puneau banii, milioanele, pe frunte. Deci cuvîntul *milioane* nu e complementul verbului anterior *pun*, ci e subiectul predicatului care va urma: *apasă*.

Dar unii, nu numai dintre începători, sînt înclinați să creadă despre propoziția nr. 1 că începe cu *ce* și se sfîrșește la *ce*. Și în alte cazuri asemănătoare fac aceeași greșeală. Acestora le facem următoarea precizare: *propozițiile intercalate se sfîrșesc adesea mai repede decît am presupune după prima impresie.*

Uneori chiar și *începutul* propozițiilor ne pune greutăți. E cazul unor propoziții cu inversiuni, mai ales în versuri. În cazul acesta, cuvîntul de legătură ce introduce propoziția în frază poate să nu fie la începutul propoziției. Alteori greutatea vine de la prezența celor două elemente de legătură învecinate; de exemplu:

2

„Adevărul *e* **că de cînd** Moldova **s-a** *ales* pe fața lumii, cu munții,

3 4 b

rîurile și cîmpiile ei, și cu oamenii care-*i fac* istoria, niciodată *nu s-a*

4*b*

zidit acolo atît de mult... ca în timpul de față, în timpul marei domnii a poporului"

(Geo Bogza, *„Pe Bistrița și pe Trotuș"*)

Elementele de legătură de care vorbim sînt: *că, de cînd*. Al doilea (**de cînd**) introduce propoziția cu predicatul ce urmează după el. Deci, delimităm așa: („de cînd Moldova s-a ales pe fața lumii, cu munții, rîurile și cîmpiile ei, și cu oamenii").

Rămîne „în aer" *că*. Acesta introduce altă propoziție secundară, care va urma mai încolo. Înțelesul ne arată care este. Ne arată și faptul că propoziția aceea nu are alt cuvînt de legătură. Delimitarea va fi: | „**că** | ... | *niciodată nu s-a zidit acolo atît de mult*" |, iar cele două părți ale propoziției, nr. 4, vor alcătui o singură propoziție: 4a + 4b. *Așa e ori de cîte ori sînt alăturate două cuvinte de legătură subordonatoare (cu rol în frază): al doilea introduce propoziția ce urmează imediat, iar primul pe alta, care vine mai încolo, fără cuvînt de legătură.*

Cînd cele două elemente de legătură nu sînt amîndouă subordonatoare, ci unul *coordonator*, iar cel de după el *subordonator*, se deschid două posibilități:

1) Prima posibilitate e la fel cu cea precedentă: cuvîntul de legătură subordonator introduce propoziția următoare, iar cel coordonator pe alta care vine mai încolo.

În poezia MAMA nu avem asemenea exemplu. Dăm unul din poezia „Doina" de același autor:

. . . . . „Străinii
Te-ar pierde de-ar putea,
Dar cînd te-am pierde, Doino,
Ai cui am rămînea?"

Predicatele: 1) ar pierde, 2) ar putea, 3) am pierde 4) am rămînea.
Numărul minim al elementelor de legătură: 4 — 1 = 3
Elementele de legătură: 1) de (= dacă), 2) dar, 3) cînd.
Împărțirea în propoziții:

| Străinii

1 2
Te-ar pierde [**de**-ar putea],
4*a* 3
Dar [**cînd** te-am pierde, Doino]
4 b
| Ai cui am rămînea? |
4a + 4b = propoziția a 4-a

Cuvintele de legătură vecine sînt *dar, cînd.* Al doilea, subordonatorul *cînd,* întroduce propoziția următoare (a 3-a), iar *dar* va introduce pe alta, care vine mai încolo, a 4-a.

Notă:

În ordinea inversă: *conjuncția subordonatoare înainte și una coordonatoare după, nu apar niciodată.* Putem zice: „Cînd merg *și cînd* mă gîndesc", dar nu putem zice: Cînd merg *cînd și* mă gîndesc. De aceea, ori de cîte ori va apare un și după o conjuncție subordonatoare, putem fi *siguri* că acest *și* nu e conjuncție, ci pronume reflexiv, de exemplu." Cînd *și*-a adus aminte".

2) A doua posibilitate, pentru cazul cînd avem alăturate două elemente de legătură, e diferită: ambele elemente de legătură (unul coordonator și altul subordonator) introduc propoziția ce urmează imediat după ele. Dar, pentru ca această posibilitate să devină realitate, condiția e următoarea: elementul de legătură al doilea (subordonator) să mai fi apărut o dată, la o propoziție anterioară.

De exemplu:

„Cînd a răsărit soarele şi cînd a sosit Ionel, am pornit la excursie".
Predicate: 1) a răsărit 2) a sosit 3) am pornit
Numărul minim al elementelor de legătură 3 — 1 = 2.
Dar *elementele de legătură* sînt trei: 1) cînd, 2) şi, 3) cînd.

Cuvîntul de legătură care se repetă este *cînd*, unul fiind înainte de *şi*, iar altul imediat după *şi*. De aceea schema va fi triunghiulară.

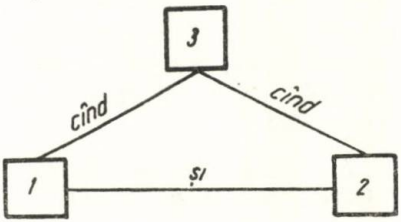

Deci se poate ca aceeaşi propoziţie să fie legată prin două cuvinte de legătură: una coordonatoare şi alta subordonatoare. Propoziţia a 2-a (cînd a sosit Ionel") e legată prin *şi* de propoziţia anterioară („cînd a răsărit soarele"), apoi e legată prin *cînd* de propoziţia regentă. În poezia MAMA nu avem propoziţii legate în triunghi.

Notă:

Conjuncţia *şi*, precum şi *toate* conjuncţiile coordonatoare, leagă *totdeauna* o propoziţie precedentă (cu număr de ordine mai mic) de alta următoare (cu număr de ordine mai mare). La fel leagă şi *să, căci* etc. adică aproape toate conjuncţiile subordonatoare. Numai *cînd* şi adesea *deşi* şi *dacă* leagă altfel: după aceste cuvinte de legătură pot urma atît propoziţiile introduse, cît şi regentele lor. De ex. *Dacă* vii deseară la noi, învăţăm la gramatică.

ETAPA A V-A

(Stabilim cuvintele cheie)

Cuvintele cheie la fiecare propoziţie subordonată sînt trei: 1) *elementul de legătură* (pe care l-am subliniat) 2) *predicatul subordonatei* (pe care l-am subliniat şi numerotat). Ne-a mai rămas al 3-lea factor: *cuvîntul regent* (din propoziţia regentă).

Prin aceste trei cuvinte se face legătura dintre propoziţii. Uneori propoziţiile sînt foarte lungi, dar atunci cînd stabilim legătura dintre ele, noi nu trebuie să ne risipim atenţia la tot materialul din cele două propoziţii legate între ele. De cele mai multe ori e de ajuns dacă ne concentrăm atenţia la cei trei factori amintiţi.

Atenţia concentrată astfel prinde mai uşor natura legăturii dintre cele două propoziţii. Adică vom putea determina mai uşor dacă subordonata e modală ori cauzală, sau de altă natură.

Determinarea se face adesea prin întrebări. Dar a pune întrebări potrivite în analiză nu e lucru chiar ușor. „Cuvintele cheie" sînt acelea care ne indică șirul cuvintelor pe care se mișcă întrebările. Ele ne arată care e cuvîntul cu ajutorul căruia punem întrebarea justă și care ne dă răspunsul potrivit. „Cuvintele cheie" descuie comoara întrebărilor „de aur", așa cum, în poveste, cuvintele „Sesam, deschide-te!" deschideau poarta peșterii pline de bogății minunate.

În frază întrebăm cu cuvîntul regent (din propoziția regentă) și răspundem cu predicatul subordonatei (precedat de cuvîntul de legătură).

Deci cele trei cuvinte: 1) *cuvîntul regent* (din propoziția regentă), 2) *elementul de legătură* (subliniat) și 3) *predicatul subordonatei* (subliniat și numerotat), — formează „cuvintele cheie" ale întrebării (în frază).

De exemplu în versurile:

„Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară"

sînt două propoziții, din zece cuvinte. Cuvintele cheie sînt însă numai trei: unul în propoziția regentă, *cărări*, altul e sîmburele propoziției subordonate (predicatul) și al treilea e elementul de legătură:

1) *cărări*, cuvîntul regent,
2) *ce*, cuvîntul de legătură subordonator,
3) *duc*, predicatul subordonatei.

Întrebăm deci:

— *Ce* fel de cărări?
— Ce duc.

Atît. Nu luăm mai multe cuvinte cînd întrebăm și răspundem.

Luăm cît mai puține, dar să aibă înțeles. *În analiză, cu cît luăm mai puține cuvinte, cu atît analiza e mai bună* (cu condiția ca ele să aibă înțeles).

În fraza lui Eminescu: „Și flotele puternice..." analizată mai sus, cuvintele cheie sînt următoarele:

coroanele (3-a) — ce — pun (1)
milioanele (3 b) — ce — sînt strînse (2)

(Cifrele trecute după cuvintele regente și după predicate arată propoziția din care fac parte acele cuvinte).

Dacă am voi să punem întrebări, am putea întreba:

— Ce fel de coroane?
— Ce pun.
— Ce fel de milioane?
— Ce sînt strînse.

În exemplul următor, apare clar confirmată regula după care propoziția nr. 1, luxată de pe locul ei obișnuit, reușește să ocupe locul al doilea din schemă.

1 2
„**Cînd** îi *arătase* **că** taina lăcarilor lui *n-a spus-o* niciodată „altui
3 4
boier", bătrînul *credea* **că**-i *dă* o dovadă de prietenie, de prețuire").

(v. Em. Galan, „*Bărăgan*")

Sînt patru *predicate*: 1) arătase, 2) n-a spus, 3) credea, 4) dă.

Elementele de legătură trebuie să fie trei. Așa și este: 1) cînd, 2) că, 3) că.

Toate cuvintele de legătură fiind subordonatoare, toate propozițiile vor fi subordonate (excepție, bineînțeles, propoziția principală de bază).

Schema:

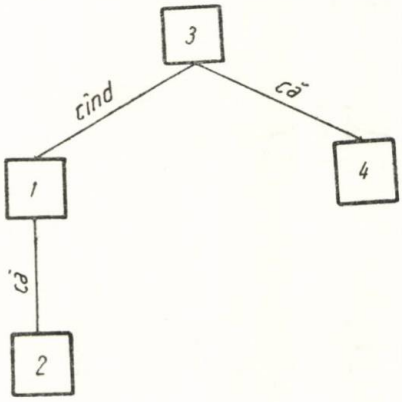

Se vede clar din schemă că propoziția nr. 1, care n-a reușit să-și ocupe locul „de drept", a ajuns pe locul al doilea în schemă.

a) **Aspectul matematic al punerii în schemă,** *constatat în legătură cu propoziția principală de bază, se poate repeta și cu alte propoziții,* căci el nu edecît un aspect al sistemului de organizare a vorbirii.

Astfel dacă ordinea înșiruirii propozițiilor în schemă în strictă numărare matematică crescîndă e răsturnată din nou, de o altă propoziție nerăbdătoare să fie ea pusă în schemă mai întîi (ex. propoziția Nr. 6 din exemplul 1 de mai jos, care depășește propoziția de dinaintea ei (5), atunci cea cu număr de ordine mai mic, ce a fost depășită, se va lega subordonator de propoziția care a tulburat ordinea (6). Asemenea răsturnări pot apărea de mai multe ori în aceeași frază. Dăm în cele ce urmează două exemple (1 și 2) spre a se vedea: a) cum sistemul limbii reface

mereu, în limite foarte precise, ordinea matematică răsturnată de unele propoziţii (aceste din urmă fiind adesea foarte încărcate de afectivitate).

b) cît de uşor se pun în schemă asemenea fraze, după ce a fost „prins" firul matematic al înlănţuirii propoziţiilor.

Exemplul Nr. 1

1

„[**Fiindcă** deseori *se întîmpla*] [**că** unul *spunea* povestea] **şi** [ceilalţi
3 4 6a 5
adormeau], *s-a hotărît* [**că** atunci [**cînd** povestitorul *zice* „ciolan"],
6b 7
[toţi ceilalţi *să zică* „ciorbă"], [**pentru ca** astfel **să** *se dea pe faţă* cel]
8 9
[**ce** *adoarme* înainte de vreme] şi [*să-şi afle* cuvenita răsplată în ghionturi numărate]".

(I. Slavici: *Budulea Taichii*).

6a + 6b = prop. Nr. 6

Schema:

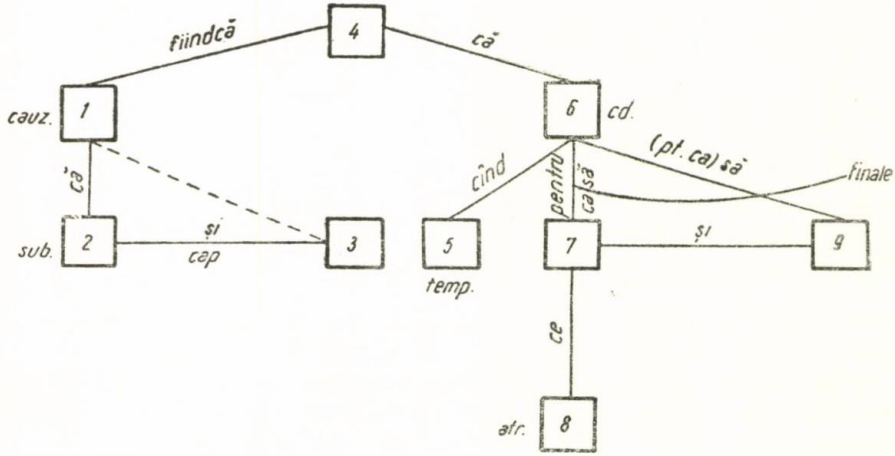

Aici, jocul matematic amintit a apărut între propoziţia principală (4) şi 1, precum şi între 6 şi 5.

Exemplul Nr. 2

2a 1 2b
„Casa [**în care** *am trăit* primii ani ai copilăriei] *se găsea* pe malul
4a 3
unei gîrle, departe de sat, **iar** dincolo de apa, [**care** *nu era nici prea*

4b 7a

lată nici prea adîncă], *se întindea* pînă **în** depărtare jungla , **încît**, [*ori*

5 6

de cîte ori *se întîmpla*] [**să vină** din tainele depărtărilor vreun oaspe ne-

7b

poftit], întîi şi întîi pe la noi *se abătea*], [**căci** din jos de noi apa *era*

8 9

adîncă şi plină de vîrtejuri], **iar** [mai în sus de casa noastră, *erau* adesea, ţărani veniţi la pescuit].

(După D. Mukaradjee, *„În junglă"*)

2a + 2b = prop. a 2-a
7a + 7b = prop. a 7-a
4a + 4b = prop. a 4-a

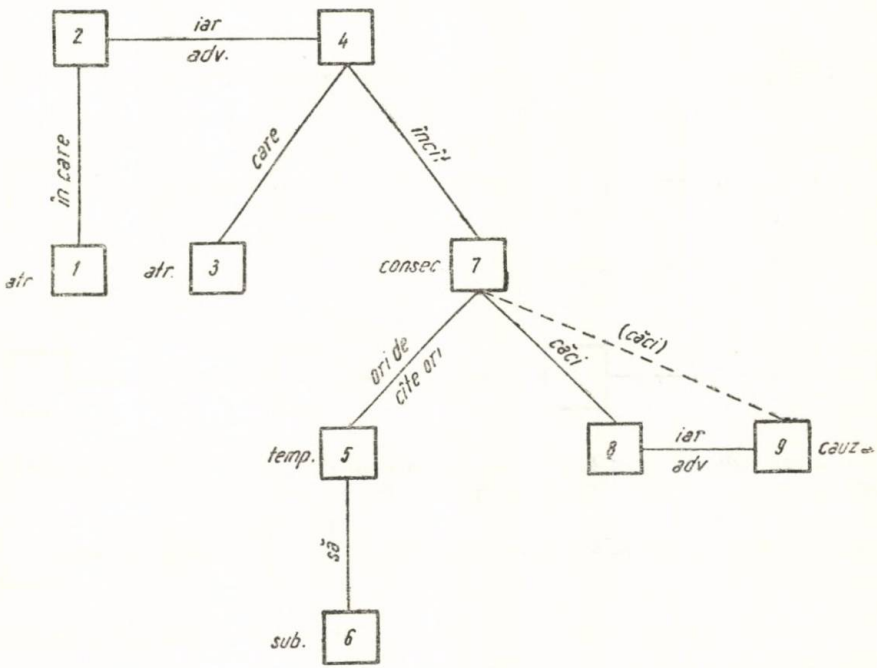

Cînd o propoziţie se poate lega subordonator nu numai de una, ci de două ori chiar mai multe propoziţii, cu „aceeaşi" îndreptăţire, o legăm de propoziţia cea mai apropiată (numericeşte) din text.

b) **Cucerim adevărul pas cu pas**

De multe ori în analiză situațiile nu-s îndeajuns de simple pentru a fi prinse dintr-o privire. În asemenea cazuri învingem greutățile pas cu pas, chiar dacă e vorba despre o problemă „simplă" ca aceea a așezării în schemă a unei propoziții oarecare.

Cînd dăm de o astfel de greutate, ne putem pune, pe rînd, următoarele întrebări, care să ne apropie încet-încet de adevăr;

1) Ce e *imposibil* în cazul dat?

Iar după ce ne-am răspuns la întîia întrebare, ne întrebăm:

2) Ce e *posibil?*

După ce ne-am lămurit și asupra întrebării acesteia, vine la rînd întrebarea:

3) Ce e probabil?

Pentru ca să avem adevărul deplin în răspunsul la *ultima* întrebare:

4) *Ce e sigur?* (Ce e real?)

De exemplu, o frază formată prin coordonare, este *imposibil* să aibă legăturile dintre propoziții în ordinea aceasta:

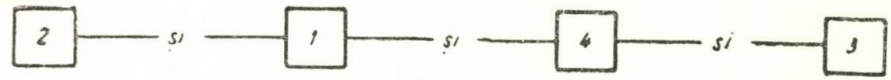

Ilogică, mai imposibilă ar fi schema:

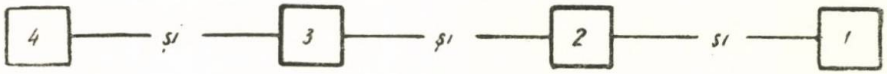

Ultima schemă e în totalitatea ei imposibilă. Cealaltă poate fi parțial posibilă anume, propozițiile să fie legate în ordine numerică crescîndă.

De aceea vom găsi nu odată propoziții legate 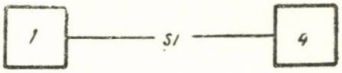

Pentru propoziții legate coordonator e nu numai **posibil** *și* **probabil,** *ci și* **sigur** *că vor fi legate în ordine:*

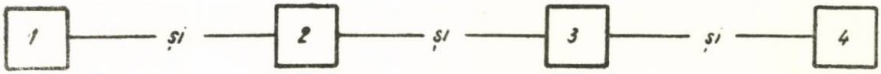

Alte dăţi lucrurile nu-s aşa de simple. De exemplu, în cursul unei analize de frază, am alcătuit schema :

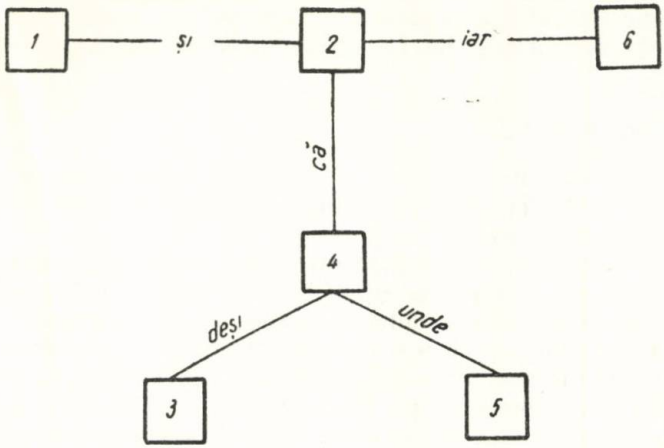

Urmează să punem în schemă ultima propoziţie, a 7-a, legată coordonator. Ne punem întrebarea : de care propoziţie este *imposibil* să se lege propoziţia a 7-a ? La această întrebare răspundem : de propoziţia nr. 1, 2 şi 3. Explicaţia e simplă : de propoziţia nr. 1 şi 2 nu se poate lega a 7-a coordonator, căci în cale este propoziţia nr. 6. De propoziţia a 3-a nu se poate lega coordonator, căci în cale e propoziţia nr. 5. Aceasta conform precizărilor de mai sus. Nu se poate interpune nici între propoziţiile 2 şi 6, respectiv, între 3 şi 5, deoarece nu s-ar respecta ordinea numerică crescîndă. Ori, încălcarea acestei reguli este rar întîlnită în frază.

Deci *schema, exact făcută,* ne poate da răspunsul la prima întrebare : *pe o schemă exact alcătuită, pe fiecare etaj, propoziţiile se succed în ordine numerică crescîndă.*

Nu numai la prima întrebare, ci şi la alte întrebări ne ajută o schemă exact alcătuită. Chiar şi la întrebarea : „Ce e sigur" ? răspundem mai uşor dacă avem în faţă o schemă făcută meticulos. De aceea greşesc începătorii care pun pe un etaj oarecare propoziţiile în dezordine, aşezînd o propoziţie cu un număr mai mare la stînga alteia cu un număr mai mic. Neştiutorii fac aşa motivînd că la stînga au avut mai mult loc. De aceea insistăm din nou : fiecare operaţie, oricît de măruntă ni s-ar părea, trebuie făcută cu multă grijă.

La a doua întrebare: cu care propoziţie e *posibilă* legătura propoziţiei a 7-a, răspunsul ni-l dă tot *schema:* cu propoziţia a 6-a, a 4-a, ori a 5-a, căci ele apar în dreapta schemei, fiind libere să se lege coordonator cu altă propoziţie, cu nr. de ordine mai mare.

La întrebarea următoare : cu care propoziţie e mai *probabilă* legătura ? Răspunsul e dat în conformitate cu întrebarea nr. 1, că mai probabilă e

legătura cu propoziția nr. 6 (căci 6 e unitatea ce *precede* pe 7). Mai puțin probabilă e legătura cu 5 și cea mai puțin probabilă e legătura cu propoziția nr. 4.

Dar *reala* legătură ar putea fi cu oricare din aceste trei (6, 5 4). Care este realitatea? La întrebarea aceasta ne răspunde *procedeul „macaralei"*.

c) Procedeul macaralei

Macaraua[1] este procedeul cu ajutorul căruia așezăm, în schema cu două sau mai multe etaje, o propoziție introdusă în frază cu un cuvînt de legătură coordonator.

După cele știute pînă aici noua propoziție se va lega, foarte probabil, de alta cu un număr de ordine apropiat (dar mai mic). Cum în schemă propozițiile cu numerele mai mici apar (de obicei) pe etajele de sus, iar cele mai mari, pe etajele de jos, noua propoziție, (cu numărul de ordine cel mai mare pînă în acel moment), probabil că își va avea locul jos. Deci, pentru a proceda sistematic, pornind de jos, vom considera propoziția noastră coordonată cu propoziția din dreapta schemei (5), pe etajul cel mai de jos. Dacă se va adeveri că nu e coordonată cu acea propoziție (5), ridicăm „cu macaraua" propoziția pe etajul următor, unde vom considera-o tot coordonată. Dar *controlul coordonării* și pe acel etaj se va face prin cititul *subordonator*. Dacă se va adeveri că nici aici nu e legătura de înțeles, „macaraua" ne va ridica propoziția cu încă un etaj... pînă ajungem pe etajul de sus, al propozițiilor principale. Dacă pînă aici propoziția noastră nu și-a găsit locul, pe etajul de mai sus, nu se mai poate face controlul prin cititul subordonator, fiindcă propozițiile de pe acel etaj, fiind principale, nu au cui fi subordonate.

Luăm acum un exemplu concret:

„Tăcerea și pustietatea în care ne aflăm, văile prăpăstioase prin care am trecut, priveliștile uimitoare și atît de felurite ce nu-au lunecat pe dinaintea ochilor, fac să ni se pară foarte depărtată lumea din care am plecat și un sentiment de neliniște, de grijă, pare că învăluie dorul și nerăbdarea noastră de a ne vedea mai curînd în Novaci".

(Vlahuță: *„România pitorească"*

Notă:

Cititorul doritor să vadă mersul analizei e rugat să-și copieze textul și să rezolve înainte operațiunile, după exemplul precedent. Abia ulterior să urmărească cele scrise de noi. De aceea dăm textul la început fără nici o analiză. Dacă analizîndu-l cititorul va descoperi deosebiri, să caute *de unde* vine deosebirea. Așa trebuie să facem nu numai la exemplul acesta, ci la toate exemplele. Atunci munca va da rod mult mai bogat decît acel al simplului citit din carte.

[1] Acest procedeu este realizat și verificat în practică de autori.

Sînt aici *8 predicate*: 1) ne aflăm, 2) am trecut, 3) au lunecat, 4) fac, 5) să se pară foarte depărtată, 6) am plecat, 7) pare, 8) învăluie.

Notă:

Verbul *pare* se găseşte de două ori în frază. În amîndouă cazurile e verb gol (copulativ). Prima dată e întregit de un nume predicativ („foarte depărtată"). A doua oară e întregit de o propoziţie predicativă („că învăluie dorul"). Se vede şi de aici paralelismul ce există între partea de propoziţie şi propoziţia secundară cu acelaşi nume: predicativ — predicativă etc.).

Numărul minim al elementelor de legătură: 8 — 1 = 7

Elementele de legătură cu rol în frază sînt: 1) în care, 2) prin care, 3) ce 4) să, 5) din care, 6) şi 7) că.

Notă:

Unele elemente de legătură înşiruite mai sus au prepoziţii: **în** *care*, **prin** *care*, **din** *care*. Pronumele relativ se ia împreună cu prepoziţia, fiindcă pronumele se declină. Prepoziţia indică precis cazul pronumelui: acuzativ cu prepoziţie. Fără prepoziţie, cuvintele cheie, dacă le-am rosti, n-ar avea înţeles: *pustietatea-care-ne-aflăm*! Dar au înţeles rostite aşa: *pustietatea-în-care-ne-aflăm*!

Am găsit atîtea elemente de legătură cîte ne aşteptam să fie. Ele sînt aproape toate subordonatoare, deci fraza va avea o schemă puternic subordonată. Are un singur element de legătură coordonator, pe *şi*. Deci schema nu va fi de tip triunghiular, fiindcă cuvintele de legătură nu-s mai multe decît n—1; în al doilea rînd *şi* nu este încadrat între două elemente subordonatoare de acelaşi fel.

4a 1 4b
„/Tăcerea şi pustietatea [**în care** ne *aflăm*], văile prăpăstioase
2 4c
[**prin care** *am trecut*], priveliştile uimitoare şi atît de felurite [**ce** ne-*au*
3 4d 5
lunecat pe dinaintea ochilor], *fac* /[**să** ni *se pară* foarte depărtată lumea]
6 7
[**din care** *am plecat*] şi /-un sentiment de nelinişte, de grijă, *pare* [**că**
8
învăluie dorul şi nerăbdarea noastră de a ne vedea mai curînd în Novaci"].

4a + 4b + 4c + 4d = propoziţia a 4-a.

Delimităm mai întîi propoziţiile care sînt introduse prin elemente de legătură subordonatoare. Începutul acestor propoziţii e uşor de stabilit: la elementul de legătură. Sfîrşitul primelor două propoziţii e ceva mai anevoios de determinat. Dar, la ambele propoziţii, la sfîrşitul lor apare virgula. Pe de altă parte şi înţelesul indică deosebit de clar că „văile prăpăstioase" nu aparţin, ca înţeles, primei propoziţii (fiindcă nu are

înţeles rostirea : *în care ne aflăm — văile prăpăstioase*). Deci tragem linia de despărţire la virgula de dinaintea acestor cuvinte. La fel judecăm şi la propoziţia a 2-a.

Delimităm apoi propoziţia introdusă prin elementul de legătură coordonator.

Ce ne-a rămas e propoziţia principală de bază. Ea începe cu primele cuvinte din frază „Tăcerea şi pustietatea", se continuă cu fragmentul „văile prăpăstioase", apoi cu fragmentul „priveliştile uimitoare şi atît de felurite" şi se termină cu predicatul „fac". Acesta e predicatul nr. 4, deci numerotăm fiecare fragment cu numărul 4, adăugîndu-i fiecăruia o literă : a, b, c, d. Iar sub frază scriem : 4a + 4b + 4c + 4d = propoziţia a 4-a.

Cuvintele cheie:

pustietatea (4) — *în care* — ne aflăm (1)
văile (4) — *prin care* — am trecut (2)
priveliştile (4) — *ce* — (ne)-au lunecat (3)
fac (4) — *să* (ni) se pară foarte depărtată (5),
lumea (5) — *din care* — am plecat (6)

Urmează propoziţia legată coordonator. Coordonarea nu indică o legătură prea strînsă, deci propoziţiei a 7-a nu-i putem stabili de acum cuvîntul, dintr-o propoziţie precedentă, de care se leagă coordonator. Prin *şi* se leagă *totdeauna* o propoziţie de alta care are un număr de ordine mai mic. De cele mai multe ori acesta din urmă e mai mic doar cu o unitate. Deci propoziţia noastră s-ar lega aşa : 6 — şi —7 . Să vedem : *am plecat* **şi** *pare*. Împerecherea nu ne spune prea mult. Deci amînăm rezolvarea pentru a cere ajutorul „macaralei", care rezolvă problema prin cititul *subordonator*, adică prin recurgerea la legături de înţeles mai strînse decît acele date de coordonare.

Ultimele cuvinte cheie : pare (7) — că — învăluie (8).

Se vede şi din fraza aceasta ce clare sînt legăturile dintre cuvintele cheie în *subordonare*.

Urmează punerea în schemă. Etapa aceasta este temeinic pregătită prin „cuvintele cheie", pentru toate propoziţiile, cu excepţia uneia singure (cea coordonată).

Punem în schemă propoziţia principală de bază (aceea care nu are cuvînt de legătură). Apoi luăm propoziţiile perechi pe rînd, aşa cum sînt date în lista „cuvintelor cheie".

Schema va arăta astfel:

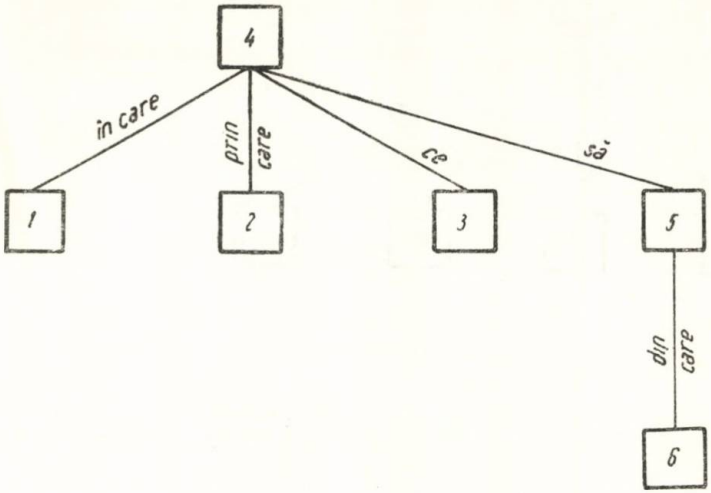

Acum urmează să punem în schemă propoziția a 7-a. Ne întrebăm:

— Cu care dintre propoziții este *imposibil* să se lege?

— Cu propozițiile 1, 2 și 3, căci așa ne spune schema. În fața lor stă propoziția nr. 5. Dacă propoziția nr. 7 și-ar afla locul pe etajul al doilea, s-ar lega *coordonator* cu propoziția nr. 5, iar nu cu propoziția nr. 1, ori 2 ori 3 (că e așa o știm din cele cuprinse în pasajul despre înlănțuirea propozițiilor în frază, pag. 138).

Urmează întrebarea a doua:

— Cu care dintre propoziții *se poate* lega coordonator noua propoziție?

— Cu restul propozițiilor, cu oricare.

A treia întrebare:

— Care e legătura cea mai probabilă?

— Cu propoziția a 6-a. Mai puțin probabilă e legătura cu propoziția a 5-a și cea mai puțin probabilă, după desenul *schemei*, e cu propoziția a 4-a.

— Dar după înțeles?

— Ne răspunde macaraua. Ea ne arată ce *e sigur* din presupunerile noastre.

Deci începem de pe etajul de jos al schemei (al III-lea) scris subțire, 6 și 7. Apoi zicem: dacă propoziția a 7-a se leagă coordonator (prin *și*) cu propoziția a 6-a, atunci cele două propoziții sînt „prietene" și vor fi de același fel. Adică și propoziția a 7-a va fi subordonată propoziției a 5-a. Deci controlul „prieteniei" cu propoziția a 6-a îl facem citind prin subordonare. Începem însă prin a mai citi o dată *5 — din care 6*, adică:

lumea — din care — am plecat, pentru a reține claritatea legăturii.

Aşadar:

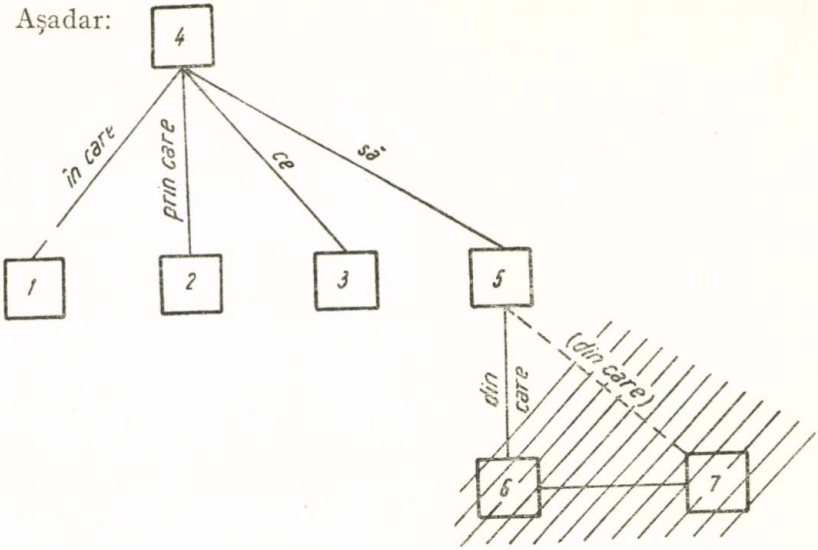

Acum citim cu acelaşi cuvînt regent şi acelaşi cuvînt de legătură: *lumea* (5) — *din care* — *un sentiment de nelinişte, de grijă,* **pare** (7). Aşa ceva nu are înţeles! Deci ştergem prin linii oblice presupusa legătură de coordonare şi urcăm propoziţia a 7-a pe etajul următor. Acolo legăm acum propoziţia a 7-a coordonator de propoziţia a 5-a. Pe linia de legătură scriem *şi*. Pentru control, citim mai întîi: 4 — să — 5: *fac — să (ni) se pară*. Citim acum subordonator propoziţia a 7-a: *fac să* (un sentiment de nelinişte, de grijă, *pare*). Nu are înţeles! O tăiem şi această legătură, astfel:

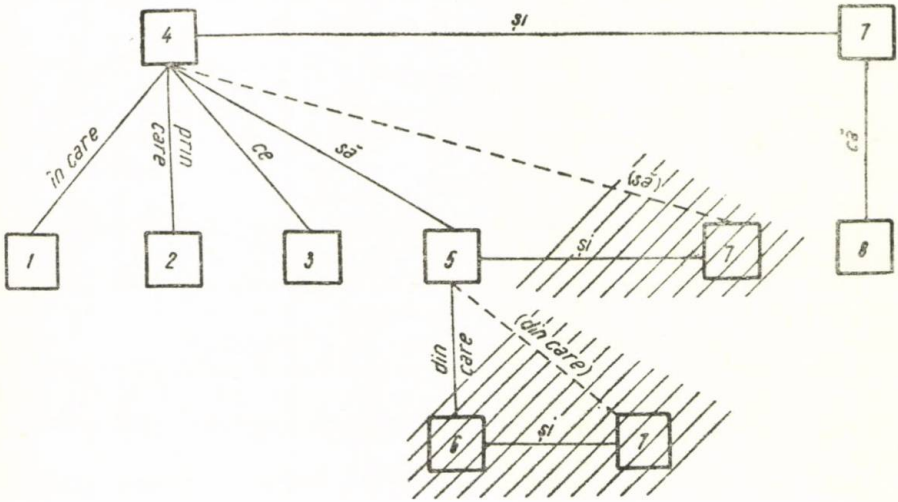

Urcăm acum propoziția pe ultimul etaj, unde scriem: 4 — și — 7 și citim *numai coordonator*: Tăcerea și pustietatea ... *fac* (să ni se pară) — și un sentiment ... *pare*.

Așa *are* înțeles, *dacă* luăm pe lîngă verbul propoziției coordonate *(fac)* și o parte din propoziția a 5-a. Se vede de aici că am fost nevoiți să citim în coordonare nu trei cuvinte, ci mai multe, *căci legătura de coordonare e mai puțin precisă decît cea de subordonare*. Deci avem o nouă dovadă pentru un adevăr cunoscut.

Ultima propoziție, a 8-a, se pune ușor în schemă, fiind introdusă în frază prin cuvînt de legătură subordonator. În tabloul cuvintelor cheie citim: *pare (7) — că — învăluie (8)*. Deci propoziția a 8-a se leagă de a 7-a. Legătura e de subordonare, fiindcă cuvîntul de legătură *că* leagă propozițiile subordonator.

Trecînd în schemă și ultima propoziție (8) subordonată propoziției a 7-a, schema e gata.

Coordonate, greu de pus în schema ce se întinde pe mai multe etaje, apar destul de des. Unele chiar mai grele decît aceea analizată de noi mai înainte. Dar procedeul macaralei rezolvă problema aceasta metodic. El dă muncii noastre temeinicia adevărului cucerit pas cu pas, ca în munca de laborator. Ne dă certitudinea că nu facem nimic la întîmplare, conduși de un „Așa mi se pare mie", ci urmăm încet, dar sigur, făgașul tras de gîndirea științifică. De aceea mai dăm un exemplu pentru a fi cît mai bine înțeleși, dar nu din poezia MAMA, fiindcă acolo nu aflăm fraze atît de dezvoltate.

Luăm o frază din „Istoria românilor supt Mihai-vodă Viteazul" de Bălcescu:

„Într-acel minut Mihai, precum odinioară semizeii, aleargă dintr-o parte într-alta prin tabăra turcească, căutînd pe Sinan, cînd, văzînd de departe pe Hassan, se luă după dînsul, strigîndu-i să stea, de-i viteaz să se lupte cu dînsul piept la piept și cînd de cînd era să-l ajungă cu paloșul; dar Hassan pașa fugea înspăimîntat și nu se putea ține pe picioare de groază".

(Cititorul e rugat să copieze textul și să facă singur operațiunile despre care vorbim. Apoi să controleze cu cartea). Acest text pune unele greutăți, încît noi nici nu l-am fi analizat pentru elevi, dacă fraza n-ar fi fost dată spre analiză elevilor din clasa a VIII-a. Greutatea cea mai mare o pune adverbul relativ *cînd*. Sensul primelor două propoziții este următorul: *În timp ce Mihai*... aleargă dintr-o parte într-alta prin tabăra turcească căutînd pe Sinan, văzînd de departe pe Hassan, se luă după dînsul ... Locuțiunea adverbială: *în timp ce* are valoarea lui *cînd*: *Cînd Mihai aleargă* ... etc ... Deci propoziția Nr. 1, care părea principală (fiindcă nu avea cuvînt de legătură), este de fapt o secundară, căci ei îi aparține, prin înțeles, cuvîntul *cînd*, care în text stă în fruntea propoziției a 2-a. (Un astfel de *cînd*, care sare din fruntea propoziției secundare în fruntea unei propoziții principale, se numește: *cînd invers)*.

Propoziția Nr. 6 și 7 formează un tot (Nr. 7 fiind o predicativă). Din acest motiv, propozițiile următoare pot apărea în schemă coordonate cu propoziția a 7-a.

Subliniem predicatele:

1b

„[Într-acel minut Mihai, precum odinioară semizeii, *aleargă* dintr-o

1a

parte într-alta prin tabăra turcească, căutînd pe Sinan], [**cînd**] văzînd

2 3 4

de departe pe Hassan, *se luă* după dînsul, strigîndu-i [**să** *stea*], [**de**-*i vi-*

4 5 6

teaz], [**să** *se lupte* cu dînsul piept la piept] **și** / cînd de cînd *era* / [**să-l**

7 8

ajungă cu paloșul]; **dar** / Hassan-pașa *fugea* înspăimîntat / **și** / *nu se*

9

putea ține pe picioare de groază"/.

1a + 1b = prop. 1.

Sînt *9 predicate:* 1) aleargă, 2) se luă, 3) să stea, 4) *i* (= este) viteaz, 5) să se lupte, 6) era, 7) să ajungă, 8) fugea 9) nu se putea ține pe picioare.

Nu se poate ține (pe picioare) = se clătina = (locuțiune verbală).

Numărul teoretic al cuvintelor de legătură: 9 — 1 = 8.

Cuvintele de legătură: 1) cînd, 2) să, 3) de (= *dacă)* 4) să, 5) și, 6) să, 7) dar, 8) și.

Sînt atîtea cîte am calculat.

Delimităm propozițiile în ordinea știută.

Propoziția principală de bază e propoziția nr. 2, fiindcă elementul de legătură a trecut la propoziția Nr. 1.

Cuvintele cheie:

se luă (2) — în timp ce (= cînd) — aleargă (1);
strigînd (2) — *să* — stea (3);
să stea (3) — *să* — se lupte (5);
să se lupte (5) — *de* — i viteaz (4);

Ultimele două perechi de propoziții nu se înlănțuie în ordinea numerică crescîndă. Propozițiile introduse cu *de, dacă* (condiționale) și cu *deși*... (concesive) apar adesea *înaintea* propoziției regente.

Urmează o coordonată, a 6-a; o amînăm, căci nu se vede clar legătura. Apoi: era (6) — *să* — (1) ajungă (7).

Urmează iarăși o coordonare, va fi amînată și ea.

Apoi: să(-l) ajungă (7) — *dar* — fugea (8).

(Cînd de cînd are înțelesul de: *aproape, cît pe ce).*

Se pare că așa se leagă propoziția a 8-a.
fugea (8) — *și* — nu se putea ține (pe picioare) (9)
Punem fraza în schemă, după cuvintele cheie :

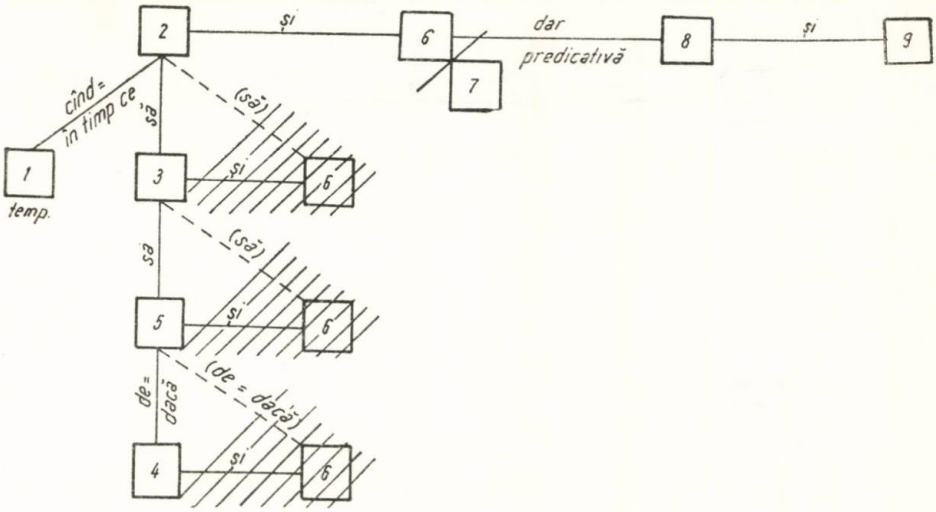

Propoziția a 6-a, care urmează la rînd, se poate lega de oricare din cele 4 propoziții : 2 — 3 — 5 — 4 (de 1 nu se poate lega, căci are în față propoziția Nr. 3).

Teoretic, mai probabilă e legătura cu propoziția a 5-a.

Facem controlul de jos în sus, cu ajutorul macaralei. Mai întîi cu propoziția a 4-a ; constatăm că nu se potrivește. Apoi presupunem că propoziția noastră, a 6-a, este coordonată propoziției de pe acest etaj (a 5 a), care e subordonata propoziției a 3-a, avînd cuvîntul subordonator *să*. Citim deci : *3 — să — 5*, iar apoi : *3 — să — 6* : *să stea (3)* **să** *se lupte (5)*. Facem proba : *să stea (3)* **să** *cînd de cînd era* ... (6). Nu se potrivește aici !

Deci ridicăm propoziția mai sus ! Acum propoziția a 6-a a ajuns coordonată cu a 3-a, care e subordonată propoziției a 2-a, cuvînt de legătură fiind *să*. Citim : *2 — să — 3*, apoi : *2 — să — 6* : *strîgîndu-(i) (2)* **să** *stea (3)* ; deci cu același cuvînt de legătură citim : *strigîndu-i* **să** *cînd de cînd era*... Nici aici nu se potrivește !

O urcăm încă un etaj, ajungînd astfel propoziția a 6-a coordonată cu a 2-a. Citim deci cele două propoziții aproape în întregime : *Văzînd de departe pe Hassan, se luă după dînsul (2) și — cînd de cînd* (= *cît pe ce*) *era (6) — să-l ajungă* (7). Are înțeles. Aici îi este locul.

Propoziția a 7-a, legată subordonator, se pune ușor în schemă, căci e foarte strînsă legătura cu propoziția precedentă : *era (6) să-l ajungă cu paloșul (7)*. Se vede că întrebarea nu e necesară. Simpla citire e de ajuns, la punerea în schemă.

Urmează o nouă coordonată. Se leagă coordonator de precedenta: principala *era* (6) [să-l ajungă (7)] — **dar** — *fugea (8)*.

Ultima propoziţie (9) se leagă coordonator de precedenta (8).

Deci schema frazei noastre curăţită de „molozul" încercărilor arată astfel:

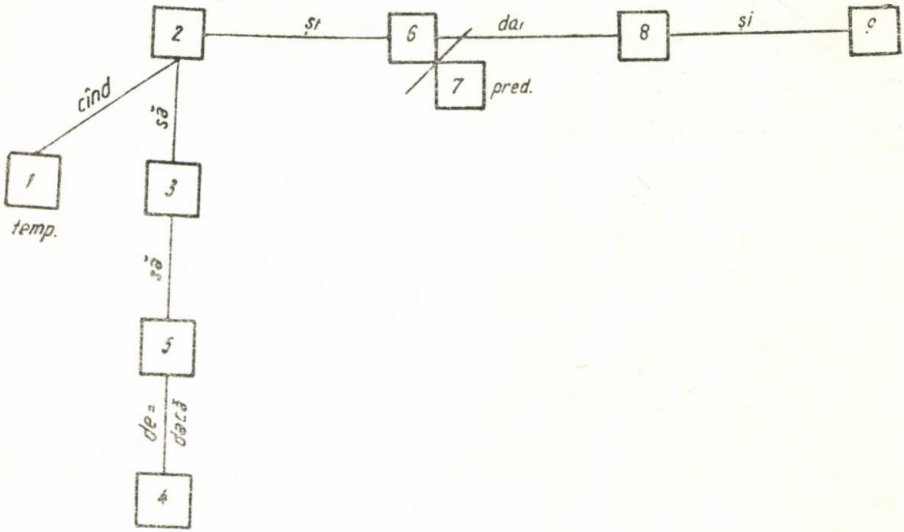

d. **Procedee de punere în schemă a frazei**

Punerea în schemă a frazei se poate face după diferite procedee. Şi la propoziţie am văzut că posibilităţile sînt mai multe. Acolo am ales, ca cea mai potrivită, schema cu *întreg* materialul din propoziţie.

La fraze, mai ales cînd acestea sînt lungi, cuprinzînd uneori jumătăţi de pagini tipărite, folosirea întregului text ne ia timp prea mult şi spaţiu şi ne îngreunează înţelegerea, prin materialul prea încărcat. Liniile legăturilor dintre propoziţii se pierd prin tufişul cuvintelor.

Luăm pe rînd tipurile mai frecvente de scheme.

Fie un exemplu din Coşbuc:

„Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară —
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine-ntr-o căscioară".

Predicat: 1) se-mpletesc 2) duc, 3) zăresc.
Le subliniem şi le numerotăm.

Numărul minim al elementelor de legătură: 3 — 1 = 2

Le căutăm și găsim: 1 (—); 2. ce;

Încercuim deci și linioara de la sfîrșitul propoziției a doua, ca să știm că ea *ține locul cuvîntului de legătură.*

Am calculat numărul elementelor de legătură, dar nu în zadar. Confruntarea rezultatului dat de calcul, cu realitatea din frază, ne-a condus la o înțelegere mai adîncă a limbajului poetic.

Delimităm propozițiile în ordinea știută: mai întîi pe aceea subordonată (care-i introdusă cu pronumele relativ):

1
Pe malul apei *se-mpletesc*
2
Cărări (**ce** *duc* la moară)
3
Acolo, mamă, *te zăresc*
Pe tine-ntr-o căscioară.

Cuvintele cheie ale propoziției subordonate:

cărări (1) — *ce* — duc (2).

În frază, fiind două propoziții fără element de legătură, propoziția principală de bază va fi aceea cu număr mai mic: nr. 1.

Punem în schemă fraza cu textul întreg, începînd cu propoziția principală de bază.

Dar mai întîi să hotărîm soarta propoziției cu nr. 3. Pe care etaj va veni? Probabil pe etajul prim, căci nu are cuvînt de legătură subordonator. Totuși și prin juxtapunere avem uneori propoziții subordonate. Deci să facem controlul prin *macaraua* folosită, cum am mai procedat, în scheme simplificate:

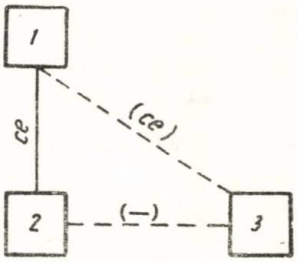

(Trecem în schemă legături cu linii punctate atît între propoziția a 3-a și a 2-a, cît și între a treia și 1-a, căci propoziția a 3-a nu e introdusă în frază prin nici un cuvînt de legătură, nici coordonator (— *și* —) nici subordonator (— *ce* —).

Citim: cărări (1) — *ce* — duc (2)

Apoi: cărări (2) — *ce* — zăresc (3). Are înțeles!

Să facem un control mai amănunţit: *cărări* (1) — *ce* — *acolo*, mamă, te zăresc (3). Nu mai are înţeles! Deci, pentru a nu greşi *cînd folosim macaraua şi citim cuvintele cheie trebuie să avem în minte şi restul propoziţiilor!* Trebuie să avem în vedere înţelesul propoziţiilor analizate. *Macaraua, cuvintele cheie, cercul subordonatelor* sînt doar simple busole care ne orientează în desişul *înţelesului*.

Propoziţia 3-a, nefiind subordonată propoziţiei principale de bază, va ocupa un loc pe etajul I, astfel:

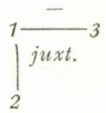

Schema frazei acesteia, cu tot materialul de cuvinte, va avea înfăţişarea următoare:

Schema cu textul întreg

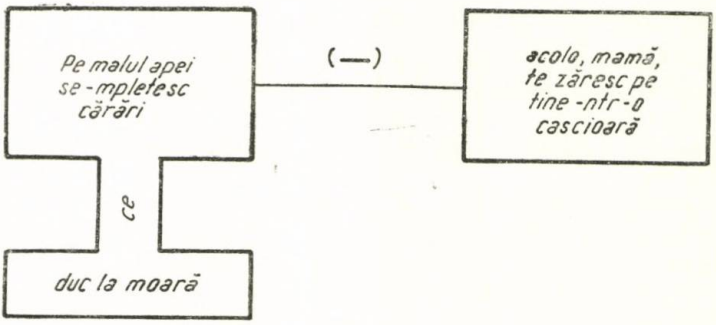

Schema aceasta e greoaie şi noi n-o folosim în clasă decît o dată de două ori pentru ilustrarea trecerii de la concretul textului întreg, la abstractul textului redus la cuvintele cheie.

O schemă mai simplificată e următoarea.

Schema cu predicatele propoziţiilor

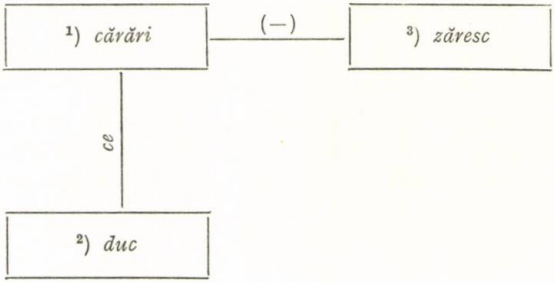

Dar, deoarece se știe că propoziția subordonată își leagă totdeauna *predicatul,* prin cuvîntul de legătură, de cuvîntul regent, noi nu mai trecem în subordonată predicatul decît în cazul cînd el are rol și de cuvînt regent al altei propoziții.

Deci schema mai simplificată a acestei fraze va fi:

Schema cu cifre, insclusiv predicatele regentelor

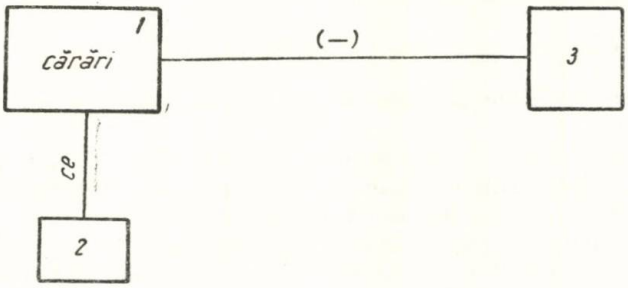

Schema și mai simplificată (D) va păstra doar numărul de ordine al propozițiilor și cuvintele de legătură (cînd există) atît cele subordonatoare, cît și cele coordonatoare:

Schema cu cifre și elementele de legătură

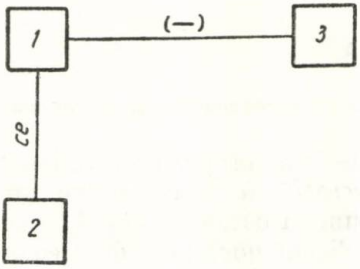

Iar simplificarea schemei dusă la extrem va arăta ca aceea din schema E.

Schema cu cifre

Aici nu mai apar nici cuvintele de legătură, nici cercurile ori patratele ce cuprind cifrele (simbolurile diferitelor propoziții).

Noi folosim mai adesea schema D, căci e foarte simplă, dar mai păstrează elementele de legătură, care ne servesc la aplicarea macaralei.

Pe de altă parte, fiecare element de legătură are importanță mare în frază. Pe linia de legătură, el este *o justificare a faptului că am tras linia de legătură bine*, netrecînd o conjuncție coordonatoare pe o linie ce coboară în subordonare, ori invers.

Concluzii.

La punerea în schemă, *subordonatele* — de obicei — nu ne fac nici o greutate.

Coordonatele însă da. De aceea încercăm să le punem și pe ele în schemă prin citirea subordonatoare, — macaraua. Pentru a ne orienta unde aplicăm macaraua, ne punem întrebările:

1) Ce legătură e *imposibilă?* Răspunsul la întrebare ni-l dă *geometria* schemei (locul unde se găsește o propoziție dată în raport cu celelalte).

Întrebăm apoi:

2) Ce e *posibil?* — Răspunde tot *geometria* schemei.

3) Ce e *probabil?* — Răspunde ordinea *numerică* (aritmetică) a frazei.

4) Ce e sigur? — Răspunde *înțelesul* dat de *macara*.

ETAPA A VII-A

(Metoda precizării coordonatelor și subordonatelor)

În titlu ne-am referit la propoziții coordonate și subordonate. Am exclus propoziția *principală de bază*, pentru un motiv foarte simplu: această propoziție, dă uneori bătaie de cap doar celor care folosesc procedeul învechit. Dacă aplicăm noul procedeu, ea nu trebuie „precizată", fiindcă iese de la sine la lumină, după determinarea subordonatelor și coordonatelor.

PRECIZAREA COORDONATELOR

Coordonatele, aproape totdeauna, se precizează foarte ușor cu ajutorul elementelor de legătură.

Pe cît de greu se pun uneori *în schemă* propozițiile coordonate, pe atît de ușor se precizează „felul" lor, deoarece: coordonatele nu sînt de multe feluri, iar cuvintele lor de legătură sînt de cele mai multe ori specifice (excepție fac *și* și *iar*, care cîteodată, pot trece unul în locul celuilalt. Dar *înțelesul* ne arată acest lucru). Și invers, pe cît de ușor se pun în

schemă subordonatele, pe atît de greu se precizează felul lor, mai ales cînd cuvintele lor de legătură sînt scurte şi, deci, nespecifice. Se precizează anevoie, fiindcă felul subordonatelor e mult mai mare decît al coordonatelor.

PRECIZAREA SUBORDONATEI. CERCUL SUBORDONATELOR

La punerea în schemă, era de ajuns — de obicei — să ştim doar cîte ceva despre cei trei factori *(cuvintele cheie)*:

1) despre *cuvîntul regent*, că aparţine unei anumite propoziţii. Atît.

2) despre *elementul de legătură*, că era coordonator, ori subordonator. Nimic mai mult.

3) despre *predicatul subordonatei*, la aplicarea macaralei, să ştim dacă se potriveşte în legătură cu presupusul cuvînt regent.

La precizarea subordonatei vom vedea că se cere ceva mai mult.

Ca să înţelegem rolul fiecărui element din cuvintele cheie, luăm exemple cît mai simple, ca într-un experiment. Studiem rolul celor trei factori pe rînd: 1) rolul cuvîntului regent, 2) al cuvîntului de legătură şi 3) al predicatului subordonatei.

1) **Care este rolul cuvîntului regent în precizarea felului subordonatei?**

Este foarte mare. Acest lucru rezultă şi din analiza propoziţiei. În exemplele:

a) *Vîntul răcoros bate* **din pădure**, şi

b) *Vîntul* **din pădure** *e răcoros;* în prima propoziţiune, cuvintele *din pădure*, au rol de *complement*, — fiindcă cuvîntul regent e un verb *(bate)*. Iar în cealaltă propoziţie au rol de *atribut* — fiindcă cuvîntul regent e un substantiv *(vîntul)*.

În frază — în mare — este la fel;

a) Vîntul bate *de unde este pădurea*

b) Vîntul *care vine din pădure* e răcoros. Am subliniat propoziţiile subordonate.

În primul exemplu, propoziţia e o *circumstanţială de loc*, fiindcă lămureşte un verb. În exemplul al doilea e o *atributivă*, fiindcă lămureşte un substantiv. Puterea substantivului—cuvînt regent — se reduce la atît: să facă din subordonată o atributivă. Puterea verbului, cuvîntul regent, — merge însă mai departe, el poate nuanţa felul completivei sau circumstanţialei.

Mai dăm încă un exemplu:

a) *Am hotărît* **să pun vaza cu flori pe masă.**

Am subliniat subordonata.

Regenta, *Am hotărît*, are subiectul inclus, căci verbul e la persoana I. Verbul e plin (predicativ) şi totodată tranzitiv *(hotărăsc ceva)*, deci subordonata e completivă directă.

Dacă spun:

b) *M-am hotărît* **să pun vaza cu flori pe masă,** fraza aceasta se deosebeşte de precedenta din cauza pronumelui reflexiv (la Ac.) *m*. Deci verbul

are o frînă, ce nu-i mai permite să aibă o completivă directă (nici u complement direct).

Întrebare „firească" nu mai e:

— Ce m-am hotărît? ci:

— La ce m-am hotărît?

Deci subordonata e o completivă indirectă.

Se vede de aici clar ce mare putere are cuvîntul regent. Cînd acesta a suferit o „mică" transformare (trecerea de la diateza activă la cea reflexivă), propoziția subordonată — compusă la fel, din literă în literă ca și mai înainte — devine alta.

Dar pînă unde se întinde puterea verbului? Să vedem:

Aud *cînd bate la geam* (temporală).

Aud *dacă bate* (condițională).

Aud *deși bate încet* (concesivă).

Aici verbul regent a rămas același, dar circumstanțialele s-au schimbat (după cuvîntul de legătură). De aici și din exemplele de mai sus se vede că puterea verbului regent determină faptul că o propoziție e completivă (directă, indirectă) sau circumstanțială, dar nu poate determina și *ce fel de subordonată circumstanțială* este.

Deci în cercul I, al semisubordonatelor (vezi figura 1), de la pag. 159) puterea verbului regent e mare de tot. Dar subordonatele din cercul al III-lea scapă adesea de sub puterea de determinare a verbului regent. Începînd de la cercul întîi, puterea de determinare a cuvîntului regent (dacă e verb) scade treptat: în cercul al II-lea e ceva mai mică, iar în al III-lea e și mai mică.

Cînd predicatul propoziției regente e un verb *gol* de înțeles (copulativ) propoziția ce urmează e silită să umple de conținut verbul gol, devenind o predicativă. Fie de ex. propoziția:

a) *Dorința mea* **e de a răspunde** bine la examen.

Am subliniat predicatul nominal din propoziție. Transformăm acum propoziția în frază:

b) *Dorința mea e* **să răspund bine la examen**.

Am subliniat subordonata predicativă, care lămurește verbul gol din regentă *(e)*. Acesta e un exemplu simplu. Vom vedea însă și alte exemple în care propoziția secundară în zadar ar vrea să reziste, rîvnind spre un rol de circumstanțială (cercul al III-lea) — mai firesc, pentru cuvîntul său de legătură, căci verbul regent o silește să ia rolul unei propoziții din cercul I (vezi figura pag. 159).

Dacă propoziția regentă nu are *subiect* (nici exprimat, nici subînțeles), verbul predicatului își spune cuvîntul și aici. Cînd verbul predicatului e la persoana I ori a II-a, propoziția primește subiectul de la predicat, care îl are inclus în terminație (în desinență). De ex.: *Scapi fusul jos*, se înțelege că *tu* îl scapi. Ori: *Adormi tîrziu*, se înțelege că *tu* adormi (tîrziu).

Acolo, mamă, te **zăresc,** se înţelege că **eu** *te zăresc.* Deci propoziţiile care au predicatul format dintr-un verb la persoana I ori a II-a *au totdeauna* subiect, fie că este exprimat sau nu. Subiectul e inclus (închis, cuprins) în terminaţiunea verbului. Explicarea este simplă. Cînd zic: *Explic,* se înţelege că *eu* explic). Alt înţeles nu e posibil.

Cuvîntul regent are mare influenţă asupra subordonatelor din cercul I şi al II-lea. Dacă cuvîntul regent e un substantiv (ori pronume) — cum se întîmplă adesea — subordonata e o atributivă.

Dacă cuvîntul regent e un verb, adverb ori adjectiv, subordonata e completivă. E iarăşi un caz frecvent.

Dacă verbul regent e tranzitiv, subordonata poate fi de un fel, dacă este intranzitiv, subordonata este de alt fel.

Dacă verbul regent e *gol* „subordonata" va fi predicativă.

Ca să se vadă cît de departe se întinde puterea verbului regent şi unde este hotarul puterii lui decisive (pentru a urma doar o regiune cu influenţă mai scăzută), dăm mai jos tabloul semisubordonatelor şi al

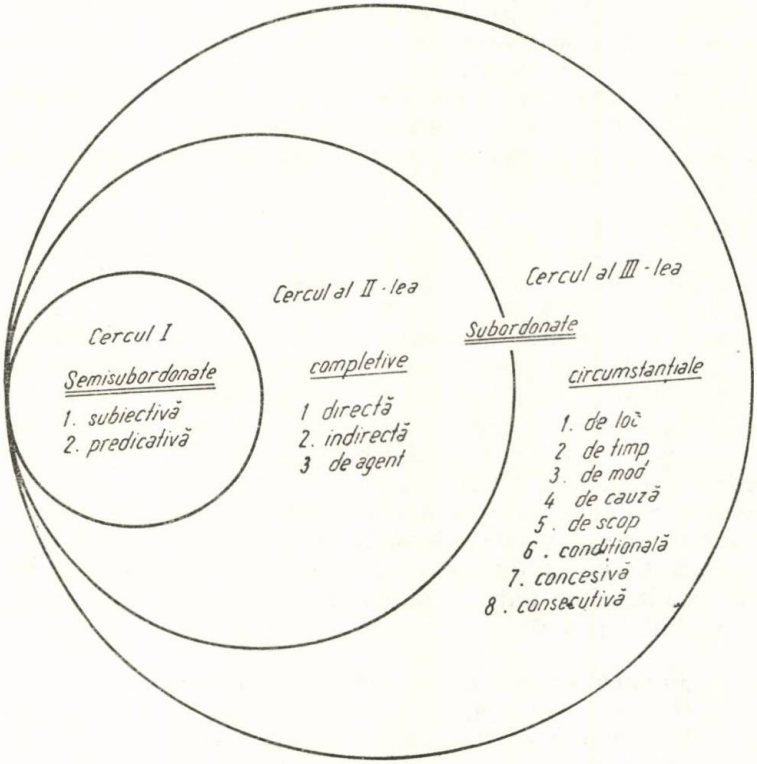

Cercul semisubordonatelor, subordonatelor completive şi subordonatelor circumstanţiale

subordonatelor completive împărţite în trei cercuri. (Cînd facem analiza subordonatei să reţinem că litera V reprezintă verbul regent). De aici puterea verbului se răsfrînge asupra celor din cercul al II-lea, şi scapă în mare parte puterii lui de determinare propoziţiile secundare din cercul al III-lea: circumstanţiale.

De fapt, propoziţiile din cercul I nu sînt tocmai subordonate. Ştim că subiectul se „amplifică" devenind o subiectivă; numele predicativ, o predicativă; atributul o atributivă etc. Şi invers, fiecare propoziţie subordonată poate deveni iar subiect, nume predicativ etc. prin „simplificare".

Subiectiva şi predicativa fiind *amplificări ale unor părţi principale de propoziţie, ele nu pot fi adevărate propoziţii secundare.* După partea de propoziţie din care au fost amplificate (subiect şi predicat), subiectiva şi predicativa ar fi propoziţii principale. Dar după *formă* sînt propoziţii *secundare*, căci sînt introduse în frază prin cuvinte de legătură subordonatoare. Asemenea propoziţii le-am putea numi semisubordonate. L. Onu le numeşte *propoziţii* **implicite**.

Adevăratele propoziţii subordonate sînt în cercul al II-lea şi al III-lea, ca rezultat al amplificării părţilor *secundare* de propoziţie: al atributelor şi complementelor.

Împărţirea dată aici subordonatelor precizează totodată şi noţiunea de cuvînt de legătură specific, după cum vom vedea în capitolul următor

2) **Care e rolul cuvîntului de legătură în precizarea felului subordonatei?**

Nu poate fi prea mare, dovadă că mai sus am arătat o completiv directă şi o completivă indirectă introduse prin acelaşi cuvînt: *să. Am hotărît să pun vaza cu flori* ... etc. (pag. 157 — 158).

Vom vedea mai departe că nici cuvintele de legătură *specifice* nu sînt *specifice* decît în faţa celorlalte posibilităţi *din cercul lor.* Cînd lupta se dă între posibilităţi din cercuri diferite, învinge posibilitatea din cercul cel mai important, cu număr de ordine mai mic.

Dăm două exemple din care se va vedea ce redus e rolul cuvîntului de legătură în sfera apropiată verbului predicativ (adică pentru subiectivă, predicativă, completivă directă, indirectă şi de agent).

Exemplele sînt două fraze din poeziile lui Eminescu, redînd aceeaşi idee, versurile începînd cu aceleaşi cuvinte „*Şi dacă*", însă într-o frază *dacă* are o soartă, de cuvînt specific, iar în cealaltă frază, cuvîntul *dacă* îşi pierde în întregime puterea de cuvînt specific, în faţa poruncii categorice a verbului regent

Şi **dacă** *de cu ziuă se-ntîmplă să te văz*
Desigur **că** *la noapte un tei o să visez*
Iar **dacă** *peste ziuă eu întîlnesc un tei,*
În somnu-mi toată noaptea te uiţi în ochii mei.

(„Şi dacă de cu ziuă")

Analiza se face astfel:

1 2
Şi [**dacă** de cu ziuă *se-ntîmplă*] [**să** te *văz*]
3 4
/*Desigur*/ [**că** la noapte un tei *o să visez*],
5
Iar [**dacă** peste ziuă eu *întîlnesc* un tei],
6
[în somnu-mi toată noaptea *te uiţi* în ochii mei].

I. *Căutînd* predicatele găsim imediat:

1) se-ntîmplă, 2) să văz, 3) să visez, 4) să întîlnesc, 5) te uiţi.

II. *Elemente de legătură* teoretic calculate: 5 — 1 = 4.

III. *Căutăm elementele de legătură. Şi* din fruntea frazei cade. *Să* din verbul „o să visez" nu contează, căci e viitorul familiar, iar conjunctivul nu are viitor. Rămîn: 1) dacă, 2) să, 3) că, 4) iar, 5) dacă. E un cuvînt de legătură în plus.

Presupunem că *iar* creează o legătură coordonatoare într-un triunghi. Schema triunghiulară este posibilă, fiindcă după *iar* urmează un *dacă*, iar înainte de *iar* este alt *dacă*. Deci ar fi date condiţiile formale ale schemei de tip triunghiular. Revenind la *dacă*, ştim că acest cuvînt introduce de obicei, propoziţii care, ca şi propoziţiile introduse prin *deşi*, au aproape totdeauna regenta *după* ele (+b, a, în care *a* este propoziţia regentă, iar *b* este subordonată).

IV. Împărţim fraza în propoziţii în ordinea ştiută. La *iar dacă* ne oprim puţin. Al doilea cuvînt, fiind subordonator, are întîietate. El introduce propoziţia următoare. Dar cuvîntul *dacă* introduce propoziţii cu regenta ce urmează mai încolo: *în somnu-mi toată noaptea te uiţi în ochii mei*, (**dacă** *peste ziuă eu întîlnesc un tei)*. Deci *iar* va introduce ultima propoziţie din frază.

În cazul acesta toate propoziţiile din frază au cuvînt de legătură, deci propoziţia principală de bază trebuie căutată încă. Ştim că ea apare după determinarea propoziţiilor subordonate şi coordonate. Aşa e şi aici. Ce ne-a rămas e propoziţia principală. A rămas cuvîntul *desigur*, un adverb care ar forma o propoziţie. Şi într-adevăr formează, dovadă cuvîntul de legătură subordonator *că: desigur* **că** *o să visez.*

Acum numerotarea pe care am făcut-o în grabă se schimbă. Vom avea 6 predicate. Propoziţia regentă e a III-a: *desigur*. În propoziţie este un singur cuvînt: adverbul cu rol de predicat. Deci subiectul lipseşte. Propoziţia ce va urma, orice cuvînt de legătură va avea, va fi constrînsă să ia rolul de subiect...

V. Să vedem cuvintele cheie.

Prima propoziţie începe cu *dacă*, deci are regenta după ea. Care va fi regenta ei? Încă nu ştim. Să mai amînăm lămurirea acestei probleme şi să trecem la *esenţial*: propoziţia principală de bază. Să pornim de la ea:

desigur (3) — că — o să visez (4). Aşa se lămureşte legătura cu prima propoziţie =

o să visez (4) — dacă — se întîmplă (1);

se-ntîmplă (1) — să visez (2).

Propoziţia a 6-a, fiind introdusă coordonator, o lăsăm. Nu-i căutăm perechea precedentă de care se leagă.

Dar, ce se leagă de ea subordonator, ştim:

te uiţi (6) — dacă — întîlnesc (5)

VI. *Facem schema* începînd — ca de obicei — de la propoziţia principală de bază (propoziţia a 3-a), iar subordonatele le introducem aşa cum le-am stabilit la cuvintele cheie.

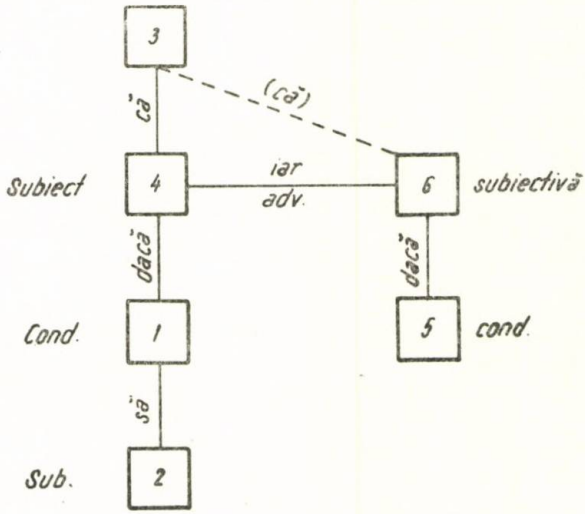

Citim acum: *desigur (3) — că o să visez (4)*. Merge! Deci de propoziţia nr. 3 se leagă a 4-a subordonator. Iar de aceasta se leagă întîia: *o să visez (4) — dacă — se întîmplă*. (1). Astfel propoziţia nr. 1 a fost împinsă pe locul al treilea în schemă, lucru ce se întîmplă rar de tot!

Propoziţia a 6-a se poate lega coordonator cu oricare din cele 4 propoziţii puse în schemă. Mai probabilă e legătura cu propoziţia a 4-a, căci numericeşte ea e mai aproape de 6. Încercăm cu macaraua — cititul subordonator cu propoziţia a 3-a. Dar mai întîi citim încă o dată 3 — că-4:

desigur **că** *o să visez.* Apoi citim 3 — că 6 : *desigur* **că** *te uiți.* Se potrivește. Aici îi este locul propoziției a 6-a.

Legătura între 6 și 4 e cu linie continuă, neîntreruptă, căci pe linie apare coordonatorul *iar*, prezent în text. Legătura între 6 și 3 e punctată. Pe ea apare *că* în paranteză, fiindcă acesta este inclus în cuvîntul coordonator, *iar* și citim : *desigur — că — toată noaptea te uiți în ochii mei.*

De aici și notarea felului propoziției (a 6-a) : *adversativă* (cu a 4-a), din cauza lui *iar ;* față de propoziția a 3-a e *subiectivă.*

Procedînd așa de meticulos, se poate urmări problema cînd apare și cînd lipsește cuvîntul de legătură.

VII. Deci : propoziția nr. 3 e propoziția de bază. Propoziția a 4-a e subiectivă, căci regenta nu are subiect, are doar predicat plin. Și printr-o oarecare „licență" putem întreba :

— Ce este (de)sigur ?

— Că ... o să visez.

Propoziția I e condițională, căci regenta ei are subiect (inclus) și predicat plin. Complementul direct cerut de predicatul regentei e în aceeași propoziție (un tei), așa încît aici cuvîntul de legătură specific se impune : e o condițională.

Propoziția a 2-a are o regentă cu predicat plin. Dar subiectul ei nu este nici exprimat, nici inclus (căci predicatul e la persoana a III-a) și nici subînțeles. Subordonata (a 2-a) e deci subiectivă. Dovadă și întrebarea :

— Ce se întîmplă ?

Știm că la întrebarea *ce ?* răspund trei feluri de subordonate (1. subiectiva, 2. predicativa, 3. c. directă). Aici e subiectivă, căci regenta nu are subiect.

Propoziția a 6-a, față de a 4-a, e adversativă, din cauza lui *iar* și față de a 3-a e subiectivă.

Propoziția a 5-a *e condițională* pentru aceleași motive ca și I. Și aici regenta are predicat plin și subiect inclus. Verbul tranzitiv din regentă are complementul direct alături, în propoziția sa. De aceea, *dacă* din propoziția a 5-a își poate valorifica „drepturile" de cuvînt-specific.

Fraza a doua[1]

„Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii"
(Și dacă...")

[1] Fraza aceasta a fost analizată de tov. conf. D. D. Drașoveanu în *op. cit.*, p. 46—47. Noi am reluat acest exemplu ca să-l punem în paralelă cu fraza precedentă pentru a urmări, în texte înrudite, rolul diferit al cuvîntului de legătură specific.

I. *Predicatele:* 1) *bat,* 2) *se cutremur,* 3) *e,* 4) *am în minte* (=îmi amintesc), 5) *te apropii.*

II. *Cuvinte de legătură calculate:* 5 — 1 = 4.

III. *Cuvinte de legătură* ce se găsesc în frază:
(Primul *și* cade, căci nu leagă propoziții între ele).
1) dacă, 2) și, 3) ca ... să, 4) și, 5 (ca) ... să.

IV. Facem delimitarea în ordinea știută:

1
Și [**dacă** ramuri *bat* în geam]
2
Și [*se cutremur* plopii],
3 4
| *E* [**ca** *în minte* **să** te *am*]
5
Și[-ncet **să** *te apropii*].

Propoziția a 4-a = ca să te am în minte.
Propoziția a 5-a = (ca) să te apropii încet.

Propoziția principală de bază e aceea care nu are cuvînt de legătură: *E*. Se vede de aici, ca și din alte exemple, ce ușor se stabilește propoziția principală, dacă aplicăm procedeul nou, stabilit de D. D. Drașoveanu (care a analizat această frază).

Dar se mai vede încă ceva deosebit de important: *propoziția principală din punct de vedere gramatical nu are, uneori, nimic comun cu vechea regulă dată încă de manuale, anume că propoziția principală s-ar recunoaște după criteriul înțelesului deplin*[1].

Propoziția principală se recunoaște după criteriul *independenței* unei propoziții față de altă propoziție, criteriu care apare și în manuale[2]. Aceasta din punct de vedere al *înțelesului*. Iar din punct de vedere *formal* e criteriul știut: lipsa elementului de legătură.

Deci legăturile dintre propoziții vor fi: E(ste) dacă ramuri bat în geam și (dacă) se cutremură plopii, (e) ca să te am în minte și să te apropii încet.

V. *Cuvintele cheie;*

E (3) — dacă — bat (1)
E (3) — ca să — te am în minte (4)

[1] Vezi, de ex. „Limba română", de clasa a VII-a, 1964, p. 289
[2] Aceeași lucrare, p. 289

VI. *Facem schema*:

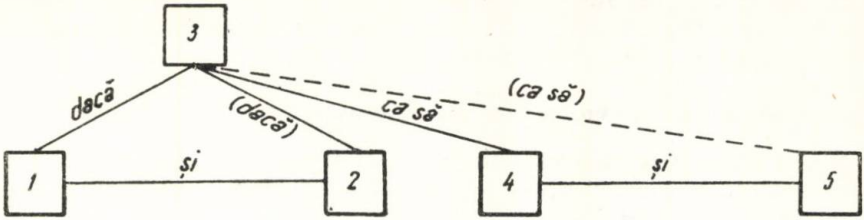

VII. Dacă ne uităm încă odată bine la *propoziția principală (de bază)* vedem că *e formată dintr-o singură literă, din cuvîntul* e.

E plin sau e gol acest verb? Să vedem, prin înlocuire:

Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopii
Există (se află) ca în minte să te am...

Nu se potrivește! Deci verbul *e* este gol. Propoziția regentă e formată *dintr-un singur cuvînt, și acela e un verb gol* [*de înțeles*] (nepredicativ, copulativ).

Dacă e așa, știm că propoziția care urmează după verbul gol, indiferent de cuvîntul de legătură ce o introduce și indiferent de întrebarea la care răspunde, va fi silită să fie o predicativă; *ca să te am în minte* (4), va fi deci o subordonată predicativă. Ultima (a 5-a) va fi copulativă (prin *și*), față de a 4-a, și tot predicativă față de regentă.

Dar regenta nu are nici subiect, nici măcar subînțeles, căci verbul *e* este la persoana a 3-a. Deci propozițiile ce preced pe *e* vor fi subiective, indiferent de întrebarea la care ni se pare că răspund.

Simplificînd propozițiile subordonate se ajunge la subiecte (pentru propoziția nr. 1 și 2) și la nume predicative (pentru propoziția nr. 4 și 5):

Bătaia în geam și *cutremurul* plopilor însemnează (este) aducere aminte și apropiere de tine.

Concluzia ce se desprinde din analiza acestor texte de Eminescu e simplă: cu *dacă* încep ambele texte (după ce am suprimat pe *și* din fruntea frazei, care nu are rol de legătură între *propoziții*). În primul text, (Și dacă de cu ziuă...) *dacă* își îndeplinește rolul său specific de a introduce o condițională, fiindcă rolul de subiectivă îl îndeplinește altă propoziție cu care regenta e mai strîns legată.

În al doilea text, propoziția regentă, *e*, constrînge propoziția nr. 1 să-și părăsească cercul al III-lea, al circumstanțialelor și să vină în cercul I, al semisubordonatelor.

Deci puterea elementului de legătură e mare în cadrul cer*cului propriu:* acolo *dacă* e specific subordonatelor condiţionale, faţă de alte circumstanţiale ; la fel adverbul *cum* e modal faţă de alte circumstanţiale. Dar atît *dacă* cît şi *cum* (şi la fel şi alte elemente de legătură *specifice*) nu au nici o putere faţă de cerinţele cercurilor I şi II.

3) **Care e rolul predicatului subordonatei?**

S-ar părea că predicatul subordonatei trebuie să aibă un rol mult mai mare decît al elementului de legătură — doar el e predicat, e însuşi nucleul propoziţiei subordonate.

Pe de altă parte am văzut că în lanţul cuvintelor cheie importanţă primordială are cuvîntul regent, apoi mai mică, cuvîntul de legătură, deci şi mai mică importanţă va avea predicatul subordonatei.

Într-adevăr văzută aşa, puterea mică a predicatelor reiese din exemple ca :

1. Merg *cînd* vreau
2. Merg *unde* vreau
3. Merg *cum* vreau
4. Merg *dacă* vreau

Predicatul subordonatei a rămas *acelaşi;* totuşi prima subordonată e temporală, a doua de loc, a treia modală, iar a patra condiţională. Deci s-ar părea că puterea celui de al treilea factor din cuvintele cheie (predicatul subordonatei) e disparent de mică în determinarea felului subordonatei.

Dar în aceste exemple, acelaşi lucru s-ar putea spune şi despre *merg,* cuvîntul regent. S-ar părea că nici el nu are nici o putere. Explicaţia ne-o dă ansamblul frazei : verbul *merg* e verb plin. Deci regenta are predicat verbal. Verbul *merg* e la persoana întîi, deci ca predicat are şi subiectul inclus. Aşadar regenta are şi subiect şi predicat întreg. De aceea verbul *merg* stă liniştit, nu e deloc interesat de determinările ce i se fac. Drept urmare, elementul de legătură specific are toată puterea de determinare.

Dacă zicem :

1. Merg cînd *vrei*
2. Merg cînd *poţi* (să vii şi tu)
3. Merg cînd *zici*
4. Merg cînd *eşti* (acasă)

Aici avem în propoziţiile secundare verbe foarte diferite : cu toate acestea cele patru subordonate sînt la fel : temporale. Predicatele subordonatelor se dovedesc iarăşi lipsite de influenţă. Explicaţia o găsim în

puterea cuvîntului de legătură. Influența lui în determinarea subordonatei se exercită imediat după cea a cuvîntului regent.

Rolul diferiților factori în determinarea subordonatei se va vedea clar din capitolul următor.

ETAPE ÎN PRECIZAREA FELULUI SUBORDONATEI

ALGORITMII PRECIZĂRII SUBORDONATELOR

Am văzut că se dă o luptă între propozițiile din frază. Mai tari sînt propozițiile principale, mai slabe sînt subordonatele. Pe temeiul raportului de forțe între subordonate, am alcătuit cercurile propozițiilor. La rîndul lor, aceste cercuri ne vor putea indica etapele ce le străbatem în precizarea subordonatelor.

Precizarea felului subordonatei se realizează deci în următoarele IV etape, făcînd următorii pași:

ETAPA I

a) Cercetăm *propoziția* regentă, spre a vedea dacă are *predicatul* plin sau gol. Dacă predicatul e gol, subordonata va fi *predicativă*, indiferent de cuvîntul de legătură ce o introduce și indiferent de întrebarea la care ni se pare că răspunde.

b) Cercetăm apoi propoziția *regentă* să vedem dacă are *subiect* (exprimat, inclus, ori subînțeles). Dacă nu are subiect, subordonata e *subiectivă*, indiferent de cuvîntul de legătură ce o introduce și indiferent de întrebarea la care ni se pare că răspunde.

Deci *faptul care interesează în primul rînd este ca propoziția regentă să aibă predicatul și subiectul asigurat*: adică *predicatul* să fie plin (verb predicativ), ori dacă verbul e copulativ fără nume predicativ, să i se asigure predicativa, care să-i „umple" de înțeles golul; apoi să aibă subiect.

Numai după împlinirea acestor cerințe ale regentei, secundara își poate valorifica „pretențiile" ei.

ETAPA A II-A

Dacă în faza I nu s-a decis felul subordonatei, trecem la faza a II-a. Acum cercetăm *cuvîntul regent*.

a) Dacă cuvîntul regent e *substantiv* — cum se întîmplă foarte adesea — (ori e un pronume), subordonata e o *atributivă*.

b) Dacă cuvîntul regent e *verb, adverb ori adjectiv,* ştim că *subordonata e completivă sau circumstanţială.* Poate fi verb la mod personal ori nepersonal, nu mai are importanţă. Uneori şi verbele la mod nepersonal sînt cuvinte regente cu subordonate completive directe etc.

c) Dacă e *verb tranzitiv* subordonata *poate fi* — şi adesea este — *completivă directă,* chiar dacă cuvîntul regent ar indica o circumstanţială (cercul al II-lea e mai tare decît cercul al III-lea).

ETAPA A III-A

a) Dacă în etapele anterioare nu s-a putut preciza felul subordonatei, cercetăm *cuvintele de legătură.* Cele nespecifice nu ne spun nimic. De aceea după ce am citit cuvintele cheie, încercăm să înlocuim cuvîntul de legătură nespecific cu altul mai specific.

b) Cuvintele de legătură precizează şi *întrebările,* care se pun cu ajutorul cuvîntului regent.

Pentru atributive — atît de des întîlnite în analiză — întrebările sînt de prisos. Cuvîntul regent spune destul.

Întrebările cu cuvinte de legătură specifice, ca *unde? de unde? cînd? cum?* pot fi de asemenea evitate, deoarece sensul lor apare fără întrebare.

Precizarea felului subordonatei prin simplul citit e de ajuns.

— Completivele directe sînt determinate cu întrebările: *pe cine? ce?* Întrebarea *pe cine?* pusă pe lîngă un *verb tranzitiv* e specifică completivei directe. Deci e simplă şi nu duce la nedumeriri. A doua întrebare: *ce?* — produce însă confuzii, căci la această întrebare pot răspunde:

1) subiectiva, 2) predicativa, 3) completiva directă (uneori chiar şi indirectă).

De aceea, în această recapitulare, dăm următoarea „cheie" pentru deosebirea lor:

Subordonata care răspunde la întrebarea *Ce?* este:

1) subiectivă, cînd propoziţia regentă nu are nici un fel de subiect (nici exprimat, nici subînţeles şi nici inclus).

2) subordonata e predicativă, cînd predicatul regentei e format dintr-un verb gol (copulativ).

3) subordonata e completivă directă, cînd propoziţia regentă are subiect, are predicat format din verb plin (predicativ), iar verbul regent este tranzitiv.

Celelalte subordonate le precizăm folosind întrebările specifice.

ETAPA A IV-A

Un ultim procedeu de determinare a subordonatelor e *simplificarea*. (Aplicată de noi la fraza „Şi dacă ramuri bat în geam"...)

LEGĂTURI MAI STRÎNSE ŞI MAI SLABE ÎNTRE PROPOZIŢII

URMĂRILE LOR ASUPRA TOPICII PROPOZIŢIILOR

Am văzut că legăturile de coordonare sînt mai slabe decît cele de subordonare. Dar şi legăturile propoziţiilor subordonate nu-s toate la fel de strînse. De exemplu completiva directă e tot atît de strîns legată de regentă, ca şi complementul direct de verb. Legătura aceasta, deosebit de strînsă apare şi în „muzica rostirii": nu se face pauză între verb şi complementul direct ori completiva directă. Deci în scris, nu se pune nici virgulă, între ele. Dar tocmai fiindcă e legătura logică atît de strînsă, o completivă directă poate fi recunoscută ca atare şi la mare distanţă de verbul regent! Pe cînd *atributiva, cu legătura ei adesea slabă*, nu poate sta departe de cuvîntul regent, căci de-ar sta la distanţă nu s-ar mai şti pe cine lămureşte. De aceea, propoziţia regentă se rupe uneori în două, ca atributiva să ajungă mai aproape de cuvîntul lămurit, căci altfel legătura ei de înţeles s-ar pierde. Aşa se face că acolo unde apar atributive, foarte adesea avem situaţii ca în fraza lui *Vlahuţă* „Tăcerea şi pustietatea..." (vezi pag. 145). în care intercalatele fărîmiţează o regentă în mai multe fragmente (notate cu 4a, 4b, 4c, 4d). La fel e şi în fraza lui *Eminescu* „Şi flotele puternice (din „Împărat şi proletar), unde apar fragmentele: 3a, 3b, 3c, care formează propoziţia a 3-a

Exemple de completive directe ce apar la distanţă găsim într-o frază din istoria lui Bălcescu („Opere" Bucureşti, 1960, vol. II, p. 255), în care e vorba de pregătirea de luptă a lui Mihai Viteazul contra lui Andrei Bathori. În fraza care începe cu „El îşi întocmeşte armia", propoziţia a 5-a cuprinde un verb de declaraţie („să-i spuie"), subordonatele căruia sînt completive directe. Acestea sînt propoziţiile cu nr. 6, 8, 10 şi 15. Deci şi propoziţia a 10-a şi 15-a se leagă de a 5-a „peste capul" atîtor propoziţii şi totuşi dependenţa e uşor de recunoscut, atît e de strînsă legătura ogică dintre ele. Legătura e marcată şi de repetiţia aceluiaşi cuvînt de egătură — *că* — la toate completivele directe: 6, 8, 10 şi 15. Deci strînsa egătură, logică face posibilă orientarea într-o frază atît de stufoasă.

Iată fraza:

„El (Mihai) îşi întocmeşte armia, îşi aşază tunurile, pune tot lucrul la locul său şi înaintînd la Sibiu, trimite un erold cardinalului ca să-i spuie că el voieşte ca să cruţe sîngele creştinilor, că el nu vine ca să-l verse, dar

ca, în numele împăratului, să-i asigure învoirile ce i se dedese şi i se jurase de Sigismund, cum şi să-l facă a intra în stăpînirea acestei ţări, că cardinalul ţinea un prinţipat ce nu era al lui; îi declară în sfîrşit că, de nu va lăsa mai curînd armele spre a se supune la m.s., el îl va goni dupe urmă cu foc şi cu sînge pînă îl va scoate afară din ţară..."

Analiza se face astfel:

I. *Predicate:* 1) îşi întocmeşte, 2) îşi aşază, 3) pune, 4) trimite, 5) să spuie, 6) voieşte, 7) că cruţe, 8) nu vine, 9) să verse, 10) vine, 11) să asigure, 12) se dedese 13) să (= se) jurase, 14) să facă, 15) ţinea, 16) nu era (principatul), 17) declară, 18) nu va lăsa, 19) va goni, 20) va scoate.

II. *Elemente de legătură teoretic calculate*: 20 — 1 = 19.

III. În text se găsesc: 1) între predicatul nr. 1 şi al 2-lea e o virgulă (,) 2) acelaşi lucru (,) între predicatul al doilea şi al treilea, 3) şi, 4) ca să, 5) că, 6) să, 7) că, 8) ca să, 9) dar, 10) ca ... să.

Aici sînt două cuvinte de legătură învecinate. Al doilea, conform regulei introduce propoziţia următoare, primul e coordonator, al doilea subordonator. Deoarece *dar* apare între două propoziţii introduse prin *ca să*, schema în acest loc ar putea fi triunghiulară. Însă *înţelesul* se opune: el *nu vine* ca să-l verse (sîngele creştinesc) *dar* (vine) ca ... să i se asigure învoirile...

Dacă fraza ar fi aici triunghiulară, s-ar citi: el *nu vine* ... ca să i se asigure învoirile ... Pe cînd *de fapt* el tocmai de aceea venea, după cum o şi spune!

Reiese din acest exemplu că:

Pînă şi regula cea mai des confirmată de fapte, trebuie verificată la fiecare nouă aplicare, dacă nu cumva e un factor mai puternic care s-o modifice.

Alte cuvinte de legătură: 11) ce, 12) şi 13) *cum şi*[1] (e un cuvînt de legătură), 14) că, 15) ce, 16) între propoziţia nr. 16 şi 17 e *virgula punctată* pe care o încercuim ca pe una ce ţine locul unei conjuncţii (şi), 17) că, 18) de (=dacă) 19) pînă (cînd)

Sînt atîtea cuvinte de legătură cîte am calculat[2].

[1] *Cum şi* are rol coordonator între două subordonate (v. Gram. Acad. II, pag. 244, ed. 1963).

[2] Căutînd mai departe elementele de legătură constatăm că sînt în număr de 22 (în loc de 19). Vom avea deci schema triunghiulară, în trei puncte ale ei, anume la: 5—8—10; 10—11—14; 11—12—13 (v. schema).

V. *Cuvintele cheie* (la subordonate):

trimite (4) — ca să — (i) spuie (5)
să spuie (5) — că — voieşte (6)
voieşte (6) — să — cruţe (7)
vine (10) — ca să (-i) asigure (11)
învoirile (11) — ce — (i) se dedese (12)
vine (10) — să (-l) facă (14)
să spuie (5) — că — ţinea (15)
un prinţipat (15) — ce — nu era (prinţipatul) (16)
(îl) va goni (19) — de — nu va lăsa (18)
va goni (19) — pînă (cînd) — (îl) va scoate (20)

IV. Delimităm fraza strict în ordinea ştiută:

1 2 3
„El *îşi întocmeşte* armia, / **şi** / *îşi aşează* tunurile /,/ *pune* tot lucrul
4
la locul său / **şi** / înaintînd spre Sibiu, *trimite* un erold cardinalului /
5 6 7 8
[**ca să**-i *spuie*] [**că** el *voieşte*] [**să** *cruţe* sîngele creştinilor] [**că** el *nu vine*],
9 10 11
[**ca să**-l *verse*] **dar** [(*vine*)] [**ca,** în numele împăratului, **să-i** *asigure* în-
12 13 14
voirile] [**ce**-i *se dedese*] **şi** [i *să jurase* de Sigismund], **cum şi** [**să**-l *facă*
15
a intra în stăpînirea acestei ţări]; [**că** cardinalul *ţinea* un prinţipat]
16 17 19a 18
[**ce** *nu era* (prinţipat) al lui]; îi *declara* în sfîrşit [**că** [**de** *nu va lăsa* mai
19b
curînd armele spre a se supune la m.s.], el îl *va goni* după urmă cu foc
20
şi cu sînge] [pînă îl *va scoate* afară din ţară].

Cuvîntul de legătură *ca să,* care introduce propoziţia a 11-a, e rupt în două: *ca* apare la distanţă de *să*. Am rupt deci în două şi încercuirea lor: (ca ... să).

V *Schema* va fi:

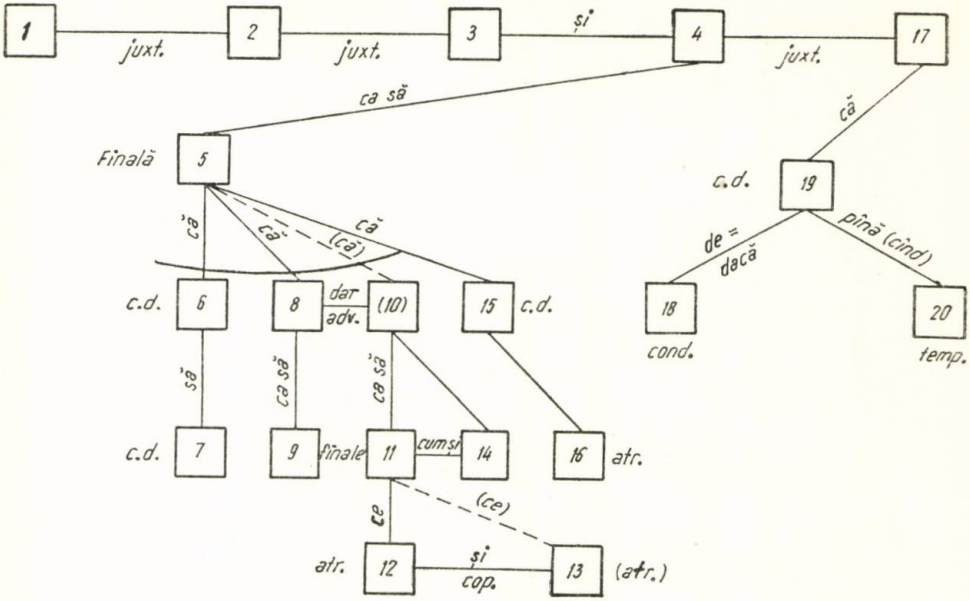

Concluzia ce se desprinde din aceste exemple e că dorinţa *claritătii* domină în comunicare. Cel ce vorbeşte (ori scrie) vrea să fie cît mai bine înţeles în cele spuse. De aceea cînd fraza e stufoasă, propoziţiile nu se mai pot înşirui totdeauna după legătura lor de înţeles.

Atunci propoziţiile care sînt mai strîns legate ca înţeles pot ceda locul lor altora mai puţin strîns legate, pentru ca *înţelegerea* acestora să nu se piardă. În asemenea cazuri, *cu cît o propoziţie e mai strîns legată ca înţeles cu atît poate sta mai departe de regenta sa.*

Dar atunci *forma* vine să-i întărească legătura. În exemplul precedent, *că* apare la propoziţia a 6-a şi a 8-a, iar dacă la a 10-a lipseşte, e aşa fiindcă *nu poate* apărea deoarece şi predicatul e lipsă. Însă, *că* este *inclus* în coordonatorul *dar*.

ANALIZA UNOR FRAZE DIN POEZIA „MAMA"

Analizăm pe rînd frazele din poezia „MAMA"

FRAZA NR. 1

„În vaduri ape repezi curg
Şi vuiet dau în cale,

Iar plopi în umedul amurg
Doinesc eterna jale".

I. *Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm*:
1. curg, 2. dau vuiet, 3. doinesc.
Vom avea trei propoziţii.

II. *Calculăm numărul minim al cuvintelor de legătură*:
3 — 1 = 2

III. *Căutăm cuvintele de legătură şi le încercuim*:
1. *şi* 2. *iar*. Am găsit atîtea cuvinte de legătură cîte am calculat. Fiind amîndouă cuvintele de legătură coordonatoare, fraza va fi formată prin coordonare şi va fi de tip liniar pe orizontală.

IV. Delimităm propoziţiile din frază:

1
În vaduri ape repezi *curg*
2
Şi / *vuiet dau* în cale
Iar / plopi în umedul amurg
3
Doinesc eterna jale

V. Cuvintele cheie nu le stabilim, fraza fiind formată numai prin coordonare.

VI. Facem schema:

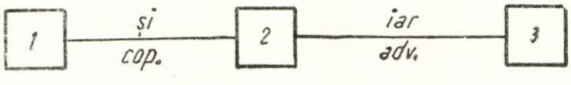

VII. Propoziţia nr. 1, neavînd cuvînt de legătură, e o principală. A doua fiind legată coordonator de o principală, va fi şi ea o principală. A treia, fiind legată coordonator de o principală, va fi şi ea tot o propoziţie principală.

Precizarea felului coordonatelor se face după cuvintele de legătură: *şi* leagă propoziţii copulative, *iar*, adversative.

FRAZA NR. 2

„Pe malul apei se-mpletesc
Cărări ce duc la moară —
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine-ntr-o căscioară"

I. *Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm:* 1. se-mpletesc, 2. duc, 3. zăresc, (fără *te*, căci *te* e la pers. a II-a, iar *zăresc* e la pers. I, deci *te* nu e pronume reflexiv).

II. *Calculăm numărul minim al elementelor de legătură:* 3 — 1 = 2.

III. *Căutăm elementele de legătură şi le încercuim:* 1, ce, 2. (—). Fraza va fi formată prin subordonare (din cauza lui *ce*) şi prin coordonare (din cauza liniuţei (—).

IV. *Delimităm propoziţiile din frază* în ordinea ştiută: mai întîi propoziţia cu cuvînt de legătură subordonator, apoi pe aceea cu element de legătură coordonator.

1
/„Pe malul apei *se-mpletesc*
2
Cărări [ce *duc* la moară] —
3
Acolo, mamă, te *zăresc*
Pe tine-ntr-o căscioară/"

V. Stabilim cuvintele cheie pentru propoziţia subordonată: cărări (1) — ce — duc (2). (În paranteze am trecut numărul propoziţiilor din care fac parte cuvintele respective).

VI. Facem schema, Propoziţia nr. 1 e principală de bază, căci nu are nici un cuvînt de legătură. Propoziţia Nr. 2 se leagă de 1. subordonator iar 3 se leagă prin juxtapunere de 1.

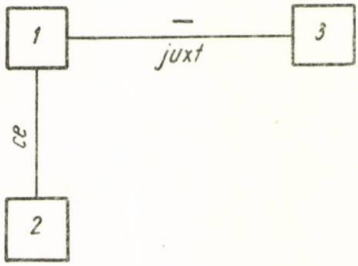

VII. Precizăm felul propoziţiilor: 1. — principală de bază. A 2-a e o atributivă, căci cuvîntul regent e un substantiv, după cum se vede din cuvintele cheie: *cărări — ce — duc*. Propoziţia a treia e principală, juxtapusă, căci se leagă prin (—) de o propoziţie principală.

FRAZA NR. 3[1]

... „*Pe vatra veche ard,*
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard,
Iar flacăra lor geme:
Clipeşte-abia din cînd în cînd
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecînd
Prin colţuri de odaie".

I. *Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm*: 1. ard (Verbele: *pocnind* şi *rupte*, fiind la moduri nepersonale, nu le numerotăm, căci nu sînt predicate). 2. geme, 3. clipeşte (verbul *amestecînd* e la gerunziu, deci, fiind la mod nepersonal, nu formează predicat). Deci vom avea trei propoziţii.

II. *Calculăm elementele de legătură*: 3 — 1 = 2.

III. *Căutăm elementele de legătură şi le încercuim*: 1. *iar*. Al doilea cuvînt de legătură lipseşte. În locul lui apar două puncte (:). În astfel de cazuri, în locul cuvîntului de legătură, punem cele două puncte. Propoziţia care se leagă astfel poate fi privită drept o a doua propoziţie de bază, căci nu e introdusă în frază prin nici un cuvînt de legătură. I s-ar putea spune şi ei propoziţie de bază, mai ales dacă ar avea şi ea propoziţii subordonate care s-o determine.

IV. *Delimităm propoziţiile* în ordinea ştiută.

1
„|Pe vatra veche *ard*
Pocnind din vreme-n vreme,
Trei vreascuri rupte dintr-un gard|
2
Iar |flacăra lor *geme* |:|
3
Clipeşte-abia din cînd în cînd
Cu stingerea-n dătae,
Lumini cu umbre-amestecînd
Prin colţuri de odaie.|

V. *Cuvinte cheie* nu putem stabili, căci nu avem cuvinte de legătură subordonatoare.

[1]Textul acesta este considerat de unii autori ca avînd o frază (pînă la cele două puncte (:) şi — restul — o propoziţie independentă. Noi însă, respectînd punctuaţia poetului, considerăm textul o singură frază, pînă la punct.

VI. *Facem schema*: începînd cu propoziţia principală de bază (nr. 1).

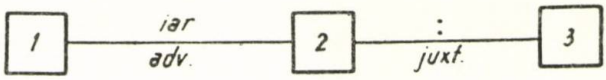

VII. Toate trei propoziţiile sînt principale, primele două fiind adversative (din cauza lui *iar*). Ultima propoziţie e o principală, juxtapusă.

FRAZA NR. 4[1]

„Cu tine două fete stau
Şi torc în rînd cu tine;
Sînt încă mici şi tată n-au
Şi George nu mai vine".

I. *Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm*: 1) stau, 2) torc, 3) sînt mici, 4) n-au (adverbul *nu* se ia totdeauna cu predicatul), 5) nu vine.

II. *Calculăm numărul minim al elementelor de legătură:* 5 — 1 = 4

III. *Căutăm elementele de legătură şi le încercuim:* 1) *şi* (torc), 2) *şi* ... (n-au) 3) *şi* (nu vine). Lipşeşte un cuvînt de legătură între predicatul al doilea şi al treilea. Acolo apare o punctuaţie importantă (;) care ţine adesea locul punctului. Deci fraza nu a fost închegată îndeajuns din punct de vedere gramatical. Ştim însă că aceasta nu e o greşeală din punct de vedere poetic. În schemă punctul şi virgula apar în locul unui cuvînt de legătură, de aceea încercuim acest element.

IV. Delimităm propoziţiile din frază în ordinea ştiută:

1
|Cu tine două fete *stau*|
2
Şi |*torc* în rînd cu tine| ;|
3 4
Sunt încă *mici* |**şi** |tată *n-au*
5
Şi |George *nu* mai *vine*|.

[1] Împărţirea textului în propoziţii se bazează pe aceleaşi considerente ca şi la fraza Nr. 3: *Notă.*

V. Aici nu avem cuvinte cheie, neavînd cuvinte de legătură subordonatoare.

VI. Facem schema, începînd cu propoziția principală de bază (nr.1).

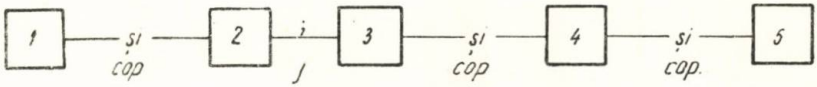

VII. Toate propozițiile sînt principale. Întîia și a doua sînt copulative. A treia se leagă de a 2-a prin juxtapunere, iar a patra și a cincea sînt în raport de coordonare copulativă.

FRAZA NR. 5

„Un basm cu pajuri și cu zmei
Începe acum o fată,
Tu taci ș-asculți povestea ei
Și stai îngîndurată.

(*Strofa* a III-a)

I. *Căutăm predicatele, le subliniem și le numerotăm:* 1) începe, 2) taci, 3) asculți, 4) stai.

II. *Calculăm numărul minim al elementelor de legătură:* 4 — 1 = 3

III. *Căutăm elementele de legătura* cu rol în frază și le încercuim: (Primul *și* care leagă *cu pajuri* **și** *cu zmei* nu are rol în frază. El leagă două părți de propoziție exprimate prin substantive, iar nu două predicate exprimate prin verbe la mod personal, ori două propoziții). Deci rămîn: 1) *și* (asculți), 2) *și* (stai). Lipsește un cuvînt de legătură. În cazuri de acestea posibilitățile sînt mai multe: 1) un cuvînt de legătură a fost înlocuit de autor cu o virgulă, 2) ori am luat noi din greșală drept un predicat un cuvînt ce nu-i predicat (de ex. un verb la mod nepersonal), 3) ori una din propoziții e o incidentă, deci nu ar face parte organică din frază, ori 4) vreo propoziție nu e închegată îndeajuns în frază. Între propoziția 1 și 2 găsim virgula (,).

În cazul nostru așadar *toate* elementele de legătură sînt coordonatoare. De aceea putem spune de pe acum că fraza noastră va fi de *tip liniar*, propozițiile înșiruindu-se pe orizontală.

IV. *Delimităm propoziţiile*

|Un basm cu pajuri şi cu zmei
1
Începe-acum o fată|,|
2 3
Tu *taci* |ş|*asculţi* povestea ei|
4
Şi |*stai* îngîndurată."|

Prima propoziţie, neavînd cuvînt de legătură, e o propoziţie principală. A doua şi a treia unindu-se prin *şi*, se leagă coordonator de o principală, deci vor fi şi ele propoziţii principale.

VI. *Schema* va fi:

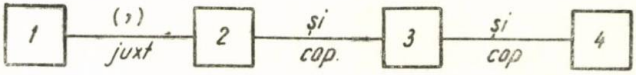

Legătura dintre propoziţia 1-a şi 2-a este prin juxtapunere.

Să se observe că propoziţiile în schemă apar *în aceeaşi ordine* ca şi în frază: întîi propoziţia nr. 1, apoi 2 etc., şi că niciuna din propoziţii nu răspunde la întrebarea celeilalte. Aşa e totdeauna cînd propoziţiile sînt coordonate.

VII. Toate propoziţiile sînt principale şi copulative.

FRAZA NR. 6

„Şi firul tău se rupe des,
Căci gînduri te frămîntă,
Spui şoapte fără de-nţeles,
Şi ochii tăi stau ţintă".

I. *Căutăm predicatele:* 1) se rupe, 2) frămîntă (fără pronumele *te*, care e pronume personal. Dovadă lipsa acordului în persoană dintre pronume şi verb: *te* = pers. a 2-a; *frămîntă* = pers. a 3-a, 3) spui, 4) stau (ţintă).

II. *Numărul minim al elementelor de legătură:* 4 — 1 = 3

III. *Căutăm elementele de legătură şi le încercuim.* (Cuvîntul *şi*, din fruntea frazei îl ştergem, considerîndu-l inexistent, căci nu leagă propoziţii, ci fraze).

Rămîn cuvintele de legătură: 1) *căci*, 2) *şi*. Lipseşte un cuvînt, faţă de cifra calculată. Între predicatul al 2-lea şi al 3-lea, textul ne arată că există virgula (,).

IV. *Delimităm propoziţiile* în ordinea ştiută

1
Şi firul tău *se rupe* des|,
2
3 [**Căci** gînduri te *frămîntă*],
Spui şoapte fără de-nţeles|,
4
Şi|ochii tăi *stau* ţintă|.

V. *Stabilim cuvintele cheie pentru propoziţia subordonată* se rupe (1) — căci — (te) frămîntă (2).

VI. *Facem schema* începînd cu propoziţia principală, care nu are cuvînt de legătură (nr. 1).

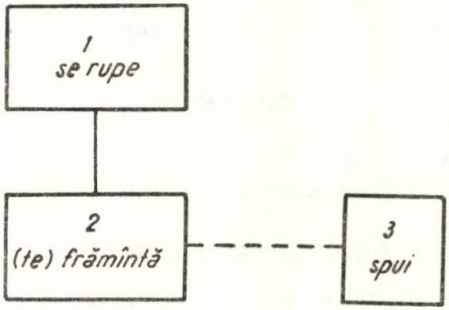

Procedînd ca în cazul frazei Nr. 2, vom şti care e situaţia propoziţiei a 3-a folosind macaraua. O trecem în schemă coordonată cu propoziţia a 2-a, pentru a proceda metodic, de jos în sus. Şi citim: 1 — căci" — 2, apoi: 1 — căci — 3 = „*se rupe (firul) — căci — gînduri te frămîntă;* are înţeles; *se rupe — căci — spui (şoapte):* nu merge! Deci o ridicăm propoziţia, cu ajutorul macaralei, pe etajul de sus. Acolo vom citi în coordonare: *Firul se rupe... şi spui şoapte...* se potriveşte mai bine decît la prima încercare. Iar altă posibilitate nu-i. Deci ne oprim aici. Ultima

propoziţie se leagă coordonator de precedentă. Faptul reiese cu deosebită claritate : *Spui şoapte (3) ... şi ochii tăi stau ţintă* (4). Aşadar schema va fi :

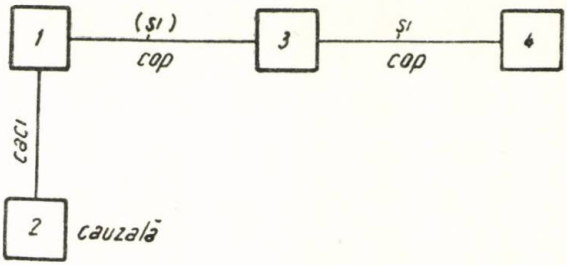

Propoziţia a doua are o regentă (propoziţia nr. 1) cu subiect (firul), şi predicat plin (se rupe). Deci propoziţia nr. 2 nu aparţine cercului I de semisubordonate.

Cuvîntul regent fiind un verb (se rupe) subordonata va fi completivă sau circumstanţială. Va fi o circumstanţială cauzală fiindcă: 1). are un cuvînt de legătură specific *căci* 2) Acest cuvînt de legătură poate fi înlocuit cu altul mai lung, deci mai specific: se rupe — *din cauză că* gînduri te frămîntă. 3) Subordonata răspunde la întrebarea : Din ce cauză se rupe firul?

— Din cauză că te frămîntă gîndurile. Să se observe ordinea logică a timpului : mai *întîi te frămîntă* (anterioritate) = cauzală—, apoi se rupe firul (efectul-regenta). Cauza premerge efectul.

Propoziţiile 3 şi 4 sînt principale, copulative.

FRAZA NR. 7

„Scapi fusul jos ; nimic nu zici
Cînd fusul se desfiră.."

I. *Predicatele :* 1) scapi, 2) nu zici, 3) se desfiră.

II. *Elemente de legătură teoretic calculate :* 3 — 1 = 2

III. *Căutăm elementele de legătură* cu rol în frază : 1) cînd. Atît. Lipseşte un cuvînt de legătură. Lipseşte cuvîntul ce ar trebui să se lege propoziţiile cu predicatul nr. 1 şi 2. Acolo e un semn de punctuaţie puternic (;) punctul şi virgula.

IV. Delimităm propoziţiile în ordinea ştiută :

1 2
Scapi fusul jos ; nimic *nu zici*
3
Cînd fusul *se desfiră*...

Am delimitat mai întîi subordonata (propoziţia a 3-a), apoi pe aceea cu ; (a 2-a) ; ce ne-a rămas este propoziţia principală de bază.

V. Stabilim cuvintele cheie pentru subordonată = *nu zici (2) — cînd — se desfiră (3).*

VI. Facem schema

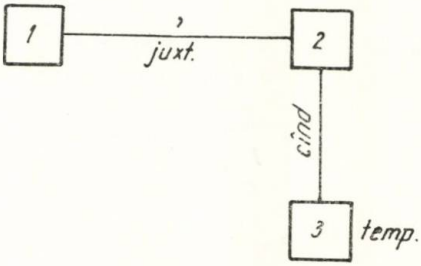

De propoziţia principală, se leagă propoziţia a 2-a prin (;), deci coordonator. De a doua se leagă a treia. Legătura se face prin subordonare, fiindcă adverbul relativ *cînd* crează legături subordonatoare.

Prima propoziţie e principala de bază, căci nu are cuvînt de legătură. Propoziţia a 2-a şi ea principală, căci se leagă coordonator de o principală. Propoziţia a 3-a e subordonată din cauza conjuncţiei subordonatoare. Regenta ei are predicat plin, are subiect inclus *(tu)*, deci propoziţia a 3-a nu aparţine cercului semisubordonatelor. E o completivă sau o circumstanţială fiindcă cuvîntul regent e un verb. E o subordonată circumstanţială, căci cuvîntul de legătură e specific circumstanţialelor de timp, iar întrebarea ne duce la aceeaşi concluzie :

— Cînd nu zici ?

— Cînd firul se desfiră.

Deci propoziţia a 3-a e subordonată circumstanţială de timp.

FRAZA NR. 9

„Nu-i drept să te-ndoieşti !"

I. *Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm :* 1) nu-i drept, 2) să te-ndoieşti.

II. *Elemente de legătură calculate :* 2 — 1 = 1

III. Căutăm *elementele de legătură* şi le încercuim : 1) *să* e subordonator. Fraza va fi formată prin subordonare.

IV. *Delimităm propoziţiile* (în ordinea ştiută: mai întîi propoziţia secundară):

1 2
| *Nu-i drept* | [să *te-ndoieşti!*]

V. Stabilim *cuvintele cheie* pentru subordonată:

Nu-i drept (1) — să — te-ndoieşti (2).

VI. Facem schema frazei începînd cu propoziţia principală de bază (1), adică cu aceea care n-are cuvînt de legătură.

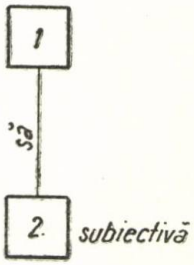

A doua se leagă de prima. Legătura e de subordonare (căci *să* e subordonator). Dovadă că se poate întreba cu propoziţia nr. 1 şi se poate răspunde cu a 2-a.

VII. Am văzut că propoziţia nr. 1 e principală de bază. Propoziţia nr. 2 răspunde la întrebarea: *Ce?* La această întrebare răspunde: 1) subiectiva, 2) predicativa, 3) completiva directă (uneori şi indirectă).

Cercetăm regenta să vedem dacă are predicat plin şi subiect. *Nu-i drept* e un predicat plin de înţeles. Dar subiect nu are.

— Ce nu-i drept?

— Să te-ndoieşti!

Deci propoziţia a 2-a e o *subiectivă*.

Dovadă şi simplificarea subiectivei într-un subiect: *Îndoiala* nu e dreaptă.

FRAZA NR. 11

„Ce vezi?" întreab-o fată.

I. Căutăm *predicatele*: 1) vezi, 2) întreabă.

II. *Elemente de legătură calculate:* 2 — 1 = 1

III. *Căutăm elementul de legătură.* S-ar părea că e pronumele *ce*. Dar nu este, fiindcă aici *ce* nu e un pronume relativ, ci interogativ. Căutăm alt cuvînt de legătură. Nu-l aflăm. Nici nu poate fi, căci cele două propoziţii sînt spuse de două persoane diferite. Prima propoziţie („Ce vezi") e rostită de una dintre fete, pe cînd propoziţia a doua este explicaţia poetului. Deci *lipseşte cuvîntul de legătură, fiindcă propoziţiile nu au legătură între ele şi nici nu pot avea, fiind spuse de persoane diferite.*

IV. *Delimităm propoziţiile:*

1 2
| „Ce *vezi*? *întreab*-o fată. |

V. *Cuvinte cheie* aici nu pot fi.

VI. *Facem schema:*

1 — — — — 2

VII. *Precizăm felul propoziţiilor:* Ambele sînt propoziţii principale. Sînt aproape independente, juxtapuse. Nu sînt toate independente, căci le leagă o anume „muzică" a *rostirii*, cu pauză şi coborîre a glasului doar la sfîrşit. În *scris*, legătura în cadrul aceleiaşi fraze se vede din faptul că a doua propoziţie începe cu literă mică.

Propoziţia a doua ar putea fi considerată şi regentă propoziţiei prime:

— Ce întreabă o fată?
— Ce vezi?

Atunci schema ar fi:

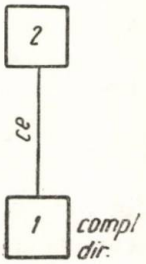

Interpretarea aceasta e logică, deci nu e rea. Dar mai bună e prima analiză. Căci analiza cea dintîi se întemeiază pe interpretarea unui factor *gramatical:* lipsa cuvintelor de legătură. Subordonarea ar fi sigură, dacă poetul spunea cu un cuvînt subordonator: *O fată întreabă* **că** *ce vede*? În acest caz *numai* interpretarea prin subordonare ar fi justă.

FRAZA NR. 13

Într-un tîrziu, nerădicînd
De jos a ta privire:
„Eu simt că voi muri-n curînd,
Că nu-mi mai sînt în fire".

I. *Căutăm predicatele:* 1) simt, 2) voi muri, 3) nu sînt în fire. Dar aceste predicate apar numai în textul din ghilimele, rostit de mama. Mai sus e cuvîntul poetului, o propoziţie din care lipseşte predicatul. În locul predicatului apare doar punctuaţia (:) (două puncte) care se pune — de obicei — după verbul *zici*, ori *spui*, care aici lipseşte. Deci în total sînt 4 propoziţii, 4 predicate.

II. *Numărul minim al elementelor de legătură:* 4 — 1 = 3

III. *Căutăm elementele de legătură şi le încercuim:* 1) : (două puncte — ţin locul unui cuvînt de legătură), 2), *că*, 3) *că*.

Avem două cuvinte subordonatoare, identice. Vom avea, probabil,o frază pe două etaje, cu două subordonate de acelaşi fel. Schema va fi, probabil, numai pe două etaje, fiindcă între propoziţia nr. 1 şi nr. 2 nu e un cuvînt de legătură subordonator.

IV. *Delimităm propoziţiile* în ordinea ştiută: mai întîi propoziţiile cu un cuvînt de legătură subordonator.

/Într-un tîrziu, nerădicînd
1
/De jos a ta privire (*spui*) / : /
2 3
„ Eu *simt* [**că** *voi muri*-n curînd]
4
[**Că** *nu*-mi mai *sînt în fire.*]"

V. *Stabilim cuvintele cheie* (pentru propoziţiile subordonate) : simt (2) că — voi muri (3),

voi muri — că — nu sînt în fire (4)

Argumentul că avem două cuvinte de legătură de *acelaşi fel* ne-ar face să considerăm *coordonate* propoziţiile 3 şi 4.

Dar argumentul celălalt, anume că dacă o propoziţie se poate citi cu alte două, o legăm de cea mai apropiată în ordine numerică, ne face să considerăm propoziţia a 4-a subordonată propoziţiei a 3-a.

Primul argument întemeindu-se mai mult pe *formă*, iar al *doilea* mai mult pe înţeles; *alegem ultima alternativă (B).*

VI. *Facem schema:*

Propoziţia nr. 1 cu predicatul subînţeles: *spui* e principală de bază. Între propoziţia nr. 1 şi 2 legătura poate fi considerată, după cum am văzut în fraza XI („Ce vezi"), fie de coordonare, fie de subordonare, după cum precumpăneşte argumentul gramatical, ori cel logic. Cele spuse acolo se pot repeta aici. Nu le mai repetăm.

Dăm mai jos ambele interpretări privind propoziţiile 3 şi 4 în schemele A şi B.

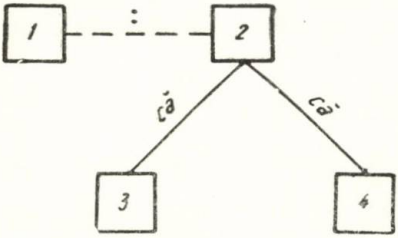

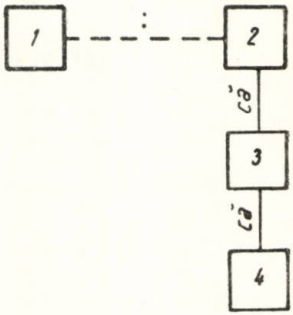

VII. *Precizăm felul propoziţiilor.* În schema A şi B, 1 şi 2 sînt propoziţii principale (propoziţia nr. 1 fiind propoziţia principală de bază). Urmează în schema A propoziţia a 3-a. Să-i precizăm felul. Propoziţia regentă 2 are predicatul plin (verb predicativ) şi are şi subiect (exprimat). Deci propoziţia nr. 3 nu aparţine cercului semisubordonatelor.

Cuvîntul regent fiind un verb (simt), subordonata va fi o completivă. Răspunzînd la întrebarea:

— Ce simt?

— Că voi muri ..., propoziţia nr. 3 e o completivă *directă*. (Acelaşi lucru se poate repeta în legătură cu propoziţia 3 şi 4 din schema B).

Trecem la propoziţia a 4-a din schema B. Regenta acestei propoziţii, după schema A, e propoziţia a 3-a. Şi această propoziţie are predicat verbal şi are şi subiect (inclus). Verbul predicativ, cuvînt regent la subordonată, acum nu mai e tranzitiv (moartea cuiva nu poate trece de la cel ce moare asupra a ceva ori asupra cuiva). Deci propoziţia a 4-a, în schema aceasta, *nu* poate fi completivă directă. E o subordonată circumstanţială de cauză. Dovadă:

1) Cuvîntul de legătură *că* se poate înlocui cu altul *mai specific:* voi muri (în curînd) *că* ... fiindcă ... *pentru că* ... *din cauză că* ... nu-mi mai sînt în fire.

Aceasta e o dovadă *sigură* (După ce o dată ştim că regenta are predicat plin şi subiect).

A doua dovadă e întrebarea:

— Din ce cauză voi muri?

— Fiindcă nu-mi mai sînt în fire (= nu mă simt bine).

Şi aceasta e o dovadă sigură. E tot atît de sigură ca şi „citirea". Atît că citirea e mult mai uşoară!

Deci în schema B: propoziţia a 3-a e completivă directă, iar a 4-a e cauzală.

FRAZA NR. 14

Mai ştiu şi eu la ce gîndeam?

E o frază cu propoziţii *interogative*. De aceea analiza în faza ultimă, a VII-a, se va face mai anevoie. Avem însă dreptul ca în aceea fază să considerăm fraza *enunţiativă*, căci rezultatul analizei de precizare în schemă a felului subordonatelor va fi acelaşi.

I. *Predicatele*: 1) ştiu, 2) gîndeam.

II. *Elemente de legătură*, teoretic calculate, vor fi: 2 — 1 = 1

III. *Căutăm elementele de legătură*: 1) *la ce*. Cuvîntul *şi* nu e conjuncţie, ci pronume (vezi analiza morfologică a propoziţiei Nr. 45 pag. 91).

IV. *Delimităm propoziţiile în* ordinea ştiută:

1 2
/ Mai *ştiu* şi eu / [**la ce** *gîndeam?*]

V. *Stabilim cuvintele cheie*:

ştiu (1) — la ce — gîndeam (2).

VI. *Facem schema* pe temeiul cuvintelor cheie:

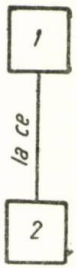

VII. Propoziţia regentă are predicat plin, are subiect (exprimat), deci subordonata nu va fi constrînsă să intre printre semisubordonate.

Subordonata e o completivă, căci cuvîntul regent e un verb (ştiu), şi încă un verb tranzitiv. Într-adevăr răspunde la întrebarea completivelor directe:

— Ce ştiu?

— La ce gîndeam.

FRAZA NR. 15

„Mi s-a părut c-aud la geam
Cu degetul cum bate".

O parte din textul acesta ar trebui refăcut în ordine directă, pentru a-l putea analiza mai uşor:

Mi s-a părut c-aud cum bate cu degetul la geam. Înţelesul nu s-a schimbat, numai ordinea cuvintelor e alta. Asemenea transformări nu numai că sînt permise în analiza gramaticală, ci sînt şi foarte folositoare.

I. *Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm:*

1) *s-a părut* (Fără *mi*, care e pronume personal, persoana I, pe cînd verbul e la persoana a 3-a. Lipsa de acord în persoană, între pronume şi verb este o dovadă *sigură* că pronumele nu e reflexiv, deci nu vine luat împreună cu verbul), 2) *aud*, 3) *bate*.

I. *Calculăm numărul minim al elementelor de legătură:*

3 — 1 = 2

III. *Căutăm elementele de legătură:* 1) *c* (ă) (aud), 2) *cum*.

Amîndouă cuvintele de legătură sînt subordonatoare. Deci fraza va avea numai propoziţii secundare, în afară de propoziţia principală de bază. Schema va fi sau liniară-verticală sau unghiulară.

IV. *Delimităm propoziţiile* (din frază) în ordinea ştiută:

1 2 3
|Mi *s-a părut* |[**că** *aud*] [**cum** *bate* cu degetul la geam.]

Acum se vede folosul obţinut din transformarea textului poetic într-un text cu o altă ordine a cuvintelor. Aşa cum apare acum textul, amîndouă cuvintele de legătură se găsesc la locul lor îndătinat: în fruntea propoziţiilor introduse. Dacă delimităm textul lui Coşbuc, situaţia era alta:

1 2
|Mi *s-a părut* |[**c**-*aud*] [la geam
3
Cu degetul **cum** *bate*].

Așa am fi avut pe *cum* în mijlocul propoziției. Cum a spus Coșbuc *e mai frumos*. Cum am schimbat noi *e mai obișnuit*. Am putut delimita în textul cu ordinea schimbată amîndouă propozițiile de la cuvîntul de legătură. Așa se face delimitarea mai ușor.

V. *Stabilim tabloul cuvintelor cheie:*

Mi s-a părut (2) — că — aud (2)
aud (2) — cum — bate (3).

VI. *Facem schema,* începînd cu propoziția principală (de bază), aceea care nu are cuvînt de legătură:

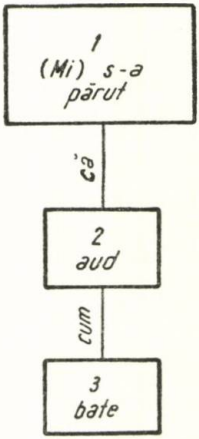

Am pus propozițiile în schemă prin simplul „citit" al cuvintelor perechi, plus cuvîntul de legătură. Le puteam pune și prin întrebări:

— Ce mi s-a părut?
— Că aud.
— Ce aud?
— Cum bate.

Notă:

„Cititul" și întrebarea. Fie prin „citit", fie prin întrebări, rezultatul e același, căci în esență cele două procedee se aseamănă. Cititul se face trecînd imediat de la cuvîntul regent la cel subordonat pe puntea cuvîntului de legătură. La întrebare se face trecerea pe fragmente: Cu propoziția interogativă mergem *pînă* la cuvîntul de legătură, iar cu cea enunțiativă de acolo mai departe. *Dar și un procedeu și altul se mișcă numai pe lanțul cuvintelor cheie.* Procedeul cititului nu face decît să rostească fără oprire cuvintele din acest lanț. Întrebarea le rostește fragmentat. Dar tot de ele se folosește. *Intrebarea care nu pleacă de la cuvîntul regent e o întrebare greșit pusă* (la fel ca și la propoziție).

VII. Schema a fost:

Propoziţia nr. 1 *(Mi s-a părut)* are predicat plin. Subiect nu are. Căci ceea ce e luat de începători drept subiect: *mi*, nu e subiect, deoarece subiectul gramatical nu poate sta în cazul dativ. (Vezi şi analiza făcută propoziţiei 48 în capitolul în care am analizat propoziţiile). Propoziţia nr. 2 răspunde la întrebarea:

— *Ce* mi s-a părut? (1)

— Că aud (2) ... Regenta nu are subiect. Deci propoziţia nr. 2 va fi o *subiectivă*.

Pentru a lămuri felul propoziţiei nr. 3 trebuie să *începem* iarăşi *cu regenta ei*. Predicatul ei e format dintr-un verb predicativ (plin); are şi subiect (inclus), căci verbul e la persoana I, deci propoziţia nr. 3 nu va aparţine cercului semisubordonatelor. Cuvîntul regent e un verb. Aşadar, despre subordonată putem spune acum că va fi o completivă. Dar verbul regent e un verb tranzitiv (aud — ceva), aşadar acest verb cere un complement direct, ori o completivă. Dar în propoziţie nu are complement direct. Deci subordonata va trebui să fie o completivă directă.

În concluzie: propoziţia nr. 2 este subiectivă, iar propoziţia nr. 3 e o completivă directă.

FRAZA NR. 16

„Să-l văd venind,
Aş mai trăi o viaţă".
(*Strofa* a VIII-a)

Aici, după cum vom vedea, ne întîmpină iarăşi un fapt nou.

I. *Predicatele:* 1) să văd, (fără -*l*), 2) aş trăi. (Verbul *venind* nu e predicat, fiind la un mod nepersonal).

II. *Elemente de legătură calculate:* 2 — 1 = 1 = *să*.
E subordonator. Deci fraza va fi formată prin subordonare.

IV. *Delimităm propoziţiile* în ordinea ştiută: mai întîi propoziţia subordonată:

1
[Să-l *văd* venind],
2
|*Aş* mai *trăi* o viaţă.|

La delimitare, putem merge cu grija pînă acolo, încît virgula despărţitoare de propoziţii să apară clar *între* liniile ce despart propoziţiile.

V. *Cuvintele cheie*: *aş trăi* (2) — *să*(-*l*) *văd* (1). Aici *să* se poate înlocui cu *dacă*.

Aici propoziţiile apar, pentru întîia oară în poezia MAMA, în altă ordine decît aceea directă. Subordonata e înaintea regentei. Acest fel de subordonate apar destul de des (+b, a). Apar astfel mai ales subordonatele introduse cu *dacă* şi *deşi*.

VI. *Pusă în schemă*, fraza apare:

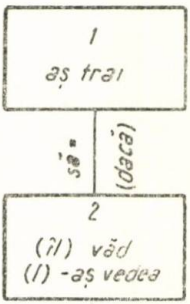

Aş trăi — *să*-(l) văd (venind) = Aş trăi — *dacă* — l-aş vedea venind. Putem întreba cu regenta şi să răspundem cu propoziţia subordonată:

— În ce condiţii aş (mai) putea trăi?
— Dacă l-aş vedea venind.

Propoziţia aceasta arată *o condiţie în care s-ar produce cele arătate de propoziţia principală.*

VII. Schema a fost:

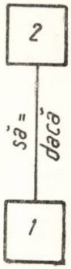

Pentru a stabili felul subordonatei, începem iarăşi cu cercetarea regentei. Regenta are predicat plin şi subiectul inclus (căci verbul e la persoana I). (Vezi şi analiza propoziţiei nr. 52). Deci subordonata nu va fi silită să ia rolul de subiectivă sau predicativă. Ce fel de subordonată este vom vedea treptat. Cuvîntul regent îl avem dat în cuvintele cheie *(aş trăi (2) — să — (l) văd (1)*. E un verb. Deci subordonata e o completivă sau e, circumstanţială. Ce fel de subordonată va fi nu e prea uşor să răspundem, căci conjuncţia *să* apare la o mulţime de subordonate, nefiind specifică. Deci să încercăm s-o înlocuim.

Citim de mai multe ori, pînă ni se fixează bine în minte *felul* legăturii dintre cele două propoziţii: *aş (mai) trăi — să-l văd*... După care încercăm înlocuirea: *aş mai trăi — dacă — l-aş vedea venind*...

Conjuncţia *dacă* e specifică condiţionalelor. Într-adevăr şi întrebarea confirmă acest lucru:

— Cu ce condiţie aş mai trăi (o viaţă)?

— Dacă l-aş vedea (venind).

Deci subordonata e o condiţională.

FRAZA NR. 17

„E dus şi voi muri dorind
Să-l văd odată-n faţă".

I. *Căutăm predicatele, le subliniem şi le numerotăm*: 1) E dus 2) voi muri, 3) să văd (Fără-*l*. Acest pronume e *totdeauna* pronume personal, iar nu reflexiv. La persoana a 3-a, pronumele reflexiv are, după cum am spus, totdeauna un *s* ori *ş* : *se, îşi)*. Verbul *dorind* fiind la mod nepersonal nu va forma un predicat.

II. *Elemente de legătură calculate*: 3 — 1 = 2.

III. *Elemente de legătură găsite în text*: 1) *şi*, 2) *să*.

Sînt atîtea cîte am prevăzut. Aici apare însă ceva nou: pe lîngă un cuvînt de legătură coordonator *(şi)*, apare şi unul subordonator *(să)*. Deci schema noastră va fi formată atît prin coordonare, cît şi prin subordonare.

IV. *Delimităm propoziţiile* din frază în ordinea ştiută: mai întîi, propoziţia cu cuvînt de legătură subordonator, apoi pe aceea cu cuvînt de legătură coordonator, rămînînd la urmă propoziţia fără cuvînt de legătură, deci propoziţia principală de bază.

1 2
| *E dus* | şi | *voi muri* dorind |
3
[Să-l *văd* odată-n faţă].

La delimitare, elementele de legătură coordonatoare rămîn totdeauna *între* propoziţii, în afara lor, ca aici cuvîntul *şi*. Elementele de legătură subordonatoare rămîn *înlăuntrul* propoziţiei pe care o introduc în frază, ca aici conjuncţia *să*. Pentru propoziţiile legate subordonator, căutăm *cuvintele cheie*:

dorind (2) — să văd (3) — (Cifrele 2 şi 3 arată numărul propoziţiei din care fac parte cuvintele respective).

VI. *Facem schema* începînd cu propoziţia principală de bază. Propoziţia a 2-a se leagă coordonator de prima, pe acelaşi etaj. A treia se leagă subordonator de a 2-a, căci cuvîntul regent — *dorind* face parte din propoziţia a 2-a.

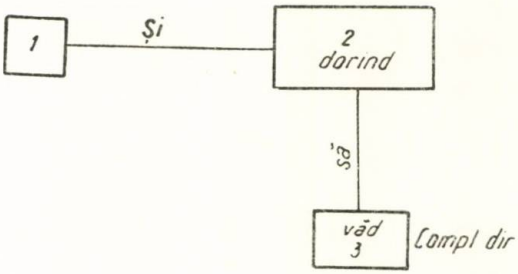

Propoziţia a 3-a, fiind subordonată poate răspunde la întrebarea regentei:

— Ce doresc?

— Să-(l) văd.

Dacă s-a observat bine, noi am întrebat: *Ce doresc*? Nu am întrebat: *Ce dorind*? deşi *aşa* e în text şi *aşa* întreabă mulţi.

Dar **dacă verbul e la infinitiv, la gerunziu sau la alt mod nepersonal, avem dreptul să-l trecem la un mod personal, ca să putem pune întrebarea.** *Dacă verbul e la formă negativă, putem să-l trecem* **în întrebare** *la o formă afirmativă, căci nu se schimbă caracterul subordonatei.*

Ceea ce nu e permis e trecerea verbului de la o diateză la alta cînd punem întrebarea. În acest caz se schimbă caracterul subordonatei, după cum am văzut din exemplele:

Am hotărît să pun vaza cu flori...

sau

M-am hotărît să pun vaza cu flori ... (analizat la pag. 114).

VII. Schema a fost:

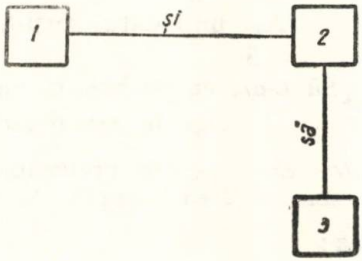

Primele două propoziţii sînt copulative. E simplu. Pentru a vedea ce fel de propoziţie e a treia, trebuie să analizăm mai întîi propoziţia regentă, ca să vedem dacă are sau nu părţile principale de propoziţie. (dacă nu le are, propoziţia a 3-a va fi o semisubordonată). Regenta (propoziţia a 2-a) are predicatul format din verb plin (voi muri) la persoana 1, deci are şi subiect (inclus). Prin urmare propoziţia nr. 3 nu va fi o semisubordonată.

Cuvintele cheie pentru propoziţia a 3-a au fost:

dorind (2) — să(-l) văd (3).

Deci cuvîntul regent e un verb. De aceea subordonata e completivă. Verbul e un verb tranzitiv, deci cere un complement direct, ori o completivă directă. În propoziţia sa, verbul *dorind* nu are nici un complement. Prin urmare subordonata va fi o completivă directă. Iată şi întrebarea:

— *Ce* doresc?

— Să-l văd...

Deci propoziţia nr. 3 e o completivă directă.

FRAZA NR. 18

„Aşa vrea poate Dumnezeu,
Aşa mi-i datul sorţii,
Să n-am eu pe băiatul meu
La cap în ceasul morţii"

I. *Căutăm predicatele*: 1) vrea, 2) i (=e), 3) să n-am.

II. *Calculăm numărul minim al elementelor de legătură*: 3 — 1 = 2.

III. *Căutăm elementele de legătură* şi le încercuim: 1), (,), 2) să.

IV. *Delimităm propoziţiile* în frază.

1
/Aşa *vrea* poate Dumnezeu/,
2
/Aşa mi-*i* datul sorţii/,
3
[**Să** *n-am* eu pe băiatul meu
La cap, în ceasul morţii].

V. *Stabilim cuvintele cheie* pentru propoziţiile subordonate: datul sorţii (= soarta) (2) să- n-am (3).

VI. Facem schema:

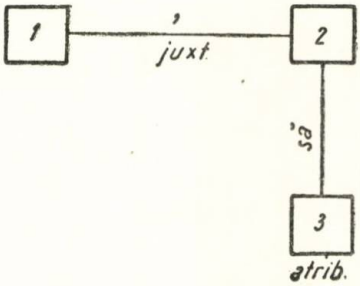

FRAZA NR. 19

Afară-i vînt şi e-nnorat,
Şi noaptea e tîrzie;
Copilele ţi s-au culcat —
Tu, inimă pustie,
Stai tot la vatră-ncet plîngînd:
— E dus şi nu mai vine!

I. *Predicatele:* 1) i (= există), 2) e-nnorat, 3) e tîrzie, 4) s-au culcat, 5) stai, 6) e dus, 7) nu vine.

II. *Elemente de legătură calculate:* 7 — 1 = 6

III. *Căutăm elementele de legătură* şi le încercuim: 1) *şi* (e-nnorat), 2) *şi* (noaptea), 3) (;) *punct-virgula;* 4) (—) *linioara* de la sfîrşitul propoziţiei a 4-a, 5) (:) două puncte, 6) şi.

Toate elementele de legătură fiind coordonatoare, fraza va fi de tip liniar, înşiruindu-se pe orizontală.

IV. *Delimităm propoziţiile:*

1 2
Afară-*i* vînt /**şi** *e-nnorat*/
3
Şi /noaptea *e tîrzie*/;
4
/Copilele ţi *s-au culcat* —/
/Tu, inimă pustie,
5
Stai tot la vatră-ncet plîngînd/:
6 7
/*E dus*/ **şi** /*nu* mai *vine!*/

V. *Cuvintele cheie* nu se stabilesc la propoziţiile neintroduse prin cuvintele de legătură subordonatoare.

VI. *Facem schema*:

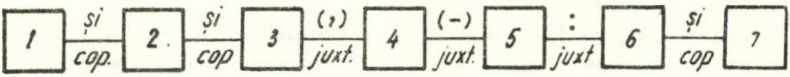

Prima propoziţie e principală de bază. Toate propoziţiile ce se leagă de ea coordonator vor fi propoziţii principale.

VII. Propoziţiile legate prin *şi* sînt copulative, cea legată prin *iar* e adversativă; în sfîrşit, cele legate prin (,), (:), (;), (—), sînt copulative juxtapuse.

FRAZA NR. 20

/*Şi-adormi tîrziu cu mine-n gînd*/
Ca să visezi de mine.

I. *Predicatele*: 1) adormi, 2) să visezi

II. *Numărul minim de elemente de legătură*: 2 — 1 = 1 = *ca să*. Deci fraza va fi formată prin subordonare. (*Şi* din fruntea frazei cade, îl ştergem cu două linii încrucişate fiindcă nu leagă propoziţii, ci fraze).

IV. *Delimităm propoziţiile* în ordinea ştiută:

1

Şi *adormi* tîrziu cu mine-n gînd

2

[**Ca să** *visezi* de mine.]

V. *Stabilim cuvintele cheie*: adormi (1) — ca să — visezi (2)

VI. *Schema frazei*:

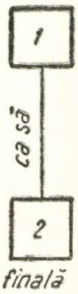

Propoziţia cu nr. 1 e principală de bază, căci nu are nici un cuvînt de legătură. A doua e subordonată, fiindcă se leagă de prima cu ajutorul unei locuţiuni conjuncţionale subordonatoare.

VII. *Precizăm felul subordonatei*

Pentru aceasta trebuie mai întîi să lămurim dacă regenta are părţile principale de propoziţie sau nu. Verbul *adormi* are înţeles deplin, deci predicatul e verbal. Verbul fiind la persoana a II-a, are *subiectul inclus* (tu.) Deci subordonata a scăpat de sub obligaţia de a trece în rîndul semisubordonatelor. Cuvîntul regent fiind un verb, subordonata e o completivă sau circumstanţială. *Ca să* e un cuvînt de legătură specific *finalelor*, deci subordonata e o *finală* (de scop). Dovadă e şi întrebarea:

— Cu ce scop adormi?

— Ca să (pentru ca să) visezi (de mine).

CONCLUZII LA ANALIZA FRAZELOR DIN POEZIA „MAMA"

Frazele din această poezie au propoziţiile aproape numai pe primul etaj. Determinările prin propoziţii secundare sînt puţine, Din 22 fraze, 7 sînt formate numai prin coordonare. Dintre propoziţii, 6 sînt slab sudate în cadrul frazelor.

La propoziţii, am găsit (v. p. 105) în medie 1,64 părţi secundare de propoziţie. La frază situaţia se prezintă în număr şi mai mic =1,50

propoziţii secundare, de frază. Caracterul liric al poeziei, găsit la propoziţie, e confirmat de datele despre structura frazelor.

Propoziţii coordonate sînt 22, aproape toate sînt copulative (19), numai puţine sînt adversative (3).

La subordonate, izbeşte frecvenţa relativ deasă a subiectivelor (4), care apar destul de rar în alte texte. Atributive găsim 1 (10%), faţă de atributele din propoziţii care sînt mai multe (25%). Modale găsim tot numai 1 (10%), iar complementele de mod (în propoziţii) au fost (27%), mai multe decît atributele. Între circumstanţiale, mai găsim o cauzală, o finală şi o condiţională. La propoziţii n-am găsit echivalentul acestor subordonate: complement de cauză, scop şi condiţie.

Spus mai scurt, asemănarea dintre structura propoziţiei şi frazei e izbitoare prin puţinătatea elementelor subordonate: 1,64 în propoziţie, şi 1,50 în frază. De o parte şi alta sînt relativ multe complemente directe şi completive directe.

În rest, apar deosebirile: relativ multe atribute şi puţine atributive. La fraze apare cîte o singură circumstanţială de cauză, scop şi condiţie, — dar în propoziţie nu apar elementele corespunzătoare.

Lipsa complementului de cauză am explicat-o prin conţinutul afectiv. Am spus că raportul de cauzalitate (ca şi cel de scop şi de condiţie) e specific ştiinţei. Unde apare *din cauza că*, de obicei încetează poezia şi începe domeniul ştiinţei. Iată însă că aceste raporturi, specifice ştiinţei, apar în poezia lirică.

Citind frazele în care am găsit acele propoziţii, vom vedea că ele nu sînt reci. Poetul a reuşit să deie raporturilor logice o coloratură plină de afectivitate:

„Firul tău se rupe des,
Căci gînduri te frămîntă" (cauzală)

Ori:

„Şi-adormi tîrziu cu mine-n gînd
Ca să visezi de mine" (finală)

La fel e şi cu circumstanţiala condiţională:

... „*Să-l văd venind*
Aş mai trăi o viaţă".

Deci Coşbuc reuşeşte să pună în serviciul poeziei pînă şi cele mai reci raporturi logice, gramaticale.

„Nu este limbă pe pămînt — spune Coşbuc — pe care să n-o admiri; în toate găseşti frumuseţi — nu exterioare, ci interioare; adică frumuseţi de structură — în ele logica variază în mii de chipuri".[1]

[1] G. Coşbuc, *Despre limbă şi literatură*, ESPLA, 1960, p. 15.

Dar se vede că şi în aceeaşi limbă, „logica" variază şi se supune cerinţelor exprimării, dacă cel ce mînuieşte formele are talentul lui G. Coşbuc. În asemenea versuri, se crează o sudură între formă şi conţinut, care ţine de înalta artă, ca şi concordanţa perfectă între fond şi formă.

ANALIZA UNEI FRAZE MAI BOGATE

Deoarece în textul poeziei nu am avut — şi nici nu puteam avea — un text aşa de dezvoltat ca într-o lucrare ştiinţifică, dăm aici analiza unei fraze din Dio Cassius în care se vorbeşte despre al doilea război al romanilor cu dacii[1].

TEXTUL DE ANALIZAT

„Dar cînd i se vesti că Decebal calcă multe din învoirile făcute, că se îngrijeşte ca să aibă din nou arme, că primeşte la el fugari, că face iarăşi întărituri, că trimite soli pe la vecini, că jefuieşte pe cei ce, mai înainte, îi hrănise gînduri vrăjmaşe şi că luase şi o parte din ţara iazigilor, pe care, după aceste, Traian nu le-o dete înapoi cînd ei i-o ceruseră, atunci senatul îl socoti din nou pe Decebal drept duşman al statului, şi Traian făcu din nou război împotriva lui, el însuşi, nu prin mijlocirea altor generali".

I. *Predicatele* sînt în total 14:
1) *se vesti,* 2) *calcă,* 3) *se îngrijeşte,* 4) *să aibă* 5) *primeşte,* 6) *face,* 7) *trimite,* 8) *jefuieşte,* 9) *hrănise gînduri vrăjmaşe,* 10) *luase,* 11) *nu dete înapoi* = = nu înapoie (locuţiune verbală), 12) *cerură,* 13) *socoti,* 14) *făcu* (război).

II. *Urmează calcularea numărului minim al cuvintelor de legătură*: 14 — 1 = 13.

III. *Căutăm elementele de legătură* cu rol în frază.

Primul cuvînt de legătură este conjuncţia *dar.* Acesta cade din analiză, fiindcă — aşa cum e aşezat în fruntea frazei — leagă fraza aceasta de fraza precedentă. Faptul acesta pe noi, aici, nu ne interesează.

După *dar,* urmează imediat *cînd,* care, după căderea lui *dar,* ajunge în fruntea frazei. *Cînd,* fiind un cuvînt de legătură subordonator, fraza noastră începe cu o propoziţie subordonată. Faptul acesta se abate de la regula stabilită de marea majoritate a frazelor, care încep cu o propoziţie principală, de care se leagă — direct sau indirect — celelalte propoziţii.

[1] Textul e tradus de prof. univ. T. A. Naum şi e citat în *Columna lui Traian* de C. Daicoviciu şi H. Daicoviciu (p. 23).

Căutăm elementele de legătură mai ales între un predicat şi alt predicat.

Între predicatul nr.			1 şi predicatul nr.			2 se găseşte			*că*
,,	,,	,,	2 ,,	,,	,,	3	,,	,,	*că*
,,	,,	,,	3 ,,	,,	,,	4	,,	,,	*să*
,,	,,	,,	4 ,,	,,	,,	5	,,	,,	*că*
,,	,,	,,	5 ,,	,,	,,	6	,,	,,	*că*
,,	,,	,,	6 ,,	,,	,,	7	,,	,,	*că*
,,	,,	,,	7 ,,	,,	,,	8	,,	,,	*că*[1]
,,	,,	,,	8 ,,	,,	,,	9	,,	,,	*ce*

Grupa *cei ce* apare atît de strîns legată, încît pentru începători e greu să vadă în *ce* un cuvînt de legătură subordonator, care va intra, în mod firesc într-o propoziţie, pe cînd celălalt *(cei)* să rămînă în propoziţia precedentă. Dar dacă facem înlocuirea: ... *jefuieşte pe aceia care,* sau *pe aceia* **ce** ..., *mai înainte, îi hrănise gînduri vrăjmaşe* ..., atunci *ce* e luat mai uşor cuvînt de legătură.

Între predicatul nr. 9 şi predicatul nr. 10 se găsesc cuvintele *şi, că.* Acest *şi* are rol în frază, dovadă e şi faptul că după el urmează imediat un predicat, pe care *şi* îl leagă de un predicat de mai înainte: *că jefuieşte şi că luase.* Prin mijlocirea celor două predicate, conjuncţia *şi* leagă cele două propziţii (propoziţia nr. 8 şi 10).

Între predicatul nr. 10 şi 11 se găseşte *pe care* cu rol de legătură în frază (Cuvîntul *care* e un pronume. El se declină. La acuzativ are prepoziţia *pe,* care se ia împreună cu pronumele).

Elementul de legătură *pe care* nefiind o conjuncţie, ci pronume, va avea rol dublu: cuvînt de legătură între propoziţii şi o parte din propoziţia introdusă. Aici e complement. Între predicatul nr. 11 şi 12 e cuvîntul de legătură *cînd,* care va avea iarăşi rol dublu: de legătură între propoziţii şi de parte în propoziţia nr. 12, complement.

Între predicatul nr. 12 şi 13 nu e nici un cuvînt de legătură. Înţelesul frazei *nu cere* un asemenea cuvînt. Aceasta însemnează că propoziţia nr. 13 va fi propoziţia principală de bază. Este propoziţia despre care am amintit la început. Între predicatul nr. 13 şi 14 e cuvîntul de legătură *şi,* cu rol în frază. Dovadă legătura creată: (senatul îl) *socoti şi* (Traian) ... *făcu* (război).

În acest moment, analiza frazei arată astfel:

1 2
,,Dar [**cînd** i *se vesti*] [**că** Decebal *calcă* multe din învoirile făcute],
3 4 5 6
[**că** *se îngrijeşte*] [**să** *aibă* din nou arme], [**că** *primeşte* la el fugari], [**că** *face*

[1] Se repetă adesea subordonatorul *că.* Faptul acesta poate fi un indiciu că acest element va introduce propoziţii de acelaşi fel şi de pe acelaşi etaj.

7 8
iarăşi întărituri], [**că** *trimite* soli pe la vecini], [**că** *jefuieşte* pe cei] [**ce**,
9 10
mai înainte, îi *hrănise* gînduri vrăjmaşe] **şi** [**că** *luase* şi o parte din ţara
11
iazigilor], [**pe care** după aceste, Traian nu le-o *dete înapoi*] [**cînd** ei i-o
12 13
cerură], atunci senatul îl *socoti* din nou pe Decebal drept duşman al
14
statului, | şi | Traian din nou *făcu război* împotriva lui, el însuşi, nu prin mijlocirea altor generali" |.

Am găsit un element de legătură peste cifra calculată. Recitind elementele de legătură găsite, vedem că aproape toate au rol subordonator. (Coordonatoare sînt doar *şi*, *şi*). Deci schema frazei noastre va avea un puternic caracter de subordonare.

Delimităm mai întîi propoziţiile care sînt introduse prin cuvinte de legătură subordonatoare (Acestea vor fi propoziţii secundare).

Delimităm apoi propoziţiile care sînt introduse în frază prin cuvinte de legătură coordonatoare (Acestea vor fi propoziţii secundare, dacă se leagă coordonator cu o secundară, ori vor fi propoziţii principale, dacă se leagă coordonator cu o principală).

Delimităm în sfîrşit propoziţia care ne-a rămas, adică propoziţia fără nici un cuvînt de legătură. Aceasta, în mod firesc, va fi propoziţia principală de bază.

Deci stabilirea propoziţiei principale (da bază) ***nu se face după înţeles cum se obişnuia cîndva, ci după formă*** (luîndu-ne după lipsa cuvîntului de legătură).

2
„Dar [**cînd** *se vesti*] [**că** Decebal *calcă* multe din învoielile făcute],
3 4 5
[**că** *se îngrijeşte*] [**să** *aibă* din nou arme], [**că** *primeşte* la el fugari], [**că**
7 8
face iarăşi întărituri], [**că** *trimite* soli pe la vecini], [**că** *jefuieşte* pe cei] [**ce**,
9 10
mai înainte, îi *hrănise* gînduri vrăjmaşe] **şi** [**că** *luase* şi o parte din ţara
11
iazigilor], [**pe care** după aceste Traian *nu* le-o *dete înapoi*] [**cînd** ei i-o
12 13
cerură], / atunci senatul îl *socoti* din nou pe Decebal drept duşman al
14
statului, / şi / Traian din nou *făcu război* împotriva lui, el însuşi, nu prin mijlocirea altor generali" /.

te valorifica „dreptul" ei înscris în cuvîntul de legătură *cînd;* (îl) socoti — cînd — se vesti. E o temporală.

Propoziţia nr. 2 e la rînd. Să vedem deci regenta ei: „cînd i se vesti" (1), are predicat plin, are complement indirect (*i*), şi complement de timp, care-i totodată cuvînt de legătură. Nu are subiect: nici exprimat, nici inclus (verbul e la persoana a 3-a !), nici subînţeles, deoarece aici începe fraza. Deci regenta pretinde un subiect: *se vesti că Decebal calcă.* — *Ce* se vesti? Întrebăm cu *Ce;* subordonata (nr. 2) e subiectivă. (Nu poate fi predicativă, căci regenta are verbul predicatului plin. Nu poate fi nici completivă directă, căci verbul regentei are *frînă!*)

Propoziţiile: 3, 5, 6, 7, 8 şi 10 vor fi toate la fel, subiective, căci determină aceeaşi regentă, în aceleaşi condiţii ca şi propoziţia nr. 2.

La rînd e propoziţia nr. 4. Să cercetăm drepturile pretinse de regentă. Propoziţia a 3-a: (că) se îngrijeşte (3). Are verb plin, predicativ, iar subiectul, subînţeles, este *Decebal* (din propoziţia precedentă, a 2-a). Deci subordonata, dacă ar avea un cuvînt de legătură specific şi l-ar putea valorifica. Dar nu are: cuvîntul *să (să* aibă din nou arme) spune prea puţin! Înţelesul se limpezeşte din cuvintele cheie: *se îngrijeşte (3) — să — aibă (4). De ce* se îngrijeşte? — E o completivă indirectă (a 4-a).

Propoziţia a 9-a are o regentă cu predicat plin („jefuieşte") cu subiect subînţeles (Decebal), iar cuvîntul regent e un pronume (pe ceipe acei). Acest singur argument e *suficient* ca să spunem că subordonata (a 9-a) e o atributivă.

Propoziţia a 11-a are drept cuvînt regent un substantiv (ţara), *deci* subordonata e o *atributivă.*

Propoziţia a 12-a are de regentă o propoziţie cu predicat plin *(nu dete înapoi)* şi cu subiect exprimat *(Traian).* Deci propoziţia a 12-a ar putea fi completivă directă, locuţiunea verbală din text avînd înţeles *tranzitiv.* Dar regenta are complementul direct *(o)* în cuprinsul ei. Deci propoziţia a 12-a îşi poate valorifica dreptul înscris în cuvîntul său de legătură „cînd".

— Cînd nu le-o dete înapoi?

— Cînd ei i-o cerură.

Deci propoziţia a 12-a e o temporală.

Schema definitivă e deci:

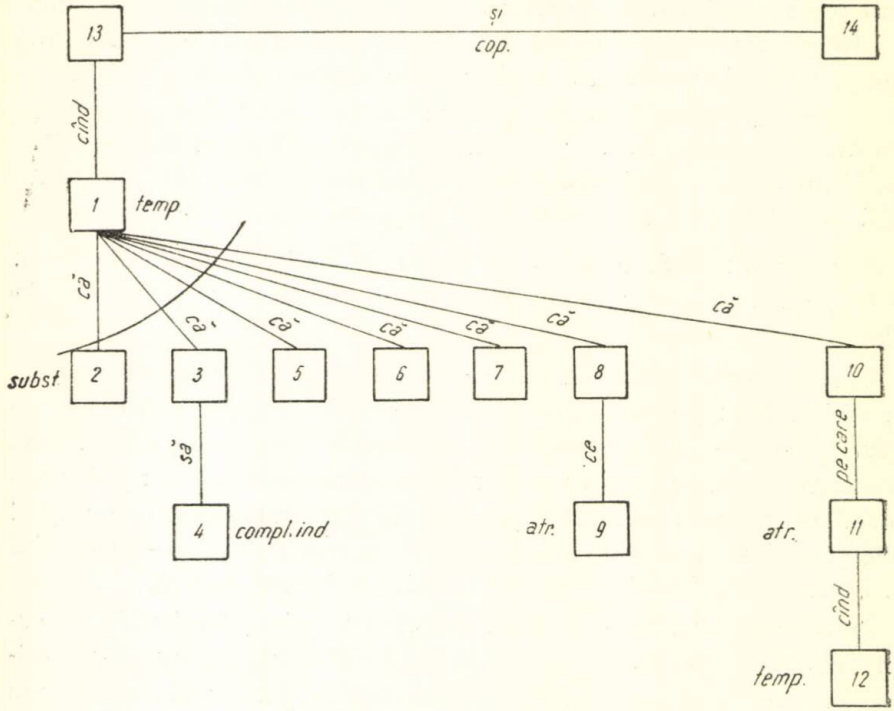

Printre altele, ce aduce nou acest studiu?

În paginile lucrării noastre am încercat să folosim procedee cît mai sistematice. Unele din ele sînt noi. De aceea se pot rezolva cu ele şi probleme noi, care nu se puteau pune mai înainte. Astfel, cel ce ne-a urmărit cu atenţie va fi în stare să rezolve şi această problemă *nouă*.

T e m ă: Un elev găseşte în cartea împrumutată unui prieten din altă clasă o parte dintr-o lucrare de control. În lucrare vede doar atît: o schemă a frazei şi observaţia profesorului cu nota dată.

Schema frazei este:

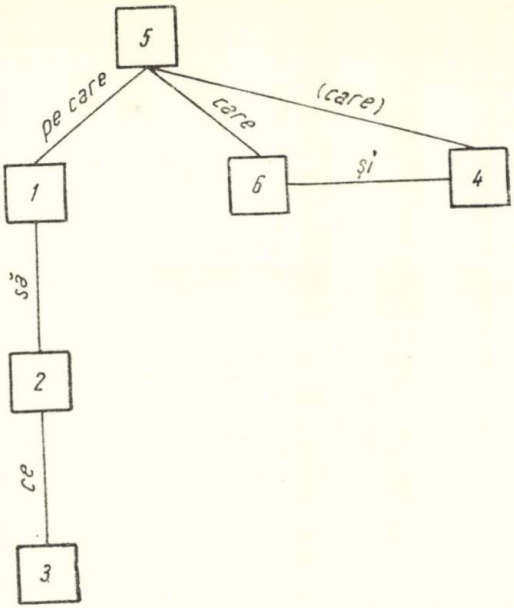

Observaţia profesorului: „Una din propoziţii e greşit pusă în schemă". Alături nota 8 (opt) şi semnătura profesorului. Elevul care citeşte schema şi aceste rînduri se întreabă care va fi propoziţia cu pricina? Textul frazei lipseşte din fila ce o are în mînă. El îşi zice: Nu am textul, deci nu pot şti care propoziţie e greşit pusă în schemă. Elevul însă nu are dreptate.

Tema dată este: 1) După cele ştiute din studiul nostru putem arăta cu certitudine unde e greşită schema fără să revedem textul frazei analizate. 2) Cum ar trebui, după toate probabilităţile, refăcută schema? La acest exerciţiu răspunsurile juste sînt extrem de simple, pentru cine a studiat lucrarea noastră.

Cunoscînd metoda de analiză expusă în lucrarea aceasta, rezolvarea exerciţiului e simplă.

BIBLIOGRAFIE DE REFERINȚĂ

I. Lucrări de gramatică

1. Academia R.S.R.: *Gramatica limbii române*, ed. I, 1954, ed. a II-a, 1963 (Prescurtat: Acad. I, Acad. II); și ed. a II-a tiraj nou, 1966.
2. Academia R.S.R., *Dicționarul limbii române moderne*, 1958.
3. N. I. Barbu, *Sintaxa limbii române — după metoda istorico-stilistică*, București, 1944.
4. Brunot, *La pensée et la langue*" Paris, 1922.
5. Albert Dauzat, *La philosophie du langage*, Paris, 1917.
6. N. I. Barbu, Toma I. Vasiliu, *Gramatica limbii latine*, București, 1958.
7. Acad. prof. Al Graur, *Introducere în lingvistică*, ed. a II-a București, 1965.
8. M. Grevisse, *Le bon usage*, grammaire française, Paris 1964.
9. Acad. prof. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1954 (prescurtat: I. Iordan, I).
10. D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, București, 1959.
11. I. Manliu, *Gramatica istorică și comparativă a limbii române* București, 1894.
12. S. Marcus, Ed. Nicolau, S. Stati, *Introducere în lingvistica matematică*, București, 1966.
13. S. Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București. 1940.
14. V. Șerban, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, București, 1964.
15. H. Tiktin, *Gramatica română* (ed. I, 1891) ed. a III-a, București, 1945.
16. Popescu Ștefania, *Culegere de exerciții gramaticale*. „București Editura didactică și pedagogică, 1968.
17. Prof. Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, 1937.
18. Dr. Walter Jung, *Kleine Grammatik der Deutscher Sprache als Ergänzung zum Duden*, Leipzig, 1955. (Prescurtat Duden).
19. Prof. Al. Rosetti, *Gramatica limbii române*, București, 1943.
21. A. Candrea și Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, București, 1931.

II. Metodici și culegeri de exerciții de analiză

20. R. Boussion, *Précis d'Analyse gram. et. logique*, Paris, 1913.
22. D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice* ed. a II-a 1966. (prescurtat: Draș., Zdren.).
23. Prof. dr. Stanciu Stoian, prof. dr. Ion Berca, conf. univ. Clara Georgeta Chiosa, *Metodica predării limbii române în școala generală*, București, 1965.

III. Manuale

24. Claude Augé, *Grammaire cours supérieur*, Paris (Prescurtat: Augé).
25. M. Carp, *Carte de limba română pentru clasa a III-a sec.*, București. 1935 (Prescurtat: Carp).

26. Densuşianu şi Candrea, *Curs de limba română, cl. I-a sec.* ed. a VII-a, Bucureşti, f. a.
27. Prof. Iorgu Iordan şi H. Sascuteanu, *Limba română pentru cl. a III-a sec.*, Bucureşti, 1946 (Prescurtat: I. Iordan, S).
28. Hoszták M. Honóra, V. Vlad, *Curs de gramatică a limbii române, pentru elevii maghiari în manualul „Román kereskedelmi levelezés"*, Cluj. 1944.

IV. Alte lucrări citate

29. Gh. Bulgăr, *Scriitorii români despre limbă şi stil*, Bucureşti, 1957.
30. D. Breal, *Ştiinţa şi istoria societăţii*, Bucureşti, 1964.
31. Helen Keller, *„Autobiografia"* trad. de D. Bogdan şi V. Vlad (manuscris).
32. R. Müller - Freienfels, *Poetik*, Leipzig u. Berlin, 1921. trad. de C. Breban şi V. Vlad (manuscris).
33. Ion Slavici, *Amintiri*, Bucureşti, 1924.
34. Dr. Vlad Voiculescu, *Ce este memoria?* Bucureşti, 1963.

V. Texte analizate

35. V. Alecsandri, *Poezii alese*, „Biblioteca pentru toţi", 1952.
36. Coşbuc, *Versuri*. Cu un studiu introductiv de Dumitru Micu.
37. *Dio Cassius* în trad. prof. T. A. Naum, citat după „Columna lui Traian" de C. Daicoviciu, H. Daicoviciu.
38. I. Creangă, *Amintiri din copilărie*, Editura Tineretului, 1962.
39. Z. O. Curwood, *Grizzly*, Editura Tineretului, 1965.
40. M. Eminescu, *Poezii*, Ediţie îngrijită de Perpessicius, Bucureşti, 1958.
41. G. Topîrceanu, *Opere*, vol. I. Poezii „Biblioteca pentru toţi", 1955.
42. Al. Vlahuţă, *România pitorească*, 1956.

TRIUNGHIUL ETAPEI A VII-A DE DETERMINARE A SUBORDONATELOR

Dintre toate etapele de analiză sintactică a frazei, ultima este cea mai grea. De aceea, redăm mai jos paşii din această etapă (a VII-a) în schemă. Schema în formă de triunghi, cu vîrful în jos, simbolizează importanţa descrescîndă a paşilor urmaţi în analiză, astfel:

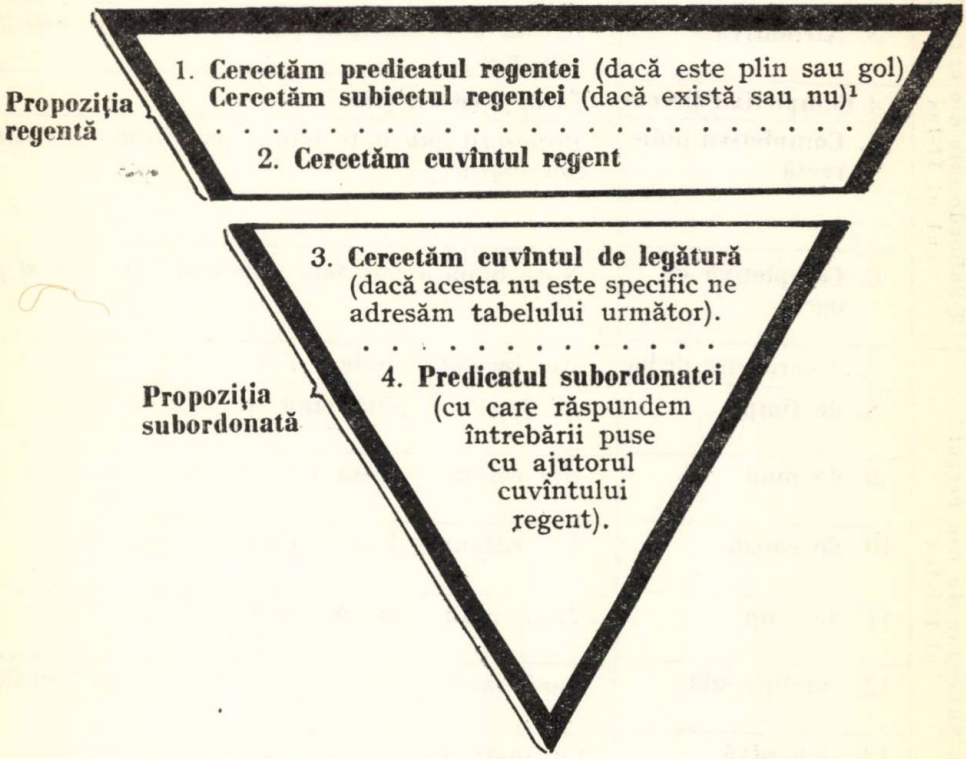

[1] Răspunsul la aceste întrebări ne lămureşte asupra subordonatei predicative sau subiective.

	Denumirea propozițiilor	Exemple da fraze
	A. **COORDONATE**	
Coordonate	1. **Copulativă**	/ *Învăț* lecția / **și** / o *știu.*/
	2. **Adversative**	/ *Învăț* lecția, / **dar** / mai *uit* din ea./
	3. **Disjunctive**	/ *Înveți* lecțiile / **ori** / *te joci?* /
	4. **Conclusive**	/ Ai *învățat,* / **deci** / *știi* bine./
	B. **SUBORDONATE**	
1) Semisubordonate din cercul I	1. **Subiectivă**	[**Cine** *învață conștiincios*] / *trece la* examen./
	2. **Predicativă**	/ Datoria mea *este* / [**să** *învăț conștiincios lecțiile.*]
2) Subordonate din cercul al II-lea	3. **Atributivă**	/ Acesta *este examenul* / [**la care** *m-am pregătit mai mult*].
	4. **Completivă directă**	/ *Învăț* / [**ce** *nu știu.*]
	5. **Completivă indirectă**	/ Profesorii *dau* note bune / [**cui** *învață conștiincios lecțiile.*]
	6. **Completivă de agent**	/ Nota bună *a fost dată* / [**de cine** *l-a ascultat pe elev.*]
3) Subordonate din cercul al III-lea	7. **Subord. circ. de loc**	/ *Am învățat* / [**unde** *a fost liniște.*]
	8. **de timp**	/ *Ai învățat* / [**pînă cînd** *a apus soarele.*]
	9. **de mod**	/ *Am răspuns* / [**cum** *am știut mai bine.*]
	10. **de cauză**	/ *Voi răspunde* bine, / [**căci** *am înțeles.*]
	11. **de scop**	/ *Învăț* mult / [**ca să** *știu toată viața.*]
	12. **condițională**	[**Dacă** *învăț judecînd*], / *învăț* mai bine lecțiile./
	13. **concesivă**	[**Cu toate că** *e tînăr*] / *știe* multă carte/.
	14. **consecutivă**	/ El *învață* așa de serios / [*încît îl admiră toți.*] [*Era* o secetă] [**de** *s-au îngrozit* toți oamenii.]

Cuvinte de legătură	Simplificarea subordonatelor în părţi de propoziţie corespuzătoare
şi	—
dar, iar, însă, ci, *ba*	—
ori, sau (ori-ori, sau...sau)	—
deci, prin urmare, de aceea, aşadar	—
care, cine, ce, că, să, (cum ...)	Sîrguinciosul trece la examen.
că, să, care, cine, ce ...	1) Datoria mea este *de a învăţa* conştiincios lecţiile. 2) Datoria mea este *învăţatul* conştiincios al lecţiilor.
care, cine, ce	Acesta este examenul *pregătit* îndelung
că, să, pe care	Învăţ *lecţiile* neştiute
cui, la cine, la ce, *de cine, ... ca, să, unde...*	1) Profesorii dau notă bună *elevilor* conştiincioşi. 2) Profesorii dau notă bună *conştiincioşilor*
de cine, de ce... *de către oricine* *de către orice ...*	1) Nota bună a fost dată *de profesorul examinator* 2) Nota bună a fost dată *de profesor*
unde, *de unde, pînă unde, încotro*	Am învăţat *într-un loc liniştit*
cînd, *pînă cînd, de cînd, pînă ce*	1) Am învăţat *pînă la apusul soarelui* 2) Am învăţat *ziua*
cum, *precum, că parcă, cît*	1) Am răspuns *după puterile mele* 2) Am răspuns *bine*
fiindcă, *din cauză că,* **căci,** *pentru că*	Voi răspunde bine *datorită înţelegerii* lecţiei învăţate
ca să, pentru ca să, să	1) Învăţ mult *pentru viaţă* 2) Învăţ mult *pentru a şti toată viaţa*
dacă, *cu condiţia să,* să	Învăţ mai bine lecţia *judecînd* cele învăţate
deşi, cu toate că, *măcar că,*	*Cu toată tinereţea* lui, ştie multă carte
încît, *că, aşa că, să, de*	El învaţă *de admirat,* nu alta Era o secetă *de speriat.*

Lucrarea de față a fost scrisă cu gîndul la elevii care ar voi să aplice metodele și procedeele arătate aici, în munca lor de analiză gramaticală. Dar cel ce scrie cu creionul ori cu penița într-un caiet are anumite posibilități, iar tehnica tiparului are altele. De aici au urmat o seamă de nepotriviri. Noi recomandăm ca predicatele să fie subliniate, cuvintele de legătură cu rol în frază să fie încercuite, iar conjuncțiile coordonatoare din fruntea frazelor să fie tăiate cu X. Mai recomandăm ca textul frazei să fie scris cu o culoare, iar sublinierile, încercuirile, delimitările să fie făcute cu altă culoare. În cuprinsul lucrării noastre toate acestea apar: ori executate cu alte mijloace (litere grase, sublinieri) ori nu apar de loc. De exemplu: nu se pot folosi culori diferite, iar conjuncțiile coordonatoare din fruntea frazei nu se pot tăia cu X. Dăm mai jos textul unei fraze analizată după procedeele recomandate în carte:

3a
~~Și~~ flotele puternice și-armatele făloase
1
Coroanele [ce regii le pun pe fruntea lor]
3b
Și-acele milioane [ce în grămezi luxoase
2 3c
Sînt strînse la bogatul], pe cel sărac apasă
4
Și-s supte din sudoarea prostitului popor.

3a + 3b + 3c = propoziția a 3 a.

LICEUL „CONSTANTIN BRÂNCUȘI" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

CUPRINSUL

Prezentare 3
Textul poeziei *Mama* 5

Propoziția. 7
Introducere 7
Punerea în schemă a propoziției 9
Etape în analiza propoziției 12
Procedee de analiză a propoziției 12
Exemple de punere în schemă a propoziției 18

Morfologia. 29
Introducere în morfologie 29

Substantivul 29
Exemple analizate 30
Cazurile substantivului 31
Exemple analizate 33

Adjectivul 35
Exemple analizate 37

Pronumele 39
Forme accentuate și neaccentuate ale pron. personal . . . 41
Pronumele reflexiv 42
Exemple analizate 43

Numeralul 44
Exemple analizate 44

Articolul 45
Exemple analizate 47

Verbul 48
Exemple analizate 50
Verbe tranzitive și intranzitive. Diateze 52

Concluzii la diateze 54
Falsa conjugare reflexivă 55
Verbe incidental reflexive 56
Verbe reflexive propriu-zise 56
Verbe analizate 56
Modurile 58
Exemple de verbe analizate 62

Adverbul 63
Exemple analizate 64

Prepoziţia şi conjuncţia 65
Prepoziţii analizate 67
Conjuncţii analizate 68

Locuţiuni 69
Locuţiuni adverbiale şi locuţiuni prepoziţionale 71
Locuţiuni analizate 72

Etape în analiza morfologică. 72
Algoritmii analizei morfologice 72
Concluzii la morfologie 73

Analiza completă a propoziţiilor din poezia Mama 75
(sintactic şi morfologic) 105
Concluzii la analiza propoziţiilor 106

Fraza. 106
Introducere 106
Trecerea de la propoziţie la frază 107
Propoziţii coordonate 111
Propoziţii subordonate 113

Etape în analiza frazei. 116
Algoritmii analizei sintactice a frazelor 117
Etapa I (căutăm predicatele) 118
Etapa a II-a (calculăm numărul elementelor de legătură) . 120
Etapa a III-a (căutăm cuvintele de legătură) 121
Elemente de legătură coordonatoare şi subordonatoare . 121
Tipuri de scheme ale frazei 126
Etapa a IV-a (delimitarea propoziţiile în frază) 130
Etapa a V-a (cuvintele cheie) 135
Etapa a VI-a (facem schema frazei) 137
a) Aspectul matematic al punerii în schemă 139
b) Cucerim adevărul pas cu pas 142
c) Procedeul macaralei 144
d) Procedee de punere în schemă a frazei 152

Etapa a VII-a (Metoda precizării coordonatelor şi subordonatelor) 156
Precizarea coordonatelor 156
Precizarea subordonatei. Cercul subordonatelor 157
1. Rolul cuvîntului regent în precizarea subordonatei . 157
2. Rolul elementului de legătură în precizarea subordonatei 160
3. Rolul precidatului subordonate în precizarea subordonatei 166

Etape în precizarea felului subordonatei 167
Legături mai strînse şi mai slabe între propoziţii 169
Urmările lor asupra topicii propoziţiilor 169
Analiza unor fraze din poezia „Mama" 172
Analiza unei fraze mai bogate 198

Bibliografie 207

Cuprinsul 209

Coli de tipar: 13,50

Întreprinderea Poligrafică Cluj
Str. Brassai 5—7
Republica Socialistă România
Comanda nr. 326/1970 — 13.878

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ – BUCUREȘTI, 1970

Lei 6,10